

זה השער לה'

ויהי נועם ה' וגו'

בס"ד

בהג"ר עמ"י עש"ו

ס פ ר

בית יעקב

ח"ב

במדבר דברים

פרקי אבות מגילת אסתר מגילת רות ומגילת איכה

דרושים פירושים חידושים וליקוטים מכפרי רז"ל על התורה
בפרד"ס נצמדים, מזהב ומפז רב נחמדים, הנאמרים בצדק ובכור
היושר נבחנים.

זאת פעולת איש האלהים צדיק והכיד וענו הרב המופלא
בנסתר ובנגלה, דנהירין ליה שביליה.

כמהר"ר יעקב הכהן טראב (מסלתון) זצוק"ל.

זוה הס' הנוכחי הוא א' ממה שהשאיר אחריו ברכה ג' ספרים נפתחים
הנז' בהקדמת ספרו שארית יעקב ח"א. ה' יוכנו להוציא לאורה, זו
תורה, שאר כתיבותיו ופניני אמריו על במדבר, דברים, חמש מגילות
והגדה של פסח, כדי לעשות נח"ר להרב המחבר ז"ל זכותו תגן
בעדנו ובעד כל המתנדבים והמשתדלים להוציא לאור חמדה גנוזה,
והם קהל עדתינו הק' ילידי דמשק הדרים בעי"ת ניוירק חברת ק"ק
דמשק אחיעזר הי"ה, יחד כולם אתה ה' תשמרם, וכצנה רצון תעטרם,
ואורך ימים ושנות חיים טובים ומתוקנים יוסיף להם, ויזכו לראות
בביאת הגואל בעגלא ובזמן קריב אכ"ר.

המשתדל ע"ה צ"ון בכמהר"ר מרדכי טראב הכהן מסלתון הי"ו
בן אחיו של הרב המחבר, ממלא מקום מר אביו, משרת ומכהן
בק"ק דמשק אחיעזר בעי"ת ניוירק יע"א.

נדפס

בעיה"ק ירושלים תובב"א

שנת תשל"ב

פרשת אלה הדברים

אלה הדברים וכו' פי' הרב אור החיים ז"ל וז"ל ואפ"ל כל הפס' דרך רמז והוא כי במקרה מועט למד משה כללות יראת ה' ומדות ההגונות הצריכין להולכים בתורת ה' והם ט' מדות. הא' שיהיה לוקח מדתו של אברהם אע"ה דכתיב ביה אברהם העברי והוא שרמז באומרו בעבר. ב. שיהיה מרדות בלבו תמיד. כאומרם ז"ל טובה מרדות א' בלבו של אדם מק' מלקיות והוא מה שרמז באומרו הירדן. ג' מדת הענוה כאומרם ז"ל לעולם ישים אדם עצמו כמדבר. ד. שתהיה הענוה בדרך הנאות ולא בדרך הפחיתות הנמאס כמו שכ' הרמב"ם בהלכות דעות עוד תנאי הענוה שלא ישתמש בה להרחיק תוכחות על עון אם יראה איש עובר פי ה' יאמר מי אני ומי ביתי להוכיח אנשים גדולים. אלא צריך להוכיח לצד חיוב הערבות והוא מה שרמז באומרו בערבה כלל ב' דברים א' שתהיה הענוה ערבה. על דרך אומרם ומצא חן ושכל טוב. ב. חיוב הערבות. שיצטרך להוכיח על עון לקטון וגדול ולא ישתמש בענוה בענין זה. ה. מאמר התנא הסתכל בג' דברים וכו' ולאן אתה הולך וכו' ודקאמר התנא שוב יום א' וכו' ופי' ז"ל שיזכור תמיד יום מותו ושכל יום הוא זמן גבול המיתה. והוא מה שרמז באו' מול סוף. שיהיה למול פניו סוף האדם ותכליתו. ו. מאמר החסידים ז"ל הפרוש צהלתו בפניו ודאגתו בלבו. והוא מה שרמז באומרו בין פארן ובין תופל. כנגד צהלתו בפניו אמר בין פארן לשון פאר הפך העצבון שהוא פנים רעות. וכנגד עצבון הלב אמר ובין תופל. שלא יהיה לבו ערב עליו ויתעצב אל לבו מפתח שמא עבר את פי ה' בלא ידיעה בגדולות או בקטנות או שמא מיעט בעבודה ממה שצריך לעשות. ז. שיהיה לו לב טהור ונקי כדרך שהתפלל דוד הע"ה לב טהור ברא לי וכו' וירחיק ממנו שנאת הבריות והקנאה והתחרות והמשטמה. והוא מה שרמז באומרו ולבן שיהיה לו לב טהור שיתחתם לטהרה כנוי זה של לבן. ח. תלמוד תורה בקביעות כיעקב אע"ה דכתיב ביה יושב אוהלים. שלא לתלמוד עראי וזה אומרו וחצרות. הם חצרות ה' שהם בתי מדרשות. ט. שלא יהיה להוט אחר דברים הנדמים. לאהוב הון עוה"ז שכל ההולך אחר תאוה לבו בטל הוא מעבודת ה' וצריך האדם להסתפק בהכרחי וזה מה שרמז באומרו ודי זהב. שיאמר לזהב די. או ירצה ודי זהב כלומר שיחשוב מה שיש לי שאוכל להסתפק בו די. ודי זהב. והוא על דרך אומרם ז"ל השמח בחלקו. ובוה יטה לבבו לעבודה העליונה היא עבודת ה' אלהים חיים.

באו"א פי' הר' חיד"א ז"ל בס' פני דוד וז"ל ואפשר לומר דרמז להם כל הצרות והגליות אשר עתידים לבוא עליהם בעונותינו הרבים ואח"כ יגאלו גאולת עולם. וזהו אלה הדברים כל דבור קשה. דברים קשים כגידיים העתידים לבא בעבר הירדן. רמז להם גלות בני גד ובני ראובן. אשר בעבר הירדן. ראשונה יסעו בראש גולים ע"י סנחריב. במדבר רמז לגלות יו"ד השבטים. שנצתו כמדבר ארץ אשר לא עבר בה איש. והם כמו שנאבדו כמדבר כי לא ידענו שבתם וקימתם. בערבה. רמז לגלות יהודה וחורבן הבית. מול סוף.

הבטיחם שסוף הכבוד לבוא בין פארן ובין תופל. רמו לבין המצרים. כמו שפי' הר' כלי יקר. שמשם גזירת המרגלים שבכו ליל ט' באב. ובין תופל שעשו את העגל בל"ז בתמוז שבו נשתברו הלוחות כמו שפי' הר' הגז' ולכן רמו לבנין בית ב' והצרות רמו לבנין בית ג' שיבב"א ודי זהב שיהיה ישראל על גפי מרומי קרת ההצלחות. עד שיבלו שפתותיהם לומר די.

באו"א פי' הר' הג"ל כמו שכתב בס' שם שמואל ז"ל. וז"ל הטעם שהקב"ה נוהג עם האדם פעמים שלוש עם גבר. משום דכל דינו של אדם נעשה ע"י שם אלהים. ושם אלהים ברבוע כזה. א אל אלה אלהי אלהים עולה בגימט' ר' והנה הצרוף משט אלהים מאת א' עד אלה שהוא ג' צרופים הם בגימט' ח"ס שהקב"ה עד פעמים שלוש חס. אבל יותר לא חס כיון שיצא מגבול חס. ומטעם זה אמר הקב"ה למשה בא אל פרעה ולא אמר לך אל פרעה. אלה רמו לו כי הוא בא' של אלהים בצרוף הראשון אל פרעה הוא צרוף שני לכן לך והתרה בו. למען שיתי אותתי אלה צרוף ג' רמו דאם יתחרט יחוס עליו. ומטעם זה אמר אליו בא כמו שאמר אלהי העברים ולא א' אלהים. כדי לרמוז לו שיצא מכלל אלה שהוא צרוף ג' ונכנס לצרוף ד' שהוא אלהי. לכן לא יחוס עליו עכ"ד. ו**בזה** פי' הר' הג"ל כוונת הפ' בפר' בחקותי ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם והוא מבואר. ובוה פירשתי אני הדל פסוק ולרשע אמר אלהים וכו' עד אלה עשית והחרשתי ככתוב אצלי במקום אחר. גם פסוק על אלה אני בוכיה וכו'. ובוה אתי שפיר כונת הפ' שפתח בו משה רבע"ה באלה הדברים וכו' לרמוז להם שלא תחטאו עד צרוף הג' כי עד אלה לבד הוא מה שסובל כביכול להחוטא והיינו הדברים אשר דיבר אתם קשות והוא מונה שאתם תראו מה עשיתם א' במדבר. שאמרו מי יתן מותנו. ב' בערבה שחטאו כבעל פעור בערבות מואב. ג' מול סוף. ואמרו המבלי אין קברים. ד' בין פארן בענין המרגלים. ה' בין תופל ולכן שנטפלו על המן שהוא לבן ואמרו ונפשנו קצה ו' והצרות במחלוקת קורח. ז' ודי זהב. שעשו את העגל כמו שפירש רש"י כל זה ולכן פתח באלה הדברים לומר דאלה הוא מאריך אפו ואלו אתם כמה רעות עשיתם לכן רב לכם.

והחיד"א ז"ל בנחל קדומים פי' כי אלה הדברים אשר ר"ת אמור לפני התלמידים האומר דבר בפני רבו יתחייב מיתה אלא שיטול רשות.

באו"א פי' הר' ברכות טוב שכתב. במד' איכה. לא גלו ישראל מן הארץ עד שעברו על ל"ו כריתות כמנין איכה. וידוע מדברי הזוהר הק' כי שס"ה מצות לא תעשה נגד שס"ה ימים ובפוגמו באיזה מצות ל"ת פוגם ביום שכנגדו ודחיק ליה לבר. והנה במשה רבע"ה נאמר הן קרבו ימיו למות. ופי' בזה"ק דקריבו גביה בלא כסופא כלל והנה רצה משה רבע"ה להשלים ישראל בשלימות שלו ששום יום מימיו לא נדחה לבר. והנה ישראל עברו על ל"ו כריתות וידע משה את זה ברוח קודשו וא"כ פגמו בל"ו ימים ולכן התחיל משה רבע"ה להוכיחם ל"ו ימים לפני מותו כדי שבכל יום יתקנו יום א' מן הל"ו ימים שפגמו. וזה שא' אלה הדברים רוצה לו' מנין אלה ל"ו ימים קודם מותו הדברים אשר דבר משה להוכיחם כדי לתקן ימים אלו ומפרש החשבון. דהרי בעשתי עשר חודש באחד לחודש הואיל משה באר נחשוב מן א' שבט עד ז' אדר שבו מת משה ל"ו ימים כי

חו' שבט חסר נחשב ואפי' אם נאמר שהוא מלא מכל מקום היתה מתחילה מיתת משה ביום ו' באדר בערב שבת התחילה מיתת משה ולא נגמרה עד למחרת ז' אדר ואכתי ז' אדר הו' להו' ל"ו ימים.

באו"א פי' הרב חיד"א ז"ל בספרו פני דוד. וזה לשונו בעבר הירדן כאשר ימות אדם ויעביר מנחל שוטף העוה"ז הדומה לירדן בשאון גליו להורידו. וזה שאמר בעבר הירדן. אחרי זה במדבר בערבה לקברות יובל. ולכן העצה היא מול סוף. שתמיד האדם יהיה נגד עיניו סופו ותכליתו. ויזכור לו יום המיתה בין פארן פי' יפרה וירבה ומזלו יצליח בעוה"ז ובין תופל בין מזלו גרוע. כמו טחי תפל. כלומר בין בהיותו בטוב בין בהיותו ברע. תמיד יהיה מול עיניו סוף האדם. ועל זה ולכן יתלבן במעשיו. וחסרות יהיה שקוד בחצרות אלהינו כלו' בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ויסתפק במועט וזהו ודי זהב. שיהיה זי בעיניו הזהב שיש לו. וכל כוונתו לברר ניצוצות הקד' אשר בתוך הקלי' וזה שאמר אחד עשר יום רמז לי"א סמני הקטורת לבררם עד נכון היום. וזה שא' אחד עשר יום. והבירור הוא מחורב. היא הסט"א דרך הר שעיר רמז לכוונת נפילת אפים שישלח נפשו לברר שם מהסט"א עד קדש ברנע. כתרגומו רקם גאה. כלו' שכוונתו להריק הסט"א שהיא גאה ולעשותו ריקם. מניצוצות הקדושה. וכל זה ישיג כשתמיד יזכור סופו ויטהר מעשיו ויזכה לעוה"ב ע"כ.

באו"א פי' הרב שארית יעקב ז"ל וז"ל כי יתכן שיחדל המוכיח להוכיח תחת ג' טעמים. א. בדברים שאינם מפורשים בתורה. דאמרינן עלה מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו וכו' ב' כשהמוכיח אינו צדיק גמור דמצו אמרי ליה טול קורה מבין עיניך. ג. כשהיו רבים כדאמרינן בגמרא כשם שמצוה לו' דבר הנשמע. כך מצוה שלא לו' דבר שלא נשמע. והקשו המקשים מהא דאמרינן שמהדין חייב להוכיח עד שיכנו או שיקללנו. ותירצו דהתם ביחיד אבל לרבים לא. אלא דווקא אם ראה אדם חשוב שדבריו נשמעים.

וזה רמז אלה הדברים. תחת ג' שם משה רבע"ה משאת פניו להוכיח את ישראל תחת היות אלה הדברים המפורסמים לעין כל דאסירי מהתורה דלא שייך בהו מוטב שיהיו שוגגים וכו' ונוסף גם הוא אשר דיבר משה רבן של כל ישראל. דאין מי שיאמר לו טול קורה ודבריו נשמעים. ולפי שיקשה מאי אריא משה דדבריו נשמעים. הלא אפי' שאין דבריו נשמעים חייב להוכיח עד שיכנו או שיקללנו. לזה אמר אל כל ישראל דרבים שאני דבעינן דוקא אדם חשוב דדבריו נשמעים דאי לאו אדרבא החיוב שלא לו' דבר שאינו נשמע **באו"א** על פי מה שאמרו רז"ל רובן בגזל ומיעוטן בעריות וכלם באבק לשון הרע. ואם כן זהו שרמז. ר"ת אלה אבק לשון הרע. הוא אשר דבר משה בתוכחתו אל כל ישראל שנו מצויה בכל ישראל ע"כ. ובזה פי' הר' בס' אברהם אנכי על פסוק פיך שלחת ברעה וכו' אלה עשית וכו' כלומר פיך שלחת ברעה ולשונך תצמיד מרמה תשב באחיך תדבר. שהוא לשון הרע גמור עד אין שיעור. אלה עשית שהוא אבק לשון הרע החרשתי. שזה נמצא בכל אדם לכן החרשתי אך על לשון הרע בעצמו לא אוכל שאתו ע"כ.

ובמד' אמרו מי שרוצה לידע שפינחס זה אליהו יראה מאלה הדברים. ע"ז פי' בס' אברהם אנכי בפסוק הואיל משה דהואיל איתיות אליהו ולכן

נסמך בסוף מלאכי. הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא זכרו תורת משה עבדי פן אבוא ר"ת פינחס נדב. אביהו בני אהרן שנתגלגלו נשמותיהם בפינחס והוא אליהו שאמר אלישע ויהי נא פי שנים עם הכולל נדב אביהו. והחיד"א ז"ל הביא זה משם ר' שמשון ז"ל ופי' כמו שכתב בס' הגלגולים על פסוק אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן ר"ת אליהו חי. והענין כמ"ש בריעיא מהמנא כי משה רבע"ה רבן של ישראל והמתורגמן שלו אהרן ובאחרית הימים בדורו של משיח יבוא משה בגלגולו ילמד תורה לישראל ויהיה ערל שפתים והמתורגמן שלו אז יהיה אליהו שהוא חי וקיים. וזה שאמר ללצים כאשר יצטרך משה למתורגמן הנה אליהו חי הוא יליץ ויהיה מתורגמן ע"כ.

וזה רמז הואיל משה כלומר שאליהו שהם אותיות הואיל המתורגמן לבאר את התורה הזאת ואפשר עוד לרמוז במה שכתוב בזוהר חדש שגאולה העתידה היא בזכות משה שהוא תבע יקרא דאורייתא וזה רמז הואיל משה כל' אליהו משה יבואו בדור אחרון לבאר התורה שיתעסקו בתורה. כי בזאת התורה תהיה הגאולה. שהגאולה בעבור משה רבע"ה שהוא יקרא דאורייתא ונמצא הוכחה גמורה שפינחס הוא אליהו רמזו באלה הדברים הואיל אותיות אליהו. ומאי בעי אליהו מן הנביאים אחרי זמן רב ממשה שהוא כתוב בתורה. והרב פני יוסף ז"ל רמז בזה הואיל משה ממה שכתב המהרש"א בחדושי אנדות במס' קדושין. במאמר הכל משהין לפני השמש. דמר משהי וספי ליה ולא משתעי אליהו בהדיה. ומר קדים וספי ליה ומשתעי אליהו בהדיא דהטעם שבאליהו כתוב וילך בכח האכילה היא מ' יום דהנה מצי מוקים נפשיה בלתי אכילה. ומי שאינו מקדים לתת לשמש ועוזב אותו כי ירעב הוא ממעט מעלת אליהו ז"ל. שסבל רעבון. וזה שמקדים מפליג בנס אליהו ולכך הוה משתעי אליהו בהדיא ע"כ וזה ענין מ' יום דמשה שלא אכל והיו משה ואליהו בגדר א' במעלתם.

אחד עשר יום מחורב וכו' ויהי בארבעים שנה וכו' פי' הרב ברכ"ט במ"ש במד' ד' טעמים שעכב ה' ית' את ישראל במדבר מ' שנה ולא הביאם מיד לארץ ישראל טעם הא' משום דבארץ ישראל לא יש חלק לכל י"ב שבטים והוצרך להמתין על שירשו עבר הירדן. ויטלוהו בני גד ובני ראובן ואח"כ הכניסם לארץ. טעם ב' משום דמדין לא קבלו ישראל את התורה ולא ידעו בדין תרומות ומעשרות התלויות בארץ עד שנתן להם את התורה ואח"כ הכניסם לארץ. טעם ג' משום דכששמעו הכנעניים שישראל נכנסים לארץ קצצו כל הנטיעות. כיון שראו שנתעכבו מ' שנה היו סבורים שבמדבר תהא דירתם. עמדו ונטעו נטיעות וגדלו אותם. ואח"כ הכניסם לארץ. טעם ד' לפי שבקש הקב"ה ליתן אימתן של ישראל על האומות עיכבן מ' שנה במדבר והראה להם בעמוד ענן יומם ועמוד אש לילה. ושמעו כל האומות ופחדו שנאמר תפול עליהם אימתה ופחדו ואח"כ תביאמו ותיטעמו. הרי לפניך ד' טעמים לעיכוב ישראל במדבר. וזה רמז הפ' אחד עשר יום מחורב וכו' ויהי בארבעים שנה כלומר אתמהה מה שהיה דרך י"א יום יהיה במ' שנה? למה זה. ולזה בא לתרץ הד' טעמים הנז' טעם הא' לפי שלא היה בארץ ישראל חלק לי"ב שבטים והוצרך להמתין אחר שכבשו ארץ סיחון ועוג. וזה שאמר אחרי הכותו את סיחון וכו' טעם ב' לפי שעדיין לא ידעו ישראל הלכות תרומות ומעשרות ולא קבלו

התורה עדיין לזה אמר בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת. טעם הג' כדי להפיל אימתן על האומות אמר בואו ורשו את הארץ ולפי רש"י אין מערכה בדבר ואינכם צריכים למלחמה אלו לא היו שולחים מרגלים לא היו צריכים לכלי זיין. וקשה מנא ליה לרש"י זה אומנם כפי טעם זה שהפיל אימתן על האומות לכן בלי כלי זיין היו כובשין. טעם ד' דהכנענים קצצו וכו' לכן המתין עד שתיקנו את הארץ וזה שאמר בואו ורשו את הארץ אשר נשבע לאבותיכם וכו' ואילו הביא את ישראל מיד אחר צאתם ממצרים לא נתקיימה השבועה ארץ זבת חלב ודבש שהרי היתה שממה ותריבה מקציצות האילנות וע"כ יפה עשה ה' ית' שעייכב את ישראל במדבר מ' שנה ע"כ.

בא"א פי' החיד"א ז"ל בנחל קדומים משם מהר"י קונקי ז"ל כונת אומר בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר וכו' ה' אלוהינו דבר וכו' דקשה לאמר תרי זמני למה? אכן פי' במה שאמרו מכאן מודעה רבה לאורייתא שכפה עליהם את הר כגיגית וכו' וכתב הרשב"א ז"ל דע"י כניסתם לארץ בוטלה טענה זו שנא' ויתן להם ארצות גוים וכו' בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו וזה שאמר בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה לאמר כלו' בשביל אמירה אחת שהיו אומרים ישראל. ומה היא האמירה הזאת. שהיו אומרים שדיבר אלינו בחורב לאמר. שכפה עלינו ההר כגיגית ואמרתם שאתם מקבלים וכו' וא"כ אתם אנוסים. לכן אמר משה רב לכם שבת בהר הזה כלומר די לכם לשבת בטענת ההר הזה אלא פנו וסעו לכם מטענה זו והטעם בואו ורשו את הארץ וכשאתם באתם לארץ אין כאן מודעה כלל. ואפשר לו' על פי מ"ש במס' אבות בכל יום ויום בת קול מכרזת ואמרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה ה' אלהינו דבר אלינו בחורב וגם לאמר לדורות שבכל יום בת קול וכו' זה תורף דבריו.

ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים אמרו ישראל למשה רבע"ה משה רבנו הקב"ה לא נתן קצבה לברכתנו ואתה אמרת אלף פעמים? אמר להם מה שברכתני אתכם משלי ברכתי. אבל הקב"ה יברך אתכם כאשר דבר לכם ע"כ וקשה מה כוונת משה רבע"ה באומר זה משלי דאכתי קשה למה נתן קצבה? פי' הר' אלגאזי ז"ל כפי מה שכתב הרמב"ם שאם אמר אדם לחבירו לתת לו דבר שאין לו קצבה אין בדבריו כלום. וכתב הר' גח"ק בענין שאולי שאמר יעשרנו המלך עושר גדול שאם המקנה הוא מלך חל עליו הקנין אפי' בדבר שאין לו קצבה. שנתן לו הקב"ה דכתיב ביה תחת כל השמים לי הוא. והנה משה רבע"ה נהג כבוד ונתן קצבה ואמר אלף פעמים אבל ישראל שהיו סבורים שהיה בו כדברי ית' תמהו עליו למה אתה נותן קצבה לברכתנו. והשיב זהו משלי. כלומר עפ"י מ"ש המדרש ברכת כוכבים נתקיימה בימי משה. ע"כ נהגתי בברכה כמתנת בשר ודם שכדי שיהא בה קצבה אבל ה' היא יברך אתכם כאשר דבר לכם בלתי קצבה כמו שאמר לאברהם אע"ה עליכם אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה. כי לגבי דידיה הואיל וכולי עלמא דידיה היא חל הקנין אפי' בדבר שאין לו קצבה ע"כ דבריו.

בא"א פי' הר' ברכ"ט ז"ל ע"פ מה שכתב הזוהר הק' כשעלה משה למרום אותביה הקב"ה קמיה ואוליף ליה אורייתא וחפא ליה בנהורא וזיוא בנועם ה'

והיו אנפין דמשה נהירין בכל אינון רקיעין. וכל חילא דשמיא הוּוּ מזדעזעין קמיה בשעתא דהוּוּ נחת באורייתא. כיון דחבו ישראל לתתא נטל קודשא בריך הוא ממשה אלף חולקין מההוא זיוא. ואיתא נמי בזוהר הק' פ' ויצא ר' אבא אמר אלף עאנין ואלף אמרין ואלף עזין אייתי ליה יעקב ללבן יתיר בכל ירחא וירחא הדא הוא דכתיב כי מעט אשר היה לך לפני זכו' ובברכתא דלעילא לא הוּוּא פחות מאלף מכל זינא וזינא וע"כ משה רבע"ה חכם ויודע פשר דבר לקרב ברכותיו אל הטבע והאפשרות ליה כמו שמחייב פיו לברך כסומא בארובה דבזה קטון וגדול שוים הם ולהכם כמשה אין שוה להניח זה ליסוד רק יאות ליה לקרב הענין כמו לצד חיוב. וע"כ ברכם משה באלף ר"ל באותם אלף חולקין זיוא דאתעילו מניה דזה הוא כמעט מצד החיוב ליתגם לישראל כיון דסבר שהיו של משה וזה מה שאמר לישראל מה שברכתי אתכם זה משלי. ברכתי אתכם מה שהיה שלי וניטל ממני אבל הקב"ה יברך אתכם על אלף אלו של משה אלף פעמים כמוהו דהרי כל אלו אלף חולקין. זיוא דמשה נחשבו לישראל ברכה א' וברכתא דלעילא אין פחותא מאלף. וא"כ יצטרך הקדוש ברוך הוא לברכם אלף פעמים אלף.

ע"כ תוכן דבריו.

אן נאמר באו"א פי' מהר"י אלשיך ז"ל משל לאדם עיף שהיה בדרך. ומצא אילן יפה וצל עב ופירותיו רבים וערבים מאוד ואמת המים עוברת תחתיו. ומימיו טובים קרים ומתוקים. ויאכל וישת ויגה וישן בצלו ותשב רוחו אליו כשבא ליפטר משם אמר אילן אילן במה אברכך אם אומר שירבו פירותיך הרי הם רבים ואם אומר שיהיו מתוקים הרי הם מתוקים. שתהיה יפה ענף הרי יפה ענף ואם אומר שתהיה אמת המים הרי יש לך. אלא אומר יהי רצון שכל נטיעות שיטעני ממך יהיו כמותך. וזה שאמר משה לישראל אל יעלה על רוחכם שאני קץ בכם אלא אדרבא הנני מברך אתכם. ומה היא ברכתי. אם אומר שתרבו הרי האל הרבה אתכם ואם אומר שתהיו צדיקים הרי הוא אומר והנכם היום ככוכבי השמים שהיו צדיקים דומים לכוכבים כמא דאת אמר ומצדיקי הרבים ככוכבים זה לרוב ולא למיעוט ובזכותם מתקיימים השאר כענין כה יהיה זרעך שלא יחסרון מנין מהדמות לכוכבים לקיום הדור כי דמיון הכוכבים הוא לרוב. וא"כ במה אברך אתכם הלא ברכתי היא כי ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם שכל נטיעות שה' ית' יוסף מורע שלכם הם יהיו כולם צדיקים אלף פעמים והוא כמשל הנ"ז שכל נטיעות שיטעו ממנו יהיו כמותו ע"כ.

והרב בינה לעתים ז"ל דרוש זה כתב דמה שנתרעמו ישראל על משה שנתן קצבה לברכותיו הטעם משום שלא הבינו את דבריו בנוסה ברכתו דהרי לא אמר יוסף ה' עליכם אלף פעמים ככם דאז היה משמע שנתן קצבה. שיהיו ס' אלף רבוא. אלא אמר יוסף ה' עליכם ככם כמו שהם עתה לא תוספת פעם א' אלא אלף פעמים יעשה תוספת. ובואו חשבון. לא יש קצבה באלף פעמים ע"כ.

ובמדרש אמרו ה' אלהיכם הרבה אתכם. הדא הוא דכתיב אשתחווה אל היכל קדשיך ביראתך ע"כ פי' הר' כסב"ה ז"ל על מה שפי' במדרש חזית על פס' ערשנו רעננה מה מטה אינה עשויה אלא לפריה ורביה. אף המשכן עשוי לפריה ורביה דעד שלא נבנה בית המקדש לא היה כל הקהל כי אם מ'

רבוא וכשנבנה בית המקדש היו ס' רבוא עירות מישראל. וזה אומרו ה' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב מה שלא היו מקודם ומי הביאם לגדר זה הדא הוא דכתיב אשתחזה אל היכל שנבנה בית המקדש וההיכל זכו לזה ע"כ.

באו"א פי' הרב ברית שלום ז"ל על מה שכתב בילקוט פר' וירא על פס' ונשתחזה ונשובה אליכם. אמר ר"י הכל בזכות השתחוויה חנה לא נפקדה אלא בזכות השתחוויה. שנאמר וישתחוו לפני ה' נמצא שבזכות ההשתחוויה העקרות נפקדות. א"כ זה שאמר ה' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב ואתגלאי מלתא שלא היו עקרות ולכך ויפרו וירבו מאוד ואם תשאל באיזה זכות הדא הוא דכתיב אשתחזה וכו' בזכות ההשתחוויה היה לנו כל זאת ע"כ.

באו"א פי' הר' אברהם אנכי ז"ל משם הר' שתי ידות אשכנזי ז"ל על מה שכתוב במס' אבות עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש וכו' וא' מהנה עומדים צפופים ומשתחווים רווחים וזה המעלה שה' הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב ועם כל זה אשתחזה אל היכל קודשך ביראתך שמתחווים רווחים ע"כ והר' נסים יצחק אלגראנטי ז"ל פי' עם מה שחידך לטענת אחרי רבים של עו"עו שהרי קימא לן דבר שבמנין אפי' א' באלף לא בטיל. ובמנין השבטים הביא רש"י ז"ל בריש פר' שמות על פס' המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא שנמשלו ישראל לכוכבים במספרם כמשפט. ועל ידי זה אכוא ביתך אשתחזה אל היכל קודשך ביראתך לעבוד את ה' ולא לאל אחר ותהיה אהבתו ויראתו בלבנו תמיד ע"כ והר' יהודה די שינוררה ז"ל המתיק את דבריו על פי מדרש אחריו. יוסף ה' עלכם ויברך אתכם. והוא שהן אמת שהיתה הרוחה לטענת אחרי רבים משום דהו דבר שבמנין אך מצד ב' נפיק מניה חורבה שבדבר המדוד והמנוי אינה שורה ברכה. לזה הוצרך לו' יוסף עליכם ויברך אתכם שתשרה ברכה אפי' באו במספר ע"כ.

והרב אברהם אנכי פי' בכוונת הפ' והנכם היום וכו' על פי מ"ש רז"ל שנמשלו ישראל לכוכבים מחמת ג' דברים והם א' אשר לא ימד ולא יספר ב' שישלטו מסוף העולם ועד סופו ג' צדיקים על שם ומצדיקי הרבים ככוכבים והנה הראשונה נתקיימה שהיו ישראל רבים אך השניה שישלטו מסוף העולם ועד סופו לא נתקיימה. עוד טעם הג' אם עושים רצונו של מקום אז יהיה דור שכולו זכאי ויבוא משיח צדקנו בן דוד וירד מים עד ים וכו' וזה שאמר ה' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום כלומר עתה כיום הזה אתם דומים לכוכבי השמים לרוב בלבד ולא לזולתו שיהיו שולטים מסוף העולם ועד סופו ועיין בס' אדרת אליהו ז"ל.

באו"א פי' הר' הנ"ל על מה שכ' הר' ארץ החיים ז"ל בחקירה על מה שאמרו רז"ל זכו אחישנה לא זכו בעתה דמה יעשה בנשמות? שאין בן דוד בא עד שיכלו הנשמות שבגוף. ומתרץ שיתחברו ק' נשמות או אלף בגוף א'. וזה שאמר הכתוב הקטון יהיה לאלף ועל ידי זה אני ה' בעתה אחישנה ע"כ וא"כ זה שאמר הרבה אתכם על דרך רצה הקב"ה לזכות את ישראל וכו' ועי"ו והנכם היום ככוכבי השמים כלומר צדיקים ואתם באים בגדר עושים רצונו של מקום

בשיעור זכו, ותפול החקירה מה נעשה לנשמות כשיבואו לגדר אחשינה ויבוא גואל צדק לזה מתרץ יוסף עליכם אלף פעמים על דרך הקטון יהיה לאלף ע"י זה ויברך אתכם ויהיו לשיעור אשר לא ימד וכו'.

והנה ה' אלהיכם ר"ת י"א רמז לי"א סימני הקטורת כשיתבררו אז הרבה אתכם והנכם ר"ת הו"א שיתוקן ה"ו של ה' וא של כסא ומ"י של אלהים יתוקנו ככוכבי השמים לרוב ר"ת כלה שתתוקן ותתקשט הכלה העליונה במדת החסד.

ואצוה את שופטכם בעת ההיא לאמר וי"ל מהו לאמר למי יאמרו השופטים וגם קשה בעת ההיא מיותר לגמרי, ונראה שהזהירם על ענוי הדין, אלא בעת ההיא למה? באותו עת שברור לדין להיכן הדין נוטה מיד יאמר פלוני אתה זכאי ופלוני אתה חייב, ומה שפ"י רש"י מכאן הוו מתונים בדין, אולי גם רש"י סובר שמשמעותו להזהיר על ענוי הדין ומ"מ למדנו מזה גם להיות מתונים בדין, דאם לא כן לשתוק קרא מניה ודי אטו ברשיעי עסקינן המענים את הדין בחנם, אלא ודאי שכל דין צריך להיות מתון בדין ויש לחוש שעל ידי זה יבוא ליד עוות הדין, וישהה יותר מן הראוי ע"כ אמר בעת ההיא לאמר.

ויכול להיות שדעת רש"י ז"ל לפרש ואצוה דוגמת מה שנאמר בפר' ואתחנן ועשיתם לכם תמונת כל אשר צווך ה' אלהיך פי' רש"י ז"ל צווך שלא לעשות ויהיה צווך לשון אזהרה שהזהירך שלא לעשות כך, ואצוה את השופטים היא לשון אזהרה רוצה לו' הזהרתם על בעת ההיא אלא יהיה מתון בדין והוא ענין נכון מצד הלשון ודו"ק.

אל תצורם ואל תתגר בם, לא נאמר כאן ואל תתגר בם מלחמה כדרך שנאמר למעלה אצל מואב, לפי שגירוי בעלמא בלא מלחמה לא נאסר למואב אבל לעמון אסר אפילו סתם גרוי בלא מלחמה, לפי שמואב שדר על ישראל את בלעם, ולא מצינו שהיה לעמון חלק בזה, אף על פי שלא הועיל מעשיו מכל מקום גרם לישראל צער, ועוד שמואב היה לו חלק גם בזנות ולא מצינו זה בבני עמון, אף על פי שמצד שלא קדמו בלחם ובמים גרמו להם לזנות כמו שכתב למעלה בפ' פינחס, מ"מ לא מצינו שהפקירו בנותיהם ואולי נמשך זה לשרשם כי גם במעשיהם של בנות לוט היתה אמם צנועה.

וּנְפֹן ונסע המדברה דרך ים סוף כאשר דבר ה' אלי ונסב את הר שעיר ימים רבים, ויאמר ה' אלי לאמר, רב לכם סב את ההר הזה פנו לכם צפונה פי' הר זכות הרבים ז"ל דרך רמז על נשמת האדם שעל היותה נזוגת מזיו השכינה, אינה רוצה לרדת לעוה"ז לולי כי הקב"ה מכריח אותה בעל כורחה, ומביאה לעוה"ז כדי שתאכל מיגיע כפה אבל תכף כשבאה לעוה"ז לפתח חטאת רובץ הוא שטן הוא יצה"ר.

וּנְפֹן ונסע המדברה דרך ים סוף, וראיתי בס' המפר' ז"ל שחץ מהשבעה שמות שנקרא בהם יצה"ר, גם נאה לקראתו בשם הר שעיר על שם שלעתיד לבוא לצדיקים נדמה להם להר ולרשעים נדמה להם כחוט השערה וידוע כי עוה"ז נגד עוה"ב הוא כמדבר.

וזה אומרו ונפן ונסע המדברה דרך ים סוף שהוא ביאת הנשמה לעולם הזה כאשר דבר ה' אלי כי לא מחפץ ורצון באה הנשמה לעולם אלא על כורחה, שלא בטובתה ותכף ומיד ונסוב את הר שעיר שהוא היצה"ר. ימים רבים ימים של צער דהיינו הי"ג שנים ראשונים, וכשהשלימו הי"ג שנים והתחיל אור לי"ד כבר בא היצה"ט תוך גוף האדם אני צריך האדם לפרוק מעליו עול היצה"ר ולהכניס צווארו בעול התורה והמצות כדי שיזכה לרב טוב הצפון לעזה"ב וזה אומרו ויאמר ה' אלי לאמר רב לכם טוב את ההר אחר עצת היצה"ר מעתה פנו לכם צפונה כלומר תעשו מצות ומעש"ט שעל ידי זה תזכו לטוב הצפון לצדיקים ודו"ק זה תו' דבריו.

ותענו ותאמרו אלי אנחנו נעלה ונלחמנו ככל אשר צונו ה' אלהינו ותחגרו איש את כלי מלחמתו וכו' ויאמר ה' אלי אמור להם לא תעלו ולא תלחמו וכו' ואדבר אליכם ולא שמעתם וכו' יובנו הכתובים דרך רמז כמ"ש רז"ל על ר"ל ביום שגפטר לבית עזלמו מתו מי שהיו רעיו הלסטים והשודדים בהרים. נתנו את ר"ל באוצר החיים ואת שני רעיו באמבטי תחתונה שבשאל מיד אמרו לפניו רבש"ע וכי משוא פנים יש בדבר, גם ר"ל היה עמנו שודד בהרים. אמר להם הקב"ה זה חזר בו ועשה תשובת ואתם לא. אמרו לפניו א"כ נחזור לאותו עולם ונשוב בתשובה, ואח"כ נחזור לכאן. אמ"ל הקב"ה שוטים שבעולם מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת וכו'. וכן כל הרשעים אומרים הנח לנו ונלך ונעשה תשובה. והסתירה מבוארת. וידוע מה שאמרו רז"ל כי קודם יציאת האדם לאויר העולם משביעים את הנשמה ואומרים לה תהי צדיק ואל תהי רשע.

והעוים היושבים בחצרים עד עזה כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם. קומו סעו ועברו את נחל ארנון ראה נתתי בידך את סיחון. פי' החיד"א ז"ל בס' פני דוד משם הר' מזהר"ר ששון ז"ל על פי מה שכתבו רז"ל בילקוט בפ' נח. כפתורים הם ננסין ואמרו רז"ל במס' בכורות ננס לא ישא ננסת שיוצא מהם אצבעי. ואמרו במס' חולין (דף ס) שנקראו עוים שכל הרואה אותם אוחותו עוית. והנה כפתורים היוצאים מכפתור משמע שכפתורים עצמם נשאו הזכרים שלהם נשאו לנקבותיהם וכולם מכפתור והם ננסין האבות והאמהות והיוצא מהם הם יותר ננסים. כמ"ש שיוצא מהם אצבעי. והנה שם סיחון הוא מבהיל את העולם שהיה ענק ותקיף ומצויק בגבורה. ודרך טבע היה לישראל קצת יראה. ע"כ אמר והעוים הם הגבורים שהרואה אותם אוחותו עוית. וברש"י פי' רתת וחלחלה. וכן היו יושבים בחצרים שהם עיירות בלי חומה שזה סימן לגבורתם. כמ"ש ז"ל דסימן זה מסר משה רב"ע"ה לישראל המרגלים הבמחנים אם במבצרים. ואחר כל השבח הזה הנה כפתורים היוצאים מכפתור שהם ננסים בני ננסים פחותי הערך. נבזים ושפלים אפי' הכי השמידום וישבו תחתם. א"כ נתפרסם כי לא לגבורי מלחמה כי הכל מאתו ית' ולמאן די יצבי יתנינה. א"כ קומו סעו ועברו את נחל ארנון. ולא תפחדו כלל שאין הדבר תלוי בחזק וגבורה ראה נתתי לפניך וכו' ע"כ דבריו.

באו"א פי' איתו ז"ל בדרך רמז על מה שכתבו ז"ל נתן עיניו בו ועשאו גל של עצמות ואמרו רז"ל זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן

וזה שרמזו והעוים כנוי לרשעים שהם עושי עול ועושר שלא במשפט היושבים בחצרים שמולם חזק ויושבים יש להם ישוב בחצרים רבים משכנות מבטחים. ועליות מרווחים עד עזה עד יום מותם כמ"ש כי עזה כמות. והנה בכל תוקף מזלם דקיימא להו שעתא כפתורים היוצאים מכפתור שהם ת"ח כמ"ש במס' שבת (דק קמ"ה) יציץ ופרח ישראל אלו ת"ח שעושים יציצים ופרחים לתורה וזהו כפתורים שהם הת"ח היוצאים מכפתור מהתורה שהיא נקראת שושנה יש כה בת"ח להשמידם ולעשותם גל של עצמות וגם וישבו תחתם שנוטלים חלקם בג"ע.

בא"ר פי' הר' הג"ל דרך דרש עפ"י מ"ש במס' סנהדרין (דף נט) גויב לאו בני כבוש נינהו. והקשה הר' מהר"י הכהן זלה"ה דהא אמרינן עמון ומואב טהרו בסיחון ואי לאו בני כבוש נינהו לא קנו את הארץ והיא של עמון ומואב וכיצד קנאוה ישראל? ותירץ הרב דשאני עמון ומואב דאמרו בחולין (דף ס) אמר הקב"ה לייתי סיחון וכו' ליתו כפתרים וכו' וא"כ כה אמר ה' דסיחון יקנה אותה וכן כפתורים יקנו ארץ עוים ואפי' הכי נפקי מכללא וקנו בכיבוש זהו תוכן דבריו. וכזה נבוא לקראין לפי מה שאמרנו אלמלא שהקב"ה גזר כך דסיחון יקנה בכבוש לא מצאנו ידינו לרשת את ארצם כי היא ארץ עמון ומואב. ומשום דאין אדם נאמן ע"י עצמו או יאמרו בגויים גם סיחון לא קנה בכבוש והנה הוא ככל הגויים וגזל היא בידם. לכן הקדים ואמר והעוים וכו' כפתורים וכו' וזה דבר פלא דליתו כפתורים וליפקו העוים מי שמע כזאת בן ננס רמי תגרא בחד ענק ויאמר השמד. ודאי כל השומע יעיד שהוא מפלאות תמים דעים להכשיר הארץ לישראל. לכן קומו סעו וכו' ראת נתתי בידך את סיחון וכו' מאת ה' היתה זאת דעמון ומואב טהרו בסיחון.

ועוד היום הזה אחל תת פחדך וכו' שעמדה חמה למשה ביום מלחמת סיחון וזה אות כי הכל מהקב"ה דלא עביד ניסא לשקריו וכך גזר ה' וסיחון קנה ועמון ומואב טהרו בסיחון ודו"ק.

שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גירו. פי' הרב חיד"א בס' פני דוד על פי מ"ש הטור סי' רנ"ג במי שאמר (שכיב מרע) נכסי לטוביה ואתו תרי טוביה למי נתן ת"ח או שכן או קרוב? וזה שאמר לאמר שמוע בין אחיכם אמירה שמשמעה בין אחיכם לא' מהם ולא נודע למי. אז ושפטתם צדק בין איש דהיינו צדיק וח'. כמו שא' רז"ל על פס' כולם אנשים שאם א' איש בין אנשים גברא בגוברין שהוא חשוב מצד חכמתו וצדקתו הוא קודם ובין אחיו כלו' שאם הוא קרוב. כמו שפי' רש"י על פס' כי אנשים אחים אנחנו קרובים גם אנחנו נאמר כאן בין אחיו כלומר קרובו הוא קודם ובין גירו כלו' שכנו.

יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים אמרו ישראל אתה גותן קצבה וכו' אמ"ל זו משלי וכו' שמעתי משם חר"ש מוהדיב ז"ל שפי' משם ס' דגל מחנה אפרים ז"ל שידוע משה רבע"ה לא זכה רק למ"ט שערי בינה והנה הוא ברכם ככוכבי השמים. כוכב גימט' מ"ח וחסרים ממנו א' לכן אמ"ל יוסף ה' עליכם אלף כלו' אחד על כוכב יהיה מ"ט שתזכו למ"ט שערי בינה. לכן אמ"ל קצבה. אמרו לו ישראל למה לא תברך אותנו שנוכה לגו'ן שערי בינה? לכן יתרך

להם זו משלי כלו' שאני אין לי כי אם מ"ט ואתם יש לכם בוכב גימט' מ"ח לכן ברכתי אתכם בא' יותר ממה שיש לי וזה או' זו משלי. יען שלא זכיתי כי אם למ"ט אבל ה' יברך אתכם כאשר דבר לכם ודו"ק ע"כ.

באו"א ראיתי בכתבי הרה"ג כמהר"י בקאעי ז"ל שפי' משם המפ' ז"ל. והנה כי משה רבע"ה יעלה מס' שמו בגימט' אל שדי. והנה אם תכתוב אל שדי מלאים כזה אל"ף למ"ד שי"ן דל"ת יו"ד יעלו גימט' אלף וזה אומרו זו משלי כי בחינתי שהיא אל שדי תעלה דווקא עד מספר אלף. אבל אי הכי נמי ה' ית' יברך אתכם יותר ויותר עד אין מספר כי הוא בעל היכולת ע"כ. **איכה** אשא לבדי וכו' שמעתי משם הר' רב הנ"ה זלה"ה על פי מה שכו' רו"ל לא הרבה ירושלים אלא על שבזו בה ת"ח ופי' ז"ל משום דקיימא לן שה' נוטל צדיק א' ומכפר על הדור. ואיך לא עשה כן בזמן החורבן? אלא משום שכיון הת"ח ואינם מחשבים אותם לא אהניה להו נטילת הצדיק לכפר וידוע שלשה אמרו איכה. משה וישעיה וירמיה והנה ישעיה וירמיה אמרו אותה על החורבן. וזה שאמר להם משה איכה אשא לבדי כלו' אם תרצו שלא אומר אותה רק אני לבדי ולא יחרב הבית, וזה אומרו איכה אשא כלו' רק אני אומר איכה ולא יאמרו ישעיה וירמיה רק אני לבדי דווקא. זאת תעשו אפילו טורחכם ומשאבכם וריבכם כלו' אפי' שאתם עושים עונות עם כל זה הבו לכם אנשים חכמים וכו' כלו' שתהיו מחשבים אותם ועל ידי זה ואשימם בראשכם שנוטל צדיק א' ומכפר עליכם ע"כ ושפתים ישק.

פרשת ואתחנן

ואתחנן אל ה' וכו' ויאמר ה' אלי רב לך וכו' פי' הר' אוהל יעקב ז"ל ישראל נקראו גבורים שהם יודעים לרצות את בוראם. אר"י כאלין כותאי דחכימין אנון לבקש על הפתחים. אית לך חד בצל, אמ"ל אית איתי ליה אפשר בצל בלא פתא. מאן דיהבין ליה אמר אית מיכל בלא משתי מתוך כך אכל ושתה. כך דוד אמ"ל הקב"ה מה אתה מבקש. אמ"ל שגיאות מי יבין אמ"ל שרי לך. אח"כ אמר גם מזדים חשוך עבדך. ואח"כ אמר ונקיתי מפשע רב. כי כן דרך הצדיקים מבקשים מעט אח"כ בראותם שהעת עת רצון. מוסיפין ומבקשים ענין נוסף על הדבר הזה. המליצו רו"ל שהם יודעים לרצות את בוראם כי אין מן הראוי להתחיל ולבקש גדולות כי מעט מעט. בהדרגת. כמו שמצינו באברהם אע"ה שאמר בתחילה אולי יש נ' ואח"כ אמר אולי יש מ' וכן על זה הדרך. הנה כי כן נאמר שגם משה רבע"ה עשה כן. כי תחלת תפלתו היתה שאלה א' קטנה אעברה נא ואראה רוצה לו' בראיה לחוד אני מבקש וימות תכף אבל דעתו היה שאחר כך יוסיף יוסיף ויבקש יותר מזה לכן השיב לו הקב"ה ראה כי אמלא משאלותיך. מה ששאלת לראות את הארץ עלה ראש תפסגה ושא וכו' וראה בעיניך ראה כמו שבקשת אעברה נא ואראה. אך בתנאי שלא תעשה כאשר עם לבבך היינו שלא תוסיף עוד לבקש דבר נוסף על שאלתך הראשונה כי רב לך את שאלתך אתן לך אך בתנאי שיהיה לך די בזה אל תוסף לדבר וכו' ובוה כוון דוד הע"ה שאמר הראנו ה' חסדך

וישעך תתן לנו. והוא על דרך משל א' הביא לבנו מתנה מן הדרך רק כי בבואו לביתו שמע כי הנער הרים ידו על אמו העין בקול מורו ומלמדו והסתיר החפץ ממנו והנער הרגיש כי בודאי אביו קיים הבטחתו והביא לו מתנה. ויהי כמתריש ואחר ימים אחדים כשוב חמת אביו מעליו בא במרמה ואמר לאביו הראני את החפץ אשר הבאת לי ואדע לכל הפחות מה הוא ובתוך הדברים הוסיף ובקש ממנו לתת אותו לו. וזהו ממש שאמר הראנו ה' חסדך ואח"כ מוסיף ואומר וישעך תתן לנו.

באו"א פי' הרב בירך יצחק ז"ל בהקדים מ"ש בירושלמי דתענית ר' לוי אמר מנין לתפלת נעילה ר"ל שרבו תפלה מהני שנא' גם כי תרבו תפילה אינני שומע. ופריך והאמר ר"ל שכל מי שמוסיף ומרבה בתפיל' גורע שג' וישב שם עד עולם ר"ל שרבו תפילה שהרבתה חנה גרם לשמואל שמת בן נ"ב שנה עד עולם ר"ל עולמו של יובל נ' שנה? ומשני כאן ביחיד כאן בצבור ועוד אמרינן בגמרא שאני משה דנפיש זכותיה כרבים. וזה שא' משה רבע"ה ואתחנן אל ה' כמנין ואתחנן שהתפלל תקט"ו תפילות ולא נענה. ואמ"ל לישראל שכל זה ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי וכי תימא מי אמר שלמענינו הוא ולא בשביל רבוי התפלות שעשית שזה גורם שלא שמע אליך לזה סיים ואמר תדעו שלמענכם שהרי ויאמר ה' אלי רב לך שאתה דין רבים יש לך ודינך כצבור. ולכן אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה משום דתוספת ורבו תפלה מהני לך ואפי' הכי אני מצוה לך אל תוסף משום שאיני חפץ בדבר הזה א"כ מוכרח לומר ויתעבר ה' בי ולא שמע אלי הוא למענכם מטעם ויתא ראשי עם כמו שארו"ל ע"כ.

באו"א פי' הר' ברכ"ט ז"ל כוונת אומרו אל תוסף דבר אלי וכו' ואיתא בקידושין ואם אמור יאמר העבר עד שיאמר וישנה בזה יעלה ויבוא שאמר לו השם יתברך כיון שאתה רוצה לזכות בדין עבד עברי ובעבד עברי דינא עד שיאמר וישנה אם כן גם אתה אם תשנה דברך ותאמר עוד פעם אחרת דבר זה אהיה מוכרח לקיים דברך? לכן אל תוסף דבר אלי ויהא לי פתחון פה לבטל דברך כיון שלא אמרת ב' פעמים. ע"כ.

באו"א פי' הר' הנ"ל משם מהרת"ו ז"ל בס' עץ הדעת טוב על פי מה שכתב וז"ל בתפילת חנה כמה הלכתא גבורותא איכה למשמע מינה. א"כ כ"ש מתפילת משה רבע"ה. וזהו כוונת הפס' ואתחנן כי להזהיר את העם ע"פ משא"ר ז"ל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום. ואח"כ הודיע סוד נפלא ליודעי הן כי כל התפלות לא יכוין אל השמות המוציא מפיו אלא אל שם הויה ב"ה שהוא שם העצם. כי כל השמות כנויים וכנפים וכמלבושים אליו והטועה בזה כופר בעיקר וכנגד זה אמר אל ה' שהוא הויה עם היות שהשמות שהזכיר הם אדני אלהים. אח"כ הודיע עת וזמן התפלה בעת שהצבור מתפללין. וזה שא' בעת ההיא ר"ל שאז הייתי מתפלל עליכם כמ"ש ואת יהושע צויתי וכו' כן יעשה וכו' אח"כ הודיע שיוציאנה בחתוך שפתיים ולא בשתיקה בתוך הלב. וגם שלא תהיה בקול ממש הנשמע כמ"ש בזהר שצריך לבטא בשפתים בחיתוך תיבות בהבל ולא בקול וזה שאמר

לאמר. אמירה בחשאי הבל ולא קול וכן בעת ההיא לאמר ר"ת הבל. וגם אותיות הלב שתהי התפילה בכוונת הלב. ה' אלהים צריך שיכנס לפני שם הוי"ה ע"י ב' שמות הנ"ז אדני. אדני שפתי תפתח. ופי אלהים גימטריא פה עם הכולל ע"י ב' שמות אלו נפתחים שערי תפלה. וזה שאמר ה' אלהים ואחרי שנפתחו או מתפלל לשם הוי"ה לבדו ולא אל ב' שמות הנ"ז ואליו נאמר אתה החלות ע"כ.

באו"א פי' הר' חיד"א בס' נחל קדומים משם חכמי קשטיליא ע"פ שאמרו רז"ל שלימדו את משה בשמים כשיתפלל יאמר ב' תיבות נא. וזה שא' אל נא רפא נא לה. ועתה התחיל לו' אעברה נא ואראה את הארץ הטובה. והיה דעתו לו' עוד הפעם נא לכן אמ"ל הקב"ה רב לך אל תוסף וכו' שלא תאמר נא עוד הפעם ע"כ.

באו"א פי' החיד"א ז"ל בס' פני דוד וז"ל ע"פ מה שאמרו ז"ל. את גודלך זה מתן תורה. והכוונה היא כמ"ש הר' עמודיה שבעה על מה שארז"ל מה לילוד אשה בינינו אמ"ל הקב"ה לקבל התורה בא דהכוונה כאשר פי' בתרגום יונתן שעמרם גירש את אשתו יוכבד ונישאת לאליצפן בן פרנך וילדה לו אלדד ומידד. ואח"כ גירשה והחזירה עמרם. והוה ליה מחזיר גרושתו שנשאת לאחר וזה שאמ' מה לילוד אשה זו שהחזרה שלא כדין בינינו אמ"ל הקב"ה לקבל התורה בא ר"ל שעדיין לא ניתנה התורה ולית לך בה זה תוכן דבריו.

עוד נקדים מ"ש רבינו מהר"ז ז"ל שמה לא זכה משה רבע"ה ליקבר בארץ לא גופו ולא עצמותיו משום שלקח אשת מלך כוש. עוד כתב האר"י ז"ל דמה שלא נכנס משום דפני משה כפני חמה. ומדרגתו למעלה מארץ ישראל שהיא לבנה אבל משה רבע"ה עלה בדעתו לטעון שלא יכנס לארץ משום שלקח הכושית. לזה אמר ה' אלהים אתה החילות להראות את עבדך את גדלך זו מתן תורה שנתת אותה על ידי ואמרת למלאכי השרת שאין לפוסלני שאבי החזיר גרושתו שעדיין לא נתנה תורה וא"כ מטעם זה לא יחשב לי עון שלקחתי את הכושית משום קודם מתן תורה. וא"כ אעברה נא. אבל ה' אמ"ל דאין המניעה מטעם זה. רק לשבח וז"ש רב לך בחינתך גדולה יותר מבתי ארץ ישראל דפני משה כפני חמה. וא"י בחינתה בחינת לבנה זהו הטעם העיקרי שלא תכנס לארץ ע"כ.

ויאמר ה' אלי אל תוסף דבר אלי עוד פי' הגם שדבר"ך אמת הוא מכל מקום אל תוסף וכו' כי באמת רב לך כמאמר רז"ל בספרי הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון וכו' והוא בדרך משל לאב האוהב את בנו באהבה וחיבה יתירה. ולפעמים כשהבן עושה קצת דבר אשר לא לפי מעלת גדולתו והאב רוצה שבנו יתחרט על זה מאוד וישמור את עצמו שלא לעשות עוד כדבר הזה אז הוא כועס נגד הבן ומראה לו פנים זועפות. ונשבע בכעסו שלא לתת לו הדבר החשוב הנפלא המונח לפניו כמו לבושי יקר ואבנים טובות ונוסף ספיר וכדומה. ובאמת שבדעת האב הוא שיתן לו דברים חשובים גוראים ונפלאים הרבה יותר מהם. ואינו עושה זאת ככה לפני בנו. כדי שיתחרט על אשר עשה הנה הבן צועק ובוכה במר נפש על הטובה הזאת שאבד וזאת אינו

משים על לבו שיותר יעשה עמו וגם סובר מאחר שאביו גוזם לו בזה בודאי אין טוב ממנו וכשרואה האב כי כבר נתחרט באמת. אז מגלה לו שלא כוונתו לעונש כי אם להטעימו בטובות נפלאות מאד אשר עין לא ראתה, והנה קח נא את הדברים האלה המונחים לפניך ותשתמש בהם ותראה בעצמך כי הם אינם חשובים לפניך לפי גדולתך וחשיבותך ע"כ.

וכן במשה רבע"ה הנה בעת אשר קרונו במי מריבה גיזם לו הקב"ה ונשבע בכעסו ונכתב ונחתם בספר שלא יעבור את הירדן וכוונתו ית' היתה בשביל טובתו לתת לו הרבה יותר מזה ולזה אחר שהרבה משה בתפילה אמר לו הקב"ה רב לך פי' באמת שכרך הרבה מאוד, יותר מנתינת ארץ ישראל. ואומרו לזה תראה.

באו"א פי' הר' נח"י ז"ל על פס' ואתחנן וכו' על פי מה שא' שהתפלל משה תקט"ו תפלות. ויש לחקור דלמה דווקא במספר זה? והוא בהקדים מ"ש במד' וז"ל בעת ההיא רמו לו אות ה"א ואמר לפניו רבונו של עולם כשם שה' פתוחה לפניך ככה יהיו שערי תפלה פתוחים לקבל תפילתי שאכנס לארץ ע"כ. וז"ל במ"ש המקובלים ששורש משה רבע"ה הוא מעולם הבריאה. ולכן אמר בשעת מחלוקת קודת. ואם בריאה יברא וזה היה סוד שמו משה אותיות שם הכי ד' אותיות שם הויה ב"ה נגד ד' עולמות אבי"ע נמצא אות ה"א הראשונה נגד עולם הבריאה וזה סוד דכתיב והאיש משה עניו מאוד חסד יו"ד כי היו"ד היא אצילות סוד שער הנו"ן שלא זכה לו משה בחייו. והנה לדעת המקו' דבעולם האצילות אין שם דין כלל רק כולו רחמים גמורים וזה סוד לפני ולפנים ולכן כהן גדול הולך לאחוריו ולובש כולו בגדי לבן. נגד רחמים גמורים כי בשאר עולמות יש לאש ג' גוונים לבן אדום ירוק לבן הוא רחמים גמורים. ירוק רחמים מעורב בדין ואדום דין גמור אומנם בסוד האחדות כולם כשלהבת א' וזה יהיה סוד אבות העולם. אבל באצילות כולו הפך לבן בסוד רחמים גמורים ולכן היה צריך ללבוש בגדי לבן כידוע לידועי הן. ועוד כתבו המקו' בענין שור שחור שאמרו בגמרא ביומי ניסן האי שחור אדום הוא הנה הוא עשיו הוא אדום הנקרא שור בטומאה ורצה משה לבער מן העולם הדינים הקשים שהמה תקי"ד כמנין שחור. לכן הוסיף עליהם עוד תפילה א' והתפלל תקט"ו תפלות כמנין ואתחנן. אומנם כתוב במקו' סודות עמוקים בזה שבעוה"ז עד שיבא המשיח מוכרח להיות רע מעורב בטוב והרע שולט על הטוב. וזה הרמז שהראיה משחור שבעין ולא מלבן לרמז כי שחור זה הגלות שגלינו בין המלכיות וידם תקיפה עלינו הושחרו פנינו. אבל אפי' הכי לא מאסתים לכלותם וזה הרמז מתוך הגלות המר יש לנו חיותנו. וזה שאמר הקב"ה למשה אל תוסף דבר אלי וכו' ר"ל מה שאתה מוסיף תפילה א' על תקי"ד והתפללת תקט"ו תפלות כדי להעביר השחור זו אדום מעולם זה אי אפשר. כי ראה בעיניך ומהראיה של עין מתוך שחור שבו תדין הדבר שהשחור זו תוקפא דדינא לא יבוטלו עד לעתיד לבא אמן ע"כ. **באו"א** פי' בנו הר' בעל אכני שוהם ז"ל עוד מאמר א' תובא בילקוט בשם מגלה עמוקות וז"ל רצה משה ליכנס לארץ. להחזיר הסוכה שהיה מתחילה שלם להקב"ה דכתיב ויהי בשלם סוכו. קודם שחטא אדם הרא' כי

סודה סוד אדם הרא' וזה שאמר ואתחנן אל ה' בעת ההיא אותיות אהיה ע"כ. ויובן בהק' מ"ש המפר' ז"ל סוד יעקב שנקרא קטן, כי אבות העולם על שם העולם שהוא בסוד סוכה שדינה שתיים כהלכתן ושלישי אפילו טפה. לכן יעקב שהוא רמז לדופן ג' ששיעורו קטן טפה לכן נקרא קטן ולמאן דאמר ג' כהיותן וד' אפי' טפה. יש לו' רמז לדוד נקרא גם כן קטן. כי הוא רגל ד' שבאבות וענין סוכה הוא קודם חטא אדם. היה בשלם סוכה של ד' דפנות שגם צד צפון היה סתום לא כמו היום מצפון תפתח הרעה שהוא אחר חטא אדם הרא' שנשאר צד צפון פתוח ונעשה סוכה מן ג' דפנות. וזהו מחלוקת ר"ש ורבנן במס' סוכה אם ג' כהיותן וכו'. וידוע שאם הסוכה שנים כהלכתן וג' אפי' טפה זה היה כמו ה"י. ואיתא במגלה עמוקות משה בקש ליכנס לארץ ישראל כדי להיות רגל ד' לאבות העו' שבמרכבה נמצא לפי זה היה סוכה משה רבע"ה ג' כהלכתן וד' טפה ולכן הקטין את עצמו בתפילה ולא תלה בזכותו אלא מתנת חנם וזה שאמר בעת ההיא ה"י רמז על סוכה שהיא ב' כהלכתן וכו' אבל משה מבקש שיהיה ג' כהלכתן וכו' שהוא יהיה רגל ד' לאבות העולם והשיב לו ה' רב לך ר"ל אתה רוצה להיות קטן כמו טפה לרגל ד' לא נאה לך להיות קטן כי רב אתה אל תוסף דבר בדבר הזה ר"ל להוסיף על האבות להיות ד' זה נמנע כי שא עיניך ימה וכו' דאיתא בס' שני לוחות הברית אין קורין אבות אלא לג' כי המה נגד ג' צדדי העולם. אברהם נגד מזרח, לכן תיקן תפילת שחרית, יצחק דרום לכן תיקן תפילת מנחה, יעקב מערב תיקן תפילת ערבית. וכטעם שדוקא אלו הג' המה אבות העולם משום שר"ת שלהם אי"י מספר אהיה ע"כ המה נגד ג' צדדי העולם בסוד סוכה בשם אהיה שהעוה"ז היא ג' דפנות ולכן אברהם בא מתרח אח"כ מאברהם יצאו יצחק ויעקב ושלושתן המה לאחדים. כדאיתא במד' אברהם נקרא ישר יצחק נקרא ישר יעקב נקרא ישר נמצא שמקודם היה כיש מאין לכן נקראים אבות איתני עולם כי העולם נברא יש מאין. הוא הדבר שדברנו שהקב"ה אמר לו שא עיניך ימה וצפונה תימנה ומזרחה ותראה שג' צדדי עולם סתומים וצפון פתוח לכן אין קורין אבות אלא ג'. ועוד אמר לו ראיה ראה בעיניך שהראיה היא משחור שבעין לרמז העולם יש מאין גם האבות יצאו יש מאין. ע"כ אין קורין אבות אלא לג', אבל משה נברא מעמרם הצדיק כאומרם ז"ל למה נקרא שמו עמרם שהיה כעמר נקי. והיה כמו יש מיש לכן יראה בזה שלא תעבור את הירדן הזה ע"כ דבריו.

באו"א פי' הר' הנז' וז"ל או יש לו' רמז אחר בזה הפס' וראה בעיניך.
לא קאי על העינים ממש לראות בהם אלא על הסנהדרין שנקראין עינים כי הצדיק נקרא עין כדאיתא במעשה ה' כשם שעין אצל אדם מורה לו הדרך אשר ילך, כך הצדיק מורה הדרך וזה המכוון המאור שבו יחזירנו למוטב. ומצינו במד' עצמות יוסף נקברו בארץ ישראל משום שהודה בארצו. ואמר גונב גונבתי מארץ העברים. אבל משה רבע"ה לא הודה בארצו כשאמרו בנות יתרו איש מצרי הצילנו מיד הרועים והוא שתק. ופי' היפ"מ שתיקה זו כהודאה לכן לא זכו עצמותיו ליקבר בארץ ישראל וענין שומע כעונה. תליא אי תרהור כדבור דמי או לא. ואתיא כפליגתא ר"י ורבנן אי אמרי' השמע לאזניך

מה שאתה מוציא מפיו או אמרינן שמע בכל לשון שאתה שומע. דאי אמרינן שמע לאוזניך מה שאתה מוציא מפיו צריך לו הרהור לאו כלום הוא. א"כ אין אומרים שומע כעונה אבל אם אומרים שמע בכל לשון שאתה שומע א"כ הוה ליה הרהור כדבור דמי ושומע כעונה. וכבר מבואר כמה פעמים למעלה מכח שיש ע' סנהדרין כנגד ע' שרים שלמעלה ונגד ע' אומות. מוכח התורה ניתנה בכל לשון. כי הע' לשון נגד ע' אומות.

והנה יש לו' מה שאמר לו הקב"ה למשה רבע"ה דרך העברה כי לא תעבור את הירדן הזה היה לו לומר כי לא תבא שמה? אלא שרמו לו הקב"ה שאפי' עצמותיו לא יעברו שמה מכח שלא הודה בארצו השומע כעונה. וזה שאמר לו וראה בעיניך כלומר מע' סנהדרין שנקראין עיני העדה. ועוד י"ל סמך ורמו על זה כי עין בגימטריא שבעים שיהיה לך ראייה אלימתא שהדין עמי ששומע כעונה. דבלא זה הייתי אומר שפי' שמע השמע לאוזנך מה שאתה מוציא מפיו וא"כ צריך לומר הרהור לאו כדבור דמי ושומע לאו כעונה. אבל עכשיו מן ע' סנהדרין יש הוכחה דפירוש של שמע בכל לשון וכו' ולא השמע לאוזניך וכו' והרהור כדבור דמי ושומע כעונה. וא"כ למה כששמעת שאמרה איש מצרי שתקת ולא הודית בארצך. לכן לא תעבור ואפי' עצמותיך לא יעברו שמה.

בא"א פי' הר' הנ"ל וז"ל עוד לאלוהי מלין לתרין הפ' הללו והמאמר שהתחלנו בו שבעת ההיא רמו על הה' שבעת ההיא ע"פ מה שפי' המפרשים שמצאנו שנים של משה רבע"ה היו ק"ך נגד היובלות של שית אלפי שנין של העולם שיש בכל אלף כ' יובלות שית אלפי יהיו ק"ך יובלות שהמה קודש לה' דכתיב וקדשתם את שנת החמשים שנה. וכל דבר שבקדושה צריך תוספת כמו שלמדנו מה' דביום הששי דמוסיפין מחול על הקודש ע"כ בקש משה רבע"ה להוסיף על שניו שהמה קודש. וזה הרמו של הה' שאמר משה דמיניה נלמד תוספת מחול על הקודש. אומנם היא גופה תמיהא. ונ"ל בזה שאמר משה אעברה נא רמו חדש בתיבת נא והוא דמצינו בגמרא שאליבא דר"י ששנת הנ' עולה בחשבון לכאן ולכאן. א"כ תוך אלף שנים יש יו"ד שנים מיותרים על כ' יובלות עולים על שית אלפי שנין ולפי זה יכול משה להיות חי שנה כי בששים שנה יש יובל א'. ונהירנא זה היה בקשת משה רבע"ה מחמת הה' מוכח להוסיף מחול על הקודש. זה רמו מלת ההיא ה"א א"כ אמר אעברה נא רמו נון א' כלומר שנה א' אחר החמשים. וזה רמו באותיות נא בשנים א"ל יש לי יתרון כדאמרנו. העולים יובל א' יותר מק"ך יובלות. ואעתיק בקיצור לשון הגמרא וז"ל יובל היא יכול כשם שמתקדשת בתחילה כך מתקדשת בסופה? ואל תתמה שהרי מוסיפין מחול על הקודש ולימוד שני על יובל היא לאפוקי מר' יהודה שאמר שנת הנ' עולה לכאן ולכאן וכו' נמצא אם לא מוסיפין מחול על הקודש א"כ נסתר הלימוד של יובל היא יכול כשם שמתקדשת וכו' ורוצה לומר לאפוקי מר"י וכו' א"כ אין שום יתרון לשני היובל מן שית אלפי שנין ואין שום טענה למשה לחיות יותר. אבל אי אמרי מוסיפין מחול על הקודש. י"ל יובל היא כשם שמתקדשת וכו' ולא לאפוקי מר"י ויש לומר כוותיה דר"י ויכול משה לטעון טענה זו ששנת

החמשים עולה לכאן ולכאן. ואז יש לי תקון. וזה אומר ואתחנן אל ה' בעת
ההיא שתפילתו שמע מינה היה מן לימוד ששנת החמשים עולה לכאן ולכאן
ואז יש לי תקון. וזה שאמר ואתחנן אל ה' בעת ההיא שהתפלה שמע מינה
היה מין לימוד של היא דלמדין ממנו כמוסיף מחול על הקודש ואפשר לומר
יובל היא. ויכול לומר כשם שמתקדשת וכו' ולא לאפוקי מר"י וזה שאמר
אעברה נא שנת החמשים שאותן השנים מיותרים ע"כ.

בא"א פי' הר' בעל מלל לאברהם ז"ל על פי מה שכתב מהרח"ו ז"ל בעין
חיים ס' משפטים על פי מה שכתבו במס' קדושין תנו רבנן כי טוב
לו עמך. עמך במאכל עמך במשתה וכו'. שלא תהיה אתה ישן על גבי כרים
וכו' מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו ע"כ ועוד הפליגו
שאפי' אם יש לו פת אחת נקיה ופת קיבר צריך ליתן לעבדו הנקיה. והקשו
רז"ל דבכל דוכתא אמרינן עמך טפל לך. כמו וחי אחיך עמך שאמרו במס'
מציעא ב' שהיו מהלכים בדרך וביד א' קיתון של מים וכו' בא ר' עקיבא
ולמד וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי אחיך. ואמאי דרשינן שהעבד עיקר
והאדון טפל? הפך משאר מקומות. ותירץ משם מהר"ם דהכי קאמר והיה
כי יאמר אליו לא אצא מעמך כי אהבך וכו' כי טוב לו עמך ר"ל שמקבל
עתה שיהיה טפל לך ולא יצא. ולפי זה תיבת עמך כמו בשאר דוכתי אבל
בתחילה הוא הנקרא אדון אלא שעתה מתרצה להיות טפל.

ובזה פי' הר' בירך יצחק ז"ל כוונת הגמרא מה ראתה אוון לירצע וכו' אלא
אוון ששמעה בסיני כי לי בני ישראל עבדים וכו' תרצע. והקשה
הרא"ם ז"ל דאם כן היה לו לירצע בתחילת שש ולא בסוף שש? אכן ע"פ
האמור אתי שפיר שבתחילה כשמכר עצמו הוא היה האדון כמ"ש כל הקונה
עבד עברי כקונה אדון לעצמו אבל בסוף שש שנתרצה להיות עבד טפל. לכן
ירצע. ובוה יתבאר שמשנה רבע"ה בא בטענה שכשם שהעבד כשאומר אהבתי
וכו' נרצע ועובד לעולם. כן משה רבע"ה אמר להקב"ה אהבתי אותך ואת
תורתך כדי שלא יהא במתים חופשי. אבל עם כל זה יוצא ממנו גנאי ח"ו
שהעבד כשאומר כן הוא נרצע משום שאומר לרבו שמכאן ולהבא רוצה
להיות טפל לרבו. אבל מקודם היה רבו טפל לו. וא"כ משה רבע"ה כשאמר
אהבתי וכו' יוצא מדבריו דמכאן ולהבא הוא יהיה עבד הא קודם לכן היה
הוא האדון ח"ו על זה השיבו הקב"ה רב לך אל תוסף דבר אלי וכו' שבדברים
אלו אתה נוגע בכבודי ח"ו מה שאין הפה יכולה לדבר וזהו שדייק הקב"ה
בתיבת אלי. ויש להמתיק בזה דרך הלצי דמה שאמר הקב"ה רב לך בתמיהא
ר"ל שלפי דבריך דקודם לכן היה הרבנות לך שאתה היית האדון. א"כ אל
תוסף דבר אלי עוד ע"כ דבריו.

והרב עיר דוד ז"ל פי' בהקדים מ"ש במד' אתה החלות כבר התרת לי
שבועה במדין א"כ אעברה וקשה מה תלוי זה בזה? ועוד קשה כיון
שמשנה רבע"ה לא בקש כי אם לראות למה מנעו ה'? אכן יובן בהקדים ענין
ר' יהושע בן לוי שקפץ וירד לג"ע ונשבע שלא יצא ואמר לו הקב"ה אי
אתשיל אשבועתיה וכו' וראו בב"ד שלא עשה התרה ולא יצא וכו' והשתא
אתי שפיר אם נאמר שהקב"ה לא רצה להראות לו את הארץ

שלא יעשה כמו שעשה ר' יהושע וישבע שלא יצא משם לזה אמר משה רבע"ה הלא כבר התרת לי שבועה במדין וא"כ אין לי תקנה לקפוץ לתוכה ולישבע דאם אשבע יתירו לי את השבועה לכן בקש אעברה נא ע"כ.

באו"א פי' הר' יוסף אברהם ז"ל בהקדים לתת טעם למה אברהם אע"ה קרא לבית המקדש הר כמ"ש בהר ה' יראה ויצחק קראו שדה ויעקב קראו בית. והוא ע"פ מה שאמרו רז"ל הקב"ה נתן ק"ג שומרים לבית המקדש מצד א' ואברהם נתן ק"ג מצד ב' א"כ ק"ג וק"ג גימטריא הר ע"ה. בא יצחק ונתן ק"ג מצד ג' נעשה סך הכל גימט' שדה לכן קראו שדה; בא יעקב ונתן ק"ג מצד ד' נעשה גימט' בית ולמה לא נשאר בנוי כי הגג של ביהמ"ק אין בו שומרים. לכן כתיב ממרום שלח אש בעצמותי. ומשה רבע"ה היתה כוונתו ליכנס לארץ ישראל וליתן ק"ג על הגג. לכן התפלל תקט"ו תפילות שהם גימט' חמש פעמים ק"ג אמר לו הקב"ה רב לך, עלה ראש וכו' ושא עיניך ימה ומזרחה וצפונה ותימנה שהם ד' רוחות שהם שמורים. ואם אתה תתן גם כן על הגג א"כ אהיה מוכרח לשפוך חמתי בישראל. לכן רב לך. וזה שאמר הכתוב כי ביתי בית תפלה ר"ל לעתיד לבא יהיה גם הגג שמור וזה שאמר כי ביתי שהיה בתחילה בית, אבל לעתיד יהיה תפלה גימטריא תקט"ו. זה תוכן דבריו ע"כ.

באו"א פי' מפי השמועה שדרך חיי האדם ע' שנה כמ"ש הכתוב ימי שנותינו בהם ע' שנה וא"כ משה רבע"ה שחיה ק"ך שנה עבר נ' שנה מחשבון ושאל משה כיון שעברתי נ' מהשיעור אעברה עוד שנה א' וזה אומרו אעברה נא יהיה כמס' נ"א ואראה את הארץ. אמ"ל הקב"ה רב לך, לך בגימט' נ' ולא תעבור יותר.

באו"א ואתחנן אל ה' בעת ההיא. אמר משה לפני הקב"ה כשם שהת"א פתוחה לפניך כך יהיו שערי תפילה פתוחים כדי לקבל תפילתי והיינו בעת ההיא ע"כ, פי' הר' כמהר"י ע"פ מה שכתבו ז"ל גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה. והקשה הלא בכל התורה קיימא לן אתי עשה ודחי לא תעשה? ותירץ היינו דוקא בחד גברא אבל הכא בתרי גברי וזה כוחה של תשובה והקשה ע"ז הרי קיימא לן אין אומרים לאדם חטוא כדי שיזכה חבירך? ותירץ דכדי שיזכו רבים שרי, כמו ר"א ששיחרר עבדו וכו' ואיתא בס' לק"י דמה שנענש משה שלא יכנס לארץ משום ששיבד הלוחות וכוונתו היתה כדי שידונו ישראל כפנויה וא"כ חטא כדי שיזכו רבים. ואיתא במנחות ה"א רמז לתשובה וזה אומרו בעת ההיא. והוא רמז לתשובה ואיך אתה מקבל בתשובה כיון דקיימא לן אין אומרים לאדם חטוא אלא ודאי כדי שיזכו רבים שרי, א"כ גם אני חטאתי כדי שיזכו רבים לכן אעברה נא. **איתא** במדרש משה רבע"ה אמר תקט"ו תפלות ולא נענה ואילו התפלל עוד תפילת היה נענה ולכך כתוב אל תוסף דבר אלי עוד. ויש לדעת מה יתן ומה יוסיף עוד תפילה א' ? עיין בס' בגדי אהרן בשם ס' תולדות אדם שאיתא במד' שהיה ביד משה רבע"ה ו' חטאים וא"כ היה צריך שעל כל חטא יתפלל פ"ו תפלות כמנין שם אלהים לשכך מדת הדין וששה פעמים פ"ו עולים תקי"ו לכך כשהתפלל תקט"ו אמר לו הקב"ה אל תוסף ע"כ.

עוד אפשר לומר על פי מ"ש המקובלים שיש אלף ושמונה רקיעים וכסא הכבוד הוא עומד באמצעותן וכשאדם מתפלל תק"ד תפילות תפילתו מגעת עד כסא הכבוד. שהוא עומד על תק"ד רקיעים אזי תפילתו אינה חוזרת ריקם ונותנים לו כל שאלתו. גם אמרו כשאדם חוטא באיזה עון שוב כשיתפלל דוחים תפילתו ב' רקיעים למטה. ואם חוטא ב' עונות דוחים אותה ד' רקיעים וכן על זה הדרך כשיחטא יותר דוחים תפילתו ע"פ חשבון זה. והנה כבר אמרנו שהיה ביד משה רבע"ה ו' חטאים וא"כ צריך שתדחה תפילתו י"ב רקיעים וצריך שיתפלל תקי"ו תפילות עד שתגיע תפילתו עד כסא הכבוד. ושוב אין תפילתו חוזרת ריקם. ולכן כשהתפלל תקט"ו תפלות עדיין נשאר לו תפילה אחת לכשיהיה בענה. וכשהיה רוצה להתפלל עוד תפלה אחת אמר לו הקב"ה אל תוסף.

אתה החלות להראות את עבדך וכו' פי' רש"י אתה פתחת לי פתח להיות עומד ומתפלל. ע"כ, ורז"ל אמרו לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל שנאמר אתה החלות להראות את עבדך ואח"כ אמר אעברה נא ביאור הדבר שכל צדיק יבקש מתנת חנם וישער בעצמו שכל מה שהקב"ה עושה עמו חסד אל כל היום. כי הקב"ה תמיד המתחיל בעשיית הטובות לאדם משום שהוא בראו. והאדם כל מה שמסגל מצות ומעש"ט הכל הוא עושה דרך השלומים והקב"ה הוא החנוני הגדול המקיף חוזר ומקיף ונותן בהקפה למי ששילם חוב הראשון. וכמו שנאמר מי הקדימני ואשלם. הוא הקב"ה המקדים והמתחיל בכל הטובות. וזהו שבחו ותהילתו של מקום ב"ה שצריך המתפלל לסדר תחילה קודם שיתפלל כדי שבכל תפילה ותחנה לא יבקש כי אם מתנת חנם שכן מצינו במשה רבע"ה שקודם שאמר אעברה נא אמר אתה החלות וכו'. נראה כי הקב"ה הוא המתחיל בכל הטובות ואין לו שום חוב עליו ובקשתו היא מתנת חנם. וזהו שפי' רש"י את גודלך זו מדת טובך. ואת ידך החזקה הכובשת מדת הדין. כי כפי שורת הדין אינו חייב לו כלום. וברוב טובו גומל חסד למי שאין לו עליו כלום וזה ביאור יקר מהר' כלי יקר. **אתה** החלות להראות את עבדך וכו' יש לדעת מה ענין זה הפסוק לכאן הל"ל אעברה נא וכו' כי זה היה הבקשה. ונ"ל ע"ד משל אם יש לאדם בן לא רצה ללמוד תורה. או איזה מלאכה. ואביו כופה אותו בעל כרחו במכות רצה עד שלמד. ובהגיע זמן שידין רב לו רצה הבן להראות את גדלו בתורה לפני כל יודעי דת ודין או באומנות שלו מעשה ידיו להתפאר. ואביו לא רצה להניח אותו לעשות ומעכב בידו. הבן צועק בקול מר מה עשית לי מתחילה אני לא רציתי ועתה אני עשיתי כרצונך. ויגעתי ומצאתי. ואתה מעכב בידי לעשות. עיקר הוא רצונך. הכונה כל השומע יאמר הצדק עם הבן ואמרו רז"ל וכי לאכול מפריה הוא צריך רק כונתו היתה לקיים המצות או כמו שאמרנו לעיל. ובאמת מצאנו ראינו שמשא היה מסרב מתחילה בכל מאמצו שלא להיות נביא לאמר מי אנכי שלח נא ביד תשלח וע"כ אמר לו הקב"ה שצריך להיות נביא על ישראל. וזה שאמר אתה החלות. ר"ל שאני לא רציתי ואתה התחלת וכפיתני להיות נביא והגיע עכשיו העת לעשות עיקר הכונה לעבודתך ע"כ אעברה נא. (הרב אשל אברהם חיות ז"ל).

במדרש אעברה נא וכו' אמר לו הקב"ה למשה, משה חכם אתה ואתה רוצה ליכנס לארץ? ונראה בהקדים מה שחקרו המפרשים מה טעם עשה ככה הקב"ה שבנה לנו בית המקדש והחריבו. ושוב בנה לנו עוד ביהמ"ק שני ושוב החריבו ג"כ עד שלעתיד לבא יבנה לנו בית ג' ממעשה ידיו ית' שהוא יהיה קיים לנצח.

וראיתי בס' קול יעקב על פסוק השביעני במרורים שכתב וז"ל משל לא' לו בת יחידה והיתה חביבה עליו ביותר, ובהגיע עתה עת דודים ראה האב נער קטן בעירו והבין בו שהוא יהיה חכם גדול ומופלג במדות וגמר בדעתו ליתן לו את בתו לאשה אך מדאגה בדבר אולי לא תאבה לשבת בדרך זמן רב כ"כ עד שיהיה הנער ראוי לנישואין, והטמין דבר זה בלבו ולא גילהו לשום אדם. ובתוך הזמן התקשר עמה עם אחר בשידוך רעוע כדי שלא יתקיים הזיווג כי אם זמן מועט ותגעל נפשה בו אחר שתכיר את רוע מנהגיו, וכן היתה. כי שהתה עמו אחר חתונתה כב' וג' שנים ולבסוף נפלה מריבה ביניהם וברחה ממנו לבית אביה ושהתה שם איזה שנים ונתגרשה. ואחר שנתגרשה שהתה עוד כמה שנים בבית אביה. והיתה מדקדקת בשידוכין מאוד. ובתוך כך נתגדל הנער אשר הפץ בו האב והיה מלא חכמה ויזופי ושמו הולך לפניו. ותהי לו לאשה. והיה ביניהם אהבת עולם, ולב אביה שמח שנעשתה מחשבתו לפועל ע"כ.

הנמשל נאמר יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו. ודרשו רז"ל שמח לא נאמר אלא ישמח וכו' כי גאולת מצרים לא היתה גאולה שלימה רק לבלות הזמן שיגאלו לזמן, וישיגו מנוחה מעט כדי שיוכלו לסבול את הגלות הבא אח"כ ולא ילאו. מעתה זאת היא תשובה ניצחת והתנצלות חזק על שלא הכניס הקב"ה את משה לארץ לשמוח בשמחת ישראל, לפי דברינו כמו שאם היה בן האיש הנו' מבקש לאביו שיקחהו עמו על נישואי אחותו הקודמים ואביו לא היה רוצה לקחתו, אשר בלי ספק היה הדבר כמתמיה בעיני כל רואיו, אבל אילו היו יודעים את סתר לבו שהשמה הזאת אינה אמיתית בלי ספק היה ישר בעיניהם על אי רצונו לקחת את בנו עמו כי גם הוא היה יכול להשתמט מזאוג השמחה המדומית. בודאי היה עושה כן הדבר בענין כניסת משה רב"ה לארץ כי הגאולה ההיא לא היתה אמיתית ולא היתה אלא לשעה וכבר נפסק ואינו נחשב אצל הקב"ה לכלום ע"כ.

ובספר ישמח משה בפ' תצוה כתב לפ' פס' בשירה תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' וז"ל ולהבין כל זה נקדים במה שעמדו הקדמונים הני ב' המקדשים שנחרבו הם פועל ריק ח"ו והיו כלא היו, חלילה מלומר כן אומנם הענין הוא יובן ע"פ משל לא' שהביא זרע אילן טוב ממרחק ונטעו עד אשר צץ ופרח ועשה פרח ואח"כ עקרו המובחר ונטעו והכניסו לקיים להיות דבר המתקיים לעד והנה בעת עקירת ב' האילנות הראשונות כל הרואה משתומם ומתפלא על מה עשה ככה לארץ הזאת לנטוע אילן טוב ויפה ולעקור אותו זה פעמים. ומה טעם יש בדבר אומנם האיש הנוטע אף הוא השיב אמרו להם כי הכל בחכמה ובהשכל וכי גם נטיעות שתי האילנות ועקירתן הכל היה צורך קיום האילן הג' כי הארץ הלזו אינה מסוגלת לגדל אילן כזה בטבעה

ולא תוכל שאתו. לזאת הקדים לנטוע נטע נאמן בארץ עדי תקבל קצת איכות וטבע עפר הארץ המגדלת אילנות כאלו עקרו לנטוע אחר תחתיו. וכן בפעם הב' ואף כשקיבלה הארץ כח שיש בו די לקיים את האילן קיום נצחי ונעשה קרן בן שמן משמני הארץ הרחוקה ואז נטע את האילן השלישי אשר לזה היה מגמתו גם מאז. ועתה לא יבצר ממנו אשר זמם לעשות ואחרית דבר טוב מראשיתו.

והנמשל הוא כי ראה בחכמתו ית' אשר אין בכח הארץ הגשומה הלזו לקבל ולסבול אור קדושת בית המקדש השלישי אשר כוננה היוצר בגובהי מרומים. ליסדו על מכון הר ציון. עליו נאמר מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קודשו. ולולי הב' מקדשות הראשונות אשר על ידם ובכח קדושת העבודה ומעשה הקורבנות. זבח נסכים ויתר עבודות הקודש אשר היה שמה כמה מאות שנים קנתה הארץ גם היא כח רוח ואיכות. וקדושה נפלאה עדי תוכל מעתה לסבול קדושת הבית הג' מעשה ידי יוצר בית המקדש של מעלה המכוון כנגד בית מקדש של מטה וגדול יהיה כבוד הבית האחרון קיום נצחי. ובית עולמים יקרא ע"כ תוכן דברי הרב בעל העקדה.

ובכן אבוא אל המכוון לבאר מקראות הנ"ל. וזה שאמרו בשירתם תביאמו ותטעמו בהר נחלתך. וקראוהו הר על שם חורבנו כדכתיב הר הבית לבמות יער. ושמא תאמר א"כ מה היא התועלת ממנו כיון שעתיד ליחרב. לזה אמר שהתועלת היא. מכון לשבתך פעלת ה'. דייקא הוא המקדש הג' מעשי ידי יוצר ב"ה כי הראשונות לא היה כח בארץ לקבל בית הג' והראשונות היו רק הכנה לאחרונות כאמור ע"כ (מס' ישמח משה וש"י).

ונראה לפי על פי עניות דעתי להוסיף נופך על דברים אלו. למה שאמר תביאמו ותטעמו ופי' רש"י נתנבא משה שלא יכנס לארץ. לכך לא נאמר תביאנו וכו' ויובן ע"פ דברי הר' קול יעקב הנ"ל שכתב דמשום הכי לא בא משה לארץ. כיון שהשמחה לא היתה בשלימות רק לפי שעה. וזהו שאמר בנבואה תביאמו ותטעמו כלומר אותם תביאם ותטעם ולא אותי. והטעם שאין השמחה שלימה. רק בהר נחלתן שנקרא בית המקדש הראשון הר מפני שעתיד ליחרב ואינו רק מכון לשבתך פעלת ה'. ובוה יבואר המדרש אמר לו הקב"ה למשה. משה חכם אתה. כלומר הרי בחוכמתך הגדולה ראוי לך לדעת כי הארץ איננה מוכשרת לקבל את בית המקדש האמיתי הנצחי שהוא מעשה ידי אלא צריכין לבנות מתחילה בתי המקדש אחרים מעשה ידי אדם אשר לא יהיה להם קיום ואין השמחה בשלימות. ולמה זה כדי להכשיר את הארץ. ומבואר ג"כ הפ' שהתחלנו שא עיניך ימה וצפונה וכו' כלומר הסתכל והתבונן בכל רוחות הארץ ולא תמצא מקום מוכשר אל הבית הנצחי. מעשה ידי וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה כלומר שיש לך בעצמך להבין בעיני שכלך שאינו מהראוי שתעבור עתה שמה. כיון שהשמחה אינה שלמה עד הגאולה האמיתית :

ועל פי הדברים הנאמרים נראה לפי ענ"ד לפי הפסוק ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה ואפשר לדקדק לפי ענ"ד כי הנה הדרך הנהוג הוא שאם רצים לנחם

איזה אדם השרוי בצער כמו במאסר וכדומה. ותנחמהו כי יצא חופשי. ועוד שיצליח ויעלה לגדולה אומרים לו אל תדאג לא רק שתצא מהצרה אשר אתה בה עכשיו אלא עוד תגדל ותצליח וכך הוה ליה לוי' כאן יגון ואנחה ינוסו ושמחה וששון ישיגו? ונראה כי הנביא יבשר בשם ה' הרוב אשר יראה בגאולה האחרונה כל כך יותר ממה שהיה בגאולה הראשונה ורישא בקרא ראיתי מה שאמרו רז"ל כי בגלות מצרים הנה האבות אשר סבלו את הגלות. לא זכו לשמחה ליכנס לארץ ומתו במדבר רק בניהם אחריהם נכנסו. אבל בגאולה העתידה במהרה בימינו הנה אלו אשר סובלים את הגלות זאת הצער הם בעצמם יזכו שיהפך אבלם לששון ויכנסו לארץ. וזהו שאמר הפ' ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה כלומר הפדויים בעצמם יבואו לציון.

אדני אלהים וכו' פי' רש"י ז"ל רחום בדין ויש לדעת מהו רחום בדין? כיון שעושה דין מהו רחום. אומנם יובן עפ"י מ"ש רז"ל בגמרא דינן של צדיקים ביום בשעה שעוסקים במצות ודינם של רשעים בלילה בשעה שהם ישנים מהעבירות. מעתה זהו כוונת רש"י. רחום בדין כלומר בשעת הדין עושה רחמנות לצדיקים דן אותם ביום בשעה שהם עוסקים במצות כדי להרבות שכרן. שאילו היה דן אותם בלילה לא היה להם שכר כל כך כיון שבלילה הם ישנים ובטלים מהמצות לכך מרחם עליהם ודן אותם בשעה שהם עוסקים במצות כדי להרבות שכרן. וגם רבו רחמיו שגם לרשעים מרחם. שאילו היה דן אותם ביום בשעה שהם עוסקין בעבירות. לא היה להם תקומה. אבל מרוב רחמנותו ית' דן את הרשעים בלילה בשעה שהם בטלים מן העבירות כדי שיהיה להם תקנה וזהו רחום בדין. רוצה לוי' בשעה שיהיה רחמים לצדיקים ולרשעים וק"ל.

אן נאמר באו"א יובן ע"פ מ"ש רז"ל על פס' כי אקה מועד אני משרים אשפות שהקב"ה דן את ישראל כמו שבת ויו"ט שאין להם מלאכה. ועוסקים בתו' כי בחול אילו לא היה צריך למלאכה היה עוסק כל היום בתורה. ומעלה עליו הכתוב כאילו כל ימיו עסק בתורה. מעתה זה אומרו רחום בדין שבשעה שדנים את האדם על עסק התורה כמ"ש אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה. רחום בדין שכיון שעסק בתורה בשבת ויו"ט אז מרחם עליו ומעלה עליו כאילו כל ימיו עסק בתורה.

ובזה יובן מ"ש הפס' צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה וי"ל דלמה אמר כהררי אל. ובמשפטך אמר תהום רבה? או יאמר בשניהם כהררי. או יאמר בשניהם תהום רבה? אומנם ע"כ מה שאמרנו שהצדיקים דן אותם ביום בשעה שהם עוסקים בתורה ובמעש"ט. והרשעים דן אותם בלילה בשעה שהם ישנים מן עבירות. אתי שפיר. וזה או' צדקתך כלו' הצדקה שאתה עושה עם הצדיקים. שדן אותם ביום בשעה וכו' כהררי אל. כלומר להגביה מעלתם כהר. אבל משפטיך שעושה משפט ברשעים בשעה שהם ישנים שאינם עושים עבירות אז תהום כלומר כהתהום הזה שהיה למטה שאינו נראה כך דן הרשעים בלילה שלא יתראו עונות לפי שהפך ברחמים. שאילו היה דן אותם ביום בשעה שעוסקים בעבירות אין להם תקומה (ברכת אליהו).

אלהים ונחתנו פרצתנו אנפת תשובב לנו. יובן בהקדים מאי דאמרו רז"ל על פסוק המאוס מאסת את יהודה. אמרו רז"ל שאמר לו ירמיה אפילו אם בדעתך לשוב אליהם, למה הכיתני אמר לו לך לרבך רבן של כל הנביאים. משה רבע"ה אמרתי לו ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים. נמצא כשהקדוש ברוך הוא מכה לישראל היא הוראה לשוב אליהם וירחמם.

וזו אומרו אלהים. כיון שראינו שזנחתנו פרצתנו ואנפת עלינו תהי זאת נחמתנו שודאי תשובב לנו בעגלא ובזמן קריב אכי"ר.

איתא בספרי אתה החלות להראות את עבדך וכו' אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כתבת בתורה ואם אמור יאמר העבד אהבתי את אדוני לא אצא חופשי. ואני אהבתי אותך ואת תורתך ואת בניך לא אצא חופשי. ואיני רוצה למות. קיים בי הפס' והגישו אדוני אל האלהים. ועבדו לעולם. אמר לו הקב"ה רב לך ע"כ. וגם סוף מאמרם קיש קיש קרי. דלכאורה דברי משה רבע"ה הם נכונים בטעמם. וכהוגן שאל אבל ה' ית' נראה שדחה אותו בקנה רצוץ. שאמר לו רב לך מבלי נתינת טעם ויותר קשה באומרו אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה ועיקרא דדינא קשיא אומרו אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה שמשמע שמשוה רבע"ה היה מדבר דבר שלא כהוגן. ולזה נקדים מה שהקשה הרב הגדול מהר"ח ז"ל בס' עץ חיים בס' משפטים על מאי דאמור רבנן בפרק קמא דקדושיין. תנו רבנן כי טוב לו עמך במאכל ובמשתה לא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא פת קבר. אתה תישן על גבי כרים וכו'. מכאן אמרו חכמים כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו והפליגו בזה ואמרו מי שלא היה לו אלא פת א' נקיה ופת קבר. צריך ליתן לעבדו הנקיה. והוא יאכל פת קבר. והקשה הרב ז"ל שבכל מקום אמרינן עמך בטפל לך כמו וחי אחיך דדרשינן חיך קודמין והכי נמי איכא טובא. וא"כ אמאי הכא דרשינן ממלת עמך שיהיה העבד עקר והאדון טפל היפך שאר דוכתי? ותירץ הרב ז"ל משם הר"ן ז"ל דהכי קאמר והיה כי יאמר אליך לא אצא מעמך כי אהבך ואת בתוך כי טוב לו עמך. כלומר שעתה מתרצה הוא שמכאן ולהלאה יהיה טפל לך לפי שאהבך וכו' ממילא שמעינן שעד עתה אתה היית טפל לו. אלא שהוא מקבל עתה כי טוב לו עמך בכל מקום שהוא טפל לך וכו' ואתה העיקר. והשתא לפי"ז אומרו עמך בכל מקום שהוא טפל לך. וכתב הרב ז"ל על תירוץ זה. וזה לש' וזה נכון. ובאמת שדבר זה נאה ומתקבל ובזה תירץ הרב בירך יצחק ז"ל בפ' משפטים על מה שהקשה הרא"ם ז"ל ומהרי"ט ז"ל על מה שכ' במס' קדושין היה ריב"ז דורש מקרא זה כמין חומר מה דאתה אוון לירצע מכל שאר האברים שבגוף. אלא אוון ששמעה בסיני כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו תירצע ע"כ. והקשה ז"ל דאי הכי הדין היה לירצע בתחילת שש כשמכר את עצמו ותירץ בדרך חריף דעם דברי הר"ן ז"ל נחא שפיר שגרצע בסוף שש. ולא בתחילת שש שמכר את עצמו מפני שבשעה שמכר את עצמו עד עתה דהיינו עד סוף שש לא עבר על כי לי בני ישראל עבדים וכו' שהרי הוא היה העיקר והאדון טפל לו עד שאמרו הקונה עבד עברי כקונה אדון וכו' אבל עתה לאחר שש שקיבל על עצמו להפוך הדבר שיהיה הוא הטפל

לרבו ואמר כי אהבתך זכו' כי טוב לו עמך שיהיה הוא הטפל להכי ירצע ע"כ
דבר פי ח' חן.

אעברה נא ואראה זכו' במדרש אמר לו הקב"ה למשה. משה אם אעברה נא
אתה מבקש בטל סלח נא ואם סלח נא אתה מבקש בטל אעברה נא
ע"כ והוא תמוה דלמה אם ירצה אעברה נא צריך לבטל סלח נא. ואם ירצה
סלח נא צריך לבטל אעברה נא דאיהו מגברא דלית ליה קא בעי?
אומנם יובן בהקדים מה שכתב הרב שערי דו' על מס' ברכות על פס' ועתה
אם תשא חטאתם ואם אין מתני נא מספרך אשר כתבת. שלכאורה קשה
היאך נשבע הקב"ה לבלותם הלא אין שבועה חלה על שבועה? שכבר נשבע
לאברהם אע"ה הרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים. וא"כ היאך נשבע
לכלותם? תשובה לא קשה מדי שאפשר לקיים שבועה של האבות במשה וכמו
שכתב רש"י ז"ל. ואפשר שזה היתה כוונת משה רב"ע"ה באומר ועתה אם
תשא זכו' דאו אין שבועה אחרונה כלל ועיקר בי אי אפשר לקיים בי מחני
נא ע"כ.

ובזה יבוא על נכון אומרו אם אעברה נא זכו' וצריך שתהיה חי א"כ אקיים
שבועת האבות בך. וכמו שאמר לו ואעשה אותך לגוי גדול וא"כ חלה
שבועה אחרונה של לכלותם ח"ו ולזה בטל סלח נא כי אפשר לקיים שבועתי
בך ואם סלח נא אתה מבקש כמו שאמרת. ועתה אם תשא. ואז אין שבועה
אחרונה חלה כלל ועיקר. כי אי אפשר לקיים השבועה שנשבעתי לאבות
לקיימה בך. כי אתה אומר ואם אין מחני נא ג"כ לבטל את אעברה נא דהיינו שימות
כדי לקיים שבועת האבות בבניהם ואז לא חלה שבועה אחרונה (ברכת אליהו).
ובזה פי' הר' הנ"ל כוונת מדרש תנחומה בשעה שפתח משה ואמר ויעבור
ה' על פניו ויקרא זכו' מיד נתקרה דעתו של הקב"ה אמר לו שתי
שבועות נשבעתי א' שתמות. ב' לאבד את ישראל לאבד את שניהם אי אפשר
אם תרצה לחיות יאבדו שונאי ישראל אמר לו בעלילה ח"ו אתה בא עלי?
יאבד משה ואלף כמוהו ואל יאבד נפש א' מישראל ע"כ ויש להבין דמשמע שתיהם
אי אפשר לבטל אבל אחת מהן יכול לבטל ויש לתמוה אם יכול לבטל יבטל
שתיים. ואם אי אפשר לבטל שתיים גם אחת אינו יכול לבטל? אבל אפשר לו
אמר הקב"ה אם תרצה לקיים את ישראל מטעם השבועה שנשבעתי לאבות
ואמרת ארבה את זרעכם לפי שאין שבועה אחריה. ואם כן כיון שאקיים
שבועה שנשבעתי לאבות ישראל ממילא בטלה שבועה אשר נשבעתי לכלותם
אבל עדיין שבועה שימות לה יש טענה לבטלה כיון שנתקיימה שבועה שנשבעתי
לאבות בבניהם. לכן כיון שאין שבועה אחר שבועה חלה לכן שבועת לכלותם
ממילא בוטלה אבל שבועתך שנשבעתי שלא תיכנס לארץ אין לפני שבועה
לכן לא תכנס לארץ ודו"ק.

בעת ההיא לאמר הלשון הזה מיותר ולדעתי ע"פ מה שאמרו ז"ל אפי' חרב
חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתיאש מן הרחמים. וזה אומרו בעת
ההיא שאפי' שכבר נגזרה הגזירה ולא היה פתחון פה לשום בריה לדבר בדבר
הזה. אפי' הכי התפלל שתבטל הגזירה והוסיף ואמר לאמר כלו' לאמר לדורות.
שממנו ילמדו לדבר בדבר הזה וכן יעשו שלא להתיאש מן הרחמים על דרך

שפי' רז"ל וידר יעקב נדר לאמר. לאמר לדורות. שיהיו נודרים בעת צרה וק"ל. אתה החלות על שם אדני שפתי תפתח. את גדלך כנגד מגן אברהם שהוא במדת הגדולה. ואת ירך החזקה. כנגד גבורות גשמים שתלויים בגבורה אשר מי אל כנגד האל הקדוש כמעשיך וכגבורותיך כמעשיך בשמים. וכגבורותיך בארץ. שמא תאמר שהוא מעשה פשוט בשמים בעיני העליונים הוא גבורה לעיני התחתונים בשינוי הטבעים.

הה"ר הטוב הזה ארו"ל זה בית המקדש ואמר הזה כמורה באצבע כנגד בית המקדש של מעלה לפי שהיה מדבר עם הקב"ה והיה מבקש שיזכה לראות דוגמתו בארץ.

ויתעבר ה' בי למענכם וכו' אומרו למענכם קשה להבין כי מי הכניס את ישראל בתגר זה? ואפ"ל על פי משו"ל שאם היה משה נכנס לארץ לא היה בית המקדש חרב ותו לא היה להם כפרה לשפוך חמתו על עצים ואבנים והיה נצרך לעונשים כפלי כפלים קשים ומרים למרק את החטא וזה אומרו למענכם כדי שיחרב הבית וישפוך ה' כעסו על עצים ואבנים ויקל מעליהם עונשם. ויהיה להם כפרה.

רב לך לפי מה שפי' בס' פני דוד מאמר רז"ל את גודלך זו מתן תורה. שחש משה שבשביל שבא מיוכבד לכך לא יכנס לארץ שעמרם לקח את דודתו לזה אמר את גודלך זו מתן תורה שהיה זה לפני מתן תורה. וגם יעקב לקח ב' נשים שעתידה התורה לאוסרם לכן רמז לו ה' רב לך ר"ת רחל בבואה לארץ כשלה: גם אתה אפי' שקבלת את התורה שעתידה התורה לאסור דודתו זה היה לפני מתן תורה אבל אתה לא תכנס לארץ מפני סיבה אחרת ע"כ.

ויתעבר ה' בי למענכם וכו' יש לפרש ע"פ מאמר רז"ל כי אילו בא משה לארץ ישראל לא היה בית המקדש חרב כי היה בונה אותו משה. ומשה לא מת ולא נתבטלו מעשה ידיו בחייו ולכך אמרו במדרש שהמשכן לא נרקב ולא נתבטל. רק נגנז וה' היה שופך חמתו ח"ו על ישראל. ולא על עצים ואבנים ולכך לטובת ישראל לא שמע ה' בקול משה ולא הכניסו לארץ וזהו ויתעבר ה' בי למענכם.

גם נראה מה שביקש ליכנס לארץ ישראל כמאמר רז"ל לקיים המצות התלויות בארץ. ודאי אם מחשבתו לקיים מצות ואינו יכול לקיימם פשיטא שיש לו שכר דאם לא כן מה יעשה העני שאין לו בית עד שישים מזוזה ושדה לפאה. וכדומה. רק כל מגמת משה היה לזכות את ישראל להרגילם לקיים המצות ואם הוא יזרום יתקיימו ביותר וזהו פירוש מה שא' במד' הרבה מצות נצטוו ישראל ליכנס לארץ כדי שיתקיימו ע"י דוקא. אמנם גלוי וידוע לפני הקב"ה שאפילו יוכיחם משה מ"מ לא יעשו כראוי ולא יהיה להם תרוץ ויהיה חטאם ביותר אם יסרבו דברי משה וזהו ויתעבר ה' בי למענכם ודו"ק.

גם ידוע כי ענין משה היה שהיכה את הסלע כדי שלא יהיה קטרוג על ישראל שהסלע שומע בקול דברי משה. וישראל ממרים ולכך הכהו שגם ישראל ע"י יסורין ישובו אל ה' וזהו מאמרו שמעו נא המורים המן הסלע נוציא לכם מים הלא יהיה עליכם קטרוג. ולכך לא חש משה על עצמו רק בשביל ישראל והקב"ה כעס עליו אשר לא האמין כי אדרבה ע"י כן היו ישראל לוקחין מוסר

וחזירין בתשובה וזה אומרו להקדישני כי יאבו לשמוע ויאמרו אם הסלע נכנע לקול דבריך איך לא נשמע אנחנו וזהו ויתעבר ה' בי למעונכם, אל תספ דבר אלי עוד בדבר הזה פי' הרב חיד"א ז"ל ע"פ מה שכתב הר' מגלה עמוקות שמה ואהרן לא נכנסו לארץ ישראל לפי שהם נולדו מיוכבד שהיתה דודתו של עמרם ועתידה תורה לאוסרה. והר' עמודיה ז' פי' מ"ש רז"ל בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו אמר להם הקב"ה לקבל התורה בא, אומרו מה לילוד אשה, כלומר אשה הידועה יוכבד שנתגרשה מעמרם ונישאת לאלצפן בן פרנץ, והחזירה עמרם, ונולד משה והוא ליה מחזיר גרושתו משנשאת וזה שאמר מה לילוד אשה שהוא בא מאשה אסורה ואמ"ל לקבל תורה בא וזה היה קודם מתן תורה ואין אסור ע"כ, ומשה רבע"ה בהדא פחדא, הוה יתיב שלא יהיה מעכב מה שהוא בא מיוכבד כמו שהיה באמת וכדברי הר' מגלה עמוקות ז"ל לכן אמר אתה החלות להראות את עבדך את גדלך זו מתן תורה שאז אמרת למלאכים לקבל תורה בא ואין כאן אסור שבא מיוכבד, וא"כ אעברה נא ואראה ולא יעכבני אשר באתי מיוכבד, ויאמר ה' אלי רב לך שקבלת את התורה ולא עכב זה, אבל גם ליכנס לארץ ישראל אי אפשר, ממצות משפט אלהי הארץ, הלא ידעת אם לא שמעת שרוחל מתה כדי שלא יכנס יעקב אע"ה עם שתי אחיות לארץ, ואמר לו רב לך, שהוא יעקב אע"ה יוכיח שמתה אשתו שהיה נשוי ב' אחיות א"כ אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה.

באו"א פי' הרב חיד"א בס' ראש דוד, משם מהרמשי"ף ע"פ ועתה לך ואשלחך אל פרעה שרמז לו הקב"ה שעתה דוקא ישלח אותו אבל בכניסתם לארץ ישלח אחר ולכך אמר משה שלח נא ביד תשלה, ר"ל שתשלח גם עתה ביד מי שרצונך שתשלח בכניסתם לארץ ע"כ עוד נקדים מה שכתב מרן ז"ל בחזקת משפט סימן רכ"א, המבקש לקנות מחבירו מקח, מוכר אומר במאתים אני מוכר לך והלוקח אומר איני לוקח אלא במנה והלך זה לביתו וזה לביתו ואח"כ נתקבצו ומשך זה החפץ סתם, אם המוכר הוא שתבע הלוקח ונתן לו החפץ אינו נותן אלא מנה ואם הלוקח הוא שבא ומשך החפץ סתם חייב ליתן לו מאתים, והנה משה רבנו ע"ה סירב ואמר שלח נא ביד תשלה, ר"ל מאחר שסופך לשלוח אחר להכניסם לארץ, וגם עתה שלח בידו שאיני רוצה עתה להיות שליח לבד, ואח"כ בא הקב"ה אצלו ואמר לו שילך בשליחותו, וא"כ דינא הוא שדברי משה רבע"ה קיימים שהוא גם כן יהיה שליח בכניסתם לארץ, שהרי כשרצה הקב"ה לשלוח אותו בתחילה לא רצה להיות שליח בכניסתם לארץ כאמור, וזה אומר ואתה החילות לבא אצלי וא"כ קם דינא כדין המקח שהבא לחבירו צריך לקיים דברי השני, וא"כ אעברה נא וכו' ע"כ.

באו"א פי' כמהר"י שולטאן ז"ל כמשו"ל עתה תראה וכו' ולא במלחמת ל"א מלכים, מכאן אתה למד שבאותה שעה נגזר עליו שלא יכנס לארץ, עוד נקדים מ"ש בשמות רבא וארא אל אברהם וכו' חבל על דאבדין וכו' הרבה פע' נגלית עליהם באל שדי ולא הרהרו אחר מדותי, אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ וכו' וכשבקש לקבור את שרה לא מצא עד שקנה בדמים ולא הרהר וכו' ע"כ, והנה מפורש בפ"י שמה שנגזר עליו עתה תראה הוא בשביל

שהרהר אחר מדותיו ית' שה' אמר לו לכה ואשלחך והוציא וכו' וכשראה שמלבד שלא שלחם פרעה אלא שהקשה את עולם אמר ומאז באתי וכו' הרע לעם הזה והצל וכו' ולכן גזר עליו אתה לא תביא אותם לארץ אלא עתה תראה דווקא וזה שאמר ואתחנן אל ה'. נתחננתי על מה שגזר עלי שלא אראה וטענתי היא לאמר שהוא ית' חילל דבריו ח"ו שתחילה אמר לי לך והוציא אותם. וכשנא להוציאם ראיתי הדבר בהופכו. שאדרבה הקשה פרעה את עולם עליהם ואגלאי מלתא אח"כ שהקב"ה נתן בלבו למאן לשלחם כדי לעשות במצרים שפטים גדולים באותות ובמופתים ואני שלא ידעתי זו חזרתי אליו ית' אמרתי לפניו הרע לעם הזה והצל לא הצלת. ואין בידי עון על זה כי הוא ית' עשה הפך מה ששלחני כאמור לאמר אתה החלות לשון חלול ח"ו ואח"כ נתגלה שכוונתך היה בזה להראות את עבדך וכו' מה עשיתי עון בזה שגזרת עלי ואמרת עתה תראה והקב"ה השיבו ויאמר ה' אלי רב לך האבות הבטחתים ועשיתי הפך ההבטחה ועם כל זה לא הרהרו והיה לך ללמוד מהם שלא להרהר ולכן גזרתי עליך עתה תראה וכו'.

באן"א רמז הרב הג"ז באומרו רב לך עפ"י מ"ש לעיל משם הר' מגלה עמוקות ז"ל. שמשה ואהרן לא נכנסו לארץ ישראל לפי שהם גולדו מיוכבד שהיתה דודתו של עמרם ועתידה תורה לאוסרה לזה רמז באומרו רב לך על אהרן אחיו שהוא גדול ממנו ולא נכנס לארץ בעבור זה. שאפי' אם תכנס אתה לארץ יאמרו שאהרן ח"ו שלא זכה ליכנס לא בשביל שבא מיוכבד דהא ראייה משה נכנס אלא שהוא ג"כ ח"ו חטא בחטא אחר ויהיה חלול ה' בדבר זה אומרו רב לך ואתה מחויב בכבודו ולכך אל תוסף דבר אלי עוד ע"כ.

באן"א פי' הרב אמר יוסף ז"ל בהק' מ"ש בפרק מי שהחשיך ר"ח ס"ל יש מזל לישראל ור"י ס"ל אין מזל לישראל. וכתב הרשב"א סי' קמ"ח לא אמרן אלא ביחיד אבל בצבור כולי עלמא סבירא להו דאין מזל לישראל ומלך דין רבים יש לו והתוס' כ' שמשה היה מלך כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר בזה יבואר הפ' מהויכוח משה עם הקב"ה שמשה ס"ל יש מזל לישראל וא"כ אין הדבר תלוי לא בזכות ולא בעונש. זימה שנגזר עליו מעת לידתו הוא יהיה ולא יתהפך אפי' אם הגזירה רעה והוא עשה מצות ומעש"ט לא תבוטל או היתה הגזירה לטובה והוא חטא ע"כ פשע לא תבוטל גזירה הטובה. וא"כ משה היה מתחנן לפני הקב"ה שיכנס לארץ דאף שהוא חטא גמא שלא קידש שמו בתוצאת המים ואמר ממרים היתה מכל מקום יש מזל לישראל. וא"כ אם מעיקרא בעת שנולד נגזר עליו שיכנס לארץ אפי' שחטא יכנס. והקב"ה השיב לו תשובה ניצחת דמעיקרא הלכתא היא דאין מזל לישראל וזה שא' ויתעבר ה' בי למענכם בשביל שחטאתי וגזר עלי שלא להכניסני לארץ ולא שמע אלי לסברתי דס"ל דיש מזל לישראל. ואין הדבר תלוי בזכות ועונש ושמע זו היא לשון הבן. ד"ל לא הדין כוותיה ח"ו ועוד ויאמר ה' אלי. אלי דוקא ר"ל אפי' לסברתך דיש מזל לישראל הני מלי ביחיד אבל ברבים לא ומלך דין רבים יש לו ואתה מלך. וזה אומרו רב לך הכוונה דדין רבים יש לך שאתה מלך ולגבי מלך אין מזל לישראל. והדבר תלוי בזכות ועונש ואתה לא קדשת את שמי. א"כ אל תוסף דבר אלי עוד ע"כ.

באו"א פי' הרי' חיד"א ז"ל בראש דוד במ"ש במדרש כתבת בתורה ואם אמור
 יאמר העבד אהבתי את אדוני וכו' ואני אהבתי אותך ואת תורתך ואת
 בניך לא אצא חופשי איני רוצה למות שכן כתיב ועבדו לעולם עוד לא קיימת
 בי שמעה אלהים רנתי ואל תתעלם מתחינתי. אמ"ל הקב"ה רב לך. ופי'
 רבני אשכנז ע"פ מה שכתוב בגמרא ואם אמור יאמר העבד עד שיאמר וישנה
 ומאחר שצריך שישנה לכן אמ"ל הקב"ה רב לך אל תוסף ר"ל שלא ישנה.
ונראה לפרש דרך דרש במ"ש המש"ל ז"ל פ"ג דעבדים, משם מהרימ"ט ז"ל
 דהאי תנא דסבר עד שיאמר וישנה לא סבר להאי דברה תורה כלשון
 בני אדם, יע"ש והנה בגמרא אמרו הוכח תוכיח אפי' ק' פעמים. אין לי אלא
 רב לתלמיד, תלמיד לרב מנין ת"ל תוכח. ומצינו שמשה רבע"ה הוכיח ח"ו
 להקב"ה כמ"ש במד' ע"פ מוכיח אדם אחרי. מהו אחרי אמר הקב"ה כביכול
 משה הוכיחני אחר ישראל והוכיח ישראל והוכיח אחרי, אמר להם אתם
 חטאונם להקב"ה אמ"ל למה יתרה אפך יע"ש והנה הכא משה רבע"ה נתחנן
 שיעשה בו דין עבד שאמר אהבתי את אדוני ולא אמר ויק פעם א' משמע דס"ל
 דהעבד אין צריך לו' ב' פעמים ומה שאמר הפס' אמור יאמר, שדברה תורה
 כלשון בני אדם, ואין הלכה כמהרימ"ט דאמר שצריך לאמר וישנה דמשום דלא
 סבירא ליה דברה תורה כלשון בני אדם, ויאמר ה' אלי רב לך זכור שהוכחת
 לרבך כביכול ומוכרת, שאין אתה סובר שדברה תורה כלשון בני אדם ונפקא
 לך מדכתיב הוכח תוכיח, א"כ מוכרח דדרשינן ואם אמור יאמר העבד, דיאמר
 וישנה א"כ אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה דייקא שיש לבקשני פעמים
 ואתה שלא אמרת אלא פעם א' אין לך דין נרצע, ע"כ.

מסרה שלושה, ושא את מס' שמותם, ושא עיניך ימה וצפונה, ושא לכל חטאתי.
 פי' הרי' בעל לשון ערומים ז"ל במאי דארז"ל במס' שבת על פס' לכו
 נא ונוכחה יאמר ה' וכו' על מ"ש ליצחק בניך חטאו וכו' אמר לפניו רבש"ע
 כמה שנותיו של אדם ע' שנה דל וכו' פשו להו תריסר ופלגא, אם אתה סובל
 את כולם מוטב ואם לאו פלגא עלי ופלגא עליך ואם תאמר כולוהו עלי הא
 קריבית נפשאי קמך וכו' ועוד ארז"ל על פס' כי בארבע רוחות השמים פירשתי
 אתכם אמר ה', מאי קאמר אילימא דבדרינהו בד' רוחי שמיא מבעי לה אלא
 כשם שאי אפשר לעולם בלא ד' רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל.
מעתה זהו כוונת המסרה ושא לכל חטאתי ואם תאמר ואיך אשא חטאתיך,
 באיזה טענה אתה בא לזה אמר אחת משתיים או משום ושא את מס'
 שמותם כלומר או קח אותו מס' של יצחק אע"ה אבל עדין נשאר י"ב שנים ומחצה
 שאתה אומר שאקח החשבון של יצחק אע"ה אבל עדין נשאר י"ב שנים ומחצה
 ובשלמא יצחק יכול לטעון הא קריבית נפשי קמך אבל אתה מה תאמר, לזה אמר
 רבש"ע ושא עיניך והכוונה כמו שכתבו המפ' דמה תשובה היא זאת ושא עיניך
 למה שהיה משה רוצה ליכנס לארץ, ותירצו שאם היה משה נכנס לארץ היה
 בונה בית המקדש ושוב לא היה נחרב, ולא היה הקב"ה שופך אפו וחמתו על
 העצים ואבנים, כמ"ש על מזמור לאסף קינה מבעי ליה, אלא ששפך אפו וכו'
 וזהו מ"ש ושא עיניך ימה וצפונה שהם ד' רוחות העולם ותראה בעיניך כי
 לא תוכל לעבור את הירדן, משום שאם אתה תיכנס לארץ ח"ו לא ישאר לישראל

וכו' כמ"ש ואי אפשר לעולם בלא ישראל. א"כ נמצא דאם יש עולם הוא בשביל ישראל ואם לא יש ישראל ח"ו, עולם מתמוטט לזה אמר ושא עיניך ימה וצפונה ואם רוצה שיהיה עולם, צריך שתמחול לנו על כל פשעינו וחטאתנו עכ"ד.

ויאמר ה' אלי רב אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה. בדבר גימטריא יצחק וקשה מה ענין יצחק להיות נענש בשבילו. פי' הר' כסמ"ה ז"ל על פי מ"ש רז"ל שמשנה לא נכנס לארץ אלא בשביל ששיבר את הלוחות והנה בגמרא מצינו תירוץ על זה שנשא משה רבע"ה קל וחומר, ומה פסח שהוא מצוה א' מתרי"ג מצות אמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו, כל התורה כולה וישראל מומרים על א' כמה וכמה. א"כ משה שפיר עבד, ששיבר את הלוחות אך המפר' ז"ל שדו ביה נרגא, דהא תנן שחטו למולים ולערלים כשר והתם הו' שבט לוי וזקנים שלא חטאו וא"כ דיו לבא מן הדין להיות כנדון, אך קשה דלמא אין אומרים דיו, לכך אמר אל תוסף וכו' בדבר גימטריא יצחק דהנה ידוע שעקידת יצחק היתה באשמת אדם הרא' שאכל בלי ברכה כמ"ש רז"ל וא"כ קשה למה לא נשחט יצחק אם תמצא לו' משום שלא אכל כשיעור, אלא משהוא וכדכתיבנא לעיל בביאור המד' אכלתי לא כתיב אלא ואוכל, וקשה איך מלאו לבו לו' כן אלא הפי' הוא אכלתי, ואוכל רוצה לו' טעימא כל דהו זהו מה שאכלתי, ואוכל עוד כזה ואין עלי שום עון, והענין הוא בהקדים מאי דאיתא במס' ברכות מנא לן דצריך לברך ברכה ראשונה ק"ו מאחרונה, כשהוא שבע מברך כשהא רעב לא כ"ש, וכתבו התוס' ז"ל יש לו' דברכה ראש' בעי שיעור כמו בברכה אחרונה, דמידידיה ילפינן דבעי לברך ברכה ראש' מק"ו מברכה אחרונה וא"כ נימא דיו לבא מן הדין להיות כנדון, מה ברכה אחרונה בעי שיעור אף ברכה ראשונה בעי שיעור וא"כ אדם הרא' שאכל פחות מכשיעור ולא בירך יצא בדימוס בדינו ולכך לא נשחט יצחק, וא"כ על כורחיק אמרינן דיו, והשתא ניחא דמשה התפלל ליכנס לארץ אפי' שחטא כששיבר את הלוחות משום שלמד ק"ו מפסח ומובן דלא אמרינן דיו, אבל מעקידת יצחק שלא נשחט דאמרינן דיו וכאמור, מזה מוכח שחטא כששיבר את הלוחות והדין נותן שלא יכנס לארץ ע"כ.

באו"א אפשר לפ' והוא בהקדים מ"ש הר' הו' רב דף י"ב שמעקידת יצחק מוכח דאזלינן בתר מחשבה כמו שאיתא במד' ויקח את המאכלת בזכות המאכלת ישראל אוכלים בעוה"ז ואפי' שלא נשחט, מתוך שחשב אברהם אע"ה לשחוט את בנו הקב"ה מצרפה למעשה, א"כ לפי זה נראה שמעקדת יצחק מוכח דאזלינן בתר המחשבה, וידוע מה שלא נכנס משה רבע"ה לארץ ישראל משום שסירב ואמר שלח נא וכו' וטעם שסירב כתב הר' בעל כנפי יונה ז"ל משום שסבירא ליה דאזלינן בתר מעשה, וא"כ אהרן אחיו גדול לכך סירב ואמר שלח וכו' אבל הקב"ה אית ליה דאזלינן בתר מחשבה ומצד המחשבה הוא גדול יותר לכך נענש על שסירב, מעתה יובן אומרו אל תוסף דבר אלי עוד משום דאזלינן בתר מחשבה ושלא כדין סירבת, וכי תימא מנלן דאזלינן בתר מחשבה, לזה אמר בדבר שהוא גימטר' יצחק רוצה לו' שמעקדת יצחק מוכח דאזלינן בתר מחשבה ודו"ק.

באו"א אפשר לפי במ"ש בילקוט וז"ל מיכאל כ"ג היה מקריב האיל של יצחק כדי שינצל יצחק והשטן היה מקטרג בשביל שעתידיים ישראל לעשות העגל וכאשר יבוטל יצחק יבוטל ישראל. וידוע דישאל יש להם תירוץ לעשות תשובה. וכן כתב הר"י דרש אברהם (דף כו) דאיך הקב"ה מקבל את האדם בתשובה כיון דקי"ל אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך ואיך יעבור על לאו דלא יוכל וכו' ותירץ כיון דאיכא פקוח נפש מותר. עוד נקדים מ"ש בסוטה שמשם רצה ליכנס לארץ כדי שיקיים מצוות התלויות בארץ. ומה שלא נכנס כדי להביא עמו דור המדבר. וקשה הלא אין אומרים וכו' אלא משום דאיכא פקוח נפש שרי בזה אתי שפיר דמשה סבר אין אומרים לאדם וכו' ולכן רוצה ליכנס ואפי' דאיכא פקוח נפש דמתי מדבר. עם כל זה רצה ליכנס. כדי לקיים מצות התלויות בארץ לכן אמ' לו הקב"ה בדבר גימטריא יצווק והיאך תינצל מטענת היצה"ר שקטרג שעתידיים ישראל לעשות העגל. או משום דכוונתו להורות תשובה. וקשה דאיך תשובה מהניא הא איכא לאו דלא יוכל אומנם משום פקוח נפש שרי. א"כ הכא נמי משום פקוח נפש שרי. לכן אל תוסף וראיה לדבר. בדבר גימ' יצחק ע"כ.

באו"א אפשר לפי בדרך פשוטה במה שפי' ז"ל כוונת הפ' וזה לך האות כי אנכי שלחתיך. הכוונה כמ"ש הר"י בעל אמרי נועם וז"ל וארא גימטריא יצחק כי הוא נתרצה לתת השי"ן משמו שהיה ישחק בשין ולקח צדי"ק. ולכן נתקצר הגלות ולא ישבו במצרים כי אם רד"ו שנים והנה משה סירב דסובר שלא בזמנם יצאו. ולכן אמ"ל קב"ה תדע דבזמנם יצאו שהרי וזה לך האות מיצחק לישחק ומכאן תדע כי אנכי שלחתיך ובזמנם עלו לארץ ובזה יתבאר שמשם סבר שעדיין לא הגיע זמנם. ואינו מן הראוי ליענש שלא יכנס לארץ לכן ואתחנן לה' שיכנס לארץ לכן אמ"ל ה' אל תדבר אלי עוד ואתה ראוי לעונש על שסירבת משום דבזמנם יצאו. והיינו טעמא בדבר גימטריא יצחק. לרמז דבתחילה היה נקרא ישחק בשין והוא נתרצה לקחת הצד"י כדי לקצר הגלות ולא ישבו כי אם רד"ו לכן אל תוסף דבר אלי בדבר הזה כי אתה ראוי לעונש. **באו"א** אפשר לפי בהקדים מה שאמרו רז"ל שמשם לא נכנס לארץ כדי לכפר על מתי מדבר. עוד נקדים מ"ש הר"י אשד הנחלים ז"ל (דף ד) דהשבטים מכרו את יוסף משום שדנו אותו לרשע שהיה מוציא דבה רעה עליהם ואביו עשה לו כתונת פסים. זו בגדי כהונה. אמרו יהא זה המשמש לעבודה וסברו כהני שליחי דרחמנא נינהו. וצריך הכהן המשמש להיות צדיק. ולכן מכרו אותו ע"כ. עוד נקדים מ"ש הר"י משם שתי ידות דף ע"ה למה לא נשחט יצחק הכי אמר. משום דבמס' נדרים איבעיא לן הני כהני שליחי דידן או שליחי דרחמנא נינהו. ואם נאמר שליחי דרחמנא נינהו אז קרבן לא צריך דעת בעלים. אבל אם נאמר שליחי דידן נינהו צריך דעת בעלים. ולכך לא נשחט יצחק משום דהני כהני שליחי דידן נינהו. ושרה לא היתה יודעת מזה וצריך דעת בעלים משום דג' שותפים באדם אביו ואמו והקב"ה וקורבן של שותפים אין חבר יכול להקריב חלק חברו עכ"ד.

ובזה יתבאר דמשה סבר שהשבטים בדין מכרו את יוסף דהני כהני שליחי דרחמנא נינהו ואין מן הראוי להיות מקריב. ולכן כדין מכרו אותו ואין

ראוי ליענש לכפר על מדותיו. לכן בקש אעברה נא וכו' ויאמר ה' אלי אל תדבר אלי עוד דהני כהני שליחי דידן נינהו וצריך דעת בעלים ושרה לא היתה יודעת א"כ כיון שכן השבטים שלא כדין מכרו את יוסף וצריך הוא ליענש כדי לכפר על מדותיו ודו"ק.

באו"א פי' הר' אור פ"מ ז"ל. כונת המד' אם אעברה נא אתה מבקש וכו' דרך הלצי ע"פ מ"ש ז"ל על פס' אריה שאג מי לא ירא כתב הר' של"ה ז"ל ר"ת אריה הוא אלול ראש השנה יום הכפורים הושענא רבא מי הוא שלא יעיר לבו לשוב בתשובה. אומנם מי שלא העיר לבו לא יסלח לו ה' עונותיו. ומסתבר הימים מר"ח אלול עד הושענא רבא הם ג"א יום וזה הרמז אמלטה נ"א זה הרמז אם יש אעברה נא דהיינו שאומר מתי יעברו הנ"א ימים ואעשה כאוות נפשי ורצוני אזי בטל סלח נא שאין הקב"ה סולח לו בנ"א ימים אלו ואם סלח נא אתה מבקש שרוצה שהקב"ה ימחול לך על העונות שעברת אזי בטל אעברה נא שלא תאמר מתי יעברו ימים הנ"ו ואעשה כאות נפשי אלא צריך שתתמיד בעבודת השם יתברך.

באו"א פי' בס' לב מרפא למע' הרב הראש"ל כמהר"א פאניז"ל זצ"ל קרוב למה שפירשתי אני הדל לעיל באופן הרא' והוא שמשנה רבע"ה רצה ליכנס לארץ כדי לקיים מצות התלויות בארץ אמר ליה הקב"ה כלום אתה מבקש לקבל שכר. מעלה אני עליך כאילו עשיתם שנאמר לכן אחלק לו ברבים תחת אשר הערה למות נפשו. עוד נקדים מה שא' רז"ל דע"י המאכלת אוכלים ישראל כעוה"ו ואפי' שלא נשחט פי' הרא"ם ז"ל דמחשבה מצרפת כאילו עשה. בזה יתבאר שמשנה רצה ליכנס ולקיים המצות בפועל על זה השיבו הקב"ה אל תדבר אלי עוד בדבר הזה זה יצחק דנושב כאילו נשחט על גבי מזבח. והאי טעמא משום דאולינן בתר המחשבה. וא"כ הוא הדין אתה נמי מעלה אני עליך כאילו קיימת כל המצות הנ"ו.

ובזה פי' הר' שם. המדרש אם אעברה נא אתה מבקש וכו' דידוע דישראל מה שעשו את העגל היתה כוונתם לטובה להורות תשובה לרבים. וה תינה אם אנו הולכים אחר המחשבה שפיר אבל אם אנו גלך אחר המעשה א"כ חייבים ישראל במה שעשו את העגל. והנה משה רבע"ה כשבקש ליכנס לארץ לקיים מצות התל' בארץ היינו דסבירא ליה שמעשה גדול ולא אולינן בתר המחשבה. וע"ז השיב הקב"ה אם אעברה וכו' וסבירא ליה שמעשה עיקר א"כ בטל סלח נא דאודא לה טענת ישראל שכונתם לטובה להורות תשובה כיון שמעשה עיקר. ואם סלח נא אתה מבקש וסבירא לך שכונתם היתה לטובה ומחשבה עיקר א"כ בטל אעברה נא שגם אתה מעלה אני עליך כאילו קיימת את כל התורה והמצות התלויות בה.

באו"א פי' גם כן המד' הנ"ל בהקדים מ"ש רש"י בחומש על פסוק והיו ימיו ק"ך שנה עד ק"ך שנה אאריך אפי. ואם לא ישובו אביא עליהם המבול ובוה פי' הר' כסנ"ה ז"ל כונת המד' בשעה שאמר הקב"ה למשה הן קרבו ימך למות אמר יחי ראובן ואל ימות. ובהקדים עוד מ"ש במד' אמר הקב"ה לראובן מעולם לא חטא אדם ועשה תשובה ואתה פתחת חייך שבו בנך עומד ופוחח בתשובה שנא' שובה ישראל וכו' א"כ יש תירוץ לראובן להורות תשובה. אכן

אם ילפינן תשובה מדור המבול כדכתיב והיו ימי ק"ך שנה אין שום תירוץ לראובן. עוד נקדים משארז"ל על פס' והיו ימיו ק"ך שנה בשגם זה משה. העולה מזה דאי בשגם קאי על משה א"כ איכא למילף תשובה מדור המד' וצריכים למילף מראובן. ולפי זה אין להאריך ימיו של משה יותר מק"כ שנים כדאיתא במד' הלא קצבתי לך שנותיך בתורה. והיו ימיו ק"כ. ומעתה יכול ראובן לו' שעשה להורות תשובה. ובה יבואר המד' בשעה שאמר הקב"ה למשה הן קרבו ימיו למות וכו' וקשה למה אי אפשר לבטל הגזירה. אלא צריך לו' שכבר הם קצובים וכתובים בתורה והיו ימיו ק"ך וא"כ אי אפשר למילף תשובה מדור המדבר לכן אמר יחי ראובן ואל ימות שיש לו תירוץ להורות תשובה עכ"ל.

ועפ"ז אתי שפיר כוונת המד' שכבר אמרנו לעיל שכוונת ישראל בעגל היינו להורות תשו' לרבים. וזה תינח אם אנחנו אומרים שלא למדים תשובה אבל אם נאמר שילפינן תשו' מדור המדבר. אין זה תירוץ מספיק. והנה משה רבע"ה כשיבקש ליכנס לארץ כבר אמר לו הקב"ה דלא אפשר שכבר הגיע זמנו ושניו הקצובים ואפי' הכי בקש ואמר לא אמות וכו' והשתא זה אומרו אם אעברה נא אתה מבקש ודאי שאתה סובר דהפ' והיו ימיו ק"כ שנה היינו עד ק"ך שנה אאריך אפי' וכו' והיינו שבא ללמד תשובה מדור המדבר ועל פי זה מעתה בטל סלח נא דאין לישראל תירוץ בעגל שעשו להורות תשובה דכבר אנו לומדים מדור המדבר. ואם סלח נא אתה מבקש בטענת להורות תשובה וכו' א"כ בטל אעברה נא ויהיה ביאור הפס' והיו ימיו ק"כ ללמד קצבת שנותיך ואין אני עושה תורתך פלסתר שכבר קצבתי שנותיך בתורה ע"כ.

עלה ראש הפסגה ושם עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה. ראוי לשית לב לאומרו וראה בעיניך. מה ענין ראייה הזאת. ואם על ארץ ישראל דבר הכתוב היה לו להוסיף וראה הארץ. ועוד סמיכות כי לא תעבור את הירדן הזה אם הוא גתינת טעם. היה לו לחברו לענין העליה לא לענין הראייה.

והנה ארוז"ל כי באותה שעה צפה משה מה שעתיד להיות אחר כמה דורות וראה ארץ ישראל בישובה ובחרבנה ובית המקדש בישובו ובחרבנו. עוד אמרו רז"ל כי אילו משה רבע"ה היה נכנס לארץ לא היתה להם כפרה לשונאיהם של ישראל כי אילו היה המקדש מעשה ידיו של משה רבע"ה לא שלטה בו יד זרים וממילא לא היתה בו כפרה לישראל כמו שדרשו רז"ל על פס' אעברה נא אם יש אעברה נא אין כאן סלח נא. וכמו שהאריך אדוננו מהר"י רוחאניס ז"ל בספרו בפ' דברים. ולעניות דעתי זהו ממש שאמר הקב"ה למשה רבע"ה עלה ראש הפסגה וראה בעיניך. ובאותה ראייה כוללת שתראה בית המקדש בישובו ובחרבנו תראה א"כ ראייה שכלית ותבין ותשכיל ממוצא דבר. כי אי אפשר שתעבור את ירדן הזה כי אם אתה עובר אין ביהמ"ק נחרב כמו שאתה רואה האש אוכלת בו וזהו כי לא תעבור את הירדן הזה.

אעברה נא וראה וכו' רב לך. אפשר לו' במה שאמרו רז"ל בגמרא במס' סוטה שמשם רבע"ה רצה לקיים המצות התלויות בארץ והנה ארוז"ל כי העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכו'. וכן אם יעסוק בשאר מצות. ואמרו תלמוד גדול שמביא לידי מעשה. ולכן הוא גדול יותר מן המעשה. זה שאמר

אעברה נא הכוונה לקיים המצות, דודאי לא לאכול מפריה, לזה א' רב לך רוצה לומר אתה רבן של ישראל וממך למדו דיני מצות ארץ ישראל וא"כ כשמקיימים ישראל מצות הארץ יש לך שכר כאילו אתה עשיתם. כיון שאתה הגורם שלמדו אותם (מהר" פני דוד).

איתא במד' וז"ל כשרצה משה רבע"ה ליכנס לארץ אמר לו הקב"ה רב לך שהרגת את המצרי, אמ"ל גם אתה הרגת את הבכורות אמ"ל אני אמית ואחיה ע"כ. והכי פירושו רב לך שהרגת את המצרי וכהן שהרג את הנפש פסול לעבודה, וא"כ אין לך ליכנס לארץ. כי כל מה שאתה מבקש ליכנס לארץ הוא כדי לבנות מזבח ולהקריב קרבנות כידוע. ולכן אמ"ל משה גם אתה הרגת את הבכורות. ואתה כהן ולא היה לך להורגם בעצמך, אלא על כורחיך לומר שאומות העולם אינם קרוים אדם אלא דינם כבהמה שאין מטמאין. א"כ גם אני הרגתי את המצרי והוא חשוב כבהמה ולא נפגמתי מן הכהונה. אמ"ל הקב"ה אני אמית ואחיה. ר"ל לעולם הם קרוים אדם ואני לא הרגתיים לגמרי אלא הכיתי אותם והיו מפרפרים כל הלילה וא"כ מתו מאליהם אבל אתה הרגת את המצרי ע"כ **ובאו"א** יתבאר והוא בהקדים את הידוע מ"ש בתיקונים ע"פ קול דמי אחיך צועקים אלי דמי בחושבן דך, וזה הוא דן אנכי וכו' משמע מזה שמכת בכורות היא בגדר חטא קין שהרג את אחיו הבל. וכתב האר"י ז"ל שזרעו של הבל נתחייב מיתה ולכן הרגו קין להבל. וכשהרג משה את מצרי נתחייב גלות שלא ליכנס לארץ ע"כ. נראה מפה דזרע הבל נתחייב מיתה וכדין הרגו קין. לכן מה שהרג משה למצרי לנקום דם קין שסבר משה שלא כדין הרג את הבל, ולכן נתחייב מיתה. אבל טעה משה בזה ולכן נתחייב משה גלות כדין תורג בשוגג כידוע.

וזה שאמר רב לך שהרגת את המצרי שלא כדין וא"כ אתה חייב גלות ואין לך ליכנס לארץ אמ"ל גם אתה הרגת את הבכורות. בחטא קין שהרג את הבל אלמא שלא כדין עשה כביכול שהרג את הבכורות אלא ודאי שאין חטא בזה ואני גם כן אין בי שום חטא ואעברה נא אמ"ל הקב"ה אני אמית ואחיה ר"ל לעולם הבל חייב מיתה וקין גם כן חייב, ואני מגלגל חובה ע"י חייב. הרגתי את הבכורות בחטא קין והרג קין את הבל. אבל אתה לא היה לך להרוג את המצרי על שהרג את הבל ע"כ.

ויאמר ה' אלי אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה יובן בס"ד והוא כי ידוע שהצדיק מושל ביראת אלהים. וכמ"ש רז"ל על פס' כי ראיתי בבניו לי מלך דכביכול עלי מלך והנה כאן משה רבע"ה התפלל כמה תפלות כדי שיכנס לארץ והקב"ה נגלו לו כל תעלומות וא"כ השתא כשהוא מתפלל היה קשה הדבר למעלה מאד כי צדיק מושל ביראת אלהים וצריך שיתקיימו דבריו ויהיה רצונו ויכנס לארץ אי אפשר להיות כן מכמה הוכחות מכח דור המדבר. ועוד מטעמים כיוצא בזה על כן בהכרח היה הדבר שהקב"ה יבקש ממשה רבע"ה שלא יתפלל עוד לפניו בדבר הזה וזה שא' ויאמר ה' אלי רב לך כביכול לגבי דידי דין רב לך שצריך לקיים גזירתך כי צדיק מושל ביראת אלהים ועל כן בבקשה ממך, שאל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה. שאין רצוני שתבקש ואבטל בקשתך כי בהכרח שתשוב ריקם וקשה עלי הדבר לעשות כן ודו"ק.

ועתה ישראל שמע אל החוקים וכו' פי' בס' תנופת חיים ז"ל על פי מ"ש בגמ' גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. וכתב הר' עוללות אפרים ז"ל שנראה דמי שאינו מצווה ועושה הוא גדול יותר מהמצווה יען עובד את ה' מאהבה מה שאין כן המצווה עובד מיראה ותירץ דאין הכי נמי, אך מפני ג' דברים המצווה גדול חדא מפני שהיצה"ר מתגרה בו כמ"ש התוספות שדואג ומצטער וכו' ב' שהמצווה צריך לעשות מיד ובזמן הראוי לו מה שאין כן שאינו מצווה יכול לדחות משעה לשעה ומיום ליום. ג' המצווה יכול לצוות לבניו אחריו מה שאין כן מי שאינו מצווה. שיאמרו לו בניו אתה בעצמך אינך מצווה היאך יכול אתה להטיל עלינו. וזה שפי' רש"י בפר' צו אין צו אלא זירוז מיד ולדורות. ר"ל שאין חלוק במצות יותר ממי שאינו מצווה רק ג' חלקים הנ"ל. ועל פי זה אפשר לבאר הפס' ועתה ישראל דייק לו' ועתה כי אינו כמאז מקדם דהתם בגדר שאינו מצווה אבל ועתה שמכאן ואילך שמע אל החוקים וכו' אשר אנכי מצוה אתכם וגדול המצווה ועושה ויען הוא בשלושה חלקים. המנין הוה שגדול המצווה יותר שאילו לא היו אלו הג' אדרבא היות מיראת העונש שאינו מצווה הוא יותר גדול כנ"ל לכן בא משה רבע"ה ואמ"ל בדבריו הקדו' האלה ג' פעמים גוי גדול דהיינו ושמרתם ועשיתם וכו' ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הוה כי מי גוי גדול וכו' ומי גוי גדול הרי תלתא כנגד תלתא. ומפרש ואזיל אחת אל אחת רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח הרי טעם הרא' שמיצר ודואג והיצה"ר מתגרה בו ותושש שמא יעבור. ב' ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך ימי חיך הימים כל ימי חיך הלילות ולא תאמר לדחות משעה לשעה ומיום אל יום אלא כל יום ויום זמניה הוא. וכנגד הג' שיש כח בך לצוות את בניך כמ"ש והודעתם לבניך ולבני בניך. ולכן באו ג' גוי גדול. דהרי אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים ומצד יראת העונש הרי מצד זה מי שאינו מצווה הוא יותר גדול אם לא ג' חלקים אלו ע"כ.

אשר בזה אפשר לפ' לע' דעתי כוונת הפסוק בפ' שמע והיו הדברים האלה שהכוונה נמשך אל האמור. והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך. לא כמו שהיית בתחילה שאינך מצווה אבל עתה אשר אנכי מצוך וגדול המצות ועושה והיינו טעמא שמצווה גדול. א' על לבבך. כמו שדרשו רז"ל בשני יצריך יצה"ט ויצה"ר רמז לטעם הא' משום שהיצה"ר מתגרה בו יותר טעם ב' ושננתם לבניך שהמצווה יכול לצוות את בניו. לא כן מי שאינו מצווה אינו יכול לצוות את בניו אחריו. טעם ג' ודברת בם. בשבתך ואינך דוחה אותם משעה לשעה ומיום ליום כמו שאינו מצוה שהוא דוחה מיום ליום וכאמור.

באו"א פי' הר' שד"ה ז"ל כוונת הפ' הנ"ז ועתה ישראל וכו' למען תחיון ובאתם וירשתם את הארץ וכו' לא תוסיפו על הדבר ולא תגרעו ממנו כמ"ש בגמרא האומר סלע זו לצדקה בשביל שאחיה או שאחיה מנוחלי עוה"ב הרי זה צדיק גמור. ומקשים מ"ש במס' אבות. אל תהיו כעבדים וכו' על מנת לקבל פרס ותירץ כאן בישראל שאינם תוהים על גדרם כאן באומות העולם כמ"ש התוס' שם וזה שאמר ועתה ישראל דייקא לאפוקי אהו"ע שמע אל החוקים אשר אנכי מלמד אתכם דייקא. ומתו הענין כי אתם רשאים לומר למען תחיון וירשתם את הארץ דהיינו עוה"ב וזהו וירשתם את הארץ היא ארץ החיים אבל

אוה"ע תוהים. וגם טעם אחר כי הישראל אם נדר מקיים נדרו אפילו שלא באה בקשתו כמ"ש מרן בהלכות תענית שאם נדר כמה תעניות בשביל חולה ונתרפא או מת החולה שחייב לשלם את נדרו לא כן אוה"ע ודו"ק.

באן"א פי' שהוא נמשך אל הקודם. וצו את יהושע וכו' ונשב בגיא מול בית פעור. ועתה ישראל וכו' והוא בהקדים את הידוע מ"ש רז"ל כי בעד עון פעור נתחייבו ישראל בשעבוד ד' גלויות וגם בעון פעור נקבר משה רב"ע"ה שם כדי להכניעו כמו שתרגם יונתן בן עוזיאל שם וזה שאמר וצו את יהושע כי הוא יעבור נמצא שמשנה רב"ע"ה לא יכנס לארץ וזו היתה בידו. משום ונשב בגיא מול בית פעור ר"ל בסיבת עון פעור. ולכן נקט לשון רבים כלומר אני ואתם כי אתם ישבתם ונתחייבתם בשעבוד ד' גלויות, וכן נוטריקון בגיא ר"ת בגלות יון ישמעאל אדום יען כי גלות מצרים כבר עבר וגם אני נקברתי בחו"ל כנגד בית פעור כנ"ל ולכן כיון שאתם עתידים לגלות לכן הטיבו דרכיכם אולי יחונן ה' ולא תגלו וזה שאמר ועתה ישראל שמע אל החוקים וכו' ע"כ.

באן"א שמעתי ממע' עט"ר מר דודי הר' כמהר"י טראב"י יצ"ו משם הכפ' כוונת הפס' ושגנתם לבניך וכו' כמ"ש רז"ל על מה שאמר יוסף אל אחיו אל תרגזו בדרך אל תתעסקו בדבר הלכה. והקשו המפ' ממה שכ' במד' שצריך ללמוד דברי תורה בדרך כדי לינצל מסכנה, ותירצו הא למגרס הא לעיוני דלעיוני לא, וידוע מה שדרשו בגמרא על ושגנתם לבניך שיהיו דברי תורה מחודדין בפ"ך. בזה יתבאר כוונת הפס' ושגנתם לבניך שיהיו מחודדין בפ"ך וגם ודברת בם ר"ל למגרס וחזר לבאר ושגנתם לשון חדוד היא בשבת"ך בביתך אבל ודברת בם ר"ל למגרס היא ובלכתך בדרך שבדרך למגרס דווקא ולא לעיוני וש"י.

באן"א פי' הר' יוסף אברהם ז"ל במ"ש הבעש"ט שהוכיח לתלמידו שיהיה תמיד בקי במס' א' בע"פ כדי שלא יתבטל ממצות והגית בו יומם ולילה אפי' כשהוא הולך בדרך או בזמן שישן בבית אפל ותלמיד א' שמע תכף חזר מס' סוכה כמה פעמים עד שהיתה שגורה בפיו בע"פ, והיה אצל רבו בעש"ט ואמ"ל ר' למדתי מס' סוכה והיא שגורה בפ"י בע"פ אמ"ל רצונך שאשלך בדבר א'. כמה מחלוקות יש בזה המסכתא בין ר"מ ור"י ובין ר' עקיבא ור' טרפון ובין רבה ור' יוסף ובין אביי ורבא ובין ר' פפא ורב הונא וכל התנאים והאמוראים. ואח"כ פתח הר' את פיו ומנה אותם כמונה מרגליות וניתח אותם לנתחים כל איברי המסכתא. וזה אומרו ושגנתם לבניך, בשינון שיהיו משוננין בפ"ך, ובפ"י בניך וזהו וכתבתם בין בשבתך בבת"ך, ובין בלכתך בדרך, שתהיה הוגה בהם, וכן בשוכבך במטה ובקומך בהשכמה שלא יבטל מצות והגית בו וכו' ע"כ.

או יובן במ"ש מס' ערובין (דף ח) אמר ר' ירמיה כל בית שנשמעים בו דברי תורה בלילה שוב אינו חרב וכתב הר' חיד"א ז"ל שאפי' נגזרה גזירה ח"ו על אותו בית שיחרב אם נשמעים בו דברי תורה בלילה, א"כ אינו נחרב ומתבטלת הגזרה. וזה אומרו ושגנתם לבניך אם יש לך בנים. או ודברת בם שתלמוד אתה בלילה, ועל ידי זה תזכה בשבתך בביתך ולא יחרב, ותצטרך לילך אל בית אחרים.

או יובן במ"ש ז"ל כל האומרים דברי תורה משמו אחר פטירתו. הוא רץ ובא מעוה"ב לאותו מקום אשר היה שם אהלו בתחילה וישמח בזה. וזה אומרו

ודברת בם בשבתך בבתיך בעוה"ז, וגם בלכתך בדרך כל הארץ, ובשוכבך בקבר, ובקומך לילך לבית המד' שדורשים בחידושך ע"כ.

לא תוסיפו על הדבר וכו' בשלמא לא תוסיפו שפיר קאמר, כי סלקא דעתך אמינא שיש בכלל מאתיים מנה, אבל לא תגרע למה לי? כל הגורע אחת מכל מצות ה' כבר הוא מצווה ועומד שלא לגרוע אפי' אות א' מכל המצות ובספר עוללות אפרים פרש שלא תגרעו אינו צווי אלא פרושו דוגמת אמרי' רז"ל לא תרוי ולא תחטא כי לא תחטא אינו צווי כי פשוט הוא, אלא פירושו לא תרוי כדי שלא תחטא. כך פירוש לא תוסיף ואז ממילא לא תגרעו הא למדת כל המוסיף גורע כי מאן דעביד דא נפיל בהא, והוא כמו נתינת טעם על לא תוסיפו ושם האריך, ואולי סמך ענין זה לכאן כי זהו מעין חטאו של משה כי תוסיף בהכאת הסלע ובהוספה זו בא לידי גירעון באמונה לכך נאמר ועתה ישראל שמע אל החוקים מאי ועתה וכי קודם לזה לא היה להם לשמוע אל החוקים? אלא ועתה קאי על גמר גזירתו שהזכיר לפני זה והמשיך הסיפור אל מאמר לא תוסיפו, ויש אומרים שסיפור לא תוסיפו נמשך אל ענין פעור שכל חסיד שוטה סובר שמצות קעביד לבזותו ועובר על לא תוסיפו וסוף שבאו לידי גרעון שהשתחוו לאוהים אחרים וחוזר על מה שנאמר ונשב בגיא מול בית פעור ועל זה אמר כמביא מופת על זה ואמר עיניכם הרואות את כל אשר עשה ה' לבעל פעור כעובד לבעל פעור כי הוא בעל לאותה עבודה (כלי יקר). **באו"א** לא תוסיפו על הדבר וכו' כלומר הנה אתם רואים שאתם בעצמכם לא תוסיפו על הדבר, כי באדם יש רמ"ח איברים כנגד רמ"ח מצות עשה ושס"ה גידים כנגד מצות לא תעשה, וא"כ זו הזראה גדולה לכם שצריך שלא תגרעו ממנו כי על כל א' וא' חובה מוטלת לקיים תרי"ג מצות בשלימות כמו שהוא שלם בתרי"ג איברים וגידים ע"כ.

ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום, פי' הר' חיים בן עטאר ז"ל ע"פ מ"ש הרמב"ם ז"ל כל המוחק אפי' אות א' מאלו השמות לוקה כל הנטפל לה' מלפניו מותר למוחקו אבל אותיות שאחריו אסור כגון כ' של אלהיך כ"מ של אלהיכם אינם נמחקים והרי הם כשאר אותיות השם שהשם מקדש ע"כ, והנה מה שנתכוון לומר להם ואתם הדבקים בה' פי' לפי ששם הויה אין אות נדבקת לאחריו אלא לפניו כגון לה' בה' ואותיות אלו אין בהם קדושה ומותר למוחקם וא"כ תהיה דבקות בה' בדרך זה שאין השם מקדשם לזה גמר אומר אלהיכם פי' דבקות זה שאתם דבקים בה' אינם כדבקות האותיות שמלפניו אלא כאותיות של אחריו שהם כ"מ של אלהיכם שהם קדושים כשאר אותיות של ה' שאינם נמחקים ולכן חיים כולכם היום ע"כ.

באו"א פי' הר' שער החצר ז"ל ע"פ מ"ש רבינו בחיי ז"ל לעין רואים בסדר העולם והנהגתה שהיא בחכמה נפלאה מהקב"ה מזמן לבריותיו וממציא להם דבר ההכרחי, וכל מה שהוא הכרחי יותר מצוי יותר ומה שאינו הכרחי כ"כ אינו מצוי הרבה כמו המרגליות ומיני אבנים יקרות שאינם מצויות כ"כ בעולם ואינם תחת כל אדם לפי שאינם הכרחיות כ"כ שהרי הבריות יכולים לחיות בלעדם, אבל המזון שהוא הכרחי יותר מן המרגליות הוא יותר מצוי, שהרי תמצא התכואה בשווקים וברחובות מה שלא תמצא המרגליות והמים שהם הכרחיים

יותר מהמזון. שהרעב יכול אדם לסובלו ב' או ג' ימים. לא כן הצמא כי אפי' זמן מועט לא יוכל אדם לסבול ע"כ המים מצויים יותר מן המזון כי תמצאם בכל מקום במדינות ובדרכים והאוויר שהוא יותר הכרתי מן המים שהרי הצמא יכול לסבול שיעור מיל או פרסה א' אבל האוויר לא יוכל האדם ולא כל חי להתקיים אפי' רגע לכן מצוי יותר שלא תמצא מקום ריק מן האוויר. הא למדת שהדברים ההכרחיים הם מצויים יותר בעולם כי הקב"ה בתכמתו הגדולה סידר את עולמו בהם והזמינם לבריותיו ולכן שאל יעקב אע"ה לחם לאכול ובגד ללבוש שהוא הדבר המוכרח שהיא שאלת הצדיקים ולא שאלת המותרות כי התורה מואסת בהם ואפי' המלך צווה לא ירבה לו וכו' ע"כ והר' נפש חיים ז"ל רמז כי ג' דברים אלו הכרחיים ומצויים הם וזה רמז הכתוב הללו את ה' כל גויים וכו' ואמת ה' לעולם הללויה דהיינו ג' אלה אויר מים תבואה. הרמזים בתיבת אמ"ת וזהו הרמז כי גבר עלינו חסדו לברא כל דבר בעולמו שלא חסר כלום. ואמת ה' דהיינו ג' אלה שבראם הקב"ה לעולם שהם מצויים לעד לעולם הוא חסד גדול שעשה עמנו להיותם מצויים לעד לעולם ע"כ והנה מי שהוא להוט אחר הממון זהו מפני שלא שת לבו לבטוח בשם ה' וישען באלוהיו וכל ימיו מכאובים וחיי אינם חיים בראותו כי לא השיג מבקשו. אך בשרו עליו יכאב ורבות אנחותיו. מה שאין כן הבוטח בה' חסד יסובבנו ומסתפק בהכרח ותמיד כל היום יגל ויצחק ירנן בחלקו וחיי חיים באמת ולטוטפות בין עיניו הג' דברים הנ"ז שמשם הוראה יוצאה שאין לילך אחר המותרות ועל ידי זה הוא בוטח בה' ית' שממציא לו מה שצריך וזה רמז הכ' ואתם כלומר כשתבין בדעתך בג' אלו הרמזים בתבת אתם שהם אויר ת'בואה מ"ים ומשם תקחו מוסר שלא לילך אחר המותרות ותקנו בזה קנין גמור ושלימות ותבטחון באמת ובתמים ותהיו דבקים בה' שתדעו שהוא משגיח על הכל והוא הנותן ומידו הכל ובוזה חיים כולכם היום ע"כ.

ובאו"א פי' בס' תנופת חיים ז"ל ע"פ ואת דכא ושפל רוח אני את דכא. ומי שהוא גאה אין אני והוא יכולים לדור בעולם. עוד נקדים מ"ש בתמיד הרוצה שיחיה ימות וביאר רש"י ימות כלומר ישפיל עצמו. וזהו בזמן ואתם הדבקים בה' אלהיכם שאוחזים במדת הענוה. שעל ידה אתם זבקים ב' כמ"ש אני את דכא תזכו חיים כולכם היום. שהרוצה שיחיה ימות להתנהג בשפלות ע"כ.

באו"א פירש הרב הנ"ל על פי מ"ש בספר משנת חסידים אדם אחד היה הולך בכל יום לבית הקברות ומתדבק במת כדי ליקח מוסר כי סוף אדם למות והלכו אצל המלך להלשין עליו כי הוא פושט בגדי מתים. ושלה המלך אחריו וראה, כי אדרבא היתה כוונתו לקבל מוסר ולא לעשות שום עוול. עוד נקדים מ"ש רז"ל על פס' ולדבקה בו. הדבק בחכמים כמ"ש שלמה המע"ה אוזן שומעת תוכחתו חיים בקרב חכמים תלין. כלומר תוכחת חיים ולא תוכחת מתים. והיכי דמי בקרב חכמים תלין כבטוב תלין. ולא להיות לן בבית הקברות. וזה שאמר ואתם הדבקים, לא במתים אלא בה' אלהיכם ואיך אפשר להיות דבק בה' אלא לרבות ת"ח דהיינו הדבק בת"ח. ועי"ז חיים כולכם היום כיון שאתם חיים ע"י שתקחו מוסר מן החיים, ולא תקחו מוסר מהמתים ע"כ.

באו"א פי' הנ"ל ע"פ מ"ש רז"ל במעלת האמת ביאר לנו הכתוב באומרו וה' אלהים חיים שיש רמו בפסוק זה שם יב"ק כמנין ג' שמות, שהם אהיה הויה אדני. שהם אני ראשון ואני אחרון וכו' נמצא המדבר אמת מתדבק בשמו ית' ה' אלהים שהוא שם מלא כדפרשו בזהר והדבק בו דבק בחיים וזה אומרו אלהים חיים. וזה אומרו ואתם הוא אותיות ואמת ע"י זה דבקים בה' אלהיכם ומזה נמשך החיים כולכם היום כאמור.

באו"א פי' הר' הנ"ל כמ"ש בזה"ק וזה לשונו. סר צלם דא תוקפא דדינא קשיא מ"ט אעדי מניה משום דה' אתנו אל תיראום. כלא אעדיאו בגין אוריתא זכאה חולקהון דאינון דמשתדלין באוריתא לשמה דהא מתקשרי בהקב"ה ממש יע"ש. וזה שאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם דמתקשרי בקודשא בריך הוא. ממש ועי"ז חיים כולכם היום ואל תיראו מאוה"ע שרוצים לעשות כליה בכס. ובמה תזכו בזה אינו אלא ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר ציוני ה' אלהי דהיינו שתשתדלו באוריתא לשמה דזהו כאשר ציוני ה' אלהי ועל מנת לעשות כן בקרב הארץ ע"כ.

באו"א פי' ז"ל עם ההוא מעשה באחד שהיה בעל עבירות הרבה ורצה לעשות תשובה ולא היה יכול מפני תגבורת היצה"ר שהיה מתגבר עליו יותר מדאי והיה הולך בחברת אנשים ריקים ופוחזים. הלך אצל רב א' וסיפר לו ויאמר לו הרב תקנה שידבר אמת ועי"ז ינצל מדינה של גיהנם ומיצה"ר המפתתו לעשות חטאים ועונות. וכן עשה וחזר עי"ז מכל דרכיו המקולקלים. וזהו הרמו ואתם אותיות אמת כי תדברו אמת ולא שקר עי"ז תהיו דבקים בה' אלהיכם ללכת אחר מצותיו ית' ועי"ז תזכו חיים כולכם היום ע"כ.

באו"א שמעתי מפי ק' הר' כמהר"ש סוכרי ז"ל ע"פ מ"ש רז"ל יזכור לו יום המיתה ופי' ז"ל דמה שאמרו יום המיתה. ר"ל שיזכור לו שעת המיתה ממש בעת שיביאו התכריכין והארון והמטה לשאת אותו ועי"ז יהא נשבר לבו בקרבו. וזהו הרמו ואתם נוטריקון מטה תכריכין ארון ע"י שתזכרו זה תמיד תהיו דבקים בה' אלהיכם ותשברו כח היצה"ר ואז תהיו חיים כולכם היום. ע"כ. **באו"א** פי' בס' פנים יפות וז"ל שמעתי לפ' דרך רמו כי אתם אותיות אמת ואמרו רז"ל שצריך להוסיף בסוף ק"ש ה' אלהיכם אמת כדי להשלים לרמ"ח שהם כנגד רמ"ח מצות עשה ורמ"ח איברים. וז"ש ואתם הדבקים בה' כשמדביקים תיבת אמת לה' אלהיכם חיים כולכם היום פי' שהוא חיים לכל אבר והוא ענין למ"ש למעלה לא תגרעו ממנו שיהיה תקנתכם ברמ"ח מ"ע כי זה הוא כל האדם. ולעניות דעתי נראה להוסיף כי בהצטרף שם ישראל שנקרא שמו עלינו הרי מס' ה' אלהי ישראל הוא תרי"ג הרי כשישראל דבקים בה' ונקרא שמו עליהם כמס' תרי"ג מצות המחיים את האברים והגידים וז"ש חיים כולכם היום. והיינו דכתיב המים תהיה עם ה' אלהיך דהיינו שיהיה שמו עליך ה' אלהי ישראל, שהוא תמים באברים וגידים שהם מצות עשה ולא תעשה ע"כ **ואתם** הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם וכו' לפי שהצדיקים במיתתם קרויים חיים כידוע ע"פ ובניהו בן איש חי וכו' אבל הרשעים בחייתם קרויים מתים כמ"ש ואתה חלל רשע. והטעם לזה לפי שהם דבוקים בע"ז שקרויה מת כדכתיב ויאכלו מזבחי מתים. ולמה נקראים מתים לפי שיש לה עינים

ואוזנים וידיים ורגלים ולא יראו ולא ישמעו ולא ידברו כמו המת שיש לו פה וגם עינים ואינו רואה ואינו מדבר. וזה אומרו ואתם הדבקים בה' וכיון שהם דבקים בו כמוהם כמוהו וה' נקרא אלהים חיים גם כן אנחנו נקראים חיים וזה אומרו ואתם הדבקים וכו' חיים כולכם היום ר"ל היום שאתם צדיקים ודבקים בו ע"כ.

ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה. הואיל ורבים יחשבו שהמושל שיעשה תורות וחוקים, להנאתו ולטובתו ולכבוד עצמו הוא דורש שתתקים ממשלתו על העם הנה כאשר צוה משה לקיים בכאן כל מה שצוה אותם הוכרח להוסיף כמתנצל שאין זה להנאת אלא שכך רצון הבורא ית' כי ה' לבדו עשה שפטים בעובדם בעל פעור ואין בזה קנאה למשה האיש לפי שקנאת ה' עשתה זאת ואתם הדבקים בה' חיים וקיימים. והטעם שאם אין נפקותא בדבר כבר אני מת ואינני עובר את הירדן וכל המצות והחוקים שצויתי אתכם לעשותם בארץ אשר אתם בה. ולא אני. ומה הנאה יש לי אם תעשום או לא. כאשר אינני עליכם לראש וקצין מזה ראיה שה' ית' צוה אותם לטובתו ולטובתם ולא מלבי ולטובתו. (הר' מלאכת מחשבת).

כי מי גוי גדול אשר לו אלהים וכו' ומי גוי וכו' אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים. ב' הפס' הללו תמכו בידיהם כל א' לתוך יד חבירו וכונתם היא זו. כלומר מי גוי גדול שיקבל הקב"ה תפילותיו וימלא שאלותיו כעם ישראל ושוא תאמר כי לא תושג בקשתכם אם לא בטורח רב ובעמל ובשפיכת דם האדם ובהקריב הבנים הנאהבים על מזבח ה' לרצון הלילה כדרך שעושים העכו"ם מבלי הועיל לזה אמר שדרכי ה' דרכי גועם ואין לך חיים מתוקים ממנו. כי מי גוי גדול וכו' צדיקים ומקובלים אצל השכל הישר ואפי' הכי גדול כחם להשיג מבושקשנו מה שלא ישיגו העכו"ם בכל התועבות ואילו אין לנו אלא החוקים והמשפטים צדיקים דיינו. כי הן הן שכרם כי טובים הנה. כל שכן שיש לאל ידם לעוזרנו על דבר אמת כשנתפלל לו ית' וא"כ הווי להו תרתי לטובה ע"כ. **והודעתם לבניך ולבני בניך.** ר' יעקב בעל הטורים ז"ל בפרפראותיו כתב ג' גונין הפוכין. לומר כל מי שהוא ת"ח ובנו ת"ח ובן בנו ת"ח שוב אין תורה פוסקת מזרעו ע"כ. ובס' דרוש שמואל סוף פרשת דברים הביא מ"ש התוספות דהיינו ברואין זה את זה וכתב הר' לכן סומך יום אשר עמדת ר"ל יום שעמדת בעוה"ז עמהם ומה שכתב בעה"ט ג' גונין הפוכין צ"ל שכתב ג' בנים והפוכין בלשון בני בניך, בני בנים קודמין לאביהם. שהיה לו לומר בפס' לבניך ולבניהם אלא לומר ג' דורות ועוד האריך ועמו הסליחה. דמ"ש דלהכי סמך יום אשר עמדת ר"ל שעמדת בעוה"ז עמהם אתמהא אמאי צריך סמך לזה? הרי כתיב והודעתם לבניך ולבני בניך, שהוא יודיע לבניו ולבני בניו א"כ הם בעולם שהאב מצווה להודיע לבניו ולנכדיו. גם מה שהגיה בדברי רבנו בעה"ט הגהתי לא נהירא ודיוקו אינו דיוק, וישבו אינו ישוב, וסוף דבר שפירושו היינו דבהיות ג' גונין הפוכים נראה שהם ג' דורות רואים זה את זה וכבר כתבתי דלהם לא איצטריך כמפורש בכתוב ברואין זה את זה דכתיב והודעתם לבניך ולבני בניך. ויש מי שאמר דמה שכו' ר"י בעל הטורים צריך להיות תכופין

שהג' נוגין סמוכין זה לזה לרמוז ברואין זה את זה. ולא נהירא. דר"י בעה"ט לא בא אלא לרמוז דאין התורה פוסקת אבל ברואין זה את זה. בהדיא כתיב. ואפשר לו' דג' נוגין הפוכין ר"ל כי אות נון נקרא נון ביושר ונקראת נון למפרע והוא רמז שבהיותם ת"ח גם כשיפטרו לבית עולמם עוד יחזור זרעו למפרע להיות חכמים. וז"ש דג' נוגין הפוכין כלומר דאות נון גם אם תהפך היא נון למפרע והוא רמז שאין התורה פוסקת. כמו נון. גם אם תהפכה היא נון וכן הם יהיו ת"ח אחרים בזרעם כמותם והם ג' נוגין הפוכין על דרך הפוך בה והפוך בה ובתלתא הויא הזקה. ואם נאמר דבס"ת שלהם היו אלו הנוגין הפוכין או איזה שנוי כמו שיש ס"ת שיש להם אותיות עקומות ומליפפות ואין בס"ת שלנו אתי שפיר. ורמז בהפוכות על דרך שכתבתי דאחריהם עוד נהפכים דזרעם כמותם ואין התו' פוסקת. גם רמז מ"ש בס' חסידים דאם אחר שהחזקה התו' בהם נזדווגו בניהם בזיווגים שאינם הגונים התורה פוסקת. ומ"ש אחר הזמן תחזור התורה בהם כמ"ש (סי' תקנ"ז) ועיין מה שכ' אני הדל בקונטרס ברית עולם (דף קכ"ב ע"ג) ולכן נוגין הפוכין שזמנין שאחר שהחזקו בתורה ע"י זיווג שאינו הגין שהתורה פוסקת ומ"מ נוגין הפוכין שעוד שיתהפך שיחזור הדבר כמו שתיה ע"כ. וזה אומרו רק השמר לך ושמור את נפשך מאד פן תשכח את הדברים וכו' והודעתם לבניך ולבני בניך. ונראה במ"ש רז"ל והחוט המשולש לא במהרה ינתק היינו דוקא אם לא נזדווגו זיווגים שאינם מהוגנים. וגם למדו תורה ביחד הוא ובנו ובן בנו וראו זה את זה. וזה אומרו השמר לך פן תשכח ולכן והודעתם לבניך וכו' שוב לא יפסק ע"כ.

באו"א יש לפ' ע"פ מאי דאמרו רז"ל תלמידים הם כבנים כאילו ילדם. דכתיב ואת הנפש אשר עשו היינו שלמדו תורה עמהם וכתוב והגית בו יומם ולילה. וגם כתיב ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך זה אי אפשר לכל ישראל לעמוד בו אך מה שלומד לאחרים והתלמידים משלימים על ידו ופעמים ילמוד זה ופעמים זה הוי כאילו הוא הוגה בה תמיד וז"ש השמר לך פן יסורו מלבביך כל ימי חיך. והודעתם וכו'. כל ימי חיך הם הלילות. ואי אפשר להזהר בהם ולכך והודעתם לבניך הם התלמידים שלך וק"ל.

או נאמר דרמו קראי אהדדי כתיב בתורת ה' חפצו דמשמע שהיא תורת ה' דכתיב ובתורתו יהגה יומם ולילה דמשמע דהתורה היא משל עצמו רק דהענין הוא דאם הוא כבר למד לאחרים או ניתנת לו התורה במתנה לבל תשכח מפיו לעולם. ואיתא במד' שמשה שכח מה שלמד מפני הגבורה. עד שלמד עם כל ישראל ואז ישמח משה במתנת חלקו שניתן לו התורה במתנה מה' ית' ואז לא תשכח וזה שאמר רק השמר לך פן תשכח וכו' והודעתם לבניך היינו התלמידים שלך ואז הוי תורתו ולא תורת ה' ואז היה כעץ שתול וכו' ועליהו לא יבול ע"כ.

באו"א רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח וכו' השמר לך היינו שמירת הגוף ולא הזכיר בו מאוד כמו בשמירת הנפש אשר בשמירתם צריך האדם ליוזר ביותר משמירת הגוף לכך אמר ושמור נפשך מאוד. דבר אחר שני שמירות אלו הם על מצות עשה ולא תעשה אשר על ידם ישמור כל האיברים והגידים אשר גוף האדם נכון עליהם כי כבר ארז"ל כי רמ"ח מצות עשה

כנגד רמ"ח איברים ושס"ה מצות לא תעשה כנגד שס"ה גידים שבאדם כי על זה נאמר את האלהים ירא. זו מצית לא תעשה ואת מצותיו שמור זה מצות עשה. כי זה כל האדם כמספר איבריו וגידיו. ואמרו עוד כל ימי רשע הוא מת חלל כי בכל עבירה הוא פוגם א' מאיבריו או א' מגידיו. ונראה לי לחלק בין לשון חלל ללשון מת באותו חילוק שיש בין מצות עשה למצות לא תעשה כי מת מעצמו משמע אבל חלל היינו שנהרג בידים. והעובר על מצות עשה עובר בשב ואל תעשה. הרי הוא פוגם אבר א' ונעשה מת מאליו והעובר על מצות לא תעשה בקום ועושה הרי הוא כאילו הורג בידים איזו גיד מגידיו ועושהו חלל וחלול מן הדם שבתוכו הדם הוא הנפש וביטולו אפי' מן גיד א' מסוכן יותר ממיתת אבר א' לכן החמירה התורה בעונש על לא תעשה מבעשה. כי פגימת הגידין מסוכן מפגימת אבר יזה אומרו רק השמר לך זו שמירת איבריו כי הם עצמותו של אדם ושמירתם תלוי בשמירת המצות. ושמור נפשך מאד זו שמירת הגידין כי הדם הוא הנפש וצריך שמירה גדולה. לכך נאמר מאוד. ושמירה זו ע"י מצות לא תעשה. וזה ביאור הנכון (מהר" כלי יקר)..

פן תשכח את הדברים וכו' מכאן למדו רז"ל שהשוכח דבר א' ממשנתו מתחייב כנפשו כי גורם לעצמו שגם ה' ישכחו. כמו שנא' ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני. עוד דרשו רז"ל מן פס' ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו שאינו דומה לשונה פרקו ק' פעמים לשונה פרקו ק"א ושמעתי רמו לדבר לא עבדו ר"ת עולה ק' לומר שהלומד ק' פעמים עדיין נקרא לא עובד אלהים. עובד אלהים לאשר ר"ת עולה ק"א כי השונה פרקו ק"א נקרא עובד אלהים. ואפשר לעשות רמו יקר מזה והוא כשתסתכל במלת זכר ובמלת שכח תמצא מספר ק"א בניהם והרוצה לבטל השכחה יחזור על לימודו ק"א פעמים ובהם יפחות מן מספר שכח מספר ק"א וישאר מן שכח מלת זכר על כן מאז יהיה הדבר כמוס אצלו לזכרון לא ישכח עוד. וקרוב לשמוע שהמלאך הממונה על הזכרון זכר שמו ויש לו שכ"ח כוחות נמצא שיש לו ק"א כוחות יותר מן המלאך של שכ"ח שמו ויש לו שכ"ח כוחות גוברת על האדם. לפיכך צריך הוא לחזור על לימודו ק"א פעמים כי כל פעם ופעם שיחזור הוא מחסר כח א' מכוחותיו. וכשחזר ק"א פעמים החליש כל כוחותיו היתרים ונכנס תחת יד המלאך הממונה על הזכרון ולא ישכח עוד רמו לדבר השמר ושמר נפשך מאוד ר"ת ד' תיבות אלו עולה מס' ק"א ור"ת של תיבת לך היינו למ"ד וכאלו אמר לימוד תורתך ק"א פעמים פן תשכח את הדברים וזה רמו יקר.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם י"ל למה כתב הפ' בלשון הזה באיסור עשית צלמים יותר מבזולתו. ולדעתי הכוונה מבוארת שאם יש ח"ו תמונה למעלה א"כ גם הנפש שבאדם יש לה תמונה. ואם יש לה תמונה הרי היא גוף ואם היא גוף היא מורכבת מחלקים ואם היא מורכבת יש לה הפסד וכליון. ואין כאן השוואות חלילה ולא דבר רוחני לזה אמר ונשמרתם מאוד לנפשותיכם כי הכפירה הזאת נוגעת עד נפשותכם. ואם תאמרו ח"ו שיש תמונה למעלה הרי עשיתם עצמכם כבהמה וכמות הבהמה כן מיתת האדם ח"ו. אשר חלק כלומר שהשמש והירח והכוכבים אינם אלוהות שבראו לעובדם. אבל להיפך.

לעבוד לכל העמים אשר תחת כל השמים כמ"ש להאיר על הארץ.

ופן תשא עיניך השמימה פי' הר' אשר הנחלים (דף עח) על מה דאיתא במד' שאל גוי א' את ר' יהושע כתוב בתורתכם אחרי רבים להטות. ומפני מה אין אתם משתוים עמנו בע"ז? אמר ל' יש לך בנים אמ"ל כן אמ"ל בשעת האכילה מה הם עושים אמ"ל הזכרתי צרתי. זה אומר אלוהי גדול מאלוהיך וכו' ובכוונת רצה ל' לו לפי דעתו שלעילם אין רוב כנגד ישראל. לפי שהאומות כלל א' עובד לע"ז א' ולא עובדים בולם ע"ז א' כדי שיחשב רוב. אדרבא בערך האומות ישראל הם רוב שעובדים לאל א' ית"ש: עוד נקדים מ"ש הרב"ע כי יש ביאור הכתוב אשר חלק ה' אותם לכל העמים. ידוע הוא ודבר מנוסה כי יש לכל עם ועם כוכב ידוע וכן יש מזל לכל עיר ועיר אבל ישראל לקחם הקב"ה יע"ש ובוה נבוא לכוונת הכתוב ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים ונדחת והשתחוית להם. בטענת אחרי רבים להטות. כטועה אתה בדבר. תדע משום אשר חלק ה' אליהך אותם לכל העמים. דכל אומה ואומה יש לה כוכב ידוע שעובדת אותו. ברם אתכם לקח ה'. וכיון שכן בערך האומות אתם הרוב מפני שאתם כולכם עבודתכם לאל א' אבל האומות כל אומה ואומה יש להם כוכב ידוע ואינם עובדים לאל אחד ודו"ק.

בא"ר פי' הרב ע"פ מ"ש בגמרא שאל אותו המין. אם אין רצון הקב"ה בע"ז למה אינו מבטלה? ותירצו לו כיון שיש מהם עובדים לשמש ולירח שהם צורך העולם. ויאבד עולמו מפני השוטים. ופירש רש"י ז"ל אשר חלק ה' אותם לכל העמים להאיר להם ע"כ וזה היה כוונת משה רב"ע"ה באומרו ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח וכו' ונדחת והשתחוית להם בטענת אם אינו רוצה בע"ז למה אינו מבטלה. ורואים אנחנו שגם הם עובדים לשמש ולירח והם במקומם עומדים. לזה אמר תדע שטועה אתה בדבר משום אשר חלק ה' אותם לכל העמים להאיר להם וכיון שכן שהם לצורך העולם לא יאבד את עולמו מפני השוטים ע"כ.

רק השמר לך ושמור נפשך מאוד וכו' הצצתי דבהאי קרא במקרא מועט יש דקדוקים מרובים. א' דבהשמר נקט רק שהוא המיעוט ואילו בשמור תנינא נקט מאד. ב' מאי שנא דבשמירה קמא לך. ובשניה נקט נפשך. ג' מאי שנא ברא' נקט השמר ובב' ושמור דמשתמע ושמור יותר חזק מהשמר דהשמר י"ל אם בא לידך השמר ואינו דיהיה דעתו לשמור בלתי הסיח הדעת. פירש הר' הגז' וזה לשונו ולבי אומר לי דהפסוק כיון להודיענו על עסקי הגוף ועל עסקי הנפש והוא דהאדם צריך שיהיה מכלכל דבריו במשפט ולא יהיה פזרן הרבה כמו שהזהירו שלא יבוא לעת זקנתו שיצטרך לבריות. וגם בזה לא שישמור ממונו הרבה כי אם כשיודמן דעלתה הרווחה דיפוש ממינו אשר היה לפניו לזמן שאינו מרויח כמו שעושים שאוצרים מקיץ לחורף ובחורף מוציא וכן בבחרותו לימי זקנתו או ב"מ כי יפול באיזה חולי ויצטרך לו מעט. אבל למילי המצוות והצדקות ולהחזיק ביד לומדי תורה. יעשה כמו מנבו המלך שאמר אבותי גנוזו וכו' וכבר הביא בעל העקידה מעשה באותו עשיר כששאל לו המלך כמה הקרן שיש לו וענה למלך מה שפיזר לצדקות שהוא שמור לי לעוה"ב והביאו מהר"ר תה"ל בדרוש של תפלין ועל זה בא הכתוב להודיענו

רק השמר לך לגופך ולהנאתך לימי הקיץ לימי הזקנה לימי תחלואים. רק מעט מחזיק את המרובה והשמר בהזדמן לך. אך ושמור בזירונו אחר זירונו ענין הנוגע לנפש לזכות נפשך לעוה"ב. יהיה מצד לא תסמוך על המעט כי הדרך רחוקה וצריך צידה לדרך מאוד. כדי שתספיק לך וכאילו אמר לנפשך ע"כ. **אעברה** נא וכו' מדרש אמ"ל הקב"ה למשה אם אעברה נא וכו' בטל סלח נא וכו' שמעתי מהר' עזרא בוקיעי הי"ו פי' נאה ומתקבל. דידוע כשישראל עבדו את העגל, חרה אף ה' בישראל ואמר למשה הרף ממני וכו' והיו חייבים כליה ח"ו ובאותו הדור לא נמצא יו"ד צדיקים לכפר על הדור כמו שמצינו כמ"ש בהפיכת סדום ועמורה כשעמד אברהם אע"ה לבקש עליהם רחמים וכו' עד שביקש יו"ד ולא מצא. נמצא שצריך יו"ד צדיקים כדי להגן על הדור. והנה עכשיו עמד משה בתפילה שנאמר ויחל משה וכו' ולא נענה מפני שלא נמצא רק ז' צדיקים והם משה אהרן גדב אביהו אלעזר איתמר וחור נמצא חסדים ג' או צירף עמהם זכות ג' אבות שגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחיהם. וכיון שאמר זכור לאברהם וכו' מיד אמ"ל ה' סלחתי כדברך.

עו"נ מ"ש רז"ל שמשה ואהרן חטאו במי מריבה מפני שאמרו המן הסלע הזה נוציא. ותלו הדבר בעצמם לכן נשבע ה' שלא יביאו הם את העם הזה ונגזר עליהם שלא יכנסו לארץ. עוד נקדים מה שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות נדרים שאם ב' נשתתפו יחד ונשבעו זה לזה שלא יעשה א' מהם דבר בלי ידיעת חברו הן במכר הן בקנין השבועה חלה על שניהם אבל אם מת א' מהם פקעה השבועה ונתבטלה. ומיתת אהרן היתה כאשר היו קרובים לייכנס לארץ. וכשמת אהרן חשב שהתבטלה השבועה. כדן הנ"ל והוא ואהרן היו ב' שותפים בגזירה לכן לא תביאו. א"כ עכשיו גילה דעתו משה במיתת אחיו אפי' שהיה צדיק גמור. עם כל זה חשב אותו שמת ולא כשחשב בענין העגל שצירף את האבות וחשב אותם כאלו הם קיימים.

לכן עתה כשבקש משה רב"ע"ה לייכנס לארץ ואמר אעברה נא ואראה או אמר לו הקב"ה ממה נפשך אתה תופש החבל בב' ראשים אם אעברה נא אתה מבקש וחושב את אהרן כבר מת ובמיתת צדיקים נתבטלה השבועה כדן של שני שותפין. שאם מת אחד מהם נתבטלה השבועה. א"כ בטל סלח נא. שלא תצרף את זכות הקדושים עם השבעה צדיקים: ואם סלח אתה מבקש ואתה סובר שגדולים צדיקים במיתתן ומפני זה צרפת את האבות עם הז' צדיקים א"כ בטל אעברה נא. וממה נפשך אתה נתפש ולכן אל תוסף דבר אלי בדבר הזה רק עלה ראש הפסגה וראה את הארץ.

באו"א פי' הר' והוא בהקדים מה שראיתי בס' שמע יעקב בס' לך לך במה שתירץ לשאלה זו של אחרי רבים להטות ע"י מאי דקימא לן בכל מקום רובה וחזקה רובה עדיף. אך אוימנם כתב מהר"מ"ט בתשובה שיש לחלק בין חזקה לחזקה. דהא דאמרינן רובה וחזקה רובה עדיף היינו חזקה סתם שאין לה באור לא מצד סברה ולא מצד רובה אלא דאמרינן העמד דבר על חזקתו. כגון העמד עומר על חזקתו. העמד בהמה על חזקתה. העמד אשה על חזקתה. אבל חזקה שאין אדם פורע תוך זמנו באה מכח סברה דחשיב כעדים. דאנן סהדי שלא פרע דהלואי שיפרע אדם בזמנו. ועדיף מרובה. אמור מעתה לענין

רובה דגויים. אית לן חזקה אלימתא כי אין אלוה מבלעדי ה' מכח סברה הן במעשה ה' כי נורא הוא ביציאת מצרים ומעמד סיני ואתיא חזקה אלימתא דאתיא מכח סברה ומפיק מרובה. ע"כ יע"ש.

ובזה נבוא לכוונת הפס' ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח וכו' ונדחת והשתחווית להם בטענת אשר חלק ה' אותם לכל העמים ואחרי רבים להטות דרובה עדיף: כעין פי' רש"י והרב"ע לזה אמר שטועים האומות משום דואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברל ממצרים ויש לנו חזקה מכח סברה שמפיק מרובה וק"ל. וכלפי חזקה שניה שכתב הר' דהיא מעמד הר סיני כמ"ש בפ' משפטים אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשון אתי אלוהי כסף ע"כ.

באו"א פי' הר' הנז' ע"פ מ"ש רז"ל שישראל יש להם טענת מודעה שאנוסים היו אכן היינו דווקא בשאר מצות אבל בשבע מצות בני נוח לא שייכא טענה זו דאונס. וכתב הרא"ש עלא דההיא דאמר שמואל דינא דמלכותא דינא שכתב בשם ר"ת היינו דווקא כשהמלך משווה גזירותיו על כל בני מלכותו. אבל אם הוא משווה למדינה א' לאו דינא דמלכותא וכו' א"כ פה גבי ז' מצות בני נח שהיא גזירה כוללת לכל העולם, פשיטא דלא מהני טענה דאנוסים היינו תיפוק ליה משום דינא דמלכותא ואם לא היו מקבלים עליהם היו מחוייבים לשמור ולקיים ז' מצות בני נח משום גזרת המלך אבל גבי שאר מצות שאינם אלא על ישראל לחוד לא שייך דינא דמלכותא. וא"כ אין לנו חיוב אלא מצד הקבלה שקבלנו בערבות מואב. והתם היינו אנוסים שלא היה מכניסם לארץ. ולא חשיב אונס זה מניעת הטובה לפי שארץ ישראל מוחזקת היא אבל אין האמת אתם משום דאיתא בפרקי ר"א והביאו מוהר"ש יפה בב"ר וז"ל בשעה שהפיץ ה' את העמים בדור הפלגה הביא ע' שרים של מעלה ונתן לכל שר ושר אומה א' שתהיה תחת ממשלתו אבל ישראל נפלו בחלקו של הקב"ה שנא' בהנחל עליון גוים וכו' כי חלק ה' עמו. וכתב הר' שם וז"ל והנה כל טענת ישראל לאמר טענת דינא דמלכותא וכו' הוא משום סברת ר"ת דכל שאינו משווה גזירותיו על כל בני מלכותו לא שייך ביה דינא דמלכותא וטענה זו היתה צודקת דווקא אם היו ישראל גם כן תחת שר ככל האומות ולא היה הפרש ביניהם כלל אז היו צודקים בטענתם דמה ראה ה' לגזור דווקא על ישראל ולא על שאר האומות. אבל מאחר שכל האומות מסרם ה' תחת ע' שרים ודווקא ישראל הם תחת מלכותו ית' אינם צודקים בטענה זו כלל שהרי לכל בני מלכותו הוא גזור גזירה כוללת והאומות אינם נקראים בני מלכותו מאחר שכבר מסרם לשרים עכ"ד. ובהו יובן כוונת הפ' והנה רש"י ז"ל פי' אשר חלק וכו' לא מגעם מלטעות אחריהם. אלא החליקן בדברי הבלים. ובחזקוני פי' אשר חלק לעובדם. לזה בא משה רב"ע"ה להזהיר את ישראל באומרו ופן תשא וכו' ונדחתה והשתחווית להם בטענת אשר חלק ה' אליהם ואתם לכל העמים לעובדם ולא מנעם כמו שאמר ראה ויתר גויים, שהתיר להם ז' מצות וכ"ש מה ראה לגזור עליהם מכל האומות דבזה לא שייך דינא דמלכותא כיון שאינו משווה גזירותיו בכל מלכותו. אל תטעה בדבר זה משום שאתכם לקח ה' שאתם חלקו ונחלתו ית' אבל האומות אינם בני מלכותו עכ"ד.

באו"א פי' הר' אמר יוסף וז"ל שמעתי דבר נכון בהקדים מ"ש רז"ל דהעובדים לשמש ולירח או לכל צבא השמים טענתם היא דס"ל שחולקים כבוד לתלמיד במקום הרב, ומגדולת העבד ניכר גדולת רבו. והנה משה רבע"ה מתחנן לפני הקב"ה שיכנס לארץ ישראל והשיב לו הקב"ה שהגיע שעה שיהושע ינהיג את ישראל ואין מלכות נוגעת בחברתה וכו' ואף על טענת משה כי יהושע ינהיג את ישראל והוא יכנס עם ישראל בא' העם, השיב לו הקב"ה דאין חולקים כבוד וכו' משום הכי לא יכנס לארץ. בזה יבואר היטב שמשה מצוה את ישראל ופן תשא עיניך השמימה וכו' בטענה שחולקים כבוד לברוך הוא ומגדולת העבד ניכר גדולת רבו על זה השיבו פן ואל, אינו אלא לא תעשה שהרי אנכי מת בארץ הזאת, מזה מוכח דלהלכה שאין חולקים וכו'.

ולכן גם אתם לא תעשו כן לה' אלהיכם ולעבוד ע"ז מטעם זה עכ"ד.

ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים, ויוציא עמו בששון, ויוציא נוזלים מסלע, ויוציא את בן המלך ד' אלז' במסרה. ואפשר לו' במה שכתבנו בכמה דוכתי דיש בספק אם הוצאת ישראל ממצרים בכל הנפלאות הוא דוקא בשביל ישראל או עיקרו ותוקפו של דבר היה בעבור שפרעה התריס ואמר מי ה' אשר אשמע בקולו וכו' וכיוצא. והמופת לזה אם בצאת ישראל ממצרים יוזנחו ולא יושגחו מאת ה' לגדלם ולשמחם בעשותו להם נוראות ואגלויי מלתא שהכל היה בעבור פרעה הרשע אשר הרשיע. ומלין לצד עילאה ימלל, על כן הוכח הוא וכל עמו במכות גדולות מופלאות. ואם אחרי צאתם חסד ה' מעולם על ישראל ולא זו מחבבם, אז אות לטבה כי כביכול כל מעיניו למען רבות מופתיו במצרים הכל לכבוד ישראל ::

וזה שאמר ויוציא אתכם מכור הברזל וכו' וכי תימא לגרמיה הוא דעבד כביכול משום כבודו, דפרעה זלזל בו ת"ו. לזה אמר לא כי אלא ויוציא עמו בששון עיקר הדבר להוציא עמו, ואם נפשך לומר מאן מוכח דהעולם יסברו דלא פעל כל זאת אלא לנקום נקם מפרעה הרשע. שהטיח דברים לזה אמר ויוציא נוזלים מסלע הביטה וראה דאחר צאתם הפליא לעשות נוראות לישראל, ובכלל המוציא מים מצור החלמיש. ומעתה הכל מודו דישאל בניו בני בחוניו וזהו ויוציא את בן המלך. וכמו שאמר בני בכורי ישראל ובעבור אהבת ה' את עמו עשה כל אלה עכ"ל (מהר' פני דוד).

ובאו"א פי' הר' הנ"ז כי הנה ישראל יצאו קודם זמנם ויש בזה ב' טעמים אם משום קבלת התורה והקדש מפקיע מידי שעבוד ויצאו מסטרא דיובלא, כמ"ש בזה"ק ולכך יציאת מצרים הוזכרה בתורה נו"ן פעמים רמו לחמשים שערי בינה. ועד טעם אחר מטעם תקף השעבוד כי יש לישראל דין בנים והמשעבד בנו של מלך יותר ממה שנגזר עליו אפי' דבר קטון יעלה לחשבון גדול כמ"ש בכמה דוכתי.

וזה שאמר ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים, לאחר שעל ידי השעבוד נשאתם כזהב מזוקק כמו הכור ולטובתכם היה להפריד הסיגים ובחינת הרע מנפשם. וכי תימא הרי יצאו בחצי זמנם לזה אמר ויוציא עמו בששון. ששון גימטריא תרנ"ו הם רמו לב' שערי בינה דמסטרא נפקא ונשאר תר"ו הם תר"ו מצות ועם ז' מצות בני נח הם תר"ג כלו' בעבור המצות שעתידין

לקבל לסוף גו'ן יום הרי המצות. ועוד ויוציא נזולים מסלע לרמוז לתורה שבע"פ כמ"ש בתקונים סלע תורה שבע"פ על ס' מסכתות. וזהו שרמוז ע"י תורה הרמוז בפסוק נזולים מסלע; וע"י המצות הרמוז בששון על כן יצאו צבאות ה' דבתורה ובמצות נתקדשו. וההקדש מפקיע מידי שעבוד. ועוד טעם אחר כשאתם בארץ ישראל אתם מחצה על מחצה. אבל כשאתם מפורזים בין העמים ומוזה ימשך כי ועבדתם שם אלהים אחרים וכו' בחושבכם כי טענתם חזקה ואין לכם פה להשיב. אבל האמת לא כן הוא כי טענתם כל הקבוע, במקומה עומדת. וכמ"ש לעיל.

וזה אומרו ובקשתם משם תיבת משם דייקא ר"ל אפי' בהיותכם שם בין העמים ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי הלא תדעו שהקב"ה עתיד להשיב אתכם על אדמתכם וזה שאמר אחריו כי תדרשנו בכל וכו' אחריו כי אל רחום ה' אלהיך וכו' וא"כ הנה ליה מעתה ומעכשיו נקראים אתם קבועים וטענתכם חזקה (מהר"י זכות הרבים) ובוזה פני' הר' הג"ז בפר' כי תשא כוונת פס' כי אורי' גוים מפניך והרחבתי את גבוליך ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות את פני ה' אלהיך ואין צריך להאריך בדקדוקים.

וע"פ האמור אתי שפיר והוא אומרו כי אורי' גוים מפניך ר"ל בטענה שהם רבים אני אורי'שם מפניך אפי' שאתם מועטים אבטל טענתם ע"י כי והרחבתי את גבולך ותהיו קבועים בארץ ישראל וכל הקבוע וכו' וכי תימא מעתה יבואו גוים לגרש אותנו מארצנו כדי לקיים טענתם לזה א' ולא יחמוד איש את ארצך כי לא ירויחו שום דבר בזה מפני כי אפילו אם תהיו נפוצים דין קבוע יש לכם ואם תאמר איך זה יתכן. ליה אמר בעלותך לראות ר"ל במה שעתידים לעלות ולראות את פני ה' שכן הבטיחנו הקב"ה להשיבנו על ארצנו ועל נחלת אבותינו ע"כ (מהר"י הג"ז).

כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ וכו' ועשיתם פסל תמונת כל. ועשיתם וכו' אבד תאבדון מהר מעל הארץ וכו'. והפיץ ה' אתכם בעמים וכו' ועבדתם שם אלהים מעשה ידי וכו' ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת. ויש להבין דלמה כשהם יושבים על הארץ ועבדו ע"ז הם נאבדים כמו שאמר הפ' ונושנתם וכו' ועשיתם פסל אבד תאבדון מהר. וכשאין יושבין על אדמתם ועבדו ע"ז יש להם תקנה כמו שאמר והפיץ ה' אתכם בגוים וכו' ועבדתם שם וכו' ובקשתם וכו'. אמנם בהקדים מה שידוע שישראל לגבי קודשא בריך הוא יש להם דין כמו אשה עם בעלה וכשישראל על אדמתם יש להם דין אשת איש וקימא לך אשת איש שזינתה מיתתה בחנק ואם יעבדו ע"ז כמו זנות חייבים מיתה ח"ו אבל כשהלכו בגולה דינם כאשת איש שגירשה בעלה והלכה וזינתה שמוותרת לחזור לבעלה כדאיתא במס' סוטה (דף יח) וזה אומרו ונושנתם בארץ וכו' ועשיתם פסל אבד תאבדון מהר לפי כשהם על אדמתם הם כמו אשת איש ואם יעבדו ע"ז הם חייבים מיתה אבל כשהלכו בגולה וכו' וזה אומרו והפיץ אתכם וכו' ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת שיש להם תקנה ויכולים לחזור וכו'.

ובאו"א פירש הר' הג"ל בהקדים מה שאיתא במד' בפר' כי תשא ונ"ל למה ה' יתרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים. מה ראה להזכיר כאן

יציאת מצרים. אלא אמר משה מהיכן הוצאת אותם מארץ מצרים שהיו כולם עוֹצֵזִים. א"ר הונא בשם ר' יוחנן משל לח' שפתח לבנו חנות של בשמים בשוק של זונות המבוי עשה את שלו והנער עשה את שלו יצא לתרבות רעה לימים תפסו אביו עם זונה ורצה להורגו. היה שם אהבו אמ"ל אתה אבדת את בנך לא מצאת לבנך עבודה אחרת כי אם למדת אותו בשם והנחת כל המבואות ולא פתחת לו חנות אלא בשוק של זונות? כך אמר משה רבע"ה רבון העולמים הנחת כל העולם ולא שעבדות לבניך אלא במצרים וכו' לפיכך אמר משה אשר הוצאת מארץ מצרים עכ"ל. וזה אומרו ונושנתם בארץ וכו' לפי שאין להם שום טענה כלל לפי שאין להם ממי ללמוד ממנו אבל כשהם בחוצה לארץ אם יעבדו ע"ז יש להם טענה שנתערבו בגויים וילמדו ממעשיהם. וזה אומרו: והפיץ ה' אתכם וכו' ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת לפי שיש להם טענה ליפטר שעל ידי הגויים הם עבדו ע"ז (מס' ברכת אליהו ז"ל).

ובאו"א פירש הר' הגו"ל בפס' והפיץ ה' אתכם בעמים ונשארתם מתי מספר בגויים אשר ינהג אתכם שמה וכו' ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך. נראה לפרש בהקדים הטענה הידועה שיש לאומות על ישראל באומרים אחרי רבים להטות והם הרוב. וא"כ תובעים ממנו שנעבוד ע"ז והרבה סתירות יש לזה וא' מהם שישראל הם קבועים בארץ יש' דקימה לן כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי בזה בוטלה טענתם של אוה"ע.

אמנם כשאוה"ע יודעים שקביעות ישראל בארץ סותר טענתם אזי מתחזקים לגרש את ישראל מן הארץ ואז יהיו נפוצים. ובטלה טענת כל הקבוע וכו' ומכריחים אותם לעז"ז בטענתם אחרי רבים וכו' אבל עדיין יש מקוב לחזק טענה זו דכל הקבוע. והוא כי מצינו בכמה מקומות בתורה שהבטיח הקב"ה לישראל להשיבם על אדמתם כמש"ה ושב ה' את שבותך וריחמך. וכן בהרבה מקומות וידוע כי דבור של הקב"ה הוי מעשה כמש"ה אני ה' דברתי ועשיתי וכל תראוי לבילה אין בילה מעכבתו וא"כ אפי' שישראל בין העמים הוה להם דין קבוע וטענתם חזקה לגבי אוה"ע. ועל פי זה נראה כוונת הכתובים והפיץ ה' אתכם בעמים ונשארתם מתי מספר ר"ל בהיותכם קבועים ועוד כדן כן המלך שיש לנו דין בנים. ובא בחשבון תוקף השעבוד כמבואר עכ"ד.

ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך וכו' יובן בס"ד לרמוז שאם יבקשו ישראל בגלות בעבור כבוד שמו ית' ולא בעבור צערם ודוחקם אזי הם נגאלים ואפי' שהמה לא ראויים ואמנם העיקר צריך להיות הבקשה מלב ונפש ולא שבפיהם יאמרו שהם רוצים בעבור כבודו ית' ולבם לא כן יחשוב והכל מן השפה ולחוץ. אלא העיקר שתהיה הבקשה בעבור כבוד שמו ית' מלב ונפש כי בעבור כבוד שמו ית' אין שמים לב על צערם כלל וז"ש ובקשתם משם את ה' אלהיך ר"ל אם תבקשו משם הגאולה בעבור הנוגע לה' אלהיך אז הנני מבטיחך כי ומצאת את המבוקש שלך שבוודאי הקב"ה יגאל אתכם אפי' אם שתהיו בלתי ראויים. ואמנם בתנאי כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך יהיה הדבר מלב ונפש וק"ל (מהר" אדרת אליהו).

בצר לך ומצאוך וכו' באחרית הימים וכו'. עד לא ירפך ולא יעזבך וכו'. נראה ע"פ שאמרו רז"ל וחולאים רעים ונאמנים בשליחותם. שאף על פי שנתן רשות למקטרג חלילה על איזה צרה ח"ו אעפ"כ אינו רשאי לעשות שום דבר עד ששולחין אותו במכוון לעשות הדבר ההוא, וזה הוא מחסדי האל ית' ב"ה שנקצב לאיזה אדם איזה צער חלילה לכמה ימים או אינו יכול הבע"ד למצוא עת והיא כי אם בסוף הימים שנקצב לו למען יוכל האדם לסבול כדי שלא יאריך זמן הצער. אבל אחר כל זה צריך האדם הצדיק היודע מזה לתקן שלא יולד שום צרה לישראל כלל והתקנה הוא להביא הדינים אל שורש העליון ולהמתיקם שם. כמו שדברנו מזה ואז אין שטן ואין פגע רע שולט כלל.

ונבא בזה אל ביאור הכתובים בצר לך פי' כשיהיה לך הצר הוא הבעל דין ויבוא לקטרג עליך חלילה להמציא לך איזה צרה ח"ו. אני אומר לך שהשי"ת עושה עמך חסד. שלא ימצאך הבעל דין ההוא כי אם באחרית הימים אבל כשתעשה אתה כך ושבת את הדינים אל שורשם ותמתיקם או תפעול שלא יהיה לך שום צרה כלל. והראיה לזה שלא ירפך מלשון רפואה כי יש תיבות חסרות א', ולא ישחיתך פירוש שלא ישלוט בך שום השחתה כי יתמתק הכל ולא הצטרך רפואה כלל ואז וטוב לך (מהר"י נועם אלימלך ז"ל).

בצר לך וכו' ושבת עד ה' אלהיך וכו' פי' הר' בעל ימים אחדים ז"ל דיודע שהשב מיראה הנדונות נעשות כשגגות. ויש למדת הדין לקטרג עליו. אבל השב מאהבה הנדונות נעשות כזכיות ואין שום קטרוג למדת הדין. ואיש כזה הקב"ה מקבלו בתשובה בפרהסיא שאין עליו שום קטרוג לא מצד מדת הדין ולא מצד ד"א וזה אומרו בצר לך וכו' ושבת עשה זאת איפה בני תשובה מאהבה שבין מדת הדין ובין מדת הרחמים מסכימים בתשובה כזו. וזה אומרו עד ה' אלהיך רמו ה' שהוא מדת הרחמים אלהיך שהיא מדת הדין וע"י כן הקב"ה מרחם עליך מבי' צדדים כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך וכו' ע"כ.

באו"א פי' הר' הנז' בהקדים מה שכתב הרמב"ם והטור בחושן משפט (סימן קעו) בב' שותפין שנשתתפו לזמן ידוע ושינה א' מהם מתנאי השות' וע"י זה גרם הפסד לשות' עם כל זה לא נתבטלה השות' עד שישלם הזמן שקבעו. אלא משלם השותף מכיסו ההפסד. אבל אם לא שלם ההפסד או רשאי הב' לחלוק השו' תוך הזמן. אבל המרדכי ז"ל פליג וס"ל שאפי' שילם ההפסד יכול לחלוק תוך הזמן עוד אמרו ז"ל שג' שותפין באדם וכו' עוד אמרו ז"ל שבעת הלידה משביעין אותו תהי צדיק וכו' א"כ נפש כי תחטא שיגתה התנאי לסברת הרמב"ם השות' לא בטלה ואינו רשאי כביכול הקב"ה לחלוק השות' אלא ישלם ההפסד או בתשובה או ע"י יסורין ותיו יחיה עד זמן הקבוע לו. אומנם לסברת המרדכי ז"ל השות' נתבטלה מצד הדין אם לא על פי החסד. כי הקב"ה אל רחום ולא יחפוץ במות המת. בזה יתבאר הפסוק בצר לך וכו' ושבת. תשוב בתשובה ותחיה ולפי דעת הרמב"ם דסבירא ליה דהשות' לא נתבטלה אלא שמשלם ההפסד אלא אפי' לסברת המרדכי דסבירא ליה שנתבטלה השות' אף אם ישלם ההפסד עם כל זה הכא שאני. והיינו טעמא כי אל רחום הוא ועושה לפנים משורת הדין. וא"כ אפי' לסברת המרדכי אם רצה

השותף הב' לעשות לפנים משורת הדין הרשות בידו הכא נמי אל רחום וכו' ועושה לפנים משורת הדין וחיו תחיה.

באו"א אפשר לפ' כוונת הפ' הנ"ל בהקדים מה שפי' הר' מערכי לב ז"ל כונת הגמרא אמר הקב"ה להושע בניך (ישראל) חטאו וכו' העבירם באומה אחרת וכו' ומה אעשה לזקן הזה וכו'. והוא בענין ב' שנשבעו ועבר א' על שבועתו. אם הב' מוותר לו או לא. והכא נמי ישראל והקב"ה נשבעו זה לזה. ואם עבר ישראל ועבדו ע"ז הקב"ה מוותר או לא ותוכן דבריו הוא דהכא לגבי הקב"ה אי אפשר לומר הכי. ובכן לגבי אב ליכא להאי דינא וגם השבועה לאבות היתה לא להם יעוין שם וזה שאמר כי תוליד בנים וכו' והשחתם ועבדתם ע"ז ועברתם על השבועה וע"י זה בצר לך וכו' אל תאמר כיון שאנחנו עברנו גם הקב"ה הותר לו לעבור על שבועתו וא"כ מאי אהניא לי לשוב אליה. על זה אמר ושבת עד ה' אלהיך והטעם כי אל רחום ה' אלהיך לא כמו בשר ודם. לכן לא ירפך להעבירך באומה אחרת וגם ולא ישחיתך שהיא בכלל השבועה גם כן. ועוד אמר ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם. וכיון שהשבועה להם היתה לא יבטלה ודוק ע"כ.

באו"א יובן במה שכתבו רז"ל שכל כונת האדם בתורה ובתפילה תהיה לאקמא שכינתא מעפרא כידוע. וז"ש בצר לך וכו' ושבת אבל תהיה כל כונתו בעבור אחרית הימים ר"ת אחותי רעיתי יונתי תמתי שהיא השכינה שהיא אחרונה לימים העליונים שהם ז' ימי הבנין כידוע. ודוק.

באו"א פי' הר' אהלי יעקב ז"ל דבשעה שהאדם רואה צרות רבות ידע כי התשועה קרובה כמ"ש בגמרא אם ראית דור שצרות רבות באות עליו צפה לישועה. והביא משל לחנוני שמוכר פירות. ובבקר מניח כל א' לבדו ולעת ערב כשלא ישאר אצלו כי אם מעט מכל דבר אז יערב הכל ביחד. וזה שאמר בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה ביחד תדע שהוא אחרית הימים לכן ושבת וכו' ע"כ.

באו"א יובן במעשה דר' עקיבא של החמור והתרנגול והגר וכו' והכל לטובתו וז"ש בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה כמו ר' עקיבא יודע לך שכל זה לטובתך כי אל רחום ה' אלהיך ועל ידי זה לא ירפך ולא ישחיתך כמו ר' עקיבא שעל ידי זה ניצול מן האויבים.

או יובן במ"ש רז"ל כלו כל הקיצין וכו' עוד נקדים מה שאמרו רז"ל אף שזכות אבות תמה ברית אבות לא תמה. ובזה פי' כונת הפס' ואף גם זאת ר"ת זכות אבות תמה עם כל זה לא מאסתים וכו' והטעם להפר בריתי דיקא בזה יתבאר ושבת וכו' ועל ידי זה לא ישכח את ברית אבותם דיקא ע"כ. **השמע** עם קול אלהים מדבר וכו' כאשר שמעת אתה ויחי וכו' וקשה דהאי ויחי הוה ליה לוי בתחילה השמע עם וכו' ויחי כאשר שמעת אתה וכו' ועוד למה מאריך הפ' לוי כאשר שמעת אתה. הוה ליה לוי בקיצור השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כמון ויחי? אך יובן בהקדים מאמר רז"ל על פס' קול ה' בכה בכוחו של כל א' וא' ר"ל הקול נשמע לזקנים כפי כוחם. ולבחורים כפי כוחם. הרי שהנמיד ה' קולו והקטינו כדי שיוכלו לסובלו. ועוד כתב רד"ק (במזמור כ"ט) על פס' קול ה' על המים וז"ל דע שכדי שלא ימותו

ישראל מפני קול ה' ית' החזק העבירו בים תחילה כדי להתיש כוחו עד שאח"כ יוכלו ישראל לסובלו. וזהו קול ה' על המים ואיזה זה מים רבים שהוא הים ע"כ לשונו. וא"כ זה אומרו השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש ולא בחזקו ותוקפו אלא חלש ונרפה כאשר שמעת אתה חלוש ורפוי ע"י שהנמיך והקטין קולו ה' ית' וגם העבירו במים עם כ"ז. אפי' הכי. קול כזה לא היה שום עם שומע. ועדיין יש לדקדק דהוה ליה למימר כאשר שמעת אתה ולא מתו. אלא נראה דאין יכול לו' כן דהוה משמע שישראל לא מתו אבל האמת אינו כן שהרי מתו ואח"כ חיו כמאמר רז"ל ע"פ נפשי יצאה בדברו. אלא שאח"כ החיה אותם אבל לאוה"ע לא החיה אותם אלא מתו כולם. כמ"ש בתיקונים ע"פ קול ה' שובר ארזים דקטיל ע' אומות וכל מיתה זו שבישראל ואוה"ע אינו אלא דוקא התעלפות. והתחיה היא קיום וחזק. וזה שאמר ויחי כלומר שחי אחר שמת זה לא נעשה לשום עם כי אם לישראל דווקא עכ"ל.

בא"א השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש פי' הר' הגו"ל שבא לו' ראה כמה גדלך ונשאך ה' ית' כי בא וראה השמע עם קול אלהים וכו' ואם תאמר שאתה ראוי לכל המעלה הזאת ולא על חנם הקב"ה עשה כן יען שהקב"ה החזיר התורה ע"כ אומה ולשון ולא קבלוה ואנחנו קבלנוה. ולזה אמר הנה אין לך בזה יתרון ואחזוקי טובה כ"כ על שקבלת התורה אתה ולא הם. יען כי נשאל או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי וכו' ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך. וא"כ נמצא שאתה לבדך הראת לדעת כי ה' הוא האלהים. וא"כ כל האומות לא רצו לקבלה ואתה נתרצית. אין זו כי אם הם לא ידעו ולא הכירו גדולתו של הקב"ה כאשר ראייתם וידעתם אתם. יען כי עמכם לבדכם עשה כל הנסים והנפלאות ולא עשה כן לכל גוי וא"כ מה שזכיתם לכל המעלה הזאת הוא בחסדו ית' ע"כ.

וידעת היום והשבות אל לבבך פי' הר' חיד"א ז"ל בנחל קדומים וז"ל שמעתי על מה שכתוב במס' סנהדרין (ד' טל) אמ"ל קיסר לרבן גמליאל אמריתו כל בני עשרה שכינתא שריא כמה שכינתא איכא קרייה לשמעיה ומחיה אמ"ל אמאי מחית ליה אמ"ל דעאל שמשא בביתא. אמ"ל קיסר שמשא בכל מקום ניחא אמ"ל שמשא שהוא א' מאלף אלפי רבות ממשמשין שמשמשי לפני הקב"ה ניחא על כולי עלמא. שכינתא דקודשא בריך הוא. על א' כמה וכמה זה שאמר וידעת היום ר"ל השמש שהיא ביום והשבות אל לבבך ר"ל משמשא דהוי א' ממשמשי דקודשא ב"ה והוא מתפשט בכל העולם כולו. מזה תתישב דעתך כי ה' הוא האלהים וכו' ולא תימא כמה שכינתא איכא כמו שאמר קיסר. ותשובתו השמש ודו"ק.

בא"א פי' הר' באור החיים ז"ל וז"ל צריך לדעת מה ידעת יום מימים מה ישיב אל לבו. ואולי שנתכוון להערות על לב הצריכין להכניע היצר השוכן בלב האדם. א' על דרך אומרם רז"ל אם פגע בך מנוול זה וכו' ואם לא יזכור לו יום המיתה ובוזה יהיה נכנע לבבו והוא אומרם וידעת. יתן בדעתו היום הידוע שהוא יום המיתה. ובוזה והשבות אל לבבך להשיבו אל דרך הטוב והישר. ודקדק לו' לבבך לשון רבים לרמוז לב' יצרים יצה"ט ויצה"ר. ב' על דרך אומרם ז"ל שלעתיד לבא יביא הקב"ה את השטן ושחטו לעיני כל ישראל.

וצוה משה רבע"ה שיתן האדם בידיעתו היום ההוא הגדול שבו ישלוף ה' חרבו וישחט את ס"מ הרשע ובזה ישיב אל לבבו לדרך הישר. כי יכנע השטן לפניו. ג' עוד צריך שיזכור לו יום הגדול שהוא יום הדין. מה יעשה כי יקום אל וכו' יפקוד מה ישיבנו וכמה תגדל חרפתו לפני קהל ועדה עליונים ותחתונים. ובזה והשבות וכו'. ד' על דרך אמרם ז"ל למה החמה כשהיא זורחת בבוקר פניה אדומים וכו' לפי שעוברת על פתחי גיהנם וכו' והוא אומרם וידעת תן לבך לדעת מעשה היום ותראה הכרה בשמש כי יש לה דין לעוברי רצונו ובזה תשיב אל לבבך וכו'. ה' ע"ד אומרם אנשי אמת שונים בש"ע כי בחינת הקדושה תקרא יום ובחי' הזרות תקרא לילה וע"י מעשה אדם יכחד מבחינת יום ויהיה חלקו במדת לילה ולזה התפלל דוד ואמר מפקד בלילות. וזה אומרם וידעת היום פי' תשתדל לדעת מדה זו שנקראת היום ובזה אתה מעצמך תטה לבבך לדרך הנכון. ו' ע"ד אומרם ז"ל בס' הזוהר ז"ל מאן אינון מארי חושבנא. אינון דכל לילה עבדין חושבנא לנפשיהו במה דעבדין בההוא יומא ומתקנין אורחיהו וכו' ע"כ. והנה אם האדם עושה כדבר הזה דבר יום ביומו ירגיש במעשיו הרעים וישוב על השגנות ויתודה על העבר וזולת זה לצד מיעוט הרגשתו בהם יתמיד עשות כהם. וגדולים מהם. וגם כי ישוב לא יזכור את אשר עברוהו להתודות עליהם. ולזה צוה משה רבע"ה באומרם וידעת היום פי' שבכל יום תדע מעשהו של אותו יום והוא דרך מארי דחושבנא. ובזה והשבות אל לבבך שלא יתמיד בהם. ואין צריך לו' שלא יוסיף להרע. ז' ע"ד אומרם ז"ל בס' זוהר הק' כי יום שהנפש באה מעולם העליון משביעה ה' על התורה ומתרה בה בעונשין מרובין. וביעודים מרובים אם תטיב. ועיין בס' הזוהר וכנגד יום זה אמר וידעת היום פי' היום שנסע שיזכור יום נסיעת נפשו מעולם העליון בכמה התראות. וזה ישיב אל לבו. ח) ע"ד אומרם ז"ל כי העולם הזה נקרא לילה ועולם העליון נקרא יום והנה לצד שיראה האדם דברים מנוגדים בעוה"ז צדיק ורע לו רשע וטוב לו לאין חקר. יטהו לבבו מבחור בטוב הנצחי ויראהו הרשעים בעוה"ז שמסריחין ומרויחין ויאמר לו הלא תראה כי טוב הוא. ולזה אמר וידעת היום שהוא עולם המתחכם אליו יום והשבות אל לבבך תשובה נצחית כי ה' בוחר הקיום לידידיו ומשלם לשונאיו וכו' ט) על דרך אומרם ז"ל על פסוק ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית על יום מתן תורה. וכו' וזה מה שרמזו באומרם וידעת היום שהוא יום הנכבד שנגלה הקב"ה על הר סיני. מה נורא מעשיו. ושעליו בא התנאי עם העולם ובזה תשיב לבבך לדרך התורה ולדרך זה אומר כי ה' הוא האלהים נמשך עם מה שלמעלה. והשבות אל לבבך שע"י היום ההוא הזכר לכל העולם כי אין אלהים זולתו בשמים וכו' ועל הארץ וכאומרם ז"ל בפסוק לא מדאש בסתר דברתי. י) ע"ד אומרם ז"ל שקול השבת כנגד כל התורה כולה והנה לפי כשיבא היצר הרע ויאמר לאדם מה כוחך כי תוכל לקיים כל התורה כולה שהיא שלימות האדם. ומה גם אדם שעברוהו רעות רבות ירחיקהו היצה"ר באומרם מה תוכל לתקן את אשר פעלו ידיך מהרעות לזה אמר משה וידעת היום אותו שכתוב בו היום שהוא יום השבת תן דעתך עליו וכו' תשיב אל לבבך שהוא שקול

כנגד כל התורה וזה יועיל לו לסתור ב' טענות בין לתקן בין שעברתו מהמרדדי בין להשלמת הנפש שע"י שמירתו הרי הוא כאלו קיים תרי"ג מצות. באו"א אפשר לפ' ע"פ מה שפי' הר' בעל דרכי איש ז"ל על פס' ואותי יום יום ידרושון ודעת דרכי יחפצו. בהקדים מ"ש בגמרא יו"ד השבטים אינם עתידין לחזור שנא' וישליכם וכו' כיום הזה מה היום הולך וכו'. וחד אמר עתידין לחזור מה היום מאפיל ומאיר וכו'. וגם אינם עושים רצונו של מקום. אוי מתקיים בהם מה היום מאפיל ומאיר וכו' ואם אינם עושים רצונו של מקום יתקיים בהם מה שהיום הולך וכו' וזה שאמר ואותי יום יום ידרושון כשרואים דחיית יום יום שיש ב' פירושים אוי ודעת דרכי יחפצו וזה שאמר וידעת היום ר"ל כשתבין בתיבת היום שיש בה ב' דחיות ומוכרח שיש חילוק בין עושים רצונו של מקום לאין עושים לכן והשבות אל וכו'.

או יובן בהקדים מה שאמרו רז"ל דמיום מתן תורה שירד הקב"ה על הר סיני בקולות וברקים ועשן ויחרד כל ההר מזה נראה דה' אחד אין אלוה מבלעדו וזה אומרו וידעת היום והשיבות אל לבבך שהוא היום הידוע. יום מתן תורה מזה תדין והשבות וכו' כי ה' הוא האלהים וכו' ודו"ק.

את בצר במדבר וכו' פי' החיד"א ז"ל ע"פ מ"ש בתנא דבי אליהו כל הצרות והחורבנות השמדות שבאו על ישראל כלל ופרט כולם מעון בטול תורה שנאמר בפסע יעקב כל זאת. וזה רמז את בצר במדבר כל הצרות שבאו במדבר בעון הדבור ר"ל בעון בטול תורה וזה מחמת שנראה להם ארץ מישור דרך אויל ישר בעיניו אחר מראית העין. וזה שאמר לראובני לשון ראייה כמו שאמר הנחש לאשה וגם תאוה הוא לעינים. אמנם לראובני צריך להסתכל מה עשה ראובן שעשה תשובה גדולה אפי' שלא חטא. וכמו שפי' רז"ל מאמר לא חטא אדם ועשה תשובה אלא ראובן הראשון. זאת שנית ראמות בגלעד לגדי. רמז רעה חולה כי הבעלי דינין מתגאים בעושרם ועושים מומתם וזה רמוז בתיבת רמות בגלעד ר"ל שמחה עוברת כמו עד דיבון שהם מתגאים בשמחה עוברת שכל עניני עוה"ז כולם נפסדים. לגדי לשון מזל כמו גד גדי ר"ל זה העושר והכבוד לא בצדקתם רק שמזלם חזק והם מתגאים על לא דבר ולא ידעו כי ה' מוריש ומעשיר וצריך לשים לב לגדי שהיה עניו ולא הקפיד אליסף שלא מינהו נשיא אף שהיה בכור ומשום הכי כתיב אליסף בן רעואל ריע אל וכו'. (וכמ"ש באמרי נועם).

ואל הג' לו בא זאל גולן בבשן רמו לצרות אחרונות בגלות החל הזה. ויתערבו בגוים והכבוד הוא לעשות כמעשיהם וכמנהגם במקום להכיר חטאתינו שאנחנו בגלות ולשוב בתשובה ואמרו בפרק הניזקין אמר ה' מבשן אשיב. מבין שיני אריות אשיב. וזה הרמז גולן בבשן גלות בין שיני אריות בעוה"ז זה גרם למנשי. לשון שכחה שנתערבו בגוים ושכחו אל מושיעם. וצריך לפקוח עין לראות למנשי רמו למנשה שאחר שעשה כתועבות הגוים שב בתשו' שלימה וכנגד הני ג' כתיב וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. וזאת התורה כנגד בצר במדבר כל צרי העם הבאים במדבר מחמת מניעת הדיבור בקדושה התיקון הוא וזאת התורה וכל קבל האומות בגיל עד רמו אשר שם משה כי גדול אדוננו משה רע"ה עניו מאוד וחייבים ללמוד ממנו. ונגד גולן

בבשן אמר לפני זכו' לפניהם ולא לפני גויים. וצריכים לשום מגמתם שבתם וקימתם עם בני ושלא להכיר במנהגי הגוים.

ובילקוט אמרו וז"ל או יבדיל משה ויבדל משה אינו אומר אלא או יבדיל ואין או אלא שירה שנאמר או ישיר משה. והוא תמוה. ופי' הר' זרע אברהם פי' על ספ' וז"ל דהנה רש"י פי' או יבדיל משה נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילים ואעפ"י שאינן קולטות עד שיבדילו אותן שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקימה אקימנה ע"כ. ומשום שהוקשה לו לרש"י מאי או יבדיל לשון עתיד שהוא ליה למכתב או הבדיל משה שכבר הבדיל אותן ג' שבבעבר הירדן? לכך פי' נתן לב להיות חרד וכו' ואני אומר שאפשר עוד לפרש או יבדיל משה שיפריש משה עוד ג' ערי מקלט לעתיד לבא כשיחריב הקב"ה גבול ארץ ישראל יפריש משה עוד ג' ערי מקלט אך כל זה נראה אם נאמר שתחית המתים מן התורה מצינו למימר או יבדיל משה לעתיד לבא אבל אם ח"ו נאמר שאין תחית המתים מן התורה בעל כורחנו לפרש או יבדיל כמו שפי' רש"י נתן לב וכו'. ובגמרא איתא תניא א"ר מאיר מנין לתחית המתים מן התורה שנאמר או ישיר משה שר לא נאמר אלא ישיר מכאן לתחית המתים מן התורה ע"כ. ובוזה נבא אל הענין או יבדיל אין או אלא שירה. ר"ל שפי' או יבדיל הוא כמו או ישיר דהיינו שיפריש משה ג' ערי מקלט לעתיד לבא ולא כפי' רש"י שהרי ראינו גדולה שנאמר או ישיר משה ומוכח תחית המתים מן התורה. כנ"ל ולכוננה זו נאמר ג"כ או יבדיל.

וזאת התורה אשר שם משה לפני זכו' דקשה אומרו לאיזה צורך כתיב לנוס שמה כל רוצח. וכי עד השתא לא ידעינן צורך ערי מקלט לנוס שמה. והלא כבר נאמר בפר' מסעי מה סמיכות יש לזה וזאת התורה זכר? ולפי מ"ש דאיתא בס' עיר גבורים שכתב וז"ל נרמז בג' ערי מקלט דרך תשובה לחוטאים כי ידוע מ"ש רז"ל שהגלות מכפר ולפיכך ארז"ל ג' טעיות עתיד שרו של אדם לטעות שגולה לבצרה. א) שבצר קולט. ולא בצרה. ב) שאינו קולט אלא אדם ולא מלאך. ג) שאינו קולט אלא שוגג והוא מזיד. נראה שכל אלה טעיות נרמזו כאן וכו' עיין שם שהאריך בביאורו. ולי נראה לפי כפשוטו לפי שאמר או יבדיל משה ג' ערים ר"ל לעתיד לבא יפריש משה ג' ערי מקלט. ושם תאמר א"כ איכא גם לשר של אדם יועיל לו עיר מקלט. לזה אמר לנוס שמה רוצח אשר ירצח את רעהו. רעהו דייקא. דהיינו רוצח אדם שהרג אדם בשוגג שנקרא רעהו לזה מהני ערי מקלט. מה שאין כן להשר שהוא מלאך ואינו נקרא רעהו לגבי אדם. ועיד בבלי דעת ר"ל שעיר מקלט אינו מועיל אלא למי שהרג בבלי דעת דהיינו בשוגג מה שאין כן השר שהוא מזיד ועוד את בצר במדבר בצר הוא דהווי ערי מקלט ולא בצרה. אך כל זה אם נאמר שמצות אינן בטלות לעתיד לבא ושפיר יפריש משה ג' ערי מקלט. ולא יועיל לשר כנ"ל אבל אם אמר שמצות בטלות לעתיד לבא אי אפשר לפרש כנ"ל. לזה קאמר וזאת התורה אשר שם משה ר"ל שזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. גם לעתיד תהיה ולא תהא מוחלפת והמצות אינן בטלות לעתיד לבא. ושפיר קאמר או יבדיל וכו'.

ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך. אמרו רז"ל אפילו הוא נוטל את נפשך. והגה יותר היה נכון לומר אפילו נוטלים את נפשך. ויחזור אל המעבירים את ישראל על דת כאומרים עבור ואל תהרג. או תהרג ואל תעבור אך על פי דרכם המתיקו בפיהם גועם שיח לשון למודים להשכיל להשיב את אשר יבקשו נפשו ליהרג ואל יעבור כי לא ישית לבו שהם נוטלים את נפשו כי אדרבא הוא יתברך נוטל את נפשו להעלותו גם עלה על כל כבוד חופה. כגודע מגדולת המקדשים את ה' באופן כי הן הוא מישר דרכו ואז טוב לו מס' תורת משה.

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. פי' רש"י שהוא אלהינו ולא אלהי אה"ע אבל לעתיד יהיה ה' אחד. ביאור הענין. כדאמר ר' יוחנן. כתיב ביום ההוא יהיה ה' אחד אטו האידינא לאו אחד הוא. אלא לא כעולם הזה העו' הבא כי בעוה"ז על טובות הוא אומר ברוך הטוב והמטיב ועל שמועות הרעות הוא אמר ברוך דיין האמת אבל לעוה"ב כולם יאמרו הטוב והמטיב לפי שבעוה"ז מצד שרואין פעולות הפכיים כמבואר למעלה בפ' בראשית בפסוק ויהי ערב ויהי בוקר יום א' אבל לעתיד לעוה"ב שכבר נשכחו כל הצרות. וכולם משבחים ואומרים על בשורות הטובות הטוב והמטיב ולא יראה אז ההפכיות על כן יהיה ה' אחד בפי כל ושמו אחד כי שנוי השמות מדין לרחמים יסבב להם טעות זה לפיכך ה' אלהינו היינו שם של דין ורחמים שישראל לבד מיחסים אותם לאל א' אבל לעתיד יהיה ה' א' כי לא ישתמעו כולם בשם של רחמים.

ודברת בם בשבתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך כי בתורה שבע"פ בנגלה שהוא דבר עיוני תלמוד בשכבך ובשבתך בביתך אבל תורה שבכתב ודבר שאינו עיוני תלמוד בלכתך בדרך. כאומרם ז"ל דדבר עיוני אין ללמוד בדרך כדאמר יוסף לאחיו אל תרגזו בדרך אל תעסקו בדבר הלכה. וכן ובשכבך ובקומך, תורה שבכתב יום ותורה שבע"פ לילה כגודע במדרש דבר זה ידע משה כשעלה למרום אימת יום ואימת לילה.

בכל לבבך ובכל נפשך וכו' יובן בהקדים את הידוע מאמר רז"ל לבבך רמז על יצה"ט ועל יצה"ר פי' לב שהיצה"ר גופיה כשמפתה את האדם עושה מצות בוראו וא"כ כיון שהוא עושה רצון הבורא ג"כ אתה עשה רצון קונך ותלמוד ממנו. ולפי מ"ש רז"ל כי במזת המת בחטאו מתבטל גם יצרו ועבר מן העולם. לכן כשהוא מחטיאו הוא מוסר עצמו למיתה כי יודע הוא שימות במותו ועם כל זה משתדל לסבב לו מיתה ולכן סמך לו' ובכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשו שתלמוד ממנו למסור נפשך.

שמור את יום השבת לקדשו וכו' וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלהיך משם ביד חזקה וזכרוע נטויה על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת. אפשר לפרש במה שביארנו מארז"ל אר"ש גדולה חיבתם של ישראל שנגלה הקב"ה במקום ע"ז במקום טנופת ובמקום טומאה בשביל לגאולם. משל לכהן וכו' דלפי טעם שיצאו קודם זמנם בעבור תוקף השעבוד. כתבו המפר' דזה מורה שיש לנו דין בנים ולבן מלך, ודאי יש לדקדק בחשבון השעבוד דקדוק עצום. אבל בעבד כל המרבה לשעבדו עושה נחת רוח לרבה. וא"כ ענין יציאתם היה תלוי אם כבנים אם כעבדים לכן להודיע לכל צבא

מרום ולכל המקטרגים כי ישראל בנים כביכול להקב"ה שהוא כהן נטמא בשביל בנו. אלא דעדין אינו מודיע מזה דיש צד לו' דאינם בנים רק הא דאב נטמא בשביל ישראל היינו מדין מת מצוה שאין לו קוברין והכא דמי למת מצוה דלא סגי בלאו הכי שמכת בכורות יהיה ע"י זולתו ולעולם דאין לישראל דין בנים. ויש להודיע דיש להם דין בנים מיום השבת שהוא שרביטו של מלך והכתיב כביכול מנוח לעצמו ונתן לישראל השבת כי הבן משתמש בשרביטו. וכמ"ש רבני אשכנז ז"ל בענין גוי ששבת חייב מיתה. ולמפרע נאמר דמה שנטמא כביכול במצרים. היה משום דכהן מטמא לבנו וכ"כ חשוב בעיניו דכביכול שוייה אנפשיה. כדן כהן הדיוט.

ובזה נבוא אל הביאור כתיב זכור את יום השבת לקדשו וכו' כי ששת ימים וכו' ע"כ בירך ה' את יום השבת ויקדשהו. וא"כ קרי בחייל שהשבת שרביטו של מלך כי ששת ימים וכו' וינה ביום השביעי וכו' וכדי שלא יקשה דמי הוא זה ואיזהו כדאי להשתמש בשרביטו של מלך ומי שלח ידו ונקת. לזה אמר שמור את יום השבת וכו' וזכרת כי עבד היית לשעבר במצרים דזוקא ויוציאך ה' אלהיך בעצמו. ה' אלהיך שירד כביכול למצרים מקום טומאה להורות שאתה בן וקושי השעבוד משלים. ועל כן הוציאך בעצמו משם מקום טומאה ביד חזקה ובזרוע גטויה לפני הזמן להורות שיש להם דין בנים וקושי השעבוד בא חשבון בדקדוק. וכדי שלא יסברו שהוא מדין מת מצוה. וענין בנים עדין מפקפק. על כן צוה ה' אלהיך לעשות את יום השבת כי זה ודאי מורה שאנחנו בנים ולמפרע נודע חיבתו שירד למצרים כביכול מקום טומאה בעבור בנו ושוייה לנפשיהו ככהן הדיוט ח"ו לרוב העונה (מס' פני דוד).

למען ינוח שורך עבדך ואמתך כמוך מלת כמוך מיותרת. פי' הר' אברהם משם הר' דרכי חיים ז"ל עם מעשה דר' אליעזר בר' תורתא ע"י שראה הגוי שהבהמה לא רצתה לעבוד ולעשות מלאכה בשבת ובא המוכר ולחש לה באוזנה. ועל ידי כן עשתה מלאכה לכן נתגייר בראותו מעשה נפלא כזה. וזה רמו הפ' לא תעשה וכו' ובהמתך ישבתו מזה נמשך וגירך אשר בשעריך כמעשה גרים וק"ל.

או יובן באו"א למען ינוח וכו' פי' הר' צמח דוד ז"ל כשנבין מה שאמר אחר זה וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים על כן צוה ה' אלהיך לעשות את יום השבת דקשה מה טעם הוא יציאת מצרים לשמירת השבת. ורש"י פי' עלמנת כן פדאך שתהיה לו עבד ותשמור מצותיו. אבל קשה למה אמר זה גבי שבת בלבד? ונראה לי שהכוונה היא לו' שאנחנו חייבים לשמור שבת בשביל שהקב"ה גם כן שומר שבת כמ"ש וביום השביעי שבת וינפש. והיינו משום שאנחנו עבדיו ועבדו של אדם כמותו.

באו"א למען ינוח וכו' כלומר שמן הדין הוא שינוח עבדך בשביל שאתה רבו שומר שבת והיינו כמו שאתה עצמך. שמה שאתה שובת הוא מכח שאתה עבד של הקב"ה שהוא שומר שבת: ובוה יובן בילקוט ישעיה. אמרו ישראל הואיל והגליתנו בין האומות דין הוא שלא נשמור את השבת לקיים את המצות שלך וק"ל (צמח דוד).

על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת. פי' הר' שוחא דינוקא ז"ל דרך רמז שר"ת לעשות את יום השבת הוא אלי"ה רמז לני"ש רז"ל אם ישראל משמרים ב' שבתות כהלכתן מיד נגאלין ויבא אליה אפשר גם שזה יהיה רמז פסוק ושמרו בני ישראל את השבת לעשות: שר"ת ישראל את השבת לעשות הוא אלי"ה על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת.

ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו וכו' וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו פי' הר' אברהם אנכי ז"ל בהקדים מ"ש בש"ע אבן העזר סי' פ' דכופין אותה בשוטינ לעשות מלאכתו וכל זה באומרת איני עושה. וניזונת אבל אם אומרת איני נזונת ואיני עושה הרשות בידה ע"כ.

והנה ידוע דישראל עם הקב"ה יש להם כדין אשה ובעלה והאל זן ומפרנס ומכלכל אותנו. אם ימצא איש או אשה אשר לבבו פונה היום מעם ה' אלהינו לו' איני רוצה עוה"ב ואיני עושה מצות ה' ויתחמץ לבב אנוש דחינח במצות לא תעשה דיחטא ועובר על מצות המלך. ולכך סור מרע אך על ועשה טוב שלא לקיים מצות עשה אין כופין ומלקין אותו עד שתצא נפשו ושערי תשובה פתוחים לפניך זה יצא ראשונה דרמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה נגד אבריו של אדם ואם יחסר יהרס בנינו ואבד גופו. ועוד כי אי אפשר בעולם באשה כזאת לו' איני נזונת דלא די בעוה"ב אלא בעוה"ז איך יהיה לו חיות וקיום והעמדה. ומי יתן לו חיים ומזון וכסות וכל צרכיו ומי יתן לו קיום להלוך ולדבר וכיוצא. אם לא בכוחו ית' האם יוכל לו' כטענת דורות סדום ומבול. אין אנו צריכין לו הוא מן הנמנע ודבר דלא אפשר בעולם לומר איני נזונת מהקב"ה כי הכל יוצא מפיו. ויפח באפיו נשמת רוח חיים הכל מאתו ית'. ועוד הג' דה' ית' לא תלה המצות עם המזונות כאיש לאשה. אלא זה לבד וזה לבד. רק שימנע הטובה והברכה אם אינן עושין רצונו של מקום. דהרי מעשה ידינו כוננה עלינו, דאינו מצפה למעשה ידינו דאם צדקת מה תתן לו, רק רצה הקב"ה לזכות לפיכך הרבה לנו תורה ומצות והוא גזירת מלך שגזור על אשתו חוץ ממעשה ידיה, ואינו מקוה למעשה ידינו דצריכים לו כמו אשה לבעלה. כדי שימצא איש פטור לומר איני נזונת ואיני עושה.

ואיתא בס' חסידים סי' ש"א וז"ל יהודי א' לא היה קורא שמו"ת כי היה קץ בחייו וזה מאריכין לו ימיו למה אקרא. אמ"ל הח' אלא מעתה אריכות ימים בכבוד אב ואם, ובמשקלות, יפטרו מרי נפש, אלא לא דברה תורה התוכחות כמי שאינו חושש בהם שיעשה מה שלבו חפץ. וכן בברכות על מי שאינו חושש שיהיה פטור שאין זה דומה לשכיר יום דאם אינו עושה לא יקח שכירות. אלא דומה לעבד קנין כספו ולשורו וחמורו כך הקב"ה עם בריותיו ואל יסמוך על תנאי ע"כ (בס' כף החיים סי' ז"ך אות ה').

אמור מעתה דזכר ואמרת לבנך וכו' עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ביד חזקה ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים ואותנו הוציא משם כדדרשו. ביוקר לישראל. ובכן דנתקיים כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים. א"כ איפה ויצונו ה' את כל החוקים האלה ליראה

את ה' אלהיך ואין לנו מקום פטור בשום אופן ובשום מצוה. אפי' מדברי קבלה ומדברי סופרים בטענה דאנכי הרואה דהוא לטוב לנו כל הימים לחיותנו כיום. ומי שאינו הפך בטובה וקץ בחייו ימצא מקום פטור כדין אשה עם בעלה לומר איני נזונת כי אתם בבחינת עבד קנוי ממצרים וצדקה תהיה לנו כחרגומו וזכותא ת"ל ר"ל דרצה הקב"ה לזכות את ישראל וגזירת מלך היא כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת אין נגרע דבר לפני ה' אלהינו בכל אופן כאשר צונו. וחיובא רמיא עלן לעשות כאשר צונו. ולא לתלות הדבר על הברכות ועל הקלות כי כאשר צונו, החיוב מוטל עלינו לקיים בכל אופן ויהיה ואין לנו מקום פטור משום צד.

ויצונו ה' אלהינו את כל החוקים האלה לטוב לנו וכו' וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו. פי' הרי חיד"א ז"ל בנחל קדומים משם מהר"א גירון ז"ל במ"ש הרמב"ם ז"ל כשיקיים האדם מצוה מתרי"ג מצות כראוי וכהוגן ולא ישתף עמה כוונה מכוונות העולם אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה אזי זוכה בה לחיי עוה"ב. ועו"א אמר ר' חנינא בן עקשיה וכו' כי המצות בהיותם הרבה אי אפשר שלא יעשה האדם בחייו אחת מהם על מתכונתה ובעשותו אותה זוכה ישתחיה נפשו מאותה מצוה. עכ"ד. וז"ש ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ואם נפשך לא תגבה, תזכה לעשות הכל ואם יפליא לעשות עכ"ז לא שלם עבודתו וענוש יענוש. לזה אמר לטוב לנו כלומר אדרבה זו לטובתנו. והדר מפרש וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה אפי' מצוה א' בשלימות כל חלקיה וזהו כל המצוה לפני ה' אלהינו לשמו ית' כי הוא יודע תעלומות כל לב ולו נתכנו עלילות. והוא היודע אם עשה בשלימות ובזה יזכה לחיי עוה"ב ע"כ.

ויצו את יהושוע וכו'. פירש הר' ברכ"ט ז"ל וז"ל אפשר שבזה נרמז מ"ש המקובלים שיהושוע יהיה משיח בן יוסף וחזקיהו משיח בן דוד ואלו ב' שמות יהושוע וחזקיהו הולכים מהלך א' כשיהושוע נקרא בלא ו' גם יחזקיה נקרא בלא ו' וכשיהושוע מלא עם ו. גם יחזקיהו נקרא מלא. אך אומנם יהושוע הווי' בראש שמו יה או יהו אבל יחזקיהו הוא תהיה בסוף שמו והטעם כי משיח בן יוסף יהרג ולא תקום מלכותו. ולא יהיה בעזרו רק בתחילת בואו לכן יהו בתחילת שמו אבל משיח בן דוד ישאר חי עומד על כסא מלכותו ולכן אותיות יהו בסוף שמו לומר כי השי"ת בעזרתו מתחילה ועד סוף. וז"ש כאן וצו את יהושוע וחזקיהו ר"ל יהושוע וחזקיהו ב' המשיחין. ובא ליתן טעם למה בזה אותיות יהו בראש שמו ובזה בסוף שמו? לכן אמר וכי יעבור לפני ר"ל יהושוע שהוא משיח בן יוסף יעבור מהעולם וימות ואין השי"ת עמו רק בתחילתו אבל הוא יתחיל ר"ל למשיח בן דוד שינחיל לישראל המלוכה וה' יהיה עמו ובעזרתו מתחילתו ועד סופו וע"כ אותיות יהו בסוף שמו. וכתבו עוד המקובלים שיונה בן אמיתי הוי משיח בן יוסף והרמז עד כי יב"א שילה ר"ת יונה בן אמתי. ושמעתי שלכך יסדו מי שענה ליונה במעי הדגה ואח"כ מי שענה לחזקיהו בחלותו הוא יענונו. דקשה למה מהפך חלא יחזקיהו היה קודם מיונה אלא משום דיונה הוא משיח בן יוסף וחזקיהו הוא משיח בן דוד לכך מקדימו ברישא. ע"כ תוכן דבריו ז"ל.

עלה ראש הפסגה ושא עיניך וכו'. פי' הר' אמר יוסף ז"ל על פס' כי בדי' רוחות וכו' כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל. עוד נקדים מ"ש רז"ל דאם היה משה רבע"ה נכנס לארץ ישראל והיה בינה בית המקדש, לא היה שטן שולט במעשה ידיו. והיה צריך ח"ו לעשות כליה בשונאי ישראל כשחטאו ומשום הכי לא נכנס. והקב"ה שפך חמתו על העצים ואבנים. ז"ש עלה וכו' ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה כי אי אפשר לעולם בלא די' רוחות אלו. ומזה תראה בעיניך כי לא תעבור וכו' וכשם שאי אפשר וכו' לכן לא תכנס ע"כ.

באו"א פי' הר' יוסף אברהם ז"ל כוונת הפס' ואתם הדבקים בה' ע"פ מ"ש הר' חיד"א ז"ל ששמע על חסיד א' שנקבר במדבר חוץ לעירו. ולאחר ב' שנים נתעורר בנו להביאו לקברי אבותיו ומצאוהו שלא נתעכל מבשרו כי אם רגל א' והיה בנו הגדול מצטער ע"ז והתענה ויבא אליו אביו בחלום ואמר לו שלא נתעכל מבשרו כי אם הרגל ההיא מפני שפעם א' בעט בבעל תורה אבל שאר גופו לא שלט ולא ישלוט בו רמה ע"כ. ובוזה יתבאר הפ' אל תבואיני רגל גאווה וכו' וזה כונת הפ' יזמר כל עצמותיו וכו' וידוע שכל אדם ישאר עצם א' בקבר וממנה חי בתחית המתים. וזה אומרו ואתם הדבקים בה' כו' חיים כולכם שלא ישאר מכם רק עצם א' אלא חיים כולכם ולא ישבר מכם אפי' עצם א' זה תוכן דבריו ע"כ.

ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו. וצדקה תהיה לנו וכו' פי' הר' מזהר"ר אברהם גירון ז"ל במ"ש הרמב"ם בפ"י המשנה סוף מכות כל המקיים מצוה א' מתרי"ג מצות כראוי וכהגון ולא ישתף עמה כוונה מכוונות העולם בשום פנים אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה. אז זוכה בה לחיי עוה"ב וע"ז אמר ר' חנניה כי המצות בהיותם הרבה אי אפשר שלא יעשה האדם בחייו א' מהם על מתכונתה ושלמותה ובעשות אותה תחיה נפשו באותו מעשה עכ"ל. וז"ש ויצונו ה' אלהינו לעשות את כל החוקים האלה. ואם נפשך לומר מי גבר יזכה לעשות את הכל ואם יפליא לעשות עכ"ז לא שלימת עבידתא וענוש יענש דשמא יעשה המצות לשום פניה לז"א לטוב לנו ר"ל אדרבה זהו לטובתינו והדר מפרש וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצות ר"ל אפי' מצוה א' בשלימות כל חלקיה וזהו כל המצוה לפני ה' אלהינו לשמו ית' כי הוא יודע תעלומות ולו נתכנו עלילות. והוא היודע שעשה בשלימות ובוזה יזכה לחיי עוה"ב ע"כ.

באו"א ויצונו ה' וכו' יובן בס"ד ע"פ שכתבנו לעיל בהפטרת דברים ע"פ ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה כי מצות הצדקה היא נסיון גדול לכל המצות. דמאחר שרואה האדם שהוא נותן צדקה ומתברך. א"כ זה מופת גדול שכל המצות הם טובים לאדם ואין צריך לנסות בהם השי"ת ומה צדקה שכפי ראות העין הוא מחסר ממונו אפי"ה הוא רואה ממנה טובה וברכה גדולה כ"ש שאר מצות. וזה שא' ויצונו ה' אלהינו לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים. לטוב לנו דיקא ואין צריך לאות ולמופת על כל המצות. או וצדקה היא השכינה תהיה לנו דוקא שלא יהיה יניקה ח"ו לחיצונים כלל וק"ל (מהר" אדרת אליהו).

באו"א ויצונו ה' לעשות וכו' כאומרם ז"ל עשה מצוה זו שבשבילך תכנס לארץ לחיותנו כיום הזה ואיך אפשר לעשות המצוה בשביל כך האסור לעשות על מנת לקבל פרס? אומנם בצדקה מותר לנסות כמבואר במס' תענית בחנוני נא בזאת. וזהו פי' הפ' וצדקה תהיה לנו וכו' ר"ל שמותר לעשותה על מנת לקבל פרס כמו צדקה.

באו"א ויצונו ה' וכו'. יובן בס"ד ע"פ שכתבנו לעיל בהפטרת דברים ע"פ ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה כי מצות הצדקה היא נסיון גדול לכל המצות. דמאחר שרואה האדם שהוא נותן צדקה ומתברך. אי"כ זה מופת גדול שכל המצות הם טובים לאדם ואין צריך לנסות בהם השי"ת ומה צדקה שכפי ראות העין הוא מחסר ממונו אפ"ה הוא רואה ממנה טובה וברכה גדולה כ"ש שאר מצות. וזה שא' ויצונו ה' אלהינו לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים. לטוב לנו דיקא ואין צריך לאות ולמופת על כל המצות. או וצדקה היא השכינה תהיה לנו דוקא שלא יהיה יניקה ח"ו לחיצונים כלל וק"ל (מהר" אדרת אליהו).

באו"א ויצונו ה' לעשות וכו' כאומרם ז"ל עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לארץ לחיותנו כיום הזה ואיך אפשר לעשות המצוה בשביל כך האסור לעשות על מנת לקבל פרס? אומנם בצדקה מותר לנסות כמבואר במס' תענית בחנוני נא בזאת. וזהו פי' הפ' וצדקה תהיה לנו וכו' ר"ל שמותר לעשותה על מנת כמו צדקה וק"ל.

באו"א ויצונו וכו'. פי' הר' חיד"א בס' פני דוד כמה שחקרו הראשונים שהמצות הם כנגד איבריו וגידיו של האדם. ולא כל אדם זוכה לקיים הכל ותי' שע"י שמקבלים וממתינים לקיים כשיבואו לידם ה' ברחמיו מעלה עליהם כאילו קיימם. וזה שאמר ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה כל דיקא. לטוב לנו שבתרי"ג מצות מתקן האדם. וכי תימא זה אי אפשר לזה אמר וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות כלומר זה חסדו וצדקתו ית' לצרף מחשבתנו כי נשמור לעשות את כל המצוה פי' ממתינים לעשות הכל. ובזה נצא ידי חובתנו. או יאמר שהשראת שכינה גורמת לקיום המצוה כמ"ש הראשונים. וז"ש וצדקה שהיא כנוי לשכינה כנודע. תהיה לנו. תשרה עלינו. וע"י זה נשמור לעשות שבאמצעותה תתעורר נפשנו לשמור כל המצות ע"כ.

באו"א פי' הר' אשד הנחלים ז"ל (דף ס"ד) עמ"ש רז"ל טעם דלא מהני תשובה כי אם לישראל ולא לאוה"ע. משום שישראל יש להם כמה מצות בתורה ואי אפשר שלא יכשלו בא' מהם. ולא עשה כן לכל גוי שאין להם זולת ז' מצות. ובזה פי' כוונת אומרו מ"מ קנסת מיתה על אדם הראשון מאחר שעשה תשובה כמשז"ל והשיב להם הקב"ה מצוה קלה וכו' ר"ל שלא נצטוו על מצות הרבה. כי אם מצוה קלה. ובזה פי' כוונת ר' חנניה בן עקשיה רצה הקב"ה לזכות את ישראל שיועיל להם תשובה לכן הרבה להם תורה ומצות ואי אפשר שלא יכשל בא' מהם. בזה יתבאר כוונת הפס' ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה דיקא שהם רבים. וזה הוא לטוב לנו לחיותנו כהיום הזה דתשובה מהניא לנו. דאם לא כן לא היה מועיל התשובה. ולא היה לנו חיות ח"ו. וזה אומרו אח"כ וצדקה תהיה לנו דיקא כי נשמור את כל המצוה ולא לאוה"ה שאין להם מצות הרבה.

באו"א פי' הר' הגז' טעם למה מועיל תשובה לישראל ולא לאו"ה משום דישראל קיבלו התורה וציות להם ושבת עד ה' אלהיך ואו"ה לא רצו לקבלה. ומכחישים בכמה חוקים שאין להם טעם כמ"ש רז"ל שאו"ה מונים את ישראל לומר מה מצוה זו וכו' וא"כ מן הדין שלא יועיל להם התשובה כי התשובה היא חק כי איך יתכן דמי שחטא והרג שתועיל לו התשובה וכי חזרה הנפש למקומה? מה שאין כן ישראל שקבלו את התורה ושומרים את חוקיה שאין להם טעם מן הדין לקבלם בתשובה. וז"ש ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה אפי' שאין טעם בחוקים שבזה אנו מודים יראתו ית' והוא לטוב לנו כל הימים וכו' שמועיל התשובה וקאמר וצדקה תהיה לנו דווקא ולא לאו"ה שאינם מודים בחוקים ואין להם תשובה. ובוה יתבאר כוונת הפ' רחוק מרשעים ישועה כי חוקך לא דרשו והוא פשוט.

באו"א פי' הר' ברכ"ט ז"ל על פי מ"ש רז"ל אלמלא לא ניתנה תורה למדנו גזל מנמלה וכו' וכן ציונו ה' ית' כמה מצות שיהיה האדם בודל מהם מעצמו כגון אכילת נבילה ולא תשקצו את נפשותכם. וזה שא' ויצונו ה' וכו' לטוב לנו ר"ל ציונו מה שהוא לטובתינו כגון לא תשקצו שמעצמי הייתי פורש ממנו המזיק לי וכן נמי לא תרצח דמעצמנו היינו שומרים מצוה זו דאלמלא הוא איש את רעהו חיים בלעו. וז"ש לחיותנו כהיום הזה. וא"כ למה צונו ה' על זה משום הגדול המצווה ועושה וכו' וז"ש וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות כאשר ציונו ר"ל כמו אילו ציונו פיררשו אילו היינו שומרים המצות בלי ציוני כמו אילו לא ציונו לא היה לנו שכר כ"כ רק לצדקה החשב אך כאשר נצטוינו גדול המצווה ועושה ע"כ.

להודיש גוים גדולים ועצומים ממך מפניך להביאך לתת לך את ארצם נחלה כיום הזה וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וכו' ושמרת את חוקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך ולבניך אחרריך ולמען תאריך ימים על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך כל הימים. ואין לתאריך ברקדוקים. ומן הביאור יובנו דהכונה אל האמור להודיש גוים וכו' להביאך לתת לך את ארצם נחלה כיום הזה. וכדי שלא תאמר דיש לאומות העולם טענת לסטים אתם וכו' לזה יש תירוץ משום דכולי עלמא דיליה היא ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם וכי תימא וכי זה הדרך שהנותן מתנה יחזור בו? מוכרחים לומר שבדין חזר משום דכל האמור בפרשת מלך וכו' וכיון שדין זה לא נאמר אלא במלך אחד ולא בשני מלכים לכן סמך לזה ואמר וידעת היום כי ה' הוא האלהים וכו' אין עוד. וכיון שאין עוד אחר אלא הוא דווקא לכן בדין נטלה מהם. והטעם בשביל שכל האמור בפרשת מלך וכו' לכן אני מצוה אותך ושמרת את חוקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר אנכי מלך על כל העולם ועל ידי זה אתה מרויח אשר ייטב לך ולבניך אחרריך ותאכל ותשבע בטוב כל ימי חיך ולא יטענו עליך טענת עשיו שגזל היא בידנו. מחמת שיעקב ועשיו חלקו העולמות דכיון שאני מלך על כל העולם כנזכר ולכן בדין אתה אוכל וליכא שום טענה לעשיו וגם בזה אתה מרויח למען תאריך ימים על האדמה דיקא ולא יוכלו אומות העולם לטעון שלסטים אתם משום דכל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו ע"כ.

כי עם קדוש אתה לה' אלהיך בך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה. נראה לפרש ביתורא דקרא דאמר אשר על פני האדמה, דודאי היכן יהיו אם לא על פני האדמה? והוא על מה שכתב הרי בקול יעקב במגילת אסתר בכונת הכתוב רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאום ה'. ונלוו גוים רבים אל ה' וכו' ושכנתי בתוכך וידעת כי ה' צבאות שלחני אליך, במשל למלך שהזכרה לעבור דרך כפר קטן וערבה השמש והזכרה ללון או שעצרו הגשם ולא נמצא שם מלון או בית אכסנאי כי אם אחד וירד שם, הותפאר הבעל בית הזה שיאמר שבא המלך לביתו לכבודו? הרי מה יעשה המלך שהזכרה ללון ולא מצא בית אחר, אך אם בא המלך לעיר גדולה שיש בתי מלון מפוארים ובנינים טובים ועם כל זה ירד לבית שפל ואפל זה מופת היותך שמאחבה עושה זאת, או יכול שיתהלל המתהלל שהמלך בא לביתו, אם כן זה שאמר הפסוק רני ושמחי בת ציון האומללה והשפלה כי הנני בא ושכנתי בתוכך ולא תאמר שהוא כענין כפר קטן שלא יש בית אחר, לזה אמר החידוש הוא ונלוו גוים רבים אל ה' ביום ההוא, עשירי גוים ובתים טובים ועם כל זה ושכנתי בתוכך, עם היות שנלוו אל ה' גוים רבים ובוזה וידעת ידיעה ברורה כי ה' צבאות שלחני אליך לבד ולא לאומה אחרת זה תוכן דבריו.

וזה מה שכתבו המפרשים על הפסוקים בפרשת תבוא את ה' האמרת היום וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה כאשר דבר לך ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה לשם ולתפארת ולהיותך עם קדוש שהכונה דזה שבחר בך לעם סגולה לא תחשוב כי בחר בישראל בשביל שלא מצא אומה אחרת... אלא ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה לשם ולתפארת, וזהו כבוד והדר לך דמשבעים אומות לא בחר כי אם בישראל לבד, וזה שאמר הכא ובך בחר להיות לו לעם סגולה ולא תאמר שמצאם במדבר ושם לא היו אומות העולם, אלא מכל העמים אשר על פני האדמה כולם שם לפניו ולא בחר מכולם כי אם בישראל, הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, ועל זה יתפרש מדרש רבה סדר פקודי על פסוק מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, באו אומות העולם ואומרים אנחנו נותנים כל ממינינו לבנות לו בית, בוז יבוזו לו אבל בני עשו לי משכן יריעות עוים ושכנתי בתוכם, והיינו ממש כמשל הנזכר, שלא יוכלו לכבות את האהבה של הקב"ה עם ישראל אפילו שהם יעשי בנינים יותר מפוארים וטובים אפילו הכי הקב"ה בחר בעם ישראל, וכבר ראיתי להר" הנזכר בפרושו לשיר השירים הביא מאמר זה בסדר פקודי עם משל באדם אחד שבקש בית לדור בו ומצא שני בתים ומהשנים בחר באחד מהם ולא נודע על מה בחר בזה ולא באחר, אם הוא בעל הדירה אדם כשר יותר, או שהדירה יותר נאה, וכשומעו השני אמר אני אתקן את ביתי יותר בצורך וכיור טפי מעלי מזאת שאתה לוקח ותבוא לדור עמי, ועם כל זה אמר שאינו רוצה, אגלאי מלתא שהאזרה בחר בדירה הזאת מאהבת בעל הדירה ולא בשביל שהדירה נאה, דאם לא היה מדבר בעל הבית השני כלום לא היה נודע אם הוא בשביל הבית או בשביל בעל הדירה, עתה שדבר הנזה למפרע נתבזה, כן אומות העולם היו אומרים נאה יותר ולא רצה במשכן של אומות העולם וכעדברו שאנחנו עושים יותר טוב ותבוא ותשכון עמנו ועם כל זה לא הפץ ה' בהם, בוז יבוזו לו, נתגלה קלונס ובזיונם שנראה

שבשביל אהבת ישראל הוא שבחר במשכנותם אפילו של יריעות עזים ושכנתי בתוכם ולא באומות העולם. עד כאן דבריו. ונתישב בזה מה שדקדקו בפסוק ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם בתוכו הויה ליה למימר. אך לפי דברי קודשו שאגלאי שלא על עשיית המקדש אהבתו לדור בתוכו כי אם חשקו הוא לדור בתוכם של ישראל לא בשביל הבית שלדרכו יצדק יותר באומרו ושכנתי בתוכם. לאפוקי מקדש ולא אתי לאפוקי אומות העולם דמאליה נפקא. וזה שאמר הכתוב במלכים ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזוב את עמי ישראל. שלא תאמר ושכנתי במקדש שלא אמצא שאר אומות לזה אמר ולא אעזוב את עמי ישראל לעולם ועד אפילו בזמן שנלוו גוים רבים ע"כ.

נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם דברו על לב ירושלים וקראו אליה וכו'. ונקדים שהסברה נותנת דהא דפליגי אם דברה תורה כדברי בני אדם או לא היינו דווקא במצות התורה וכיוצא. אבל במאמר ה' לא אמרינו. (דח"ו כביכול. דבר אלהינו יקום לעולם) וח"ו דבר ידבר כדבר איש אל דעהו ובודאי אשר במאמרו דרשינו הכפל לענין אחר. והן אומר המדרש נחמו בחורבן בית ראשון נחמו בחורבן בית ב' וזה אומרו נחמו בכפלים וא"ת אין כאן נחמה רק על חורבן בית א' ותו לא וקא קאמר נחמו ב' פעמים. הוא כלשון בני אדם. לזה אמר יאמר אלהיכם וכדברי ה' אין לומר שדיבר כאדם ח"ו. ועוד דאפי' בתורה לא נאמר דברה תורה כלשון בני אדם אלא היכא דמוכחי קראי אבל הכא ליכא שום הוכחה שלא נדרוש הכפל. וזה אומרו דברו על לב ירושלים שנתנחם על חורבן בית ב'. וזה שאמר נחמו נחמו וקראו אליה ר"ל תקראו ה' ותראו שלא מוכח לו' דברה תורה כלשון בני אדם. וזאת אשר תקראו אתם לדרוש קרא כדכתיב ועין בעין תראו ולא מוכחי קראי. וכהאי גוונא דרשינו הכפל וא"כ נחמו נחמו עמי בחורבן בית א' ובית ב' ע"כ.

באו"א פי' הר' זרע בירך פי' הפ' הנז' על פי מ"ש חכמי המקובלים ע"פ עמו אנכי בצרה בצרה בצרי ב' נקודות רמו על ב' יודין שנפרדו מיו"ד של ישראל שבזמן שהיו זכאים היו סגולה ר"ל סגולה יו"ד של שם הויה ב"ה ויו"ד של ירושלים ויו"ד של ישראל אבל עכשיו רק ב' יודין של שם ושל ירושלים דהיינו הצרי שנפרדו מישראל מצטערים בצרת ישראל. וזה אומרו עמו אנכי בצרה. ואפשר לו' רמו לפס' ישעיה שא' הוי אנתם מצרי ואנקמה מאויבי ואשיבה ידי עליך וכו' ואח"כ יקרא לך עיר הצדק ר"ל שאנקם נקמת הצרי וזה אומרו אנתם מצרי ואנקמה מאיבי ואז אשיבה ידי עליך ר"ל יוד"י עליך על שם ישראל. ואח"כ יקרא לך עיר הצדק דהיינו אשיב היו"ד של ירושלים ואנחמה מצרת היו"ד שלה. וזה אומרו נחמו נחמו עמי. נחמו אותי נחמו גם אתם עמי וגם דברו על לב ירושלים כי ישלושתינו נתנחם יחד ע"כ.

ובזה רמו הר' כמהר"מ שולטאן ז"ל כונת הפ' כי בי חשק ואפלטתו אשגבתו כי ידע שמי בהקדים מ"ש רז"ל שבזכות התורה אנו נגאלין. וזה אומרו כי בי ר"ת כ"ב הרמוזים לאותיות התורה וס"ת ב' יודין הרמוזים ליו"ד של שם הויה ויו"ד של ירושלים שע"י למוד התורה שהיא בכ"ב אותיות יתחברו ב' יודין הנז' עם יו"ד של ישראל והיו לאחדים סגול. וגם יחזרו אותיות ה"י של שם הקב"ה ישם עתה בגלות כידוע. וזה אומרו ואפלטתו ר"ל אפלט ה"ו וגם

אות א' הנפרדת ממלת הכסא כידוע כי יד על כס יה וזה אומרו אשגב הו לומר אפלט הו ואלף שהיא תחילת אשגבהו עכ"ד.

באו"א פי' הר' הנז' נחמו וכו' ע"פ מ"ש מורם באבן העזר ס' ט' ע"פ מ"ש מרן ז"ל ז"ל אשה שנישאת לבי אנשים ומתו לא תינשא לשלישי. וי"א דאפי' אשה שנתגרשה ב' פעמים אין לישא אותה ע"כ. והנה אכן בדין נתגרשנו בעוה"ר ב' פעמים. חורבן בית א' וב' וא"כ על דא ודאי קא בכינא דת"ו ושמא אין לנו תקנה עוד לשוב אליו ית' כמאז ומקדם דשמא סבירא ליה כביכול כסברת י"א. לזה בא הקב"ה לדבר על לב כנסת ישראל ולנחמה וז"א נחמו נחמו עמי בין על גירושין א' ובין גירושין ב' ולא תחישו זמנא טעים. יאמר אלהיכם ר"ל דזה הדין נאמר בדין אדם שהוא מעותד למיתה ולכן לא תנשא לג' דחמירא סכנתא ולא כן אנכי עמדי וז"א יאמר אלהיכם אל לא יתמו שנותיו וכו' עכ"ד.

באו"א פי' הר' היד"א ז"ל בס' ראש דוד ע"פ מ"ש במס' מכות היו ר"ג ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא שהיו עולים לירושלים וראו שועל יוצא מבית קודש קדשים התחילו הם לבכות ורע"ק היה מצחק אמרו לו מפני מה אתה מצחק אמ"ל מפני מה אתם בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו והור הקרב יומת עכשיו נתקיים בו על הר ציון ששם שועלים הלכו בו ולא נבכה? אמר להם ולכך אני משחק דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן ברכיהו. וכי מה ענין אוריה לזכריה. והלא אוריה היה במקדש ראשון וזכריה היה בימי מקדש ב'. אלא תלה הכתיב נבואת זכריה בנביאת אוריה באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש וכו' וזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות וכו' עד שלא נתקיימה נבואת אוריה הייתי מתירא שמא לא תתקיים נבואת זכריה. עכשיו שנתקיימה נבואת אוריה כידוע שנבואת זכריה מתקיימת. כלשון זה אמרו: עקיבא ניהמתנו ע"כ. וזה אומרו נחמו נחמו עמי ר"ל שעתיד אני להחזיר הכל לאיתנו הרא' וא"ת כיצד אתנחם כל עוד שאני רואה חורבן ציון הכיתמ"ק לזה אמר דברו על לב ירושלים וקראו אליה המקרא הזה ואיעדה לי עדים וכו' שמשם מוכת שעתידים להתקיים כל נבואות הטובות וזה אמרו כי מלאה צבאה שהיא מתמלאת מישראל כמו שהתנבא זכריה עוד ישבו זכו' ורחובות העיר ימלאו וכו' ע"כ.

אשר בזה יתבאר הפ' בתהילים חיתך ישבו בה לעני אלהים. הכונה שאומרים ישראל חיתך ר"ל להחיות והבהמות כבר ישבו בה בירושלים. כמ"ש על הר ציון ששם שועלים הלכו בו. וא"כ כבר נתקיימה נבואת אוריה וא"כ בודאי שתתקיים נבואת זכריה לכן אנו מבקשים תכין בטובתך לעני אלהים ר"ל חדין לישראל המעונים בגלות הטובה שאתה עתיד ליתן להם כמו שנתנבא זכריה עד מתי לא תקיים אותה ודוק.

ובמדרש אמרו כשאמר ישעיה לישראל נחמו נחמו עמי רצו אחריו להורגו. אמר להם יאמר אלהיכם ואז שבו מאהריו. ע"כ פי' הר' זרע ברך. בהקדים מ"ש כונת הפ' קול אומר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר חציר וכל חסדו כציון השדה יבש חציר נבל ציון ודבר אלהינו יקום לעולם. על הר גבוה עלי לך וכו' אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם וכו'. והנה בהקדים מ"ש רז"ל

דגאולות ישראל האי' היו ע"י בשר ודם ולכך היה אחריהם גלות כמו בשר ודם עובר אף גאולתו עוברת. והנה במאמר ה' ית' קול קורא במדבר פנו דרך ה' ונעלה כבוד ה' וראו כל בשר יחריו כי פי ה' דיבר חשב הנביא דתו לענין השכר שרוצה לתת לישראל. אבל הגאולה אפשר שתהיה ע"י בשר ודם וממילא שלא תהיה גאולה שלימה ח"ו ולכך כשאמר להם קרא אמרו לו מה אקרא לבשר את ישראל. לא איש בשורה אנכי היום מחמת ישגאות בשר ודם עוברת וזה אומרו כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה. וא"כ אכן חציר העם שיחזרו ח"ו ויבשו כחציר. חזר הקב"ה ואמר להם יבש חציר וכו' דהאמת הוא דגאולת האדם היא כמו ציץ השדה. אבל עתה הגאולה היא ע"י ית' וזה אומרו ודבר אלהינו יקום לעולם. ר"ל כמו שהוא ית' חי וקים לעד כן גאולתו עומדת לעד ולכן על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון וכו' אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם הוא הגואל ויושיעכם תשועת עולמים ע"כ.

בזה יתבאר כוונת המד' הנ"ל שבתחילה חשבו ישראל שהנביא הוא בא לנחמם ולגאול אותם וממילא דגאולתא עוברת ויהיה אחריה גלות ח"ו ולכך רצו להורגו ואז השיב להם יאמר אלהיכם שהוא ית' אמ' לו שיאמר אלהם והוא בא בשמו והוא הוא המוכיחם ולכך נחו מרוגזם ע"כ.

באו"א פי' הר' קול שמואל משם הר' יודיה אבו אלעפיה ז"ל שהיה מפרש הא דאמרו בספרי. עתידה ארץ ישראל שתאמר לפניו רבש"ע כבר כתבת בתורתך לאמר הן ישלח איש את אשתו הישוב אליה עוד? אמר לה הקב"ה כלום כתבתי אלא איש. אל אנכי ולא איש. וכו' והלא כבר נאמר איזה ספר כריתות אמכם וכו' הן בעונתכם נמכרתם וכו'. בהקדים מ"ש בגמרא בפ' השולח. המוציא את אשתו משום שם רע לא יחזיר ואמרו בגמרא הטעם משום קלקולא כלומר שאם נשאת לאתר יאמר הבעל הלא לא גירשתיה אלא משום שם רע ועכשיו נתברר לי שלא היו דברים מעולם ונמצא גט בטל ובניה ממזרים משום הכי לא יחזיר. וכתבו הפוס' דלהאי טעמא דמשום קלקולא דווקא כשאומר שמוציאה משום קלקולה הוא שלא יחזיר משום שהבעל הב' אינו יודע אמאי הוציאה כזי לחוש ישמא אויבים אפקוה לקולא אבל אם כתוב בגט שמוציאה משום שם רע. בהא ודאי לא הישיגו לקלקולה שהבעל הב' יחוש לעצמו. לידע אם אמת הוא הקלקולא או לא.

והנה גירושין הללו של ישראל היו משום שם רע כדכתיב על אודות אשר הפירה דת ישראל שלחתיה ואתן לה ספר כריתותיה וכל שהוא מוצאו ידע משום שם רע גירשה לכן לא יחזיר אפי' שידע שהם רע הוא שקר וזה שאמר כי כתבו הן ישלח וכו' משום דהלכה והיתה לאיש אחר דחינו השם הרע הישוב אליה עוד ר"ל כל שהוא משום שם רע לא יחזיר כלל. אפי' שהוא שקר א"כ ישראל נמי אפי' יעשו תשובה מאהבה שעוקרים החטא מעיקרו כאילו לא היה כלל מכל מקום לא יחזיר משום דחשיגו לקלקולא. לזה השיב להם הקב"ה כלום כתבתי אלא איש. אל אנכי ולא איש. ר"ל דווקא לגבי איש שייך לומר שלא ישוב אליה משום קלקולא שיאמר אילו הייתי יודע שהשם רע הוא שקר לא הייתי מגרשה. ונמצא גט בטל וכו' אבל לגבי אל לא שייך לו' אילו הייתי יודע וכו' ולא שייך לקולא וזה אומרו אל אנכי וכו'. ועוד דאפי' תימא דגט לגבי

הקב"ה שייך והיא דהמוציא משום שם רע מ"מ וכי אתם גירושים לי לעולם איזה ספר כריתות אמכם ר"ל איך הוא הנוסח ס' הכריתות אשר בפשעכם שולחה אמכם שכתוב בה בפירוש בשביל שם רע. וכל כהאי גוונא לא שייך קלקולא ומצי להחזיר.

בזה יתבאר כוונת הפ' נחמו נחמו עמי ב' פעמים וקא מפרש ואזיל הנחמה הרא' הוא שאתם אומרים שאין הקב"ה יכול לקבל אותנו עוד שכיון שגירש אותנו משום שם רע דקימא לן אינו יכול להחזיר על זה נחמו משום דיאמר אלהיכם. ור"ל שאני הקב"ה דאל הוא ולא איש דזה שייך דוקא באיש שאינו יודע אם השם רע שיצא על אשה שקר או אמת אבל לגבי הקב"ה שייך בו להחזיר כיון שיודע הכל שלא זנו כיון שעושים תשובה מאתבה עוקרים החטא מעיקרו. ועוד נחמו שנית אפי' דתימא דשייך בהקב"ה משום שם רע הא לך תשובה שנית. דברו על לב ירושלים וקראו אליה ר"ל דיקראו הפס' ותדוק בה שכתוב בה השם רע בפ' כי נרצה עונה לפני כיון שחזרו בתשובה או נרצה עונה ולכן נחמו וכי'.

באו"א פ' הר' הנז' על פי מ"ש בילקוט ע"פ ותאמר ציון עזבני ה' אמר ירמיה מדוע הכיתנו וכו' משל למלך שהיה לו מטרוניתא והיתה חביבה עליו ביותר. ועי"ז היתה עוברת על דבריו. פ"א ציוה את עבדיו שיגררו אותה משערה ויציאוה. אמ"ל שושבינה מה יש בדעתך אם דעתך לשוב אליה. שליט האדם באשתו. ואם לאו היה לך לגרשה. שתלך ותנשא לאחר. כך אמר ירמיה רבונו של עולם המאוס מאסת ואין בדעתך לשוב אליה מדוע הכיתנו. אמ"ל לך לרבה ולרבו של רבה זה משה שאמרתי לו בסוף כל התוכחות דאף גם זאת וכו' לא מאסתים ולא געלתים. נמצא דבשלמא אם לא גירש אותנו ועדיין אנחנו שלו שליט האדם באשתו. להכותה וליסרה. ובשביל זה מיסר אותנו. אבל אם כבר גירש אותנו ואין אנחנו אשתו. וא"כ למה מכה ומיסר אותנו לכן מזה מוכח שלא גירש אותנו וז"ש נחמו וכו' יאמר אלהיכם. שמעולם לא גרשתי אתכם וכי תימא והא כתיב ואתן ספר כריתות וכו' דברו על לב וכו' כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה ועוד ידו נטויה דמזה מוכח שמעולם לא גירש אותנו. שאט גירש אותנו מדוע הוא מכה אותנו הלא אין אנו אשתו. אבל תהיא זאת נחמתנו וזהו נחמו ע"כ.

ובזה פ' הר' ז"ל כוונת הפ' השיבנו ה' אליך וכו' עד מאוד מזה מוכח שלא גירשתנו ורצונך לשוב אלינו א"כ השיבנו ה' אליך. ובזה פ' הר' כמהר"מ שולטאן ז"ל כוונת הפ' הוי גוי חוטא זרע מרעים וכו' על מה תוכו עוד תוסיפו סרה הכוונה דישראל סברי שכבר גירשם ואינם חייבים לקים את דברי התורה כמ"ש עבד שמכרו רבו וכו' ואשה שגירשה בעלה וכו' וז"ש הוי גוי חוטא שעושים כמה עבירות בטענה שכבר גירשם וז"א עזבו את ה' ע"ד ותאמר ציון עזבני ה' שדרשו שהם לשון גירושין ועל ידי כן ניאצו את קדוש ישראל דלפי האמת טועים הם בדמיונם דאי כדבריהם לא היה לו להשי"ת להכותם על מעשיהם הרעים וליסרם בכל דור ודור וז"א על מה תוכו עוד תוסיפו סרה ר"ל שענייכם תראינה כל עוד תוסיפו סרה לסור מדרכי ה' תוכו עוד מזה יש לכם לדעת שלא גירש אתכם ועדיין אנו תחת רשותו ית' וצריכים לקיים תורתו ומצותיו ע"כ.

באו"א פי' הר' ערבי נתל שמעתי ביאור בחמד ע"פ נחמו ומה הוא יאמר אלהיכם לשון עתיד. דהנה נודע צדיקים מהפכים מדת הדין למדת הרחמים. והרשעים בהפך. וידוע כי דבור הוא קשה ואמירה רכה. ונודע כי שם הויה ב"ה רחמים ושם אלהים דין. ולכן כשנבא ישעיה על הפורענות בהפטרת חזון. אמר כי פי ה' דבר ר"ל הויה שהוא רחמים דבר קשות כי הפכו מדת הדין למדת הרחמים. ועתה ניבא על העתיד אחר שיתרצה להם השי"ת נחמה כפולה ומהו כי יאמר אליהם ר"ל מלבד שיתנהג השי"ת עמנו במדה"ר אלא שיתהפך גם מדת הדין למה"ר ואלהים שהוא במדת הדין יאמר גם כן רכות ע"כ.

באו"א פי' הר' באדרת אליהו ז"ל משם הר' שער המלך ז"ל כפל הלשון לפי כשהיו עושים רצונו של מקום וביהמ"ק היה קיים והקב"ה רחום וחנן לא היה כלל חרון אף בעולם רק בשעת החורבן נאמר אשר הוגה ה' ביום חרון אפו והקלקול היה גדול כל כך מאתנו אשר נאמר אצל השי"ת כביכול חרון אפו ונחלקו תיבות רחום וחנן דהיינו ח"ל מתיבת רחום ונתחברו עם ו"ן מתיבת חנן ונעשה חרון נשאר אותיות נ"ח מתיבת חנן ואותיות מ"ו מתיבת רחום לזה נרמו נחמו נחמו דיקא ר"ל בזה הנחמו שיחזרו אותיות נ"ח ומ"ו למקומם ויהיה רחום וחנן ויסיר החרון אף מהעולם. ובוה יתבאר בס"ד לרמוז רמוז הפ' היא ישיבה בגויים לא מצאה מנוח ר"ל אותיות מנו"ח שהם מו נח שנחלקו מן רחום וחנן ונשאר אותיות חרון. וזה שאמרה נעמי הלא אבקש לך מנוח אשר יטב לך כי רות היא בחינת מלכות וממנה יצאה מלכות בית דוד ורמזה לה הלא אבקש לך מנוח שהם אותיות מ"ו נ"ח רמזה לה אשר יטב לך שיתחברו עם ר"ה ונ"ו ויהיה רחום וחנן. ובוה יתבאר רמוז הפ' מי יודע ישוב וניחם והשאר אחריו ברכה תיבת ונחם היא אותיות נח מו שישוּב אותם להתחבר עם אותיות רח"ו ויהיה אז רחום וחנן. ובוה והשאר אחריו ברכה ע"כ.

סדר סמיכות ההפטרות של שבעה דגממתא

(מאת הרב מרדכי בנפלתו הרבן זצ"ל)

נחמו נחמו עמי. ותאמר ציון עובני ה'. עניה סוערה לא נוהמה. אנכי אנכי הוא מנחמכם. רני עקרה. קומי אורי כי בא אורך. שוש אשיש בה'.

אפשר לפרש בסיעתא דשמיא בדרך רמוז ומוסר המשך ההפטרות הללו יען כי הימים הללו הם ימי התשובה מראש חודש אלול ואילך לכן באו ההפטרות הללו להזהיר את האדם לשוב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ולהתחרט על מעשיו הרעים ואל יאמר האדם כי עונותי רבו למעלה ראש ותשובתי אינה תשובה ואינה מועילה כלום. כי הריעותי את מעשי עד מאוד אבל עם כל זה לא יפסיק תקותו מה' כי הוא אל רחום וחנן וניחם על הרעה. ואם האדם עדיין עומד במרדו ואינו יכול לכופף את יצרו לשוב בתשובה ידע נאמנה שכביכול שולח לו איש רע מעללים כהמן הרשע ומחזירו למוטב. לכן טוב לו לשמוע לעצה לשוב ולהתחרט ולהתנחם

ממעשיו הרעים ויקום מתרדמתו ואז יזכה למקום שבעלי תשובה עומדים, מקום שהצדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד, ויזכה עוד לקרב את הגאולה.

וזהו המשך ההפטרות וסמיכותם להודי.

נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם שהקב"ה מדבר עם כללות ישראל כולם שישובו ויתחרטו ויתנחמו ממעשיהם הרעים ותיבת נחמו מלשון אין איש ניהם על רעתו ואומר מה עשיתי וכנסת ישראל אומרת, ותאמר ציון עזבתי ה' רוצה לומר שאין לי תקנה כלל וה' עזבני. אם כן לא תועיל תשובתי כי עונותי רבו עד למעלה ראש ולכן עניה סוקרה לא נוחמה רוצה לומר עניה מן המצות עם כל זה לא נוחמה אינה רוצה להתנחם ולהתחרט ולשוב אל ה', אז אומר לה הקב"ה לכנסת ישראל, אנכי אנכי הוא מנחמכם רוצה לומר כמו האב הכועס על בנו ואומר לו אני אני הוא המיסרך ועל כרחך תשוב אלי ולעשות כל רצוני, ומה עושה הקב"ה ליסר את ישראל שולח להם איש רע מעללים כהמן הרשע ומחזירם למוטב, וזה שאמר הני עקרה ראשי תיבות רע ונשאר אותיות ניקר"ה רוצה לומר ששולח להם איש רע ומזמינו ליסרם על דרך הוי אשור שבט אפי, לכן אני איעצך עצה טובה שטוב לך בעולם הזה להנצל מן היסורים הקשים ועוד תזכה לעולם הבא לשבת לפני ה' ותהנה מזיו השכינה, וזהו שאמר קומי אררי קומי משנתך ותשובי בתשובה גמורה, כי ה' רוצה בתשובת השבים וזה שאמר וכבוד ה' עלייך זרח ועל ידי התשובה תזכה לעולם הבא ולשבת לפני ה' על דרך גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד ותהנה מזיו השכינה, וזה שאמר שיש איש ביה' שתזכה ליהנות מזיו השכינה, ועוד כי הלבישני בגדי ישע שמקרבת הגאולה והישועה ויבא לציון גואל צדק במהרה בימינו אמן.

פ ר ש ת ע ק ב

סמיכות הפרשה ומשלם לשונאיו וכו' ושמרת את המצוה וכו' היתה עקב וכו' י"ל דשנויים רבים יש בפ' מלשון יחיד ללשון רבים, והדברים כפולים, פי' הרי ברית אבות ז"ל משם מהר"י קוריאט ז"ל במה שפי' מהר"ם אלשיך ז"ל כו' מ"ש צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק וכו' דאם היה בגלגול א' וב' צדיק זה נקרא צדיק בן צדיק, ואם היה בגלגול א' רשע ובגלגול הב' צדיק זה נקרא צדיק בן רשע וזהו טעם ליסורין שלו, לפי שבגלגול הרא' רשע היה, חזר בגלגול פעם הב' למרק עונותיו שעשה בפעם הרא', שהראשון נקרא אב ופעם הב' נקרא בן וכן בחלוקת רשע בן צדיק ורשע בן רשע, ובוה פי' מה שאנחנו אומרים בוידוי אבל חטאנו אנחנו ואבותנו יע"ש, בזה יתבאר כו' הפס' שארבעה סוגים הם, צדיק בן צדיק, וצדיק בן רשע, רשע בן צדיק, רשע בן רשע, ועל ד' סוגים דיברה תורה והתחיל בסוג רשע בן רשע ואמר עליו ומשלם לשונאיו אל פניו לשון רבים שהיה רשע בין בגלגול א' ובין בגלגול ב' וזהו שונאיו לשון רבים, אל פניו שהוא הגוף להאבידו מן העולם זהו רשע ורע לו, אבל אם היה רשע בן צדיק

פי' שבגלגול הזה רשע אבל בגלגול הא' היה צדיק. אדרבה זה מטיב לו בעוה"ז לשלם לו שכר גלגול א' כדי לטורדו מן עוה"ב יאחר לשונאו לשון יחיד שלא היה רשע כי אם בגלגול זה. לא יאחר לו שכרו הטוב לעוה"ב רק אל פניו ישלם לו. וכנגד ב' חלוקות האחרים צדיק בן צדיק וצדיק בן רשע אמר ושמרת את המצות. פי' אם בגלגול זה שמרת את המצות הפך הגלגול הא' שהיית רשע. היום לעשותם פי' יתיסר בעוה"ז לכפר מעשה גלגול הא' ולמחר לקבל שכרם. והיה עקב תשמעון לשון רבים כנגד חלוקת צדיק בן צדיק אם הטיב מעשיו בב' פעמים אז ואהבך וברכך וכו' ע"כ.

באו"א פי' בס' עיר דוד עמ"ש במס' חולין א"ר יעקב אין לך כל מצוה כתובה בתורה שאין מתן שכרה בצדה. שהרי שאמר לו אביו עלה לבירה וכו' ומת היכן אריכות ימיו של זה אלא שזה קאי לעולם שכולו ארוך. ופריך דילמא הנכון ששכר מצות בהאי עלמא איכא. והתם מהרהר בעבירה הוה. ותירץ אין הקב"ה מצרף מחשבה רעה למעשה. וכו' ואיתא נמי ב' דעות ע"פ במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת לפי הגמרא דילן בא הקב"ה ליתן טעם שהקב"ה מצרף מחשבה למעשה. לפי שהחטאת באה על המעשה ועולה על המחשבה. והתורה אמרה במקום וכו' להורות שהקב"ה מצרף מחשבה למעשה. והר' אלשיך כתב לשבח שהכתוב בא להורות שא' המרבה וא' הממעיט וכו' לפי שהעולה היא כולה לגבוה לא כן החטאת וזה אומרו א' המרבה בעולה וא' הממעיט בחטאת שאין כולה לגבוה. וזה אומרו שא' המרבה וכו'. ואיתא בס' עוללות אפרים לידע גודל מתן שכרן של מצות שאפי' עשה מצוה א' שכרו הרבה מאוד. ראיה שאפי' מצות קלות שאדם דש בעקיביו זוכה בכל היעודים הנאמרים בפרשה ההיא והטעם שא' המרבה וא' הממעיט וכו'.

בזה יובן היום לעשותם ולמחר ליטול שכרם דשמע מינה דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא. וקשה מנ"ל הא אי משום הא דנפל ומת דילמא שמהרהר בעבירה הוה או דס"ל דהקב"ה אינו מצרף מחשבה למעשה כתירוץ הגמ' א"כ קשה מאי במקום שתשחט העולה וכו' דליכא למימר שבא להורות שמצרף מחשבה רעה למעשה וליכא ראיה דשכר מצות בהאי עלמא ליכא. אלא ודאי שהפס' דקאמר במקום אשר תשחט וכו' להורות שא' המרבה וכו'. א"כ מוכח דהקב"ה אינו חפץ בתרבה לכן א' והיה עקב תשמעון אפי' מצות שאדם דש וכו' נוטל שכרו כראוי. דאי לאו הכי היה קשה דמנא לן האי, דאפי' מצות שאדם דש וכו' דילמא הקב"ה חפץ בהרבה. אלא ודאי ששכר בהאי עלמא ליכא ע"כ.

באו"א פי' מהרי"א ז"ל ע"פ מ"ש רז"ל והיה עקב המצות קלות וכו' והם הם הסייגים והגדרים. וידוע מה שחקרו רז"ל כיון שהאדם הוא עבד להקב"ה א"כ איך אמרו שכר מצות בהאי עלמא ליכא והא איכא משום כל תלין. ותירץ דדין האדם דומה למי שנתן לאומן לתקן לו כלי א' כן הקב"ה נתן הנשמה באדם לעשותה כלי ע"י התורה והמצות. ובגמרא אמרו הנותן כלי לאומן לתקנו אי עבר על כל תלין או לא. מי אמרינן אומן קונה בשבח כלי וכשמחזירו לבעה"ב הוי כמוכרו לו ומעות הלואה ולא שכירות וליכא משום כל תלין או לא. ואסיקנא דאומן קונה וכו' וליכא משום כל תלין. אכן קשה על זה דאמרינן התם צבע בסממנים של בעה"ב לכולי עלמא אין אומן קונה. והכא תורה ומצות דקב"ה

נינהו ואיכא משום בל תלין. ונראה כיון דעיקר התורה אינו משתמר אלא ע"י הגדרים שהוסיפו ישראל כמ"ש חדשים גם ישנים וכו' יותר ממה שגזרת עלי וכו' ובלעדס אין קיום לתורה. נמצא דעיקר הסממנים להוציא כלי למעשהו. הם הסייגים שהוסיפו משלהם ובכי האי גוונא אומן קונה וליכא בל תלין. בזה יתבאר היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם ומשום בלא תלין ליכא משום שכל עיקר השכר יהיה עקב תשמעון המצות הקלות הם הם הסייגים שאתם מוסיפים משלכם ובדין ושמרתם ועשיתם אותם ר"ל ע"י שמירת הסייגים מעלה אני עליכם כאילו אתם עשיתם את המצות עצמם דהוה להו סממנים שלכם. וליכא משום בל תלין אלא תחת כי אהבתי אחכם אני מזכה לכם מן הפירות בעוה"ז ואהבך וברכך וכו' ע"כ.

באו"א פי' הר' הנז' במ"ש הרדב"ז במי שנתן לו השר רשות לצאת מבית הסוהר יום א' בשנה להתפלל וכו' ושאל השר באיזה יום ירצה לצאת והשיב דראוי הוא שלא להחמיץ את המצוה כי אין אתה יודע ולא תדע מה ילד יום הדין מערכאות הממשלה. והר' לקט הקמח כ' שיש הפרש בין יחיד לרבים דביחיד לא משהינן אבל ברבים משהינן. וזה שאמר אשר אנכי מצוך היום לעשותם ולא תחמיץ את המצוה למחר אלא היום. יום שבאה לידך תעשנה. ולפי שאין זה אלא ביחיד נקט לה בלשון יחיד. אבל אם תהיו רבים אזי עקב תשמעון ושמרתם ועשיתם אותם שיפה כח הצבור דרשאין להשהות את המצוה והוא הנרצה באומרו ושמרתם ע"פ ואביו שמר את הדבר. ובאותה מדה ושמר ה' אליך את שכרך בעוה"ב ליתן לך שכר ביותר ע"כ.

באו"א פי' הר' ברכ"ט ז"ל ע"פ מ"ש רז"ל היום אם בקולו תשמעו שאז יהיה מיד הגאולה. וזה שא' אשר אנכי מצוך היום ר"ל היום אם בקולו תשמעו אז והיה עקב יהיה מיד סוף הגאולה כמ"ש זכו אחישנה ע"כ.
באו"א פי' הר' הנז' ע"פ מ"ש ז"ל כל מי ששומע תורה בעוה"ז זוכה לשמוע דברי תורה בעוה"ב וזה שאמר אשר אנכי מצוך היום ר"ל כשהיום בעוה"ז תשמע לדברי תורה אז והיה עקב תזכה לשמוע גם לבסוף בעוה"ב ע"כ.
באו"א פי' הר' הנז' ע"ד מ"ש במס' אבות הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד. והלומד ע"מ לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות. וז"ש אשר אנכי מצוך היום לעשותם ר"ל שתלמוד ע"מ לעשות וכו' ואז והיה עקב ר"ל יהיה סופך ללמוד ולעשות וזהו תשמעון ושמרתם ועשיתם אותם ע"כ.

והיה עקב תשמעון וכו'. פי' הר' בעל אהלי יעקב ז"ל ע"פ משל לזקן א' שהיה לו ילד קטן והיה לו אלה דינרים והנה קרוב למיתתו נתקרב אל א' מאוהביו ובקש ממנו שיהיה הוא אפטרופוס לבנו לגדלו ולהשגיח על רכושו ויקחהו אצלו ויהיה מאוכלי שולחנו וכן עשה כשגדל הנער ויספחהו אל א' החניות במסחר אשר לו ופסק לו שכר קצוב לשנה ויעברו עליו כמה שנים. פעם א' שמע הנער כי יש לו אצל בעליו אלה דינרים אשר נשאר לו כירושה מאביו ויאמר בלבו למה זה הבל איגע אצל שולחן אחרים ויבא אצל בעליו ויאמר לו תן לי מעותי ואתפרנס משלי בלא יגיעה. אמ"ל אם רצונך לקחת קח ואני אתן לך. אבל אם תשמע לעצתי שמר לך ולא תקח עתה מאומה כי תכלה המעות פרוטה

אחר פרוטה ותשאר ריקם. ע"כ טוב לך כי תתיגע באיזה עסק ותאכל ותשבע ומעותיך אצלי שמורים כאשר עד היום תשחק ליום אחרון.

הנמשל אבותנו הק' אברהם יצ' ויע' ע"ה, הפקידו אצל הקב"ה זכותם שיהיה שמור לבניהם אחריהם אם יתן לנו השי"ת את הירושה מיד הלא נכלה אותה פרוטה אחר פרוטה עד אשר יהיה תמה זכות אבות. לכן אמר והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ותתיגע בעבורם אז יהיה הרווח שלכם ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך. ר"ל ישמור לך את הפקדון בשלימות לעת הצורך. וכן ביארו במד' וז"ל אמר רשב"ן כל מה שישראל אוכלים בעוה"ז מכת ברכות שברכם בלעם הרשע אבל ברכות שבירכו אותם האבות הם משומרים לעתיד לבוא. עכ"ד.

באו"א פי' הר' בעל תרופה וחיים ז"ל דהענווה נקראת עקב. וידוע כמה מעלות שזוכה העניו ואתיא מכללא שתמיד הוא שמח כי אינו מקפיד ומתעצב על שום ענין. ועוד שזוכה לדון דין אמת לאמתו. ועוד אמרו בזוה"ק מי שהוא עניו הקב"ה אוהבו. עוד ארז"ל שהוא זוכה להעמיד תולדות הרבה. עוד ארז"ל דאין תפלתו נמאסת. עוד ארז"ל שהוא זוכה לנצח את אויביו במלחמה. עוד אמרו רז"ל דאומנא לביתיה לא עייל דהענווה גורמת לו שלא יבוא רופא לביתו. בזה יתבאר שהוא מונה מעלות אלו. ראשונה. והיה עקב אין יהיה אלא לשון שמחה שתמיד הוא שמח. מי שיש לו ענווה שהיא נקראת עקב כמש"ה עקב ענווה וגם תזכה את המשפטים האלה כדכתיב ידרך ענוים במשפט. וילמד ענוים דרכו שזוכה לדון דין אמת לאמתו. ועוד ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד שהוא מהפך מדת הדין למדת הרחמים. וגם ואהבך שהקב"ה אוהב אותו. וגם ובירך פרי בטן שזוכה להעמיד תולדות. וגם לא יהיה בך עקר שאין תפילתו עקורה כמ"ש שאין תפילתו נמאסת. וגם והסיר ה' ממך כל חולי שלא יצטרך להביא רופא לביתו. וגם כי תאמר בלבבך רבים הגויים וכו' לא תירא מהם שהעניו נוצח במלחמה עכ"ד.

באו"א פי' הרב חיים בן עטאר ז"ל ע"פ במ"ש ז"ל אין והיה אלא לשון שמחה. והגה אדון הנביאים בנועם דבריו להעיר במוסר נעים כי אין אדם צריך לשמוח אלא כשישמור לעשות את כל מצות ה' אז ישמח לבו ויגל כבודו. אבל כל עוד שיחוש שחיסר א' מכל מצות ה' בין מצות לא תעשה בין מצות עשה עליו אמר שלמה בחכמתו ולשמחה מה זו עושה. והוא אומרו והיה לשון שמחה יהיה לך. עקב תשמעון פי' עקב הוא סוף ותכלית כמו בעקבות משיחא וכו' וזה שאמר עקב תשמעון את המשפטים ושמרתם ועשיתם אז היא שמחה אמיתית וכל שלא הגיע לזה אין לו מקום לשמות כמאמר חסידי ישראל. שהפרוש אבלו בלבו וצהלתו בפניו כי נכון לשמוח מי שהוא עתיד לעמוד בבושה וכלימה לפני מלך הגדול ואצל מי שמחייב ראשו למלך, וכפי זה שיעור עקב הוא סוף שמיעת כל המשפטים. עוד נתכוון לו' שאין שמחה לאיש אלא בסוף השמיעה וכל עוד שלא גמר אדם עבודתו לא יאמן בצדקות מעשיו ע"ד שאמרו הן בקדושינו לא יאמין ע"כ.

באו"א פי' מהרי"א ז"ל כאשר ת' הגידו. אם המצות הקלות שאדם דש בעקיבו תשמעון ור"ל הגדרים והסייגים שעליהם אזהרה שמענו לשמור ולעשות

עד העקב כלומר עד הסוף והיה טעמו בהק' מ"ש מהרימ"ט ז"ל על פס' אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא שדקדק ז"ל מאי אדם צדיק דנקט ומאי אשר יעשה טוב, לימא אין אדם בארץ אשר לא יחטא. ופי' הר' ז"ל אין אדם צדיק בארץ שיאמר איני עושה אלא שורת הדין לבד ואיני חפץ להוסיף הרחקה וסייג במה שלא אסרה התורה הנה איש כזה אי אפשר שיעשה הטוב והישר בעיני ה' ולא יחטא דודאי יכשל בחטא כמ"ש רז"ל בשניות דאי לאו נינהו יפגע בערוה גופה וזה אצלי רמו ולא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו וכו' פי צדיק יהגה חכמה וכו' צופה רשע לצדיק כשהכוונה הוא דמי שמתהלך בחסידות אף כי יחטא יהיה אותו חטא בדבר של טייג ומילי דחסידותא ולעולם נשמר מאסור התורה אבל מי שהוא צדיק אם יחטא מחמת דלית ליה גדרים וסייגים כדי שאם יחטא יחטא בהם וזה אומרו פי צדיק יהגה חכמה צופה רשע שהוא יצה"ר לצדיק ומבקש להמיתו בחטאו שמעביריהו על איסור תורה משא"כ לחסיד לעולם נשמרו. וזה טעם ב' כתובים וסרנו ממצותיך וכו' ולא שוה לנו ואתה צדיק וכו' שהכוונה כשישראל מתנהגים בחסידות גם הוא ית' מתנהג בחסידות עמהם, אבל כשלא יתנהגו כ"א במשפט כתוב ולא לעשות לפנים משנה"ד גם הוא ית' באותה מדה מודד. וז"א וסרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ע"ד אומרו למען תלך בדרך טובים זו לפנים משורת הדין ולא שוה לנו לא השוינו במדתך שמתנהג בחסידות באותה מדה אתה צדיק על כל הבא עלינו לאחוז במדת האמת והצדק. וזה אומרו והיה עקב תשמעון ר"ל אם תשמעון המצות קלות שאדם דש בעקיביו הן הם הסייגים. אזי בה אדע דושמרתם ועשיתם אותם המצות של תורה ע"כ.

באו"א פי' הר' גנוז יוסף ע"פ מ"ש רז"ל שאם לא יזכו ישראל לשוב בתשובה מאליהן סוף מעמיד להם מלך קשה כהמן וע"י זה הם שבים וזה אומרו והיה שהיא לשון שמתה שהיא גאולה ר"ת ע"ת ר"ל כשיבוא עת הגאולה אזי תשמעון את המשפטים האלה ע"י מלך קשה, גם ס"ת עקב תשמעון הם ב"ן ר"ל שהגאולה האחרונה נקראת זכר. לכך נאמר שיר חדש לשון זכר אבל גאולה הרא' היתה כנקבה שתש כחה. לכך נאמר השירה הזאת שאין אחריה עוד גלות. ואותיות הנשארם מתיבת עקב ק' ומתיבת תשמעון נשאר אותיות שמעו ר"ת ו'מעמיד עליהם מלך קשה שישובו א"ד ז"ל.

באו"א פי' הר' הנז' ע"פ מ"ש במד' והיה עקב וכו' זה שאמר הכ' למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני. ע"פ מ"ש בזוה"ק שכל אדם יש לו אור פנימי ואור מקיף והם הצללים המקיפים לאדם ושומרים אותו מכל החיצונים והוא נקרא נטירו דבני ישראל. ועוד אמרו שהאדם יש לו ב' בחינות. בחי' ישראל כשעושה רצונו של מקום שנשמתו בראשו אותיות ל"י רא"ש. ובחינת יעקב כשאינו עושה רצונו של מקום שיורדת נשמתו עד העקב. וזה אומרו הוא ישובך ראש ר"ל כשתהיה נשמתו בראשו. ואתה תשופנו עקב כשאינו עושה רצונו של מקום שהוא בבחי' יעקב שנשמתו יורדת עד העקב. וזה אומרו והיה עקב תשמעון ר"ל השמחה הרנמות בתיבת והיה. כשעקב תשמעון. ר"ל כשתשמרו עצמכם שלא תורידו הנשמה לעקב. ואז ושמר ה' אלהיך לך וכו' ואהבך וכו' ר"ל שכל אורות המקיפים יהיו מקיפים ושומרים אותך מכף רגל ועד ראש שאם תורידו

הנשמה לעקב אזי גם האורות המקיפים ירדו לעקב ולא יהיה לך מי לשמור אותך.
זו"ש הדא הוא דכתיב למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני ע"כ.

סמיכות הפרשה ושמרת את המצוה וכו' אשר אנכי מצוך היום לעשותם. והיה עקב וכו' יש לדעת למה בתחילה נקט לשון יחיד ושמרת וכו' ואח"כ לשון רבים והיה עקב תשמעון. אפשר לו' לעניות דעתי. בדרך מוסר בהקדים מ"ש הר' ר' יעקב מדובנא ז"ל בס' כוכב מיעקב. בהפטרת דברים אם תאבו ושמעתם וכו' לכאורה מלת תאבו מיותרת הוזה ליה לו' אם תשמעו? אבל יובן בהקדים מ"ש הרמב"ם ז"ל כי יש ב' סוגי צדיקים. א' כובש את יצרו. היינו שנולד בכוחות רעות והוא מתאזהר תמיד אל הרע ונכסף אליו רק שהוא מתגבר על חומריו וכובש את יצרו. והב' החסיד המעולה שנולד בכוחות טהורות וטבעו טוב וחמרו זך ובהיר מכל סיגי התאוות אשר אליו נקל מאוד להתהלך במשרים ואין לו שום מתנגד לעצור על ידו. היינו כי כמו שנפש האדם היא טובה בלי ספק. כן גם גופו מוכן אל הטוב. להטות אל רצון הנפש לא כאותו שצריך ללחום תמיד נגד הגוף תלאתיו הרבים. נמתיק הענין בדרך משל.

משל לעשיר מופלג שנתן עיניו על בחור א' מופלג בתורה להתחתן עם בתו והיה לו אב במרחקים ושלח העשיר את מרכבתו להביא את אביו אליו לשמוע מה בפיו. והיה בבואו וימאן להתחתן עמו. והיה כראות העשיר שאין אב הבהור מסכים חשב כי יתן לו שוחד איזה סך. ויאמר לו דע לך שמלבד הנדון שאני מוכן לתת להזיווג אני נותן לך כך וכך דינרים. וימאן גם בזה. אז כשראה העשיר שאין ביכולתו להתפשר עמו ויעזוב אותו וגמר הדבר עם הבחור עצמו וכתבו ביניהם כתב אירוסין כנהוג. וכראות האב כי לא נעשתה עצתו וישוב גם הוא ויטעים על הדבר. אח"כ בא האב אל העשיר לתבוע ממנו את הסך שהבטיח לו מקודם. אמ"ל אמת הדבר שהבטחתי לך סך זה אבל היתה כוונתי להפיס את דעתך כדי שתסכים עמדי על השידוך. לא כן עתה כי כבר נעשה השידוך הוץ מדעתך א"כ מה לי ולך מאומה. הנה כל סך הנדוניה אני אתן אבל אתה מה לך אצלי אחרי שהדבר נעשה שלא ברצונך.

והנמשל הקב"ה עשה שידוך עם בני ישראל ועיקר השידוך היה עם הנשמה שהיא תקיים את התנאים התורה והמצות והוא יתן לה נדן בעוה"ב עולם הרוחני. כי בעוה"ז הגשמי אין תענוג לנפש ולכן אמרו שכר מצות בהאי עלמא ליכא. אומנם הנפש הזו יש לה אב. היינו שהיא עומדת בגוף וכל מצוה שתחפוץ הנפש תצטרך לבקש תחילה את פני הגוף שישא את רגליו ואת ידיו לעשות. אם להתפלל או ללבוש ציצית ותפלין וכיוצא. ולכן הענין תלוי בזה כי בהיות הגוף זך ובהיר והוא מסכים לרצון הנפש מדעת שלימה הנה מהנכון להעניק את הגוף גם כן בעוה"ז מלבד גמול נפש לעוה"ב. לא כן אם הגוף הוא תמיד מתנגד אל רצון הנפש וגם כי הנפש תתגבר לעשות מעש"ט אבל יהיה בכת גדול לכבישת היצר. כי אין הגוף חפץ בהם. לכן המשפט דיליה. והנה הגוף בעוה"ז כלום. וזהו כוונת אומרם ז"ל צדיק וטוב לו צדיק גמור. צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור. ולפי דברנו צדיק גמור נקרא אותו שגם גופו נלכד ומצטרף עם הנפש לעשות התורה והמצות ולצדיק כזה טוב לו בעוה"ז כי ראוי ליתן לגוף ג"כ טובה עבור הסכמתו. אבל צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור. היינו שנפשו תתגבר עליו

לעשות המצוה בחזקת היד. לכן אין לגוף שכר כלל. וזהו כוונת הפ' אשרי איש וכו' במצותיו הפך מאוד אז גבור בארץ וכו' הון ועושר בביתו. וגם זהו כוונת לשון הנביא אם תאבו שמעכם היינו לעשות המצוה ברצונכם הטוב ולא בהכרח. אז גם טוב הארץ תאכלו. היינו כי תוכלו ליהנות גם בעוה"ז והוא נחמד.

בזה יתבאר כוונת הפ' ושמרת את המצוה וכו'. ר"ל אם תשמור המצוה ביחיד לצד הנפש אבל הגוף אינו מסכים לכן תפש הפ' ושמרת לשון יחיד. אזי היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם בעוה"ב אבל בעוה"ז אין לו כלום. אבל אם והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה. לשון רבים כלומר שהגוף והנפש יחד מסכימים על עשיית התורה והמצות אזי ושמר ה' לך וכו' לצד הגוף מדבר שגם ינתן לו שכרו בעוה"ז מלבד שכר הנפש. השמור לה לעוה"ב. כיון שגם הוא מסכים בזה.

באו"א אפשר לו לענ"ד בהק' מ"ש רז"ל עתידה בת קול מתפוצצת בראשי ההרים ומכרות ואו' מי הקדימני ואשלם. וחקרו המפ' ז"ל אי"כ אין לשום בריה כלום אצל הבורא. ותירץ דאיכא תקנתא לבטל טענת מי הקדימני והוא ע"י שהאדם עושה המצוה בשמחה מבטל טענה זו. ועוד תירץ שע"י העוה"ב מבטל טענה זו וסי' במה אקדם. כלומר במי שעושה עצמו מה. יוכל לקדם. עוד אמרו דע"י הזריזות שאדם מזדרז בעשיית המצוה והוא יושב ומצפה מתי תבוא מצוה לידו כדי שיקימנה. בזה אודא לה טענה זו וסי' זריזין מקדימין.

בזה יתבאר ושמרת את המצוה וכו'. ר"ל שאם תשמור את התורה והמצות אזי היום לעשותם ולמחר לקבל וכו'. וכי תימא דאין לבריה כלום מטענת מי הקדימני, ואיך יתן לנו שכר? על זה קאמר הא איכא תקנות לבטל טענה זו. א' והיה לשון שמחה ע"י שישמח במצות. וגם עקב שם רמוז לעוה"ב שיעשה עצמו כעקב. וגם תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשייתם לשון המתנה. ר"ל שאתם ממתנינים ומצפים מתי תבא המצוה לידכם כדי שתעשוה. ע"י כל אלו ושמר ה' אלהיך וכו' שיתן לך שכרך משלם וליכא נגדכם טענת מי הקדימני.

באו"א אפשר לפ' לפע"ד בדרך מליצה והוא בהקדים מ"ש רז"ל דטענת משה בעגל היתה לי צוית ולא להם. אכן כתבו המפ' ז"ל דטענה זו היתה לפי שעה להשקיט מדת הדין דלפי האמת הצווי הוא לכל ישראל. והר' ע"ת אנג'ל ז"ל, הבאתי דבריו לעיל. כתב דלכן ארז"ל שצריך להדליק ב' נרות בשבת א' לכפר עון אדם הרא' וא' לכפר על עון העגל יע"ש.

אשר ע"פ זה אפשר לו בדרך אסמכתא כוונת המשנה ג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם תשיכה עשרתן ערכתן הדליקו את הנר. וקשה מה שייכות לג' דברים הללו ביחד באותו שעה. גם אומרו הדליקו את הנר הוה ליה למימר הדליקו הנר, מהו את, לרבות כלומר ב' נרות. לכן ע"פ האמור אתי שפיר. ובהקדים עוד מה שאפשר לו לענ"ד דאיך אפשר לו דהצווי היה רק למשה דווקא כיון שראינו בעינינו שקודם מתן תורה אמ"ל הקב"ה למשה לך והודיעם שאיני רוצה להודיעם שאני רוצה לתת להם את התורה וענו כולם ואמרו נעשה ונשמע. ומיד עשה להם פרישה והגבלה. ואם הצווי לא היה להם אלא למשה דווקא, למה ליה להודיעם אם יקבלו אם לאו וכיון שקבלו ואמרו

נעשה ונשמע אז ויגד משה את דברי העם אל ה' ומיד הפרישם מנשותיהם ואם הצווי אינו להם כלל למה יצוום ויפרישם וכו'. ומלבד זה אמרו במד' שבשעת מתן תורה אמ"ל הקב"ה תנו ערבים. אמרו ישראל אבותנו ערבים לנו. אמ"ל ערבייך ערבא צריך. אמרו לפנינו בנינו יהיו ערבים כמ"ש שרמז דוד הע"ה תחת אבותיך יהיו בניך אז קיבל אותם שנא' מפי עוללים יסדת עון וכו'. ואם הציווי אינו להם אלא למשה דווקא. למה תבע מהם ערבים. וכי אדם שאינו צריך ללוות למה יצטרך לערב. אלא ודאי שהציווי היה לכל ישראל וטענת משה לפי שעה היתה. להשקיט מדת הדין דווקא. ועון העגל לעון יחשב להם ולכן הצריכו להדליק ב' גרות כדי לכפר עון העגל.

בזה יתבאר כוונת המשנה ג' דברים צריך אדם לו' בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה ר"ל ערב שבת בשעת הדלקת. כדי שיוהיר לבני ביתו להדליק נר נוסף כדי לכפר על עון העגל כדי שלא יאמרו דלמה צריך נר לכפר וכו'? הלא היה הצווי רק למשה דוקא. לכן אומר להם דברים הללו והם ראיות ברורות שטענה זו בטילה היא ולכן בערב שבת עם חשיכה בשעת הדלקת הנר כדי להכריח אותם לעשות נר ב' לכפר עון העגל. כדי שלא יאמרו שמעיקרא אין עליהם עון העגל שהציווי לא היה אלא למשה דווקא לזה אומר להם עשרתן כלומר עשר תן ר"ל דכשבא משה ואמ"ל שרוצה לתת להם עשרת הדברות אמר להם תן ואמרו נעשה ונשמע. וגם ערבתי ערב תן ר"ל דכשקבלו ואמרו נעשה ונשמע אמר להם ערב תן תנו ערבים ואם הצווי לא היה אלא למשה למה יצטרך להזהירם כל כך ולשאל מהם ערבים. מזה נראה שכולם נצטוו ועון העגל במקומו מונח לכן הדליקו את הנר. את לרבות נר ב' נוסף לכפר עון העגל ודו"ק.

בחזור לכוונת הפ'. הנה רז"ל אמרו דמה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע משום דסבירא להו גדול מי שאינו מצווה וכו' ורצונם לקבל את התורה בלתי צווי לכן אמרו נשמע לבסוף. ובה פ"י בס' אברתם במחנה ז"ל כוונת המד' הלא היה לאבותנו לו' נעשה ונשמע ויהיה כוונתם לקבל התורה בלי צווי לכן הקדימו נעשה לנשמע וא"כ כלום נאה להם לו' אלה אלהיך וכו' בטענה שהם לא נצטוו אלא משה דווקא שלפי סברתם שצריך לקיים התורה בלתי צווי עכ"ד.

בזה יתבאר כוונת הפ' ושמרת את המצוה וכו' אשר אנכי מצוך ר"ל לפי שהצווי היה בלשון יחיד אנכי ה' אלהיך. זה אמרו אשר אנכי מצוך לשון יחיד. עם כל זה צריך לעשותם והיינו טעמא והיה עקב תשמעון עקב לשון סוף. ר"ל שאתם אמרתם בסוף מלת תשמעון והקדמתם נעשה וכו' והיינו טעמא שרצונכם לקיים את התורה בלתי צווי א"כ איך יכון בזה לו' טענת משה לומר לי צוית. אלא מוכרח ושמרתם ועשיתם אותם. אתם כתיב לא אני לבדי אלא אתם גם אתם צריך שתשמרו התורה והמצוות ולכם אין מקום פטור כלל.

באו"א אפשר לומר בדרך מוסר בהקדים מ"ש הר' מרפא לעצם ז"ל ע"פ טוב אחרית דבר מראשיתו. דהנה המצוה בתחילה כשיבוא האדם לעשותה הוא סובל צער ויסורין הרבה אבל לבסוף הוא שמח הרבה כמ"ש דוד הע"ה שש אנכי וכו' כמוצא שלל רב. ולהיפך בעבירה תחילתה הוא מוצא נחת רוח והנאה אבל לבסוף הוא מצטער הרבה ולכן תמיד יביט האדם בסוף כשבא לעשות מצוה אפי' שתחילתה צער יביט בסופה שמוצא נחת רוח. וכן בעבירה אפי' שרואה

נחת רוח בתחילה יביט בסופה שיצא לו צער וע"י זה ימנע מן העבירה ויעשה מצוה. יעוין שם. וזה שאמר והיה עקב לשון סוף ר"ל כשתראו תמיד בסוף המצוה תראו שהוא נחת רוח. והעבירה סופה צער אוי תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם. ושמרתם כנגד לא תעשה. ועשיתם כנגד מצות עשה. הכל תלוי כשתראו סוף הדבר ודו"ק.

באו"א פי' הר' חיד"א ז"ל בכוונת הסמיכות במה שהקשה הרא"ש ז"ל בענין עבד עברי שחלה ג' שנים ועבד ג' אינו חייב להשלים ואילו בס' האומנים אמרו דהיכא דנאנס לא יהיב ליה אלא שכר שלפני האונס. והתוספות תירצו שעבד עברי גופו קנוי וכל היכא דחלא ברשותיה חלא אבל שכר אין גופו קנוי. כל שלא השלים עבודתו לא יטול אלא מה שעבד. ומהר"ם ז"ל תירץ דשאני עבד עברי שכבר קיבל שכרו מוקדם מה שאין כן גבי פועל דעדיין לא קיבל שכרו. והרא"ש ז"ל תירץ דבעבד עברי איירי שחלא ג' ועבד ג' וכיון שאחר חוליו קבלו בעה"ב מסתמא מחל לו. אבל גבי שכר שהחולי היה בסוף וליכא הוכחה דמחיל. והריטב"א תירץ דשאני פועל שהשכירו למלאכה זו על דבר ידוע וכשלא עשאו אף אם נאנס אין לו אלא מעשהו אבל עבד עברי כשנשתעבד לעשות כל מלאכתו נסתחפה שדהו ע"כ. ואפשר לו' כל התירוץ הנז' בקראין ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים רמז לתירוץ הריטב"א דעבד עברי נשתעבד לעשות כל מלאכות של בעל הבית ומשום הכי אינו חייב להשלים וזה ירמוז דאיש ישראל משועבד לשמור מצות וחוקים ומשפטים הרבה מאוד כי רבו תרי"ג מצות ודקדוקים וענפים ודמי לעבד עברי דנשתעבד לעשות כל מלאכות. ואמר אשר אנכי. לצד עילאה ימלל אנכי ה' שגופנו ונפשנו קנוים הם לו. כי הוא אדון הכל ית' שמו ורמז תירוץ הנז' דעבד עברי גופו קנוי וכל היכא דחלא ברשות רבו חלא ולפי ב' תיר' הללו אם נאנסו ביסורין וכיוצא מבלתי יכולת לקיים התורה והמצות אין נגרע משכרו כלום. וקרוב להכי הוא דאתא ואמר היום לעשותם כלומר אף דגופו קנוי והוה לכל מלאכות עם כל זה היום לעשותם צריך לעשות בפועל והאונס מפסיד השכר. והטעם כתירוץ מהר"ם שהוא העיקר דשאני עבד עברי שקבל כבר את שכרו. אתם היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם ולכן צריך לעשותם בפועל ולא מהני גופו קנוי לכל מלאכות לקבל שכר אם נאנס. אומנס אם זכיתם שבסוף ימיכם תעבדו את ה' אלהיכם והאונס קדם אז מסתברא כהרא"ש דמקבל שכר האונס ואין נגרע. דמסתמא מחל. וז"ש והיה עקב תשמעון כלומר אף שהעיקר כתי' מהר"ם מ"מ הדין אם נאנס בסוף אבל אם עבד בסוף אין מנכה לו בשביל האונס. וזה שא' והיה עקב בסוף תשמעון שתזכו שבאחרית ימיכם תשמעון והאונס קדם אז ושמר ה' אלהיך וכו' להצילם מדין גיהנם. ולקבל שכרם בשלימות כאילו קימו הכל בכל ימיהם וזה נראה שמחל על האונס ואהבך וברכך וכו' ע"כ.

ובזה פי' כוונת המד' והיה עקב תשמעון הדא הוא דכתיב מה רב טובך וכו' הכוונה כיון דהיום לעשותם והשכר לבסוף א"כ הוה ליה כדיון פועל שמנכין לו וא"כ מה שהקב"ה נותן לו שכרו משלם ואינו מנכה לו הוא ממדת טובו ית' וזה שא' כיון שוהיה עקב שהשכר לבסוף א"כ מה רב טובך אשר צפנת בסוף.

והוא מצד החסד פעלת לחוסים בך אף שלא עשו הכל והוא נגד הדין שהשכיר אין לו אלא מה שעשה בסוף אבל ממדת טובו ית' נותן לו הכל ע"כ.
 באו"א פי' המפר' ז"ל ע"פ מ"ש שיעקב ועשיו חלקו העולמות עשיו נטל עוה"ז ויעקב נטל עוה"ב וזה שרמז היום לעשותם ומחר לקבל שכרם וזאת אמרו והיה עקב כלומר בסוף. כיון שיעקב נטל עוה"ב שם יהיה שכרו ע"כ.
 באו"א פי' הר' במד' ע"פ מה שאמרו ישראל שאינם שואלים שכרם בעוה"ז כי הפצם בעוה"ב אבל אוה"ע שואלים שכרם מיד בעוה"ז וא"כ מהיכן יתקמו ישראל כיון דשומרים השכר לעוה"ב. ותירץ לזה דהקב"ה נותן להם מזכות אבות השמור אצלו אלא דיש חשש גריעותא שאוה"ע בזכות עצמם יהיה להם טובה הרבה. אך טוב לישראל מיעוט דאינו דומה האוכל מצד עצמו לאוכל מצד אחרים וע"ז ביאר הכתוב אשר אנכי מצוך היום לעשותם והיה עקב ליטול שכרם ואתם תשמעו את המשפטים האלה ושמרתם אתם שומרים את השכר ועשיתם אותם לשון אסיפה כמו ותעש הארץ מאספים שכרם לעוה"ב לכן ושמר ה' אלהיך לך את הברית זאת החסד אשר נשבע לאבותיך הנותן לך מדבר השמור מזכות אבות ולא תחשוב כיון שהוא בזכות אחרים יהיה לך מעט לזה אמר וברכך והרבך הגם שהם בזכות אחרים עם כל זה ברוך תהיה מכל העמים (ע"כ מס' אברהם אנכי עם תוספת נופך).

ובמדרש אמרו והיה עקב וכו' הדא הוא דכתיב מה רב טובך וכו' פי' הר' הנז' משם המגיה על פס' ויתעצב אל לבו. דטעם שלא נכתב בתורה שכר עוה"ב כמו שנכתב שכר עוה"ז משום דלא רצה להוציאו ממחשבה כדי שיהיה בלתי תכלית דכל דבר שלא יצא מן הכת אל הפועל אין לו קצבה ולכן בא ברמז הפ' והיה עקב תשמעו ליטול שכרם זה לבד. אבל בשכר עוה"ז הרבה בדבור שיתגשם ויהיה עליו אותה הטובה בעולם הגשמי ולזה וינחם ה' על הרעה אשר דיבר מכם עדיפה. וכן אשר הוגה ה' ביום חרון אפו וגם בדור המבול ויאמר ה' הוא רחמים מה שאמר ולא במחשבה ולכך ונח מצא חן דאם היה במחשבה גם ובניו היו אבודים ע"כ. וא"כ זהו כוונת המאמר והיה עקב וכו' ולא פי' השכר של עוה"ב ואם תקשה מאי שנה ששכר עיה"ז דמפורש משכר עוה"ב דלא פורש. והיה במחשבה. לזה אמר מה רב טובך וכו' וכדי שיהיה בלתי תכלית השכר הצפון לעוה"ב דמה רב טובך דבדבר רוחני אין סוף וקץ ולכן לא פורש בדיבור אלא במחשבה לבד ע"כ. ובזה פי' מהר"ש פונטרימו' ז"ל כוונת הפ' חשב ה' להשחית חומת בת ציון וזוהי סיבה דלא השיב ידו מבלע. ומרובה מדה טובה כמו שאומרים בסליחות חשוב עלן טבוון שאנו מתחננים שיהיה במחשבה והיתה הרוחה טבוון סגיאן איתי עלן וזהו מה רב טובך וכו' ע"כ.

והר' היד"א ז"ל רמז משם מהר"א מגרמיזא ז"ל עקב תשמעו בהם אותיות שבת סמוכות וסמיך ליה את המשפטים האלה לוי' לך ששקולה שבת ככל התורה ע"כ. ויוסף עוד דוד לפי האותיות הנשארות מעקב הוא גימט' ימנע ואותיות הנשארות מתשמעוון הם מעוון לרמוז כי השומר שבת מתרחק מהעבירות כמ"ש בילקוט פ' בשלח וזה הרמז שבת ימנע מעוון הם תיבות עקב תשמעוון. ובזה רמז אברהם אנכי ז"ל מ"ש הכ' שומר שבת מחללו ע"י זה ושומר ידו מעשות כל רע שלא יחטא ועוד רמז עוד במאי דקימא לך בחושן משפט דאסור לדון בשבת ולזה

בא הרמו שבת ימנע את המשפטים דאין דנים בשבת כחמת שלא יבא לידי עון ע"כ.

באו"א פי' הר' צמ"ד ז"ל כוונת הפ' והיה עקב הוה ליה למימר אחרית. אלא בא לרמוז למ"ש בפ' חלק דב' אלפי משיח מתחילים מאחר שנות עקב אחר חורבן בית שני מתחיל ימות המשיח ויצאו וכו'. וזה הרמו והיה עקב יהיה מתחיל שחרם דהם ימות המשיח. ובתנאי שתשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם שלא תוסיפו לחטא אז ושמר ה' אלהיך הא לאו הכי לא. וזה מ"ש אשר חרפו עקבות משיחך שאומרים כמה עקב עברו ועדיין לא נושענו. ואומרים אוה"מ אתם אמרתם אחד עקב כבר עברו כמה פעמים עקב. ובוזה רמו הר' ז"ל שכנגד זה התפלל דוד הע"ה ועל עקב בושתם יהיה זמן שיבושו ויכלמו מה שהתלוצצו על עקב בביאת המשיח וישושו וישנחו בך כל מבקשי שמך ויאמרו יגדל ה' אוהבי תשועתך שיגדל הזמן ויאריך הימים כאו' ז"ל. אבל אנחנו מתחננים אליו ואומרים אל תאחר יותר מן השיעור ותאמרו די לצרותינו אמן.

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה. מה כתיב למעלה לא מרובכם וכו' לא מפני שאתם מקיימים המצות אלא בזכות שאתם ממעטים את עצמכם (מדרש תנחומא). ויש להקשי' למה לא דרש זה לעיל בפ' ואתחנן ע"פ לא מרובכם וכו' ולמה המתין לדורשו דוקא כאן בפ' עקב. ואפשר לו' שרוצה לדרוש בריש פרי' עקב שאתם ממעטים עצמכם דעקב היא ממלת סוף. וגם כתיב עקב ענוה וזה שאמר והיה עקב ר"ל בעבור שאתם ענוים דין גרמא וסיבת עשית השמעון את המשפטים האלה וקבלתם התורה בעבור הענוה.

ואפשר לפי מ"ש את המשפטים ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בפ' לשפוט את הארץ ר"ת לאה כי ממנה המשפט. עכ"ד. וזה רמו המשפטים האלה אותיות ה' לאה כי ממנה המשפט. ואפשר לקשר והיה עקב הרומז לענוה ולכן זכו את המשפטים בחינת ה' לאה. וידוע שלא נקראת ענוה כמ"ש רבנו האר"י בסוד עקב ענוה ואמרו רז"ל מה שעשתה ענוה וכו'.

ובוזה אתי שפיר על פי מ"ש בפ' ויחי שרוב הסנהדרין היו משבט יהודה שהוא בן לאה שממנה המשפט וכן לוי בן לאה כתוב בו יורו משפטיך ליעקב ואמרו רז"ל לא משכחת צורבא מרבנן שמורה אלא משבט לוי או משבט יששכר. ששניהם בני לאה ועל זה אמרו שהלכה כבית הלל מפני שהם ענוים שהמשפט בלאה הנקראת ענוה וק"ל (חומת אנך).

ובמדרש ריש סנהדרין אמרו אימתי שמרו ישראל את השבת בשם שראוי לה תחילה כשניתנה להם במרה. ואת סבור שמא לרעתך נתתי לך את השבת. לא נתתי לך אלא לטובתך כיצד א' ר' חנינה בר אמא אתה מקדש את השבת במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ומהנה נפשך אני נותן לך שדה וכו' וקראת לשבת עונג וכו' מה כתיב אחריו אז תתענג וכו' וז"ל מה סלקא דעתין שהשבת ניתנה לרעה ח"ו. אלא אפשר לו' במה שאמרו בזוהר חדש שגלות מצרים היה על סיבת מכירת יוסף ולכך ישבו רד"ו שנה ולפי קטרוג מדת הדין היו צריכיט לישב בגלות ז' פעמים רד"ו כחטאתם וה' ברחמיו נתן לנו את השבת לכפר עליהם. דהוא צדיק בשביעאה אחיד. ובוזה ניצולו ממלאכי השרת. וזה אומרו אימתי שמרו ישראל את השבת כשנתנה להם דהיינו שנצטוו במרה ע"י קטרוג מדת

הדין. והיינו דקאמר את סבור שמא לרעתך נתחי לך השבת פי' בשביל רעתך שנתחייבו בקטרוג נדת הדין ולהצילך מהשעבוד נתחי לך את השבת. לא נתחי לך את השבת אלא לטובתך כלומר שמלבד שהשבת אגיני מגינה ואצולי מצילא עוד בה שהיא לטובתך וליטול שכר ע"כ.

ואהבך וברכך והרבך וכו' על האדמה וכו' פי' הר' בעל ס' ארץ חמדה ז"ל במה שהקשה הא בני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מלתא אלא במזלא. ותירץ כאן ביחיד כאן בציבור. והקשה הרי חזקיה יחיד הוא וכתוב והוספתי על ימין ט"ו שנה. ותירץ דמלך שאני דכרבים דמי. והרמב"ם תי' דבארץ שאני שהיא למעלה מן המזל אך הקב"ה הבטיח שכל א' מישראל יהיה נחשב בעיניו כרבים. ע"ד אשה א' ילדה במצרים ששים רבוא דקאי על משה רבע"ה וכן ע"פ מ"ש כיון דאתו מניה רבים כרבים דמי. וז"ש ואהבך והרבך שתחשב כרבים. וגם וברך פרי בטןך וכיון דאתו מניה רבים כרבים דמי ועל ידי כן וברך פרי אדמתך וכו' ובפרט על האדמה שהיא למעלה מן המזל כס' הרמב"ם ז"ל ע"כ.

וברך פרי בטןך ופרי בהמתך דגנך ותירושך ויצהרך שגר אלפיך ועשתרות צאנך. קשה דהוה ליה למימר ושגר אלפיך עם וא"ו? פי' הר' שארית יעקב ז"ל משם מהר"א צמח ז"ל שכאן רמז למ"ש במס' כתובות פרי בתרא ריב"ל איקלע לגבלא חזינהו להנהו קטופי דהו קיימי כי עגלי א' עגלי בין הגפנים. אמ"ל קטופי נינהו וכו' והדקי שבזמן שישראל יהיו עושים רצונו של מקום יתברך פרי האדמה והתירוש והיצהר עד שיהיו האשכולות גדולות שיעזר שגר אלפיך ועשתרות צאנך כמו שראה ואמר עגלים בין הגפנים ע"כ.

באו"א פי' הר' בעל ס' יוסף אברהם ז"ל משם המפר' כונת הפ' ואהבך וכו' ע"פ מ"ש הפס' וישגב אביון מעוני וכו' ירצה שהעני כשיהיה לו בנים צערו גדול יותר כי הילדים רוצים פת ואין. וזה אומרו וישגב וכו' ששלח לו עושר ואחר שהוא העשיר וישם כצאן משפחות דאז יהיה לו נחת רוח בבנים שיולדו לו. וזה אומרו ואהבך כשהקב"ה אוהב את האדם וברכך והרבך בממון ואת"כ וברך פרי בטןך. יברכך בבנים. וזה אומרו וישגב אביון מעוני וישם. ס"ת בנים. אי נמי פי' וישגב וכו' ע"פ כל אחי רש שנאותו וקרוביו מתרחקין ממנו ומתביישים לומר שהוא קרובם. אבל כשהקב"ה מצילו מעוניו אז תרבה משפחתו וזה אומרו וישגב אביון מעוני ואז וישם כצאן משפחות ע"כ.

ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך. פי' הר' בעל בירך יצחק ז"ל דהנה רז"ל דרשו לא יהיה בך עקר שלא תהיה תפלתך עקרה מלעשות פירות. וצריך לדעת מה קשר דרשה זו למ"ש ברוך תהיה וכו'. אכן יזכר במ"ש בגמרא לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי דוד שבירכהו ארונה. ודניאל שברכו דריוש ע"כ. והקשו על זה ממה שאמרינו שהיתה רבקה עקרה כדי שלא יאמרו ברכתינו עשתה זאת. והתירוץ הוא דשאני הכא שנתקיימה ברכתם לפי שדוד ברכיה ארונה ואמ"ל ה' ירצך ויקבל את הקורבן שאתה מקריב. וכן דניאל ברכיה דריוש אלה די אנת פלת ליה תדירא הוא ישזבינך ר"ל שזכות תפלתך יעמוד לך ובהכי ליכא למיחש להתפאר שיאמרו ברכתיו וכו' דאדרבה אלמלא תפילת הצדיקים וקורבנם לא היה מקום לברכתם. בזה אתי שפיר שאמר ברוך תהיה מכל העמים וליכא למיחש שמא יאמרו ברכתינו עשתה זאת ובאיוה

אופן ברוך תהיה באופן שנוסת הברכה שלהם תהיה לא יהיה בך עקר ועקרה שיברכוך שלא תהיה תפילתך עקורה כדניאל דברכיה דריוש וגם ובבהמתך דלא תהיה עקרה דהיינו ה' אלהיך ירצך כדוד שיקבל קורבנך עכ"ד.

באו"א פי' הר' בעל תנופת חיים ז"ל על מ"ש רז"ל ע"פ לא יהיה בך עקר מן התלמידים ובבהמתך בזמן שתעשה כבהמה. ונראה על פי מה שכתב בס' אליהו רבה. וז"ל אשרי אדם שמשחק עצמו על דברי תורה ויושב וחורש בהם כבהמה שחורשת בשדה. וא"כ ז"ש לא יהיה בך עקר מן התלמידים ותשתדל להגות בתורה ולהבינם ולהשכילם ובבהמתך שתהיה שוה לבהמה שחורשת בשדה עכ"ד.

וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה וכו'. פירש בספר תנופת חיים על פי מה שכתוב במדרש (פר' בשלח) על פסוק היש ה' בקרבנו אם אין וסמך ליה ויבא עמלק משל לאדם שהיה בנו חביב עליו נשא אותו על כתפו והיה מוליכו בדרך והיה רוצה הבן דברים טובים והיה מבקש מאביו והיה קונה לו. עבר אדם אחד שאלו זה התנוק הראית את אבני מיד כעס אביו והשליכו ובא כלב לנשכו כן ישראל וכו'. זה המשל רמזו אותו הכתובים הללו. וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך דהיינו בענני כבוד כמו שמרכיבו על כתפו לנסותך. רוצה לומר שאתה רצית לנסות את ה' אלהיך. לדעת את אשר בלבבך -- שאמרת היש ה' בקרבנו אם אין אם יודע מה שבלבנו נעבדנו וזה שאמר לדעת את אשר בלבבך אם לא ועל ידי זה תלית הדבר התשמור מצותיו אם לא כלשון חכמים שאמרו אם יודע מה שבלבנו נעבדנו ואם לא נעבדנו שאתה כן אמרת התשמור מצותיו אם לא והיינו דהבן קטן מה שמכיר לאביו הוא על ידי ששואל מאתו כל צרכיו ונותן לו ואומרו ויאכילך את המן. שמלתך וכו' לא חסרת דבר וזוהי סיבה שלא ידעת את ה'. וידעת עם לבבך. רוצה לומר בעבור זה שבלבבך כי כאשר ייסר איש את בנו המורכב על כתפו שמשליכו כן ה' אלהיך מיסרך וסמך ליה ויבא עמלק ע"כ.

והסיר ה' ממך כל חולי וכו'. יל"ד דהוה ליה למימר לא יתן בך כל חולי שמלת והסיר משמע שיבוא החולי ויסירנו ויותר טוב שלא יתנונו כלל. פי' הר' בעל זכות אבות ע"פ מ"ש עין הרע ויצה"ר ושנאת הבריות מוציאים את האדם מן העולם. והנה מדה רעה זו של עין הרע היא כוללת ב' דברים דהיינו שלא ישלוט בו עין הרע של אחרים ושהוא לא יתן עה"ר בשל אחרים והא בהא תליא דבתיותו נותן הוא עין הרע באחרים גם עין הרע של אחרים ינתן בו מדה כנגד מדה. ולזה צריך אדם שיכוין בכל יום כשמתפלל לה' שיצילהו מעין הרע דהיינו שהוא לא יתן עין בשל אחרים ושאחרים לא יתנו בו. והנה בגמרא דרשו והסיר ה' ממך כל חולי זו עין הרע. ואפשר לו' דמגופיה דקרא נפקא דכל חולי חסר וא"ו עם הכולל עולה מספר צ"ט. וכיון שצ"ט מתים בעין הרע להכי קאמר דכל חלי זו עין הרע. מעתה זה אומרו והסיר ה' ממך ר"ל שיסיר ה' ממנו מדה רעה זו שלא יהיה בו עין הרע. והיינו דדייק קרא לומר ממך ר"ל שהוא לא יתן עין הרע לאחרים וע"י זה כשהוא לא יתן בשל אחרים גם אחרים לא ינתן בו וזהו שסיים וכל מדוי וכו' לא ישימם בך דמדה כנגד מדה כנו' ע"כ.

באו"א פי' הר' בעל ספר אם הבנים ז"ל על דרך אשר שמעתי שאומרים שבשביל איזה חולי חמור אין תרופה למחלתו עד אשר ישקוהו כוס עיקרין והוא נעשה סריס בשתיית סם זה. והשתא זהו הרמז לא יהיה בך עקר ועקרה ותהי בצול מהיות סריס. ע"י שזה יעשו לך והסיר ה' ממך כל חולי ולא תצטרך להתרפא ע"י סם זה שסגולתו להציל מתחולי ההוא ואתה נפסד מצד אחר שתהא סריס. באו"א פי' הר' בעל ערבי נחל ז"ל בסוף פי' תצא על פי מ"ש בילקוט. פליגי תרי אמוראי חד א' כל מה שישראל אוכלים בעוה"ז אין אוכלין אלא בשביל חולי ויסורים הבא עליהם כי שכר מצות בהאי עלמא ליכא. וחד א' מה שישראל אוכלין בעוה"ז הוא מברכותיו של בלעם הרשע אבל ברכת אבות שמור לעתיד לבוא ע"כ. נמצא כיון שמתפרנסים ישראל מברכת הגוים שוב אינם צריכים לחולי ויסורין. ועיין בס' דברי שלמה בפ' בלק שהקשה הא קימא לן דברכת העמים קללה ואין מועיל כלל לישראל והלואי שלא יזיק. ותירצו שבזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום אין ברכת העמים מועיל כלל לישראל לבלתי יתפארו העמים עליהם מה שאין כן כשישראל עושים רצונו של מקום או מועילה ברכת העמים להם כי לא יתפארו עליהם כי יודעים שבלאו הכי הם ברוכים.

נמצא כשעושים רצונו של מקום יש להם מה לאכול בעוה"ז מברכת העמים ואזי אין צריך לחולי ויסורין מה שאין כן כשאין עושיין רצונו של מקום ח"ו צריכין ליסורין דאם לא כן אין להם מה לאכול. והשתא מבואר המשך הפסוקים שבאמת שכר מצות בהאי עלמא ליכא אלא היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם לכן והיה עקב תשמעון וכו' ואם עושים רצונו של מקום יהיה לכם גרמא בעלמא על טוב עוה"ז ולא שיהיה זה שכר המצוה אלא שכר המצוה שמור לעוה"ב ואפילו הכי נמשך לאדם טוב בעוה"ז. והיינו ע"י שברוך תהיה מכל העמים ר"ל כשתעשו רצונו של מקום אזי תהיו ברוכים אפי' מפי אות"ע א"כ יהיה לכם מה לאכול בעוה"ז וע"י זה אתם מרויחים והסיר ה' ממך כל חולי שלא תצטרכו לחולי ויסורין כי בלאו הכי יהיה לכם מה לאכול בעוה"ז ושכרם בעוה"ב. עכ"ד ז"ל.

באו"א והסיר ה' ממך כל חולי. פי' הר' הגו' ז"ל ע"פ מ"ש במדרש והובא בס' משיח ה' דבהיותם ישראל במדבר בא למשה רבע"ה כאב בשניים ועשה כמה רפואות ולא הועיל לו עד שאמרו לו ישראל שאל נא מפי ה' וכן עשה משה ויאמר לו ה' על עשב א' ועשה אותו ונתרפא. פעם אחרת עשה אותה הרפואה משה מעצמו ולא נתרפא ושאל הקב"ה ואמ"ל הקב"ה וכי העשב מרפא אני הוא המפרא ע"כ. וזהו מ"ש הפס' והסיר ה' ממך וכו' ה' הוא המסיר החולי ולא הרטיה שאתה נותן. ואם ה' לא אמר שיתרפא שוא בלאו הרופאים. והחידוש הוא כל מדוי מצרים אשר ידעת הרפואות מקודם לא יועילו. כמו משה שידע משנים שעברו העשב ההוא אפ"ה אין בם מועיל אלא העיקר שה' יסיר. ובס' הלולא רבא בסופו רמז על מ"ש בגמרא מי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים. ורמז בזה בר"ת ממך כל חולי אותיות חכם. וס"ת ילך כלשון חכמים ילך אצל חכם. וחולה גימט' מ"ט שהוא בחכמה ע"כ.

כי תאמר בלבבך רבים וכו' לא תירא מהם זכור תזכור את אשר עשה וכו' המסות הגדולות וכו'. פי' הר' היד"א ז"ל באבות שישראל משועבדים תחת יד עשו לכבדו לקיים ואת אמך לרבות אחיך הגדול מה שאין כן כשעוסקים בחורה יהיו

חשובים יותר גדולים דדרשינן את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח ואינם חייבים לכבדו ע"כ. והנה טענה זו דואת אמך לרבות אחיך הגדול. כמשו"ל שבני ישמעאל באו לדון עם ישראל בשביל הארץ ועשו עצמם לזרע ממש ויש להם ירושה כיצחק עד שנטפל להם גביהא בן פסיסא כידוע. אכן התשובה שהשיב לעשיו שייכא גם לישמעאל יכולים להשיב דאנן בעלי תורה יש לנו כה מן את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח ואין אנו חייבים בכבודם. והנה כל זה לפי דעתם אבל לפי האמת יש לנו תירוץ מספיק והוא כי ישמעאל בן האמה אינו קרוי זרע גם עשיו בהדיא אמר קרא כי ביצחק ולא כל יצחק דעשיו לא חשיב זרע וא"כ אין להם דין אחוה כדי שיטענו ואת אמך לרבות אחיך הגדול. וראיה לטענה זו ממה ששלח ה' אותות ומופתים מכות גדולות כדי להוציא את ישראל ממצרים קודם הזמן דאילו היה בזמנו לא היה צריך ליד חזקה כלל אלא משום שהיה קודם הזמן. וא"כ מזה מוכח דאינם נקראים זרע והיינו טעמא דבגזירת בין הבתרים כתיב כי גר יהיה זרעך ואם ישמעאל קרוי זרע א"כ עליו לשלם חצי החוב. וא"כ ישראל פרעו חלקם ובזמנם יצאו והיה הנשאר מן החוב הוא מיטל על זרע ישמעאל או על זרע עשו וא"כ למה צריך כ"כ מכות. א"ו שמה מוכח דהם אינם בני חוב ומוטל כולו על ישראל ומשום שיצאו קודם הזמן א"כ מוכרח ליד חזקה וכו'. בזה יתבאר הפ' כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני הם ישמעאל ועשיו הם גדולים ומחויבים אנו לכבדם ולהשתעבד להם משום ואת אמך לרבות אחיך הגדול. וא"כ איכה אוכל להורישם. שלא די שלא אכבדם אלא אורישם ואזול בהם. והנה אתה לא תירא מהם זכור תזכור ב' זכירות ר"ל יש לך ב' טענות כנגדם. הא' שתזכור את ר"ל שגם אתה יש לך מעלה מכת ואת דכתיב גבי ת"ח את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח וא"כ אינך מחוייב לכבדם כלל. והב' תזכור את אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים המסות וכו' והאותות וכו' והיד החזקה. וקשה אם בזמנם יצאו למה צריך לכל זה. א"ו שלא יצאו בזמנם והיינו טעמא משום דישמעאל ועשיו אינם נקראים זרע. לכן בשתים אלו תסתור טענתם שטוענים לרבות אחיך הגדול ואינך חייב בכבודם כלל. א"ד ושי"י.

באו"א פי' מהרי"א ז"ל ע"פ מ"ש במד' שאל גוי א' את ר' עקיבא כתיב בתורתכם אחרי רבים להטות למה אין אתם משתוים אתנו בע"ז כי הם הרבים. והרבה תירוצים נאמרו לזה וחד מיניהו הוא מה שתירץ הר' מהרי"ך ז"ל דאף על גב דקימא לן רובא וחזקה רובא עדיף. היכי דמי בחזקה שאינה באה לא מכת סברה ולא מכת רובא אלא דאמרינן העמד דבר על חזקתו אבל חזקה דאין אדם פורע חובו תוך זמנו עדיף כי באה מכת סברה דחשיב דאנן סהדי דלא פרע. דהלואי שיפרע אדם בזמנו. הנה כי כן אפי' דאיכא רוב גוים מ"מ חזקה דידן אלימתא כי אין אלוה מבלעדי ה' מכת סברה כי מעשה ה' נורא הוא ביציאת מצרים ששינה סדרו של עולם באותות וכו'. והוא הנרצה בכתוב כאן כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם ר"ל דמן הדין דאחרי רבים להטות שפיר עבדי לזה א' לא תירא מהם יען אף כי הם הרבים מ"מ זכור תזכור את אשר עשה ה' אלהיך לפרעה המסות וכו' בכל זה יד החזקה אלימתא דאתיא מכת סברה היא ועדיפא מרובא וכשם שעשה בפרעה וכל המונו כן יעשה ה' אלהיך לכל הגוים ע"כ.

לא תחוס עינך עליהם ולא תעבוד את אלוהיהם. בקונטריסי פנים לתורה פירש' שדבר כנגד המנתג שהיו נוהגים אוה"ע בלכתם לכבוש ארץ לא להם לרצות אלוהי הארץ מקריבין לפניו קורבנות ועבודות. וחשש הכתוב אולי יעלה על לב בני ישראל לעשות גם הם כמעשיהם לעתור אחרי אלוהי נכר הארץ כדי שתהא גם כן הארץ נוחה ליכבש. לזה אמר אצל ואכלת את כל העמים ולא תעבוד את אלוהיהם לכוונה הנז' שיהיו בעזרם כי נהפוך הוא כי יהיה מוקש הוא לך ע"כ מהמגיד בס' הנז'. ואמר הפ' בלבבך כלומר שישראל כשרים לא יזידו לדבר דברים כאלה ואפי' דבור קל נגד יכולתו ית' ח"ו אבל חשש לדברים שבלב ואולי מידי הרהור לא יצאו לזה א' בלבבך כלומר שאפי' בלבבך.

המסות הגדולות וכו'. בפס' הזה תמצא בו כל האותיות חוץ מאות ב' וכן בכל פסוקי של מצרים ועלמה מהם אות ב' מפני ששני פעמים יעשה הקב"ה כזאת דהיינו במצרים ולעתיד לבוא. כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. וכן כתב רבינו בעל הטורים ברמזיו. וכפי זה אפשר לפ' שנגאלו בזכות משה ואהרן שגם הם שנים וגם במקום שנים ע"כ.

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן. איתא במד' מכאן להדלקת נרות בשבת. פי' בעל ס' תנופה מהיים ז"ל משם הר' נסים חיים ז"ל במ"ש מהרמ"ה כי הגם שהיה המן יורד עימר לגולגולת במספר נפשות עם כל זה היה גדול הבית המאסף כדי שיחלקו לו כבוד ויהיה שלום בבית. עוד נקדים מ"ש במס' שבת משום שלום הבית וזה אומרו ויאכילך את המן שיהיה גדול הבית מאסף משום שלום הבית כן נמי הדלקת הנרות עכ"ד.

ויענך וירעיבך. באו"א פי' המפרשים דידוע דחיוב השבת וקראת לשבת עונג לאכול ולשתות. ממילא בלילה צריך להיות הסעודה על הנר כמו שדרשו במס' יומא פ' ז' מכאן לסומא שאינו שבע. וזה שאמר ויענך וכיון דקרי ליה ענוי למן בשביל שלא היו רואין מה שטועמים א"כ מכאן מוכח להדלקת נרות בשבת. כדי שיתענג וישבע באכילתו ע"י ראית הנר ע"כ.

באו"א פי' הר' חבל יעקב ז"ל ע"פ הגרסא מכאן שמדליקין ב' נרות בשבת והוא שידוע דקיימא לן שצריך להדליק ב' נרות. א' לכפר על עון העגל. וא' שמכפר על עון אדם הרא' וזוהי שאכלו מעץ הדעת וכיבו נרו של עולם. אבל קשה בשביל עון העגל היה תרוץ. לי צוית ולא להם. ולא חטאו. ואי אמרינן שמשה רבע"ה יש לו דין רבים וראיה שניתן להם המן בזכותו שהוא פרנסה לרבים. כמ"ש בגמרא שאני משה דנפיש זכותיה כרבים. ממילא חטאו ישראל בעגל וצריך תקון נר אחר. וידוע דהטעם שהיו אוכלים המן וטועמים כל מין מאכל ולא זכו לראותו בעין משום דלא היה בזכותם רק בזכות מרע"ה דמשום הכי גבי נס הים אמרו שירה וגבי נס המן לא אמרו שירה. דנס הים היה בזכותם בזכות האמונה. אבל נס המן היה בזכות אחרים בזכות מרע"ה. וז"ש ויענך ואיך קרי ליה ענוי להמן וצ"ל כיון דהיה בזכות מרע"ה וא"כ מוכרח דמרע"ה דין רבים יש לו. דאי לא תימא הכי בעינן פרנסה בשביל רבים ממילא נסתר התירוץ דלי צוית ולא להם דהוא יחיד והם רבים אלא מרע"ה דין רבים יש לו וחטאו בעגל וא"כ צריכים תיקון נר אחד מלבד נר דעון אדם הראשון ולז"א ע"פ ויענך מוכרח להדלקת שתי נרות ולא סגי באחת. א"ד ז"ל.

באו"א פי' הר' משה עטיה כוונת המד' הנג' משם מ"א ז"ל בהקדים מה שאמרו ז"ל היא כיבתה נרו של עולם לכן מצוה בנשים להדליק הנר בשבת. ולכאורה צריך לדעת לפי מ"ש רז"ל סחטה ענבים ונתנה לו. וא"כ למה הוצרכה לתקון? לכן נקדים מאי דפליגי ר"מ ור"י בפרוש הפ' ואכלת ושבעת וברכת ר"מ סבר ואכלת סתם אכילה בכזית ושבעת זו שתיה. ור"י סבר אכילה ושתייה צריך כדי שביעה. וא"כ כיון לפי סברת ר"י דשתייה בכלל אכילה לכן צריכה תקון. עוד נקדים מה שכתבו רז"ל מן בזכות משה. באר בזכות מריב. בזה יתבאר דהוקשה לו הוה ליה למימר ג"כ שהעלה את הבאר כדי שישהו ולמה אמר ויאכילך את המן דוקא. אלא ודאי משום דשתייה בכלל אכילה א"כ אדם הראשון חטא וחזה חטאה וצריכה תקון להדליק את הנר לזה אמר מכאן שמדליקין נר. ובזה פי' הר' יד משה ז"ל כוונת הפ' אל תלחם לחם רע עין. וכו' אכול ושתה וכו' ופסוק פתך אכלת תקיאנה ושיחת דברך בנעימים. שהיא ברכת המזון שמי שאוכל ממי שהוא טוב עין מתברך ודרשו רז"ל אל תקרי יבורך אלא יברך. שיברך ברכת המזון עכ"ד.

וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך וכו' כי ה' אלהיך מביאך וכו'. פי' הר' בר"ח לבנון ז"ל בהקדים מ"ש בגמרא החובל בבנו קטן יעשה לו סגולה בשביל ה' דברים שחייב בהן. מאי היא חד אמר יקנה לו ס"ת וחד אמר דיקלא דאכיל מינה תמרי. וכן פסק בטור חושן משפט קכ"ד שהחובל בבנו קטן יקנה לו קרקע וי"א יקנה ס"ת. והנה ישראל יש להם דין בנים קטנים כדכתיב כי נער ישראל ואוהבהו וא"כ כשהקב"ה מביא יסורין על ישראל חייב להם בה' דברים ודינא שיעשה להם סגולה. ולמאן דאמר שיקנה לו ס"ת הנה נתן להם את התורה. ולמאן דאמר דיקלא דאכיל מינה תמרי. הנה נתן לנו את הארץ הטובה ארץ זבת חלב ודבש. ואם כי אינו חייב מן הדין כי אם באחת מהם. או ספר תורה או דיקלא. הבורא יתברך שמו מטיבותיה אוטיב לתת את שתיהן. ובזה פירש הר' שמנה לחמו ז"ל כוונת המגיד אילו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל דינו, שהרי הוא כביכול פטור מן הדין רק בא' בס"ת לבד יעויין שם. ובזה יתבאר הפסוק וידעת כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך וא"כ הוא חייב לכם בה' דברים. למאן דאמר דהסגולה היא ספר תורה. ושמרת את מצות ה' אלהיך. שהיא התורה שנתן לכם בעבור ה' דברים. ולמאן דאמר שהוא דיקלא. כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה שהיא דיקלא דאכיל מינה תמרי. ע"כ דבריו.

באו"א פירש הר' בעל ספר ישמח לבי ז"ל במה שחקר הר' מור אביו ז"ל דהיאך זכו ישראל מן הדין במתנותיו יתברך שמו בנתינת התורה ובנתינת הארץ. מאחר דאמרינן בגמרא מציאת בנו זבתו הקטנים הרי אלו שלו. ואמרו בגמרא אריוח לה גדול. גדול ממש. אבל גדול הסמוך על שולחן אביו זהו כמו קטן עיין שם. וכן פסקו כל הפוסקים. וכתב הנמוקי ז"ל ואיכא דאמרי דכי היכי דבמציאה אמרינן שהוא של אביו וכן הדין אם נתנו במתנה לבן שהיא לאביו וכן אם האב עצמו נתן לו מתנות לא קנה הבן שאין לו יד לזכות יעויין שם. וכיון שכן מצינו שישראל נקראו בנים למקום כדכתיב בנים אתם לה' ואנחנו סמוכים על שולחן גבוה כדכתיב ונתן לחם לכל בשר ואם כן אנו נחשבים כדיון

בנים קטנים לפני הקב"ה ואם כן איך זכינו במתנת הארץ? והרי אין לנו יד לזכות כמו שאמרה הגמרא. דהרי אפילו האב שנתן לו מתנה לא זכה בה דאין לו יד לזכות. והרבה תירוצים לחקירה זו. ותירץ הנ"ל על פי מה שכתב הר"י בצלאל לחלק בדברי הנמוקי הנזכר לעיל דהא דקאמר דבן הגדול הסמוך על שולחן אביו קטן מיקרי ולא זכה במתנותיו היינו דוקא דלא מטי לאב הנאה במתנה זו שנותן לבנו אבל אי אית ליה הנאה ממקום אחר במתנה זו שנותן לבנו בודאי זוכה הבן במתנתו יעויין שם.

והנה כתב הר"י בן פדהצור ז"ל טעם לג' מתנות שנתן הקב"ה לישראל וכולם על ידי יסורין והם עולם הבא. וארץ ישראל. והתורה. כדי שיהיו ראויים שתשרה השכינה עליהם שעל ידי היסורין יהיו שפלי רוח ובכל מקום משרה הקב"ה על השפל. כמו שמצינו בהר סיני ובמשה רבע"ה. וכאשר משרה שכינתו עליהם הוא כבוד והנאה לו יתברך. כמו האב החפץ להיות אצל בניו ומתיקר בהם יעויין שם. ואם כן הרי מצינו תירוץ לישראל שיזכו בתורה ובארץ ישראל דכיון שסובלים יסורין ונעשים שפלי רוח זוכים להיות משכן לשכינה וזה הוי הנאה גדולה לה' יתברך שהוא האב הנותן מתנה לבניו הקטנים והיבא דאית ליה הנאה לאב שפיר זוכים אף שאין להם יד לזכות. וזה אומרו וידעת עם לכבוד לדעת. שתתן לכך לדעת ביסורין הבאים עליך. אל תאמר מקרה המה אין בם מועיל. כי כאשר ייסר איש את בנו ה' מיסרך כדי להדריכך בדרך ישרה כדי שיהיה לו הנאה בבנו כן ה' אלהיך מיסרך ומגיע לו הנאה שעל ידי זה תהיו שפלים ומשרה שכינתו עליכם והוא שמח ומתיקר בכם שעי"ז תרויח ושמרת את מצוות ה' אלהיך שתזכו בדין בתורה וארץ ישראל ואין כאן טענת שאתם קטנים ואין לכם יד לזכות וראיה לזה שתראו בעיניכם כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ואיך תזכו במתנה גדולה כזו אם לא על ידי הנאה שמקבל מכם האל יתברך או תזכו בדין הה' במתנת התורה עכ"ד.

ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה. פירש מורנו הר"י מג"ן דרך עצה לאדם כשיכלה מזון הבית. לא תאמר לא נשאר דהוא פתח פיך לעניות. אלא תאמר ברכה יש ותביא עוד מזה ומזה. ובוה שורה ברכה. והו שאמר הכתוב ארץ אשר לא. שאומר לא נשאר מזה במסכנות תאכל בה לחם. אך אם לא תחסר שתמיד אומר יש ולא תאמר אין דהיינו מלת תחסר תחסר מפ"ך. או כל בה יהיה הכל בשופע בביתך. ואל כוונה זו נראה דכיוונה אשת עובדיה לומר אין לשפחתך כל בבית. אפילו בזמן דאין לשפחתך כלום אני רגילה לומר כל בבית ולפי האמת מה שיש לי הוא כי אם אסוך שמן ועל ידי זה זכתה שנשתלחה ברכה בשמנה ושלמה כל חובותיה ויאכלו ויותרו כדבר ה' לחיות בניה עמה. ואשת עובדיה הנביא למדה זאת מיעקב אע"ה כמו שכתוב בפרשת וישלח שאמר אל עשיו כי חנני אלהים וכי יש לי כל. כלומר חנני אלהים דמרגלא בפומי. אף בשעה שבא אליפו ונשארתי ערום מכל הייתי אומר וכי יש לי כל כלומר באותו פרק במקלי עברתי את הירדן הזה וזכיתי שעל ידי זה הייתי לשני מחנות ע"כ.

באו"א פירש הר"י הנזכר כוונת הפסוקים אלו ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וכי' ואכלת ושבעת וברכת את ה' על הארץ הטובה אשר נתן לך.

יובן על פי מה שכתב הר"י בעל ספר בית ועד לחכמים. דכבר נודע דכל הגליות לברר ניצוצות הקדושה ומצרים יהיה בראשונה וינצלו את מצרים שיבררו הכל ונצטוו, לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם וגם שעל ידי התורה שנקראת לכו לחמו בלחמי. כשם שעל ידי אכילה ושתיה גופנית מבררין ניצוצות הקדושה כן על ידי הליכה רוחנית וגם הליכה מעיר לעיר הוא לברר ניצוצות הקדושה כמו שאמרו בגמרא במסכת הגיגה רב זר"ח הו"ו שקלי ואולי באורחא דבלכתן ילכו נשבעין ונוטלין ניצוצי הקדושה וזהו שקלי ואולי וזהו ואורח צדיקים כאור נוגה. וזה פירשו הפסוק תתנו כצאן מאכל ובגויים זריתנו על ידי הגליות לברר כמו המאכל. עד כאן. וזה שאמר ארץ אשר לא במסכנות דהיינו גלות. תאכל בה בה בעצמה. להם לברר ניצוצות הקדושה ואינה כעיר לא תחסר כל בה מהניצוצות וזה ענין ואכלת ושבעת וברכת דהאכילה והשתיה גופנית וע"י ברכת המזון אתה מברר ניצוצות הקדושה ואינו כמו שיצאתם ממנה ולא תוסיפו לראותה עוד הנה הכא מרובה מ"ט על הארץ הטובה אשר נתן לך שאם תעבדו את ה' תהיו לעולם על הארץ הטובה אשר נתן לך ולא תצא ממנה לעולם. עד כאן.

ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחושת. רז"ל אמרו ד' האמהות ר"ת ברז"ל בלהה רחל זלפה לאה. על פי זה אפשר לפרש כי ארץ ישראל בחינת מלכות. וכתב בזהר הק' ברעיא מהימנא שכל נשי ישראל אחידן במלכות. גונדא דיליה בסטרא אחרא ת' איש דעשיו. וזה רמז הפסוק ארץ אשר אבניה ברזל. אבן בסוד מלכות גימטריא שם בן עם הכולל. ברזל שהם ר"ת ד' אמהות ומהרריה רמז לאבות שנקראו הרים. וזה שאמר ומהרריה תחצוב נחושת אותיות נח"ש ו"ת נחש דאיהו סטרא אחרא ות' דהיינו גונדא דיליה דהיינו ת' איש דעשיו. ובקדושת הארץ המרומת בתיבת אבנים ובזכות האבות הרמוזים בתיבת מהרריה ובזכות האמהות הרמוזים בתיבת ברזל וע"י מעשנו נזכה שנחליש ידיים של עשו. וזה אומרו תחצוב נחושת כלומר תכניע הסטרא אחרא ע"כ.

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך. פירש הר"י באדרת אליהו יובן בס"ד והוא דקיימא לן שכל פעם שצריך לברך על האכילה מפני כי לה' הארץ ומלואה. והאוכל בלא ברכה גוזל להקב"ה ולכן מברך כדי שעל ידי הברכה הזאת הוא קונה לעצמו האוכל ההוא וזוכה בו ומשלו אוכל. וא"כ השתא יש לומר למה צריך לברך ברכת המזון וכן ברכה מעין ג'. והלא ברכנו ברכה ראשונה על המאכל וקנינו אותו לעצמנו ולמה צריך ברכה אחרונה? ואפשר לתרץ כי ברכה אחרונה אנחנו מברכים כדי לזכות גם בארץ. והוא כי בברכה ראשונה זכינו בפרי ההוא שהוציאה הארץ ובברכה האחרונה אנחנו זוכים גם בארץ שהוציאה הפרי ההוא. שעל ידי שאנחנו מברכים בכל אכילה הנה בזה אנחנו קונים הארץ מאתו יתברך שגם הארץ אז תהיה לנו. ובהו יובן הפסוק ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך. ואם תאמר והלא כבר ברכתי ברכה ראשונה וקניתי המאכל ההוא ולמה צריך ברכה עוד. לזה אמר על הארץ הטובה אשר נתן לך. רוצה לומר הנה ברכה זו ברכת ההודאה על הארץ עצמה מה שאין כן ברכה ראשונה היתה ברכת הודאה על הפרי עצמו. ובהו יובן הטעם שאנחנו אומרים קודם ברכת המזון ממרא. דר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכו' וכתב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. לא קשיא כאן קודם ברכה כאן

לאחר ברכה. וקשה למה אינם אומרים אותה קודם ברכת המוציא. והיינו קודם שיטול ידיו. כדי שלא יהיה הפסק. ובזה ניחא שמשום דעל ידי ברכת המזון אנחנו קונים גם הארץ עצמה. ולכן נתקנה כאן.

באו"א אפשר לרמוז בסיפתא דשמיא כי ר"ת ג' תיבות ואכלת ושבעת וברכת הוא ג' ויין גימטריא ח"י רמז שצריך האדם להתפלל תפילת ח"י ברכות ואחר יאכל ולא שיאכל קודם התפילה כי אסור לאכול קודם. ועם ר"ת את ה' אלהיך 'על' הם גימטריא ק' רמז שחייב האדם לברך בכל יום ק' ברכות. ועם ר"ת כל הפסוק גימטריא קצ"ת ועם כללות י"ב תיבות וכולל הכל יהיו גימטריא צדיק. והם אותיות צדיק. צ' אמנים ד' קדושות יו"ד קדישים ק' מאה ברכות. ויש בפסוק י"ב תיבות רמז לשלימות ההשפעה ביי"ב שבטי ישראל. גם הפסוק מתחיל בוא"ו ומסיים בכ"ף מספר כ"ו כנגד מספר שם הוי"ה ברוך הוא. לרמוז שההשפעה היא מבתנית שם הוי"ה ב"ה שהוא רחמים גמורים.

ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך. פירש בספר ארץ חמדה במ"ש בבראשית רבה ביום עשות ה' אלקים. אמר ה' אם אני בורא את העולם במדת הרחמים היו חטאים סגיאין. במדת הדין אין העולם מתקיים. אלא אני בורא במדת הרחמים ובמדת הדין ולואי יעמוד וכו'. ע"ש. והקשה בספר יפה תואר דאם כן הוה ליה לומר פירוש זה בתחילת הבריאה והוה ליה לומר בראשית ברא ה' אלקים וכו'. ותירץ דאיתא במדרש אבכיר דתחילת הפרשה היא אלה תולדות השמים וכו' אלא שלא כתב כן בתחילה כדי שלא יתגאה בהן הקורא ראשון בתורה לאמר אני קראתי ראשון ע"ש. והאריך שם בזה דאיכא פלוגתא אם נברא העולם תחילה במדת הדין לבד ושפיר לא פתח באלה תולדות השמים אבל לפי המדרש שזכרנו ס"ל דנברא מיד בדין ורחמים יחד. ומשום הכי היה ראוי להתחיל אלה תולדות השמים וכו' ביום עשות ה' א. וזה שאמר ורם לבבך והסיבה ושכחת את ה"א שצריך הקב"ה מדת הדין עם מדת הרחמים וברא את העולם ואם כן היה מן הראוי שיתחיל התורה מאלה תולדות השמים והארץ. וצ"ל שלא יתגאה בהם הקורא ראשון ואסור להתגאות רק שפעמים שאתה תשכח דבר זה לכך נאמר ורם לבבך. ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך. אפשר לומר שיש מחלוקת בפוסקים אם שכחה הוי אונס או לא. אבל אם השכחה נעשתה בפשיעה. אפילו למאן דאמר ששכחה הוי אונס מודה פה דחייב. דקיימא לן תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב. וזה שאמר ורם לבבך שפשעת בגאולה. ומה ושכחת את ה' אלהיך וגרם לך מחמת פשיעת הגאולה ותחילתה בפשיעה וסופו באונס חייב ע"כ.

אל תאמר בלבבך וכו' בצדקתי וכו' וברשעת וכו'. קשה מה צריך לומר תרתי בצדקתי וברשעת. הלא בחדא מספיק. ויש לומר על פי תקנת והסכמת של החזקת. כי גם הנוכחים בארץ הוא שכירות ששוכרים מהקב"ה אדון כל הארץ שנותנים לו שכר דהיינו המצות. ואם כן אפילו תבא אומה אחרת ותעשה מצות ומעשים טובים אינה יכולה ליטול הארץ מיד המחזיקים בה ואפילו שישלמו יותר שכר דהיינו שעושים יותר זכויות. מפני שאין זו ועשיית הישר והטוב. ולכן אין יכולים לומר בצדקתי לבדי אלא צריך לדעת וברשעת הגויים דהיינו שאינם מקיימים המצות דידהו שהוא השכר וכשאינן השוכר פורע שכירות אין לו תקנת הסכמת של החזקת. ולזה אמר לא בצדקתי כלומר גם אתה אינך פורע שכירות.

אלא ברשעת הגוים כלומר האמת שהגוים אינם פורעים שאין מקיימים המצות שלהם ובשביל זה הותר להורישם. וכיון שהותר ליקח אותה מידם מותר אף למי שאינו פורע. וזה שאמר אומה של בוזזים אתם שנטלתם ארץ שהחזיקו בה האומות בשכירות דהיינו השבע מצות ואף על פי שאתם פורעים יותר שכירות דהיינו התרי"ג מצות אין הדין ליטלה מהם וליתנה לכם. אמר להם הקב"ה הלא בוזזה בידכם שאתם נטלתם מהאומות הקודמים שאפילו שאתם זוכים יותר אין יכולים ליטלה מהם אלא האמת הוא שאין כאן דין חזקה אלא לפי שאותם האומות הראשונים לא פרעו שכירות שלא קיימו המצות ואם האמרו גם הנוטלים וגם אתם (ישראל) לא קיימתם אין זו טענה של כלום דכיון שאין פורעים שכירות א"כ נשאר החזקה להקב"ה אדון כל הארץ ואז יוכל ליתנה למי שרוצה אף שאין פורע לו שכירות. וזה שאמר העולם ומלואו וכו' כשרצה וכו' ליטלה מהם. מהר' צמח.

זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב וכו'. איתא במדרש אמר משה רבע"ה חשוב אותם כסדום שויתרת לאברהם אע"ה עד עשרה צדיקים ואני מעמיד פ' צדיקים. ע' זקנים אהרן נדב ואביהו אלעזר ואיתמר פינחס וכלב. אמר לו הקב"ה היכן עוד ג'. אמר לו זכור לאברהם ליצחק וליעקב. מיד אמר לו סלחתי כדבריך. זה שאמר שלמה הע"ה ושבת אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה ע"כ.

וכתב הר' דרוש שמואל הביא דבריו הר' אברהם אנכי. שהמאמר הוא תמוה דמה שבת יש למתים יותר מן החיים, הלא בין כולם נשלם הבקשה וכולן שוים לטובה במספרם. ותו דאי כסדום היה די בעשרה. ופה למה הוצרך לשמונים. וביאר הענין דכסדום נחשב לאומה יחידית ודי ביו"ד ועל זה החשבון לכל שבט ושבט בפני עצמו דאקרי קהל וכל שבט עשרה הסר שבט לוי נשאר מגיע בעד י"א שבטים ע"ז ז' לכל שבט א"כ נחסר לכל שבט ג', לזה אמר משה רבע"ה זכור לאברהם ליצחק וליעקב נחשבים עם כל שבט ושבט ועל זה אמר שלמה הע"ה ושבת אני את המתים מן החיים שהחיים נחשבו רק פעם א' מה שאין כן המתים שהם אברהם יצחק ויעקב חשב אותם י"א פעמים עם כל שבט ושבט. ומני"ר פירש דהדמיון לאברהם אע"ה כסדום הוא כשבקש מ"ז צדיקים ט' לכל כרך כפירוש רש"י ז"ל שצירף לאברהם עמהם עם כל כרך. זה תוכן דבריו. ולפי דברי קודשו אתי שפיר מה שאמר הכתוב ואברהם היו יהיה לגוי גדול ונברכו בו לפי מה שדרשו רז"ל על ל' צדיקים כמנין יהיה. אף אנו נמנה ואברהם היו יהיה היו בכללות ויהיה בפרטות להגן עם שאר צדיקים בכל צירוף וצירוף ע"כ. ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וכו'. פירש הר' בשער החצר במה שחקר הר' בס' שבט מוסר שמצינו שה' מלך גאות לבש שהקב"ה מתלבש בגאווה וא"כ למה אסר רחמנא הגאווה כל כך לאדם בתכלית הריחוק עד שאמרו שאמר הקב"ה אין אני והוא וכו' כיון שהוא מתלבש בה וקרא כתיב והלכת בדרכיו מה הוא רחום וכו' א"כ מה הוא גאה ראוי לאדם להיות גאה. וביאר על זה הר' שהתשובה לזה כי הנה אנחנו עם בני ישראל מצווים על תצדקה ולפייס את העניים ולנחם אבלים וכמה מאלו הדברים המורים על שפלות לכן ביכולתו יתברך להיותו לבש הגאות ועם כל זה להיותו עם הדכה ושפל רוח.

ולנחם אבלים ולקבור מתים אף על פי דהני תרי דברים דסתרן אהדדי, לכן לו נאה ויאה הגאווה כי אין זולתו. ובזה פירש על פי מה שאומרים ביוצר שבת המתגאה על חיות הקודש ונהדר בכבוד על המרכבה חסד ורחמים מלא כבודו שהגם שהוא מתגאה עם כל זה חסד ורחמים וכו'. וזה שאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו מה הוא רחום וכו' ושמה האמר מה הוא גאה אף אתה תהיה גאה לזה אמר לשמור את מצות ה' אלהיך ואת חוקותיו ואם תהיה גאה לא תוכל לשמור מצותיו כאמור ע"כ. באו"א פירש הר' הגו' משם מהר"א מוספיא ז"ל דעיקר עבודת ה' שיהיה שלם האדם בארבע מדות הידועים שהם היראה והאהבה והתורה והמצוה כידוע. ועל פי זה יתבאר הכתוב. ועתה ישראל מה ה' שואל מעמך כנגד יראת ה' ואמר כי אם ליראה, וכנגד האהבה אמר ולאהבה אותו. וכנגד התורה שהיא תשובה כאילו עובד עבודה כמו שאמרו רז"ל על פסוק זאת התורה לעולה וכו' אמר ולעבוד את ה' אלהיך, ודיקא נמי כי ג' תיבות אלו לעבוד את ה' אלהיך בגימטריא תורה. בכל לבבך ובכל נפשך לרמוז למה שאמרו רז"ל אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ, וכנגד המצות אמר לשמור את מצות ה' אלהיך, ע"כ. ודבריו פי חכם חן.

ובמסרה איתא ד' פעמים מה, א' ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ, ב' מה אנוש כי תזכרנו, ג' מה רב טובך אשר וכו', ד' מה ה' שואל מעמך. פירש הר' הגו' במה שפירש על פסוק וחישב לו הכהן וכו' על פי מה שאמרו למי נושא עון למי שעובר על פשע והיינו טעמא שהסברה נותנת לומר שהתשובה לא תועיל לחוטא שהרי הדברים קל וחומר ומה אם חטא למלך בשר ודם אחת דתו להמית על אחת כמה וכמה למלך מלכי המלכים הקב"ה. ולעומת זה יש סברה להפך כי החוטא לפני אדם כמותו פוגם הוא בכבודו. וכדי בזיון וקצף. ומשום הכי לא יועיל לו התשובה מה שאין כן המורד בקונו מלך מלכי המלכים הקב"ה אינו פוגם בכבוד ה' כלום כי מה הוא האדם שיפגום בכבוד ה' ב"ה. למשל אם יחטא יתוש שהוא בריה קטנה לאדם אין כבוד לאדם לעמוד כנגדה באומרו מה לבריה קטנה זו לעשות לי מאומה. ואם כך יאמר האדם ליתוש מה יאמר הקב"ה לאדם אשר הוא כאין נגדו ואין בכל העולמות בריה קטנה ושפלה כאדם ומצד זה הסברה נותנת שתועיל התשובה. וכיון שיש סברה לכאן ולכאן אם תועיל התשובה אם לאו. אם האדם מעביר על מדותיו בחייו יוכל להפך הכל בזכותו. ולומר אם אני עברתי על מדותי ומחלתי לאיש שכמוני, ומכל שכן הבורא יתברך שהכל כאין נגדו. מה שאין כן כשאינו מעביר על מדותיו והוא נוקם ונוטר ממי אשר חטא לו בוודאי הוא שלא יוכל להפך בזכות עצמו שיש קל וחומר להפך כי יחטא איש לאיש שהוא עפר אינו מחל מכל שכן מלך מלכי המלכים הקב"ה. לכן אמרו כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו ע"כ.

בזה יתבאר כוונת המסורה דיש סברה שלא תועיל התשובה כיון שהאדם חוטא להקב"ה שגדולתו בלי תכלית וזה שאמר ה' אדוננו מה אדם. ויש סברה שתועיל התשובה כיון שהאדם הוא בריה קלה ושפלה ואם חטא אדם מה תפעל בו וזה שאמר מה אנוש כי תזכרנו ועל פי זה מה רב טובך אשר צפנת ליראיך שגדל חסדו וטובו יתברך שמו ומקבל את האדם בתשובה אך בתנאי מה ה' שואל

שהרבה שאלות שואל מעמך קבעת עתים וכו' עם כל זה כי אם ליראה. ר"ל העיקר יראת ה', אי איכא אין ואי לא לא ע"כ.

באו"א פירש הר"י בס' שני אליהו ז"ל על פי מה שכתוב במדרש עתידה בת קול להיות מפוצצת בראש ההרים ואומרת מי הקדימני ואשלם. מי מל את בנו לפני שנתתי לו בן וכו'. אכן פירש בס' משכנות יעקב ז"ל דהוא הדין בעושה המצוה מצות אנשים מלומדה. אבל אם עשה אותה בדקדוקיה וכו' או מקבל עליו אפילו שאינו חייב, כגון למול את בן חבירו וכיוצא, או שעושה המצוה בזריזות, יש לו שכר (מהרח"י אלגאזי). וזה שאמר ועתה וכו' כי אם ליראה. שהיא ממך או ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' בכל לבבך וכו' או כשתבא לשמור את מצות ה' יהיה לטובתך לטוב לך כמו שכתב רש"י ז"ל לקבל שכר, אם לא כן יש טענת מי הקדימני, ע"כ לשונו בקיצור.

באו"א ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך וכו' על פי מה שאמרו רז"ל אין ועתה אלא לשון תשובה. כי בהיות האדם חוטא נאחו בסבך פלוני נוקבא דיצה"ר אשר היא יותר גשמית גימטריא תפ"א עם הכולל היא וחילותיה דידה שהיא כמספר תפ"א. וזה אמרו אין ועתה כמספרו שהוא שם הפלוגית אלא תשובה ועל ידי התשובה מכניע את היצה"ר וזוגתו ומבטלם. וגם על ידי התשובה מיחד שם קודשא בריך הוא. וגם על ידי התשובה יזכה למדת הענוה וההכנעה והוא העיקר הגדול, כי על ידי הענוה נמחלים עונותיו והוי כאילו מקריב כל הקורבנות, ונעשה מרכבה לשכינה וניצול מכל גזירות קשות ורעות וכהנה רבות כמו שאמרו רז"ל. וזה שאמר ועתה ישראל שתשוב בתשובה וכי תימא מי יוכל לעשות תשובה שצריך כמה תעניות וסיגופים, לזה אמר מה ה' אלהיך שואל מעמך, מלת מה ה' דורש ממך, כלומר הענוה על דרך ונחנו מה שתהיה חשוב עצמך בעיניך כלא חשיב, ובזה מתכפרין עונותיך. אבל הענוה לא תהיה אלא ליראה את ה', לא להפך שיאמר מה אני אם אעבור עבירה אחת אין מעשה קטן כלום. ולכן אמר מה וכו' כי אם ליראה שהענוה תהיה לטובה דווקא וק"ל ע"כ. שמלתך לא בלתה מעליך וכו' וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרדך. והוא כי המן היה נבלע באברים. והא דכתיב ויתד תהיה לך על אוזניך הם אותם שפלטם הענן מחמת חטא. שלא היה להם מן ואכלו לחם ממה שאומות העולם מוכרים להם אבל השמלות לא בלו אפילו שהיה הענן פולטן, וזה שדייק ואמר זה ארבעים שנה וזהו לאות כי כאשר ייסר איש את בנו שמייסר למנוע ממנו אכילה לזמן מה אבל לא יפשיטו את בגדיו להציע ולהניח אותו ערום ויחף. גם יש להבין למה היו השמלות מספיקים לכל ארבעים שנה, וגם המן היה יורד להם מדי יום ביומו, ולמה לא היה יורד בפעם אחת לזמן מרובה ולמה היו ממתנינים דבר יום ביומו ללחם, אבל היה זה לטובה להם כיון שהיו ארבעים שנה במדבר ומסעות רבות נסעו והיה להם טורח הדרך להוליך עמם מזונות ולכך היה המן יורד בכל יום מחדש מה שאין כן שמלתם ונעליהם שלבשו לא היה להם לטורח הדרך, ע"כ מס' תפארת יהונתן ז"ל.

וגם את הצרעה ישלח ה' אלהיך בס' עד אבוד הנשאים והנסתרים מפניך. כי לרוב העמים יסתרו ביערים ובנקיקי הסלעים וא"כ איך ירגישו בם ישראל לשרש אחריהם, ואיתא במדרש שהצרעה ניקרה את עיניהם וסירסתם, ויש להבין

מה חטאו עד שהטמינו עצמם ביצרים דאולי גם כן ישלימו כגבעונים וישימם לחוטבי עצים ושואבי מים. ויש ליתן טעם שהיה מדה כנגד מדה. כי חטא כנען היה שראה ערות נח וגם סרסו על כן גם הצרעה תנקר את עיניהם ותסרסם ע"כ. ועתה ישראל מה ה' אלהיך וכו'. פירש הרב בעל אשד הנחלים ז"ל כוונת הפסוק על פי מה שאמרו רז"ל בשעת מתן תורה אמרו אומות העולם מה אלו אף אלו, מה ראו אלו להתקרב יותר מכל אומה ולשון? אמר להם הקב"ה הביאו לי ספר יחוסין שלכם וכו'. ופירשו רז"ל דכוונתם למה לישראל כפה עליהם ההר כגיגית אבל לאומות העולם לא עשה כן? כי התזיר הקב"ה התורה על כל האומות ולא כפה עליהם ההר וזה הוי תועלת לישראל שלמחר יאמרו שהם אנוסים ולזה סתם פיהם הקב"ה ואמר להם הביאו לי ספר יחוסין שלכם כשם שבני מביאים. הכוונה כי ישראל הם מיוחסים שאחזו מעשה אבותיהם בידיהם וקיימו כמה מצות לפני נתינת התורה כמו שעשו אבותיהם כמו שאמר הכתוב בפ' יתרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. ראוי היה לומר נשמע ונעשה. אלא אמרו ישראל לפני הקב"ה עד שלא שמענום קיימנום. יעקב קיים שנאמר הסירו את אלוהי הנכר וכן יצחק. הרי ישראל קיימו כמה מצות לפני כפיית ההר. אבל אתם אפילו ז' מצות שנתתי לכם לא קיימתם וכמו שכתבו במס' ע"ז הראשונות ישמיעונו. וכיון שכן קודם נתינת התורה היו מקיימים כמה מצות. שאמרו רוצים אנחנו מחמת הכפיה. לא חשיבי אנוסים כמ"ש רוצים אנחנו הא ודאי ברצון טוב ע"כ. בזה יתבאר במה שאמר משה לישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך וכו' לשמור את מצות ה' אלהיך. דייק לומר מעמך דווקא ולא משאר אומות. ולזה אמר משה רבע"ה שאם תאמרו למה דווקא מעמנו ולא משאר אוה"ע לכן אמר לה' אלהיך השמים וכו' שכל האומות שאלו למה הקב"ה גזר עלינו יותר מכל האומות שהתזיר את התורה עליהם ולא רצו לקבלה וגם אנו לא רצינו וכפה עלינו ההר כגיגית יותר מכולם. לזה אמר רק באבותיך חשק ה' ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים וזהו רצון הבורא יתברך מה שגזר עליכם מכל העמים משום שרק באבותיך חשק ה' שקיימו את התורה לפני נתינתה. ומזה הטעם בחר בזרעם אחריהם. שגם אתם בדרך זה הלכתם שקיימתם כמה מצות לפני נתינת התורה. שאחזתם מעשה אבותיכם ולכן אין לכם טענת אונס. מה שאין כן כל העמים שאפילו מה שנצטוו לא קיימו. ע"כ.

באו"א פירש הר' בס' שושני לקט אשר פירש בדרך מליצה כוונת אומרו ועתה ישראל תיבת ועתה אין לה הבנה. גם אומרו ליראה את ה' ודרשו רז"ל אטו יראה מלתא זוטרתה היא ותירצו אין, לגבי משה מלתא זוטרתה היא. לכן יובן שהעבירות ב' סוגים הם א' עבירות שבין אדם למקום ב' עבירות שבין אדם לחבירו ועבירות שבין אדם לחבירו הם קשים יותר לפרוש מהם כי המה מה שאדם דש בעקביו כמו גזל אונאה רכילות לשון הרע קנאה ושנאה וכדומה ובפרט אותם בני אדם אשר טרודים בעסק פרנסתם. אומנם אותם אנשים אשר פרשו מהבלי העולם ומלאכתם נעשית על ידי אחרים. יוכלו להמלט מהם לגמרי בנקל אם ירצו. ואין עליהם רק עבירות שבין אדם למקום ואם אינו יוצא מפתח ביתו קרוב לו לשמוע דברי ה'. וזה שאמר משה רבע"ה פרשה זו כשהיו במדבר ועדיין היה להם המן. לכן אמר ועתה דייקא רוצה לומר בעת הזאת שאין לכם

עסק משא ומתן. מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך. מעבירות שבין אדם למקום ודו"ק.

באו"א פירש בספר ארץ החיים בהקדמת המסרה הנז' על פי משל למלך א' שציוה לעבדו לעשות סעודה גדולה ולהביא מכל תענוגי עולם וכלי כסף וכלי זהב ויזמין לסעודה אנשים מהוגנים שרים ונכבדים ונקיים. ואחר שהכין העבד הפלטין וכל צרכי הסעודה בקש להזמין אנשים ולא מצא אנשים כמו שציוהו המלך אז אמר למלך. והמלך אמר לו כל מי שמקבל מוראי יבוא. והנמשל על מלך מלכי המלכים הקב"ה שהזמין גן עדן גדול ומי יזכה. ומי יבוא מה אדיר שמך. דעין לא ראתה מה רב טובך אשר צפנת ליראך. מה אנוש כי יזכה לזה מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה ע"כ.

באו"א פירש בספר אברהם אנכי ז"ל על פי מה שאמרו רז"ל שיעקב ועשו חלקו העולמות. ואם כן איך ישראל בהנים מענה"ז? ותירץ מהרש"ף ז"ל דעל ידי התורה הוה להו כמציל מזוטו של ים ומשלוליתו של נהר. וזה שא' מה אנוש כי תזכרנו כל שמה תחת רגליו צונה זאלפים כולם בעוה"ז ואיך יזכו למה רב טובך אשר צפנת בעוה"ב שזה נגד החלוקה של יעקב ועשו לזה אמר על ידי מה. התשובה לזה מה אדיר שמך בכל הארץ שנתן התורה לישראל. ועוד מה ה' שואל מעמך אל תיקרי מה אלא מאה ברכות ועל ידי הברכות. והארץ נתן לבני אדם ע"כ.

והנה על פי דרשה זו אל תקרי מה אלא מאה ברכות. ביארו המפרשים בזה דמה בא"ת ב"ש הם ה"ץ י"ם גימטריה ק' והרב חיד"א פירש בספר פני דוד מהיכא שמיע ליה דאל תיקרי מה אלא מאה קאי על הברכות ולא לק' מצות? והוא דסמיק להאי קרא הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה והיינו בכונן למאי דר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב והארץ נתן לבני אדם ותירץ כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. מפה נראה שעל ק' ברכות משתעה דהרי הן לה' אלהיך השמים וכו' הארץ וכל אשר בה. ואיך כתיב והארץ נתן לבני אדם אינו אלא על ידי הברכות ע"כ.

והרי אורח לצדיק ז"ל פירש כוונת הפסוק נגד טענת הכופרים שאומרים שמרוב רוממותו יתברך בשמי השמים אינו משגיח בתחתונים. אך מצינו דבמקום גדולתו אתה מוצא ענותנותו וכו' וזה הרמז מה ה' אלהיך מזה תבין דהן לה' אלהיך השמים ושמי השמים וסיפיה דקרא הארץ וכל אשר בה שמשגיח בתחתונים וזה מה שאמר דוד הע"ה ה' אדוננו מה אדיר שמך. וזו הוכחה שמשגיח בכל הארץ לבטל טענתם ע"כ.

והיה אם שמוע וכו' פירש הר' יוש"א ז"ל על פי מה שאמרו רז"ל: אר"י לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם ומאי טעמא התחיל בבראשית אלא משום כח מעשיו הגיד לעמו. כדי שלא יאמרו אומות העולם לסטים אתם וכו' וקצת קשה וכו' זו הדרך מי שנתן מתנה לחבירו תוזר בה והלא כבר זכו במתנה זו? והרי בעל שני לוחות הברית תירץ. דשפיר יכול לחזור וליטלה מדין כל האמור בפרשת מלך וכו' ובפרשת מלך כתוב ואת שדותיכם יקת. והנה התוספות במס' סנהדרין הקשו דאם כן למה נענש אחאב משום שלקח

כרם נבות? ותירץ משום דזה לא נאמר אלא במלך א' לא כן כשיש ב' מלכים ואחאב היה עמי יהושפט, משום הכי נעושי.

עוד נקדים על מה שכתב המדרש שאל ההוא מין את ר' עקיבא אם הקב"ה שומר שבת איך מוריד גשמים בשבת. אמר ליה ר' עקיבא אמשול לך משל לשנים שהיו דרים בחצר א' אוסרים זה על זה. אבל א' אינו אוסר ומותר לטלטל בכל החצר אף כאן הקב"ה כוליה עלמא דיליה היא מותר לטלטל בכל העולם כולו נמצא לפי דעת המין שיש ח"ו שתי רשויות א"כ אינו יכול להוריד גשמים בשבת דהוי כשנים שדרים בחצר א' שאוסרים זה על זה. עוד נקדים מה שכתוב במס' ברכות כתיב לה' הארץ ומלואה וכו' כאן לפני ברכת המזון וכו' ובמדרש תירץ כאן כשעושים רצונו של מקום וכו' ופירש הרב בעל אספקלריא המאירה דכשעושים רצונו של מקום אז השכינה שורה בתחתונים דהוי לה' הארץ ומלואה וכשאין עושים רצונו של מקום אז מסלק שכינתו למעלה והשמים לה' דוקא. נמצא דאם עושים רצונו של מקום אז השמים והארץ רשות א' והוי כמטלטל בחצירו ויכול להוריד גשמים בלילי שבתות בעתם אבל אם אין אנחנו עושים רצונו של מקום הוי כשתי רשויות דהשמים לה' והארץ לבני אדם. ואינו יכול להוריד גשמים בשבת.

עוד נקדים מה שחקרו ז"ל כיון שיעקב ועשיו חלקו העולמות א"כ אין לישראל אפילו דריסת רגל דשני אחים שחלקו אין להם זה על זה אפילו דריסת הרגל ואם כן כל מה שעושים לאכול ולשבע הוי גזל. ותירץ ז"ל שעל ידי התורה הוי להם כמציל וכו' עיד תירץ שאנו זוכים מדין כל האמור בפרשת מלך וכו' דנותן לעבדיו עושה מלאכתו הכא נמי אנחנו עמו עבדיו עושים מלאכתו התורה והמצוות ואפילו אם ח"ו עולה על לב ישראל לומר דיש ב' רשויות חלילה אם כן שוב אין הקב"ה יכול לפרנס את ישראל מדין זה שזה לא נאמר אלא במלך א' דדוקא לא בשני מלכים. מעתה זה אומרו היה אם שמוע תשמעו וכו' שאתם עושים רצונו של מקום. וגם לאהבה את ה' אלהיכם ולעובדה לו לבדו ולא תאמינו באל אחר או ונתתי מטר ארצכם בעתו רוצה לומר בלילי שבתות שכיון שאתם מידים דכילי עלמא דילי אז הוי השמים והארץ רשות א' ומותר לטלטל בחצירו. אבל אם אין עושים רצונו של מקום אם כן מוכרח השמים לה' שהוא מסתלק למעלה. ומכל שכן אם מאמינים באל אחר ח"ו אם כן הוי שתי רשויות ואין יכול להוריד גשמים בשבת. אבל על ידי שאתם מאמינים באחדותו יתברך ומקיימים את תורתו ומצותיו, אז אתם מרויחים ריות אחר יהוא ואספת דגנך ותירושך ויצהרך ואז הוי דידך ולא לאומות העולם. משום שעל ידי קיום התורה הוה ליה כמציל מזונו של ים וכו' וגם מדין כל האמור בפרשת מלך. מלך וכו' ועל ידי זה ואכלת ושבעת שמלבד חיותכם תוכלו להתענג בריות וליכא גזל. לא כן כשיפתה לבבכם וסרתם וכו' ימאמינים שיש ח"ו שתי רשויות אז מלבד ועצר את השמים ולא יהיה מטר בלילי שבתות דאינו יכול לטלטל בחצר של שני שותפים ח"ו דהוי כמו שנים שהיו דרים בחצר אחת שאוסרים זה על זה מלבד זה גם ואבדתם מהרה שלא יהיה להם קיום בעולם כלל ואפילו דריסת רגל מאחר שטוענים עליכם אומות העולם שאתם נהנים מהעולם הזה גזל בידכם שכיון שחלקו העולמות. ועוד ואבדתם מהרה מעל הארץ שחזרת טענת אומות העולם שטוענים שגזל היא בידכם ואם

נאמר שזכותם בה מדין כל האמור בפרשת מלך וכו' דין זה לא נאמר אלא במלך אחד לא כן לדידכו שמאמינים שיש שתי רשויות וכו' אי אפשר לכם לזכות עוד בארץ משום הכי השמרו לכם וכו' ע"כ.

באו"א והיה אם שמוע וכו' פירש הרב בעל אשר לשלמה ז"ל על פסוק עיני ה' אלהיך בה. עתים לטובה עתים לרעה. כיצד הרי שהיו ישראל ברי"ה רשעים גמורים ופסקו להם גשמים מועטים ואחר כך חזרו בתשובה. להוסיף אי אפשר שכבר נגזר בראש השנה, אלא הקב"ה מורידם בזמנם על הארץ הצריכה להם. עתים לרעה כיצד. הרי שהיו צדיקים גמורים ברי"ה ופסקו להם גשמים מרובים. לסוף חזרו בהם. למנוע מהם אי אפשר, אלא הקב"ה מורידם שלא בזמנם על הארץ שאינה צריכה להם. ופירש רש"י ז"ל על הארץ שצריכה שדות וכרמים וגנות. שאינה צריכה ביערות ובמדברות. מעתה זה אומר. והיה אם שמוע וכו' ר"ל אפילו אם נגזר ברי"ה גשמים מועטים אפילו הכי אם שמוע תשמעו אל מצותי ותחזרו בתשובה אף אני אעשה זאת ונתתי מטר ארצכם ר"ל בגנות ופרדסים וזה אומרו ארצכם, לא ביערות ובהרים שהוא מקום הפקר אלא בארצכם וגם בעתו דהיינו בזמנם ועל ידי זה ונתתי עשב וכו' אבל השמרו לכם וכו' דאז אפילו אם נגזר מראש השנה גשמים מרובים אני מורידם שלא בזמנם ועל ארץ שאינה צריכה לתת דגן וזה שאמר ולא יהיה מטר כלל. אלא ר"ל שלא יהיה מטר בשדות ובכרמים אלא יהיה ביערות ובמדבר באופן לא תתן את יבולה ע"כ.

באו"א פירש הר' בספר שארית יעקב ז"ל בסוף פרשת בחקותי במאי דקימא לן יכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך והיינו דוקא בעבד כנעני דלא כתיב בהו כי טוב לי עמך אבל לא בעבד עברי דכתיב ביה כי טוב לו עמך. ועוד אמרו רבותינו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו וכן מצינו שהתנהג הקב"ה עם ישראל. כמו שאמרו רז"ל אדם קונה עבד כדי שיאיר לו ונושא פנס לפניו. אני שניתני ועשיתני מה שמוטל על העבד לעשות לרבי כביכול. כמו שאמר הכתוב והי הילך לפניהם והיה טעמו משום דכתיב כי לי בני ישראל עבדים והקונה עבד עברי כקונה אדון וכו' כביכול. יזה אומרו עבדו את ה' בשמחה יען דעו כי עם ה' אלהים הוא עשנו ולו אנחנו כי על ידי שאנחנו עבדים לו. נעשה כביכול כאילו קונה אדון לעצמו. ולא אנחנו עמו אלא כאדונינו דכתיב כי טוב לו עמך והיינו דמטיק הודו לו ברכו שמו כי טוב ה' לעולם חסדו. וזהו כוונת הפסוק כי לי בני ישראל עבדים וסמך ליה אם בחקתי תלכו כי הוא בא להבטיחם במזונותיהם על שהם עבדיו וחייב במזונותיהם. לפיכך הקדים לזה אם בחיקותי תלכו ר"ל דאין זה רק כשיחזיקו בתורת יהודית. לאפוקי אם בחוקותי תמאסו דחזר דינם כעבד כנעני דמצי אמר ליה עשה עמי ואיני זנך. בזה יתבאר כוונת הפסוק הנזכר והיה אם שמוע וכו' לאהבה את ה' אלהיכם ולעובדו בכל לבבכם ונתתי מטר ארצכם דמדין עבד עברי דכתיב ביה כי טוב לו עמך חייב במזונותיהם. ולא עוד אלא מה שדרכו של עבד לעשות לרבו אני אעשה לעבדי. ונתתי מטר ארצכם אני אתן ולא על ידי שליח לכן השמרו לכם פן וכו' וסודתם וכו' דאז ועצר את השמים ולא יהיה מטר דכיון שעבדתם עבודה זרה הוה ליה כדין עבד כנעני שיכול לומר לו עשה עמי ואיני זנך עד כאן.

וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר. יש להקשות כיון שאמר ועצר את השמים ממילא ידוע שלא יהיה מטר ולמה ליה לאומרו? ונראה לי לומר על מה שכתב במס' קדושין (דף לב) אמר רב חסדא הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול אבל האב שמחל על כבודו כבודו מחול ור' יוסף אמר אפילו הרב שמחל על כבודו כבודו מחול שנאמר וה' הולך לפניו יומם. אמר רבה הכי השתא התם הקב"ה כוליה עלמא דיליה היא והתורה דיליה היא. ומחיל ליה ליקריה. אבל הכא תורה דיליה היא? הדר אמר רב אין. תורה דיליה היא. דכתיב ובהוררתו יהגה יומם ולילה. אמר ר' אשי אפילו למאן דאמר הרב שמחל על כבודו כבודו מחול. אבל נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול. מיתבי מעשה ברבי אלעזר ור' יהודה ור' צדוק שהיו מסובין בבית המשתה של בנו של רבן גמליאל והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם. נתן הכוס לר' אלעזר ולא קבלו נתנו לר' יהודה וקבלו. אמר לו ר' אלעזר מה זה יהושע אנו יושבין ורבן גמליאל עומד ומשקה עלינו: אמר לו מצינו גדול ממנו ששמש אברהם גדול ממנו ושמש. אמר לו ר' צדוק עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ועוסקים בכבוד הבריות. הקב"ה משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד הטל ומצמיח אדמה ועורך שולחן לפני כל אחד ואחד ואנחנו לא יהיה רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו. אלא אי אתמר הכי אתמר. אמר ר' אשי אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך עד כאן. וקשה הרי הקב"ה מלך על כל מלכים וכמו שציוה בתורה שלא ימחול המלך על כבודו היה צריך שגם ה' יתברך שמו שלא ימחול אלא בשביל ששביב רוחות ומעלה נשיאים.

ונראה לי לומר שמלך בשר ודם אין כבודו מחול. אבל הקב"ה יתברך שמו אם מחל על כבודו כבודו מחול. כמו שכתבו החוספות במס' סנהדרין (דף יח) שתלמיד חכם עדיף ממלך ולכן אף על פי שתלמיד חכם אינו צריך לעמוד כשעומד בדין. המלך צריך לעמוד. והאי דתלמיד חכם יכול למחול על כבודו מה שאין כן מלך דלאו משום דחשיבות המלך הוי טפי מחשיבות דתלמיד חכם אלא משום קרא דקאמר שום תשים שתהא אימתו עליך ואין כבודו בא לו בשביל עצמו אלא משום שמצות המקום כך היא ואין יכול להפקיע מצות המקום. אבל תלמיד חכם תורתו דיליה היא ויכול למחול הטב על כבודו דשלו היא עד כאן. והכא נמי מה שהקב"ה מלך העולם מחל על כל מה שאין כן מלך בשר ודם לאו משום דחשיבות דמלך בשר ודם הוי טפי ח"ו אלא משום קרא דשום תשים ואין כבודו בשביל עצמו אלא משום דמצות המקום ברוך הוא כך היא ואין בידו להפקיע מצותו יתברך אבל הקב"ה כבודו יתברך בא לו בשביל עצמו וכיון דבשביל עצמו הוא יכול למחול הטב על הכל דשלו הוא.

ובמדרש פרשת משפטים פירש על מעשה ברבן גמליאל ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא שהלכו לרומי ודרשו אין דרכו של הקב"ה לגזור גזירה ואינו מקיימה. היה שם מין אחד אמר לו למה אינו משמר את השבת. אמר לו אין אדם רשאי לסלטל בחצירו בשבת? אמר לו הן. אמר לו העליונים והתחתונים חצירו של הקב"ה שכתוב מלוא כל הארץ כבודו. ובילקוט רמז בשם ספרי. ונתתי מטר ארצכם. ונתתי אני ולא מלאך. על ידי ולא על ידי שליח. ר'

נתן אומר בעתו בלילי שבתות. ובמדרש פרשת בראשית. מה טעם גילה הקב"ה לישראל מה שברא ביום הראשון וביום השני, מפני אומות העולם שלא יהיו מונים את ישראל ואומרים אומה של בוזזים אתם. וישראל משיבין להם. העולם ומלואו של הקב"ה כשרצה נתנה לכם וכשרצה נטלה מכם ונתנה לנו. ובוה יבואר ענין הכתובים שבתחילה אמר והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וכו' ולעובדו בכל לבבכם שלא יהיה בלבבכם אלא אחד ולא תאמינו בלבבכם שחס ושלום שיש שתי רשויות. שאז אין אתם עובדים את ה' בכל לבבכם. אלא בחצי לבבכם שהחצי האחד הוא לעבודה זרה. אבל כשיהיה בכל לבבכם שתאמינו שהוא אחד בעולם אז ונתתי אני בעצמי מטר ארצכם ולא על ידי שליח כי אין להקשות שאני מלך וקיימא לן דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול ואיך אני מחל על כבודי דכיון שאני יחיד בעולמי וכל העולם שלי, יכולני למחול על כבודי שאיני דומה למלך בשר ודם כנוכר. ועוד אחרת אעשה לכם שאתן להכם המטר בעתו דהיינו בלילי שבתות שאין להקשות למה איני משמר את השבת שכיון שאני יחיד וכל העולם שלי הוא וכל העולם חצרי הוא ואין כאן חילול שבת. אבל השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים. אחרים דייקא שתאמינו כי וגם בעבודה זרה דנמצא דאותם אלהים הם אחרים שכבר יש לכם אחד ואותם הם אחרים. ואז ועצר את השמים שלא אוריד לכם מטר אני בעצמי שלפי שיטתכם איני יכול למחול על כבודי כי איני יחיד ואין כל העולם שלי כדי שאוכל למחול. וגם עוד אחרת שלא יהיה מטר כלל אפילו על ידי מלאך או שליח. ועוד רעה אחרת ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה. כי לפי שיטתכם שאין כל העולם שלי אינו בדין שתשבו בארץ. כי כל עיקר הטעם שלקחתם את הארץ לפי שכל העולם שלי, כשרציתי נתתיה להם, וכשרציתי נטלתיה מהם ונתתיה לכם. אבל עכשיו שאתם אומרים שאין כל העולם שלי חס ושלום אינו בדין שתטלו את הארץ. לכן ואבדתם. ע"כ הנו"ל.

וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ. פירש ה' אדר"א יצ"ו במה שפירש בס' חוצות דמשק. כונת הפסוק כי נדחה קראו לך ציון היא דורש אין לה והוא דאיתא דלכך נחרבה ירושלים שהיו עובדים עבודה זרה בתוכה ונדונית כעיר הנדחת. אכן אמרו בגמרא כי עיר הנדחת לא היתה ולא תהיה. וכו' אליעזר דאמר עיר שיש בה מזוזה אינה נעשית עיר הנדחת. ופריך אם כן למה נכתבה? ומשני דרוש וקבל שכר. וזה שאמר נדחה קראו לך דאומרים דדינה כעיר הנדחת ובאמת ציון כהויתה תהא יען כי היא ציון שמצוינת במזוזה ואינה עיר הנדחת ומפני מה אמרו כן. והלא ידוע הוא שעיר שיש בה מזוזה אינה עיר הנדחת. לזה אמר דורש אין לה שאין מקבלים לדרוש. ועל כורחיד סבירא לן דאין קבול שכר על הדרש. ולכן גם כאן אין מקבלים לומר כן עכ"ד. נמצא שעל ידי המזוזה לא שייך שתהיה ירושלים עיר הנדחת וזה שאמר וכתבתם על מזוזות ביתך שעל ידי זה למען ירבו ימיכם וכו' היא ארץ ישראל. כימי השמים על הארץ רוצה לומר כל הימים כי לא אפשר שתהיה עיר הנדחת עד באן דבריו. למען ירבו ימיכם וימי בניכם וכו' כימי השמים על הארץ. פירש הר"י בס' בינה לעתים בסוף דרוש ט"ו שפירש על פסוק הללו עבדי ה' שעומדים בבית

ה' בחצרות בית אלהינו שדקדק שהיה לו לומר ובחצרות אך הכוונה כמו שאמר התנא התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין. ובית ה' נקרא עולם הבא הבית האמיתי קבוע והעולם הזה החצר. ועל ידי המשכלות המתענגים בידיעות התורה, כאילו הם בעולם הבא. והן בעודנו חי זוכה ומתעדן מעין עולם הבא. וזהו הללו עבדי ה' דנחשב להם בעבודתם את ה' שהם עומדים בבית ה' שהוא מעין עולם הבא. אפילו בהיותם בחצרות בית אלהינו בעולם הזה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. וזה אומרו למען ירבו ימיכם וימי בניכם דנחשב לכם כימי השמים שעתידיים אתם להתעדן בגן עדן בשמים יהיה על הארץ אותו תענוג בהיותכם על הארץ בעולם הזה טעמו וראו והוא כימי שמים שהוא גן עדן עד כאן ושפתיים ישק. וזה מה שאמר התנא יפה שעה אחת בעולם הזה מכל חיי עולם הבא. וגם במזמור צ"ב רמז בדבריו באומרו שתולים בבית ה' שהוא בעולם הבא. כמו כן יהיה בעולם הזה בחצרות בית אלהינו יפריחו ועוד יגובון בשיבה בעולם הזה דשנים ורעננים יהיו בעלמא הדין כמו בעולם הבא העליון עד כאן דבריו. וכתבתם על מזוזות ביתך. הביא בילקוט חדש ערך כשפים סימן מ"ז וז"ל כיון שיש בבית מזוזה מימין הנכנס. לכן אינו יכול להניק לאדם מימינו. וכל שכן לכשיוצא מביתו המזוזה מצד שמאל גם כן שאין המזיק יכול להניקו. ועוד אמרו רבותינו ז"ל שתמיד יצר הטוב מצד הימין ומצד שמאל יצר הרע. וכשאדם יוצא מביתו מסתלק ממנו בין מימינו ובין משמאלו. שהרי היצר הרע הוא תמיד מצד שמאל וכשבא לביתו רואה שם שדי ניצול מהיצה"ר אם כן מפה נראה כשנכנס לביתו אין לו שמירה מצד שמאל כי היצר הרע נמצא בצד שמאל. ועוד קשה שהרי אמרו רז"ל כל אחד יש לו אלף מזיקין בימינו ורובה משמאלו. ואפשר לומר שנכון שיש לאדם משטינים ומזיקין אבל הקב"ה שומרו מהם וכשאדם חוטא שאי אפשר לאדם בלא חטא באים עליו המזיקין. ותמיד רוצה לילך במקום שמוצא ריעות הלכך כשהוא בבית שאין ריעותא שם אינו יכול לילך לימינו. אף דתיאובתיה יותר אל הימין כדכתיב והשטן עומד על ימינו לשטנו. אבל כשיש המזוזה המגינה עליו לכך הולך אל השמאל שהוא אינו משומר כל כך בדרך כמו בבית לכן כיון שהולך ומסתלק, מסתלק לגמרי... וזהו ענין הכתובים. יושב בסתר עליון הוא מי שבצל שדי שהיא המזוזה יתלונן כי הוא זה שם שדי יצילך מפה יקוש ומכל המזיקין. לכן לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם רוצה לומר בין ביום בין בלילה דשכיחי טפי. לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באחליך דהיינו בבית שהיא משומר טפי ויצילך מהמזיקים שמצד שמאל. כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך גם מהמזיקים שבימין הנמצאים שם בדרך דריעא. כגון פן תגוף באבן רגליך וכל זה פירוש על יפול מצדך אלף זכו'.

כימי השמים על הארץ. בילקוט ישעיה מביא בשם מד"ת שאלה מטרוניתא אחת את ר' יוסי בן חלפתא. כתוב בתורתכם למען ירבו ימיכם ועתידיים שמים וארץ להבלות ואתם כלים מן העולם שכך אמר ישעיה שאו לשמים עיניכם והביטו זכו' א"ל חייך מאותו נביא שהוכחתינו ממנו אני משיבך שנאמר כי כאשר השמים החדשים זכו' פי' כי המטרוניתא סברה שפירוש שאו מרום עיניכם והביטו אל הארץ מתחת. שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה ויושבת כן ימותון.

וישועתי לעולם תהיה וצדקתי לא תחת רוצה לומר השמים והארץ ממש יכלו. ומה שאמר וישועתי רוצה לומר הישועה והצדקה לאומות העולם אבל ישראל יאבדו כאבדת השמים והארץ. ור' יוסי בן חלפתא השיב לה שהרי כתיב כי כאשר השמים החדשים דמשמע שהשמים והארץ קיימים לעולם ואם כן מה שכתב כי שמים כעשן נמלחו הוא איפכא דשמים היינו שרי צבאות האומות שבשמים ובארץ רוצה לומר ששלטוני הארץ יכלו. וכמו שפירש רש"י וממילא וישועתי לעולם תהיה קאי על ישראל ע"כ.

ואשר עשה לדתן ואבירם וכו' ולא הזכיר קורח. ובפרשת פינחס הזכיר קורח. שמעתי בשם הר"י המקובל כמהר"ר יעקב פינשו ז"ל דבני קורח עלו והולידו ולכך במשנה תורה לכבוד בני קורח ובניהם שהיו צדיקים לא הזכיר קורח שלא לביישם ע"כ לשוננו. וצריך לומר דבפרשת פינחס כותב התורה כתב מה שאירע לקורח אבל הכא משה רבע"ה היה מדבר לישראל. אי נמי התם הזכיר קורח שרצה לכתוב ובני קורח לא מתו לכן הוזכר קורח ע"כ.

ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה. במס' ברכות בפרק הרואה דף כ"ה אמר ר' יהודה אמר רב שלושה צריכים רחמים. חלום טוב דכתיב ותחלימני ותחיני. מלך טוב דכתיב פלגי מים לב מלך ביד ה'. שנה טובה דכתיב תמיד עיני ה' אלהיך בה. פירש רש"י ז"ל צריכים רחמים שיבואו. לפי שהם בידו של הקב"ה ואין להם רשות לבוא אלא ברשותו. וקשה מהו הדבר שאין בידו של הקב"ה עד שאמר שהדברים האלו הם ברשותו ובידו. ועוד אם השנה טובה בידו של הקב"ה. למה אמר הכתוב דבר זה על ארץ ישראל. הלא בכל העולם נמי הוא כן? ונראה לי לפרש על פי מה שכתוב בפרק קמא דתענית. ארץ ישראל משקה הקב"ה בעצמו וכל העולם כולו משקהו על ידי שליח. כמו שאמר הפסוק הנותן מטר על פני ארץ השולח מים על פני חוצית. וכן כתוב בילקוט ראובני סימן תתס"ג בשם ספרי. ונתתי מטר ארצכם אני ולא על ידי מלאך. ועל פי זה אפשר לומר דמה שאמר אלו הדברים הם בידו של הקב"ה כלומר שהקב"ה מביאם בעצמו ואינו נותן אותם על ידי שליח כשהקב"ה גוזר אותם מוסרם ביד שליח להביאם מיד או בזמן פלוני וכיון שהם נמסרים ביד שליח אינו חוזר בהם דכיון דזיכה להם על ידי שליח זכו. דזכין לאדם שלא בפניו. ושוב אינו יכול לחזור בו ולכן אותם דברים אינם צריכין רחמים. לפי שאין חשש שיחזור חס ושלום. אבל שלושה דברים הנזכרים אין נעשים על ידי שליח אלא מניחם אצלו עד עת בא דברו זמן הקצוב וכיון שאינו מוסרם ביד שליח אז לא זכו בהם המקבלים. ואם כן אפשר לחזור בהם. ולכן צריכים רחמים כל משך זמן הקצוב שלא יתזור בהמשך הזמן. וזה מה שאמר עיני ה' אלהיך בה בארץ ישראל דוקא משום שבארץ ישראל משקה הקב"ה בעצמו אבל בחוצה לארץ משקה על ידי שליח ואין צריך רחמים כל השנה אלא בראשית השנה דוקא שהוא שעת הגזירה. וזה שאמר בין בשעת הקצבה בין אחר כך עד אחרית שנה וזה גם כן כוונת מה שכתוב ונתתי מטר ארצכם בעתו דהאי בעתו מיותר כיון שאמר יורה ומלקוש. אלא רוצה לומר ונתתי מטר ארצכם אני ולא שליח כמו שאמר בילקוט סימן תתס"ג. ולכן אני נותן אותו בעתו רוצה לומר גם בעתו אני נותן אותו כי אני מוסרו לשליח כלל וק"ל.

כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת וכו' והוריש ה' את כל הגוים האלה מלפניכם וכו'. בהני קראי שייכי מאי דאתמר במדרש בהאי פרשתא וזה לשונו אמר ר' יוסי בן חנינא אימתי שמרו ישראל את השבת כשם שראוי לה תחילה כשנתנה באלוש ע"כ. ופירש הר' קהל שלמה דהשבת ניתן לבטל את השכחה על ידי שישמרו את השבת כראוי. ואיתא בפרק ערבי פסחים על פי מה שפירש על הפסוק ושבתה הארץ שבת לה. לשם ה' כלומר לא יכוין לשבות שיניח השכר להשביחו לה' כן תאמר בשמירת שבת בראשית. דלא יכוין בשביל לבטל את השכחה. והנה באלוש עדיין לא ניתנה התורה וניתן השבת שם. ואם כן לא יש ספק דיהיו שומרים שבת דלא לשכח תלמודם אין שעדיין לא ניתנה תורה כדי לבוא לידי שכחה ובוזה יתבאר מאמר אמתי שמרו ישראל את השבת כמו שראוי לה דהיינו לשם מצות שבת ולא בשביל השכחה לזה אמר בתחילה כשנתנה באלוש וזה אומרו בתחילה דיקא קודם שנתנה התורה ובודאי שמרו השבת כדי לקיים מצות המלך ואין ספק דהר' מט"א נפקא ליה מדכתיב זכור את יום השבת לקדשו. דיום השבת אהניא ליה שיהיה זוכר תלמודו דהרי בדברות השניות נקט לשון הפסוק שמור את יום השבת ובדברות הראשונות שינה ואמר זכור להודיענו זה. והשתא זהו כוונת הכתוב שמור כלומר שמור את יום השבת תשמרון דיתשב לכם את כל המצוה הזאת כמו שכתוב בזוהר הקדוש דמאן דנטיר שבת כאילו נטיר כל התורה כולה. והוא הזאת כדנקט ישעיה אשרי אנוש יעשה זאת שומר שבת מחללו שתעשו לשמה בשביל שאנכי מצוה אתכם לעשותה. שבת לה. לאהבה את ה' אלהיכם ולא לשם פניה דזכור את יום השבת הלכך אמרתי שמור ולא זכור דעל ידי זה תזכו והוריש ה' את כל הגוים האלה מלפניכם וירשתם גוים כל המקום אשר תדרוך כף רגליכם מכון למה שאמרו רז"ל השומר שבת כהלכתו נותנין לו נחלה בלי מצרים מדכתיב והאכלתיך נחלת יעקב אביך. והוא בלי מצרים כלל.

לא יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם יתן ה' אלהיכם על פני כל הארץ אשר תדרכו בה כאשר דבר לכם. וסמך ליה ראה אנכי וכו' ופירש רש"י ז"ל לא יתיצב דקאי על אשה בכשפיה. ויש לדקדק לכאורה חבור פרשיות בזה הענין דכשוף ולפרשת ראה אנכי. גם על פני כל הארץ אשר תדרכו בה. לא דייק מלתא דקרא דאיהו דוקא במקום אשר הלכו ישראל ודרכו שם נפלו פחדיהם על האומות ולא במקום אחר. והלא בהדיה כתיב גבי מלחמת סיחון ועוג פחדך ויראתך על פני העמים וכו' אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו. ונראה דאיתא בפרקא קמא דחולין היא איתתא דהוות קא מהדרא למשקל עפרא מתותיה כרעי דר' חנינא. אמר לה שקולי לא מסתיעא מילתך. אין עוד מלבדו כתיב ומפרש רש"י על פי דרשת רז"ל כשנתן הקב"ה התורה לישראל פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחידי וכו' ולפי שני הודעות אלו יתהדרו ביאור פרשיות הללו דקאמר לא יתיצב איש בפניכם ללמד על אשה בכשפיה כמו אצל ר' חנינא לקחת עפר מתחת כפות רגליכם שבודאי מהני הכשוף מכל מקום לא תסתפי. וזהו דאמר פחדים ומוראכם יתן ה' אלהיכם על פני כל הארץ אשר תדרכו בה דיקא. רוצה לומר אף במקום דריכתכם שהוא תחת כרעיתכם גם שם יהיה פחד ה' והדר גאונו שלא יוכלו להרע לכם משם וכדכתיב אין עוד

מלבדו זהו דמפרש וקאמר כאשר דבר לכם ומהו הדבור. ראה אנכי רוצה לומר כי בנתינת אנכי שהיא נתינת התורה שפתח הקב"ה באנכי. הרי קראה לכם זה הדבור הראשון לאמר. ראה אנכי כלומר ראו כי אנכי לבדי והיינו שפתחתי כל הרקיעים וכל הארצות. והראה שאין עוד מלבדו. בזה תדע כי לא תועיל לך שום כשוף בעולם. כי ההוא קרא תבר רישא דכל כשפיא. וכההיא מעשה דרבה ממש כדאמרינן ע"כ.

ה ה פ ט ר ה

הן על כפים חקותיך חומותיך נגדי תמיד. שמעתי מי שפירש במה שאמרו רז"ל דיש הפסק חומה בינינו ובין אבינו שבשמים על ידי עונותינו ועל ידי צדקת הצדיקים שוברים חומה זו ועושים בה חלונות. והבינונים על ידי מעשים טובים עושים חרכים בחומה זו ובזה פירשו המפרשים פסוק משגית מן החלונות מציץ מן החרכים. וזה שאמר הן על כפים חקותיך אומנם חומותיך שעשיתם על ידי עונות נגדי תמיד, אך מיהרו בניך במעשים טובים, מהרסיך ומחריביך בחומה זו ממני יצאו לעתיד להשתדל להרוס ולהחריב חומה זו ואז ובא לציון גואל עד כאן. מהרו בניך וכו'. אפשר במה שאמרו רז"ל שהשב מאהבה זדונות נעשות לו זכיות והאהבה ניכרת מהזריות וכמו שכתב הרב בעל שני לוחות הברית על פסוק אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. מלת חי לשון זירון. וזה שאמר מהרו בניך שמהירו לשוב בתשובה ולקיים המצוות ועל ידי זריות זו הם מבריחים הסטרא אחרא שבקרבתם וגם הקטיגורים הנבראים מהעונות אשר הם תדיר סביב לאדם להרע לו ובפרט ילדי שקר מקדי וכיוצא. ובשובו בתשובה מאהבה בזריות, מהרסיך ומחריביך בין הקטיגורים מעבירות בין ילדי פשע מקרי וכיוצא. כולם ממך יצאו.

שאי סביב עיניך וראי כולם. כל ניצוצות הקדושה וכל המלאכים הנעשים מהמצות נתקבצו ניצוצות הקדושה שהובררו מהקלי' יצאו כולם קבוצות והסניגורים בין ממעשים טובים בין מהעבירות שנהפכו לזכיות כולם נקבצו ובאו לך. חי אני נאום ה' שהוא מקבץ נדחי ישראל כי כולם בין המעשים שאתה מקיים בין מהעבירות שנהפכו לזכיות כעדי תלבשי חלוקא דרבנן. ותקשרים לניצוצי הקדושה יחוד גמור ככלה העליונה שכנית עוננו המלקטת ומבררת ניצוצות הקדושה ע"כ דברי הר' נחל שורק ז"ל.

באו"א פירש הר' הנזכר כוונת אומרו מהרו בניך וכו' על פי מה שכתבו רז"ל דצדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים שתי שנים לננושנתם כדי לשפוך חמתו על העצים ועל האבנים ולא יתקיים בישראל ואבדו בגוים חס ושלום. וזה אומרו מהרו בניך רוצה לומר על ידי שמהרו לצאת לגולה קודם הזמן זוהי סיבת מהרסיך וכו' רוצה לומר הגזירה של ונושנתם בארץ וכו' העידותי בכם וכו' עבד וכו' ממך יצאו שנתבטלה הגזירה הנזכרת ושפך חמתו על העצים וכו' ובזה פירש הר' בס' פנים יפות ז"ל כפרשת ואתחנן כוונת המזמור רבת צררוני מנעורי רמו לגלות מצרים שנשתעבדו בישראל שהיו נערים כמו שאמר הכתוב

זכרתי לך חסד בעורייך אבל לא נתארך כל כך אלא נגאלו ויאמר נא ישראל שירה לה' וגם אחר כך רבת צררוני מנעורי בגלות בבל ויון וגם בגלות זה לא אכלם אלא הקב"ה פדה אותם מכל צרה. אבל על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם. רוצה לומר בחורבן בית המקדש שהיה גבוה מכל המקומות. וזה אומרו על גבי מלשון גבוה שחרשו חורשים והלכו ישראל בגולה זה האריכו למעניתם שהן בעון נתארך גלות זה הרבה. אבל ה' צדיק מה שעשה כדי שיהיה תקומה לישראל קצץ עבות רשעים יבושו ויסוגו אחר כל שונאי ציון שאומרים שחס ושלום אין להם תקומה עוד והיינו טעמא שהקדים שתי שנים לנושנתם וזה אומרו יהיו כחציר גנות שקדמת שלף יבש שאיך הקב"ה הקדים הזמן. שלא מלא כפו קוצר רוצה לומר שלא המתין להם עד הזמן שאילו היה ממתין היה חס ושלום אין להם תקומה. אבל עתה שהקדים הזמן בזה אנחנו מובטחים שלא יכלו ישראל והוא עתיד לגואלם. ומה שהיה בתחילה שלא אמרו העוברים ברכת ה' אליכם יאמרו ברכנו אתכם בשם ה' ע"כ.

באו"א פירש הר"י בס' אם הבנים (דף מט) כוונת המשך הפסוק ותאמר ציון וכי' על פי מה שכתב במסכת בבא בתרא (דף לו.) אמר ריש לקיש הגזירות אין להם חזקה. ופירש רשב"ם גזירות צאן וכל דבר המהלך בדרכים ובשווקים שיכול לומר הוא מעצמו נכנס, או אתה הכנסתו לביתך ואינו יכול לומר לקוח הוא בידי. אמר רבא קטן המוטל בעריסה יש לו חזקה הואיל ואינו יכול להלך. פשיטא כיון דאין יכול להלך נאמן לומר לקוח הוא בידי. לא צריכא דאית ליה אמא מהו דתימא נישחש דילמא אמיה עילתיה להתם קא משמע לן. אמא לא מינשיא בר"ה עד כאן. והנה רז"ל דרשו על פסוק אחות לנו קטנה אלו ישראל שיש להם דין קטן. אם כן אפשר לאומות העולם לטעון דיש להם בנו חזקה כיון דקטן יש לנו בו חזקה. ואם כן לא יוכלו לברוח מהם לעולם ואפילו אם נאמר שהשכינה שהיא אם הבנים עילתיה להתם ואינם יכולים לומר לקוחים הם בידינו עם כל זה כיון דאמא לא מינשיא בר"ה אם כן כיון שהקב"ה עזב אותנו כל כך בגלות אם כן חזר הדין דיש להם חזקה. וזה שאמר הכתוב ותאמר ציון עזבני ה' הם העם ההולכים בגלות עזבם ה' שהוא בעצמו שם אותנו בגלות ואם כן יכולים אומות העולם לטעון שהחזיקו בהם משום דאפשר עזבני ה' וה' שכחני רוצה לומר אמיה עילתיה ומינשיא בר"ה. הא ליתא שהרי התשכח אשה עולה מרחם בן בטנת. הא אמרינן בגמרא אמא מינשיא בר"ה, ואם כן יש להם חזקה לכן השכינה אף היא תשיב אמריה גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך. ופירש רש"י אפילו אם אלה תשכחנה. אנכי לא אשכחך. רוצה לומר אפילו אם תמצא לומר שהאם דעלמא מינשיא בר"ה אבל כל לגבי דידי לא אשכחך. וראיה לדבר יש שעשיתי סימן כדי שלא אשכחך שהרי הן על כפים תקותיך לזכור אותך תמיד. אם כן לא תהיי סבורה שיוכלו האומות לשלוט בך תמיד בטענת חזקה דאם איתא טענת שאמיה עילתיה להתם אמא לא מינשיא בר"ה והנה אמת נכון הדבר. קושטא קאי. דלא שכחתיד ואני מקבצך מארבע כנפות הארץ. ודו"ק ע"כ דבריו.

באו"א פירש הר"י בגנזי יוסף ז"ל כוונת אומרו הן על כפים וכי' במה שידוע שהיד והפה הן הם לשבח ולגנאי. שצריך להיות הכף פשוטה לצדקה

וכפופה מגזל, ולכן יש כף פשוטה ויש כף כפופה. וכן אות הפה יש בה כפיפה ויש פשוטה. לרמות שיחיה פיו כפוף מלדבר לשון הרע וכיוצא. ופה פשוטה לתורה וכיוצא. וזה אומרו הן על כפים רוצה לומר על השני כפי"ן ושני כפי"ן חקותיך רוצה לומר שבראתיך וצויתך שחעשי בידך ובפיך כאמור אבל בעונות הרבים חומותיך רוצה לומר החימה שאתם עושים לי שאתם מהפכים הסדר כף כפופה מהצדקה ופשוטה לגזל, ופה כפופה מהתורה ופשוטה לדבר לשון הרע וזה אומרו נגדי תמיד. שעושים נגד והיפך מה שצויתי אתכם. וק"ל.

אי זה ספר כריתות אמכם. פירש מהרי"ט ז"ל בפרשת דברים, כי כוונת הנביא באומרו אי זה ספר כריתות לומר כלום אתם יצאתם ממני על ידי גט? אין הדבר כן דהלא הקדושין היו על תנאי. למה הדבר דומה למי שקדש אשה על מנת שלא תזנה, שאם זינתה הופקעו הקדושין למפרע ונעקרו לגמרי. ומעתה ודאי לא נאסרה עליו אפילו זינתה. כך הקב"ה כשקדשם כך היו דבריו אנכי ה' אלהיך על מנת שיקבלו אלהותו יתברך ולא יזנו אחרי אלהים אחרים אך כאשר עבדו את העגל נתבטל התנאי ובטלו הקדושין. וזה אומרו אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה כלומר שפטרתי על ידי גט. אין הדבר כן אלא בפשעכם שולחה אמכם מאליה שנתבטלו הקדושין עד כאן דבריו.

אשר בזה פירש הר"י שארית יוסף ז"ל כוונת הפסוק ותאמר ציון עזבני ה' זה שכחני. התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך. בהקדים עוד מה שכתב בפרק חלק. באו עשרה בני אדם לפני הנביא וכו' אמר להם לנו תזרו בתשובה. אמרו לו עבד שמכרו רבו ואשה שגירשה בעלה כלום יש להם זה על זה כלום? אמר להם הקב"ה כי ביד חזקה אמלוך עליכם. וכתב הר"י פ"ד ז"ל דטעיתם היה דחשבו דכשהם חוטאים יש להם דין עבדים. והאמת הוא דקיימא לן כר' מאיר דיש להם דין בנים אפילו בשעה שאין עושים רצונו של מקום עד כאן. וזה אומרו ותאמר ציון אם נדונה היא כאשה. עזבני ה' לשון גרושין. מלשון איגרת שיבוקין. וכוונתה כיון שגירשה והלכה לאיש אחר אסורה לשוב עוד לבעלה הראשון ואם כעבדים שה' שכחני כעבד שמכרו רבו יש להם זע"ז כלום. על זה השיבה ה' יתברך שהיא טועה. התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה. רוצה לומר שדין בנים יש להם. והבן אי אפשר להשתכח ואם היה כבן מציאות להשתכח. אזי גם אלה תשכחנה וכו'. וכי תימא אשה שגירשה בעלה וכו' אסורה לחזור לבעלה הראשון? לזה אמר ואנכי לא אשכחך. רוצה לומר לא אשכח מה שהתנתי בשעת מתן תורה שאמרתי אנכי ה' אלהיך על מנת שלא תזנו אחרי אלהים אחרים ועתה שעברתם על התנאי למפרע נתבטלו הקדושין ומותרים לחזור אלי ע"כ.

באו"א פירש הר"י כמהר"מ שולטאן ז"ל עם הפסוק שאחריו הן על כפים חקותיך חומותיך נגדי תמיד מהרו בניך מהרטיך ומחריביך ממך יצאו. בהקדים מה שכתבו רז"ל דמן הצדקה מורה דישראל יש להם דין בנים כמשל למלך שכעס על בנו וכו'. עוד נקדים מה שאמרו רז"ל טעם דתשובה לא מהניא לאומות העולם רק לישראל משום דאומות העולם עבדים ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. אבל ישראל דין בנים יש להם ואב שמחל על כבודו, כבודו מחול. עוד נקדים מה שאמרו רז"ל דלא אמרינן דקושי השעבוד השלים הזמן. אלא אי אמרינן

שישראל נקראו בנים כידוע. עוד נקדים מה שאמרו רז"ל לא היו ישראל ראויים וכו' אלא להורות תשובה וכו' ופירש רש"י ז"ל לא עשו ישראל את העגל, רוצה לומר גבורים ושליטים בישראל היו לא היה ראוי להם שיתגבר יצרם עליהם, אלא גזירת מלך היתה לשלוט בהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה עד כאן. וזה אומרו ותאמר ציון עזבני ה' רוצה לומר שהוא עזב אותי ביד יצר הרע ולא שמר רגלי מדתי כמדתו, שרגלי חסידיו ישמור כדי להורות להם תשובה ואם כן וה' שכחני? (בתמיתה) רוצה לומר שאמרו רז"ל שאין לך דור שאינו לוקה ליטרה מעון העגל, ועד מתי קץ הפלאות והמשילה ענינה לילד קטן שמסרה אמו בידו כלי זכוכית ושיברה. היתכן שלא תרחם אמו עליו כיון שהיא היתה בגרם הנזק שמסרה לו הכלי והוא לאו מדעתיה עביר שאינו בר דעת. ואם יתכן להיות דבר זה שלא תרחם אמו עוד עליו גם דבר זה יתכן להיות דגם ישראל לאו מדעתיה עבדי, אלא הקב"ה מסרם בידי יצרם וזה אומרו התשכח אשה עולה אם שיבר איזה כלי מלרחם עליו עוד. וזה אומרו מרחם בן בטנה? (בתמיתה) ואם יתכן לומר דבר זה אזי גם אלה הצאן שהם ישראל תשכחנה. והשיב הקב"ה שגם אנכי לא אשכחך אבל דעו לכם שצריכים תשובה. והתשובה לא תקובל ואי אפשר עד שתוכיחו שאתם בנים ואז אמרינו אב שמחל על כבודו כבודו מחול. וזה שאמר הן על כפים חקותיך רוצה לומר שאחת דבר אלהים. חוקה חקק שאומות העולם אין להם תשובה כי אם לישראל שהם בנים וזה נראה מהצדקה. וזה אומרו הן רוצה לומר שישראל אין להם בן זוג ואין להם דמיון לאומות העולם כי אומות העולם נקראים עבדים וישראל בנים ובית ישראל הם כאותיות ה'ן שאין להם בן זוג. כמו שאמרו רז"ל וזה אומרו הן על כפים חקותיך שאין אתם דומים לאומות העולם שאין להם תשובה. אבל אתם בנים ומועיל לכם תשובה וראיה לזה על כפים היא מצות הצדקה. ולכן אני מצפה מתי תעשו תשובה. וזה שאמר חומותיך נגדי תמיד וגם על ידי הצדקה אני מנכה לכם מכל היסורין וההריסות והחרבות שעברו עליכם בזמן הגלות. וזה אומרו מהרו בניך רוצה לומר על ידי הצדקה שמורה שאתם בנים לכן בעתה אחישנה גאולתכם על ידי שמהרסיך וכו' ממך יצאו רוצה לומר יצאו לכם מלחצהון ומן הגלות.

באו"א כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה אוי מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו. כתב הר"י בס' בני יששכר ז"ל כוונת הפסוקים אלה. והוא דברי גבואה זו קשיין להודי שהכא נאמר אי זה ספר כריתות מפה משמע שלא היו גירושין ובירמיה נאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד. ואת זנית זנונים רבים. ושובו אלי נאום ה'. משמע שהיה באמת גירושין. וכן דרשו רז"ל גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה שנאמר הן ישלח וכו', וכן אמרו רז"ל במדרש כשחרב בית המקדש השליך הקב"ה גט פיטורין לבני ישראל? ויש לפרש כל הענין הזה על פי מה שהקשו הראשונים איך הקב"ה מוריד גשמים בשבת ומוציא מרשות לרשות. ותורץ כל העולם רשותו של הקב"ה והוי כמטלטל בחצרו ממקום למקום. והנה לפי זה הקשו איך מהני השלכת הגט דהוי כמשליך גט לאשתו בחצירו דאינו גט. ודוחק לומר דהקנה להם מקום בחצרו. כמו שכתבו המפרשים ז"ל דודאי אין לומר כן וכי יש קניה בעל פה? והלא ישראל בודאי לא מועיל קניה כזאת. אלא מה שנראה

לי הוא דבלא זה קשין קראי אהדדי כנזכר לעיל דהרי ישעיה אמר איזה ספר וכו' וירמיה אמר הן ישלח וכו' אלא צריך לומר שהגירוש כביכול לא היה אלא לפנים בכדי שיהיו מתיראים ממדת הדין. ובאמת אין כאן גירושין דכיון דלא שילחם מביתו שהשליך הגט בחצירו כביכול ולא קנתה היא את הגט דהרי כתיב ושילחה מביתו דיקא. וזה שאמר ישעיה איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה מביתי. דכל העולם ביתו וחצרו ואין כאן שילוחין מביתו. ומעולם לא קנו מקום בחצירו. ועוד אמר או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו נוכל לדרוש על פי מה שכתוב במשנה המוכר עבדו לגוי או לחוצה לארץ יצא לחירות. והנה השם יתברך מקיים תורתו והלא מכרנו לגוים ולחוצה לארץ בודאי כביכול מחויב לפדות אותנו אפילו אין בידנו זכות כמו שכתוב בברייתא שקונסים אותו עד עשרה בדמיו והנה בטוחים אנהנו שה' אלהינו אמת ותורתו אמת שיפדה אותנו בודאי. אבל הדין הזה הוא דוקא בקנה ומדת. אבל גבאו בעל חוב בחובו אינו מחויב הרב לפדותו והנה לפי זה שאמר הקב"ה אל תפחדו כי כביכול מחויב אני על פי דין תורה לפדות אתכם כי מכרתי אתכם לגוים ולחוצה לארץ. ושמא תאמרו שגבה אתכם בעל חוב בחובו זה אינו שהרי אומר מי מנושי אשר מכרתי אתכם למי הייתי חייב שיגבה אתכם בחובו. ואם כן אין כאן רק מכירה פשוטה. על כן אני מחויב לפדותכם דזה כונת הנביא מה שחשבתם בענין הגט אינו גט כי כל העולם חצירי. ומה שחשבתם בענין המכירה אדרבה כביכול עליו לפדות אתכם ע"כ.

הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו ואברכהו כי נחתם ה' ציון וכו' פירש הר"י מהרי"א ז"ל משם מהראנ"ח ז"ל על פי מה שכתב במדרש כל מקום שנאמר אין לה היה לה. ותהי שרי עקרה אין לה ולד היה לה. דכוותה ציון היא דורש אין לה. והוזה לה דכתיב ובא לציון גואל. דכוותה אין לה מנחם הוזה לה. דכתיב אנכי אנכי הוא מנחמכם. וזה שאמר הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה וכו' כי אחד קראתיו אין לה ולד והוזה לה ואברכהו ואהבהו אם כן הרי זה אות לטובה. כי נחתם ה' ציון דאף על גב דכתיב ציון היא דורש אין לה סוף יהיה לה. ובא לציון גואל וזה אומר אנכי אנכי הוא מנחמכם אמרו במדרש בת מי את. בתו של אברהם אבינו עליו השלום ואף על גב דכתיב אין לה ולד. לבסוף הוזה לה הכא נמי לסוף יהיה לה והוא הנרצה בפסוק והטיבך והרבך מאבותיך רוצה לומר צא ולמד מאבותיך ע"ע.

פ ר ש ת ר א ה

ראה אנכי נתן לפניכם וכו' פירש הר"י ברכ"ט ז"ל במה שכתב תשובה למינים שאומרים כי מפי עליון לא תצא הרעות והטוב רק שתי רשויות אחד פועל טוב ואחד פועל רע. ועינינו הרואות כי השמש שהיא אחד ממשמשי הקב"ה ואפילו הכי פועלת שני הפכיים. מלבין השחור ומשחיר הלבן, דבר אחד תקפאהו ותקשה אותו ודבר אחד תתיך ותרכך אותו. והנה השמש נקרא יום כמו שכתוב הנה יום בא בוער כתנור וזה שאמר ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה.

רוצה לומר השמש פועלת שני הפכיים ק"ו הקב"ה בעצמו. וזהו כוונת הכתוב וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים. רוצה לומר מכת פעולת השמש שני הפכיים מזה חדע כי ה' הוא האלהים הכל הוא אחדות גמור ע"כ.

והחיד"א ז"ל כתב בנחל קדומים וזה לשונו. אפשר רמזו זו בגימטריה רפ"ח שכל מגמתינו בתורה ובמצות לברר רפ"ח ניצוצות הקדושה ואז ובא לציון גואל וזאת הברכה לתקן העולמות וליחד הכל ע"כ. ומה שכתב בברכה אשר תשמעו לשון ודאי ובקללה אמר אם לא תשמעו לשון ספק. כתב בס' פני דוד וזה לשונו. אפשר כי מה שאמר בברכה אשר לשון ודאי כמו שכתב בזוהר הקדוש על פסוק אשר נשיא יחטא דודאי חוטא ומעין דוגמא כך אמר להם דלפי הטבע שקבלתם כמה טובות וגדולות מהקב"ה וגם שאתם חוטר מגזע האיתנים אבות העולם והשורש אמיץ וחזק. וגם נשמתכם ממקום עליון וקדוש מכל זה אשר תשמעו ראוי להיות ודאי שתשמעון וזהו אשר תשמעו ודאי כי כן ראוי לכם מכל הצדדים לשמוע בקול ה' ולכך אמר אשר תשמעו. לא כן הקללה אמר אם לא תשמעו בלשון ספק שהוא חוץ מן היורש והטבע. מה שלא תשמעו. על כן אמר בספק אם לא תשמעו.

ועוד אפשר לרמוז במה שכתבו רז"ל על פסוק ה' נתן וה' לקח. דבלקיתא כתיב הוא ובית דינו. וזה ירמוז את הברכה אשר תשמעו תתברכו מה' לברו אך בקללה כתיב והקללה אם לא תשמעו הוא"ו הראשונה שבראש תיבת והקללה. הוא על דרך וה' לקח. שבקללה כביכול הוא ובית דינו ע"כ.

והרב ברכ"ט ז"ל פירש וזה לשונו. נראה לעניות דעתי ליתן טעם על כפל לשונו. והוא על דרך מה שאמרו רז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה. ואמר אשר תשמעון לשון ודאי שמיד שיהא במחשבתך נצרפנו למעשה אבל בקללה אם לא תשמעו וסרתם מן הדרך דוקא כשוסרתם מן הדרך במעשה אבל במחשבה רעה לבד לאו כלום הוא ע"כ.

ובחומ"א פירש כוונת הפ' ראה אנכי וכו' על פי מה שאמרו רז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. וקצת קשה א"כ איך הקב"ה עובר על בל תלין. ותירץ אם היה על ידי שליח אינו עובר לא השליח ולא המשלח. והכא נמי כיון שהתורה קיבלו אותה על ידי שליח על ידי משה רבנו ע"ה. לכן אינו עובר על בל תלין ושכר מצות בהאי עלמא ליכא. וכתבו המפרשים ז"ל דלפי זה אנכי ולא יהיה שמפי הגבורה שמענום דינא הוא לתת לנו שכרם בעולם הזה. וזה שאמר ראה אנכי רוצה לומר מסיבת אנכי ולא יהיה לך. לכן נותן לפניכם היום. רוצה לומר בעולם הזה. ברכה וקללה אם תשמעו ואם לא תשמעו שלא כן שאר מצות ששכרם למחר בעולם הבא. לא היום בעולם הזה עכ"ד.

ובנחל קדומים כתב עוד וזה לשונו על פי מה שכתב בזוהר הקדוש. כי כל מגמתינו בתורה ובמצות לתקן השכינה. וידוע כי מלת אנכי רמז לשכינה. וזה שאמר ראה אנכי כל עצמך לראות אנכי לתקנה. גם ראה גי' אור ע"ה להמשיך אור לשכינה. ועל ידי זה היא מבררת ניצוצי הקדושה ורמוז. ראה אותיות ארה כמו אריתי מורי. ואז נותן לפניכם היום ברכה ואם לאו קללה חס ושלום ע"כ.

באו"א פירש הר' עיר דוד ז"ל (סי' ש"ז) כוונת ראה אנכי וכו' על פי מה שכתב בעל הטורים ז"ל ראה עשרת הדברות שפתח באנכי. והוא במה שהקשה בס' אהבת עולם עמ"ש שישראל ערבים זה עם זה וכן בנים הקטנים כמו שכתב במדרש מפי עוללים וכו' הדא הרי קטן לא משתעבד. ועוד הלא ערבות זו היא ערבות לדבר מצוה כדי שתינתן התורה לישראל. וקימא לן ערב לדבר מצוה לא משתעבד. ותירץ דדין זה הוא דוקא לגבי הדיוט מה שאין כן לגבי הקב"ה. אמירה לגבוה כמסירה להדיוט דמי ומשתעבד לדבר זה. וביפ"ת למד מדכתיב אנכי דדרשינן אמירה נעימה כתיבה יחיבת. רוצה לומר אמירה שהיא נעימה דהיינו לגבוה. כתיבה רוצה לומר ככתובים וכמסורים דמי. ואם כן זה שאמר ראה לשון יחיד ומסיים נותן לפניכם לשון רבים להורות דכל ישראל ערבים זה בזה וכמ"ש בכל"י. וקשה הא הוי ערבות דמצוה ולא מהני. ואם תאמר כתירוץ הנזכר דזה דוקא לגבי הדיוט מה שאין כן נגד הקב"ה אמירה לגבוה כמסירה להדיוט דמי ומשתעבד מנא לן הא. לזה אמר ראה אנכי עשרת הדברות שפתח באנכי. ולמה לא כתיב אני אלא אנכי היא נוטריקון אמירה נעימה כתיבה יחיבת. והיינו אמירה שהיא נעימה דהיינו לגבוה כתיבה יחיבת ככתובים וכמסורים דמו. ושפיר שצריכים להיות ערבים זה לזה. אפילו דהוי ערבות של מצוה וק"ל.

באו"א פירש הר' בס' אהבת דוד (דף יג ע"ג) על פי משל לאחד שליח המלך אשר שולח לארץ רחוקה והיא משונה בעניניה ואנשיה ונתיבותיה. וכשהוא בחצר המלכות שם נאמר לו אל תירא ואל תחת מסכנת דרכים ולסטים וכיוצא כי אם תיחד לבך למקום אשר ממנו חוצבה וציווי המלך בין עיניך תמיד. אז תצליח דרכיך כי המלך לא יבצר ממנו להכין לך הדרך בהעלם. ויהי היום פגע בפרשת דרכים, ושתי דרכים לפניו והוא רואה דרך אחת מישור נטיעים מגודלים מהאי גיסא נהרה ירק ירק בפניה גנות ופרדסים וכיוצא. כל קבל דנא הדרך השני בדד ישב תחילתו בפסיעה על קוצים וברקנים. והמקום צר ומעט אשר יעברו בזרף הזה והאיש משתאה מחריש להתבונן בדרכים והנה לפניו זקן אחד נורא מאוד חזותו מוכיח עליו. ויאמר אל האיש דע כי הדרך אשר למראה עיניך דרך טוב. אפס קצהו ואחריתו כולו מר. חיות רעות ולסטים פריצים אכזרים. והולכי על דרך זה רובם ככולם ספו תמו מבלהות. והדרך השני נכון כי בתחילתו עיניך הרואות מן המצר ואנשים בו מעט אומנם אחר כך תנוח דעתך כי עיניך תחזינה מישרים אין שטן ואין פגע רע ותגיע למחוז הפצף לשלום. והן האדם אשר חלק לו ה' דעה ידע שחיובת רמיא על שליח המלך לשמוע בקול הזקן ההוא הן מצד עצמו שמהותו ניכר כי הוא איש שלום ואמת יהגה חיכו. והן מצד שיש לו דין שדבריו מצד המלך המשלחו כי הוא ציוה ויעמוד להגיד לאדם קושט אמרי אמת. וכל השומע אחד חכם ואחד תם, יבין את זאת דאם שליח המלך לא יאבה שמוע לדברי הזקן יעשה בנפשו שקר וענוש יענש מאת המלך. והנה נשמח שדי יושבת שאנן בשמים. מלחם אביה תאכל ורצה ה' יתברך לשולחה לעולם הזה. וטרם בואה הוזהרה לשמור את כל דברי התורה וגם בבטן משביעין אותה כמו שאמרו רז"ל. ובצאתה לאויר העולם ושלמו ימי היניקה כאפרוח שנפתחו עיניו הוא רואה שני דרכים דרך עולם הזה דרך אויל ישר בעיניו להתענג בהבלי עולם הזה. ודרכת של תורה נראה בעיניו קוצים כסוחים להניח כל עניני העולם

ולהשתעבד לתורה. ולא ידע איזה הדרך ישכון. והנה הזקן הנורא. הוא משה רבע"ה הוא אומר ראה אנכי וכו' כמו שאמרו רז"ל שמשנה רבע"ה המדריך ומזהיר לישראל והוא הזקן העומד על פרשת דרכים להורות אליכם כל עובדי דרך ללכת בדרך הישר. וזה אומרו ראה אנכי. רוצה לומר ראה בעין השכל. אנכי שעליתי לשמים ונתגלה לי מה שלא ידע שום אדם. אנכי הזקן שאני מזכה אתכם נותן לפניכם היום ברכה וקללה. שהם שני דרכים ואומר לכם את הברכה אשר תשמעו לשון ודאי. צריכים לשמוע מאחר שאנכי היודע שזה דרך הטוב וזהו אשר תשמעו ודאי תשמעו. וזה על דרך שפירשו הראשונים בכונת הפסוק הבל הבלים אמר קהלת הכל הבל. רוצה לומר שתראה מי אמר כן. קהלת שראה וידע בכל התענוגים ועם כל זה אמר הבל הבלים אם כן ודאי תכל הבל את"ד ז"ל.

באו"א פירש הר' בס' פני יצחק ז"ל דיש להבין השינוי שבברכה אמר את הברכה ובקללה אמר והקללה ולא אמר את. גם מאי שייך ראייה בברכה וקללה. אבל יובן במה שכתב בוויקרא רבה ר' אבא אמר חשבתי ברכות וחשבתי קללות הברכות מא' אם בחקותי. ועד ת' קוממיות. קללות מן וא"ו והיה אם לא תשמעו ועד ה"א ואין קונה. ולא עוד אלא שהן הפוכות. אמר ר' אבין אם זכיתם הריני הופך לכם הקללות לברכות. אימתי כשתשמרו את תורתי. וזה אומרו ראה והסתכל בעיני השכל שאני נותן לפניכם היום ברכה וקללה. שהברכות כתבתי אותם מאלף ועד תיו. וזה אומרו א"ת הברכה וכו' אבל הקללות לא כתבתי אותם אלא מאות וא"ו עד ה"א וזה אומרו והקללה ר"ה קללה ואין זה אלא להורות שאיני חפץ בקללות בריבויים אלא במיעוטם אבל בברכות אדרבה אני חפץ בריבויים ולכן כתבתי אותם מאלף ועד תיו ע"כ.

באו"א פירש הר' כמהר"ר שולטאן ז"ל על פי מה שכתב הר' חיד"א ז"ל בנחל קדומים על פסוק שורך טבוח וכו' שפירש הפסוק הזה אם תקראנו למפרע הוא ברכה וזה אומרו מושיע לך ואין לאויביך. נתנונת צאנך לך ישוב. ולא מלפניך גזול תמורך. ממנו תאכל ולא לעיניך טבוח שורך. ע"כ. ואפשר שזה כונת המדרש שאומר ולא עוד אלא שהן הפוכות. אמר ר' אבין אם זכיתם הריני הופך לכם הקללות לברכות רוצה לומר שיהיו נקראים הקללות ברכות למפרע מסיפיה לרישא יהי נדרש ועל ידי זה ויהפוך ה' אלהיך את הקללה כי אהבך ה' אלהיך. וזה אומרו ראה אנכי ראה בעיני השכל והסתכל יפה שאנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה רוצה לומר שבחדא מחתא כתובים הברכה והקללה שאם תקראם ביושר הרי הם קללות וכשתסרט המקרא הרי הם ברכה כאמור. ואם זכיתם לעשות רצוני הרי הקללות יהיו תוספת ברכה על הברכות שברכתי אתכם. וזה אומרו את הברכה את לרבות ברכות שבקללות להורות שאני חפץ בברכה. אבל והקללה אם לא תשמעו שלא יש בך קללה האמורה ולא עשיתי כברכות כנז' משום שאיני חפץ בקללה ולכן אמר והקללה ע"כ.

באו"א פירש הר' שארית יעקב ז"ל טעם שפתח בלשון יחיד ראה אנכי. וסיים בלשון רבים נותן לפניכם. וזה לשונו. אפשר לומר על דרך מה שפירש הרמ"ה ז"ל שרמז כאן לדבור אנכי וז' אלהיך. שהוא מזכיר לעולם שלא ישובו לכסלה לומר למשה צוית וכו'. וזה שרמז אנכי שהוא רמז לדבור אנכי ה' אלהיך. נותן לפניכם היום לא למשה אלא לפניכם.

באו"א פירש הנזכר על פי מה שאמרו רז"ל על פסוק רבים אומרים לנפשי. רבים אלו אומות העולם שאומרים אומה ששמעה בסיני וכו' ויש לדעת למה הוצרכו לומר משום אנכי ולא יהיה לך. ובלאו הכי היו מצווים מזמן בני נוח. אומנם יראה בהקדים מה שחקרו הראשונים ז"ל שהתורה אינה נותנת שלימות בפרטותיה אלא בכללותה. כמו שאמרו על פסוק פעה פיה לבלי חק. שהיאך נכון דבר זה מאחר שיש כמה מצות שאי אפשר לקימם. ותירץ בזה שישראל כולם נפש אחת הם. ועל ידי שמקיים אחד מישראל אחת ממצות ה' יש להם חלק לעולם הבא כולם. וזה שאמר ואתבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה שעל ידי כן תתקיים התורה בכללה וזה יראה טעם שדיבר ה' הוא יתברך בסיני בלשון יחיד. להורות כי כל ישראל הם גוף אחד והכונה לשאול מהם בל יעלה על לבם לאמר כי אף על פי שהתנה ה' יתברך כמה יעודים בקבלת התורה על מנת שיקימו, מכל מקום הרי זה תנאי שאין יכולת לקימו שאין ביד כל אדם מישראל לקיים כל התורה וקימא לן שהאומר לאשה הרי זה גיטך על מנת שתעלי לרקיע או על מנת שתעברי את הים הגדול ברגליך, אינו גט. ור' יהודה בן תימא אומר כזה גט מפני שאינו אלא כמפליגה בדברים ע"כ. ואמרינן בגמרא דהלכה כר' יהודה בן תימא שכל תנאי שאי אפשר לקימו המעשה קים והתנאי בטל. על כן אמר בלשון יחיד כל עשרת הדברות הכלולים בהם תרי"ג מצות. לומר שאין הם גופים מחולקים. אלא הם כגוף אחד. ומצד אחדותם הוה ליה תנאי שאפשר לקימו כאמור. ועל כך אומות העולם אומרים אומה ששמעה בסיני אנכי ולא יהיה לך ועשו עגל יש להם תקנה. דאם לא כן היה להם מקום פטור לומר דמן הדין התנאי בטל. דהוה ליה תנאי שאי אפשר לקימו. אבל אחר שאמר בלשון יחיד להורות על עוצם אחדותם שעל ידי האחדות יוכל התנאי להתקיים. ועשו עגל יש להם תקנה אתמהא? והוא הדבר הנרצה כאן כי הוא בא להתנות עם ישראל את הברכה אשר על מנת שתשמעו את מצות ה'. והקללה אם לא תשמעו. והלא יתחמץ לבב אנוש לומר הואיל ומצות ה' לא יוסיפו תת כותן בפרטן. כי בכללם הרי זה תנאי שאי אפשר לקימו והתנאי בטל והמעשה קיים. לכן רמו להם בלשון יחיד ראה אנכי נותן לפניכם היום והעלה על זכרוכם דיבור אנכי ה' אלהיך שדיבר עמהם בלשון יחיד לומר כי בהיותם לאחדים נפש אחת יחשבו וזה אומרו ראה אתה היחיד כי בגללך אני נותן ברכה וקללה לכל ישראל מצד הערבות. אם כן מצד הערבות גם קיום המצות יתקיימו שזה כלל גדול לקיים כל התורה כולה בכללה איש את רעהו. אם כן תנאי שאפשר לקימו הוא. לכן הנני מתנה מעתה את הברכה על מנת אשר תשמעו והקללה אם לא תשמעו ואין ביטול לתנאי כלל.

באו"א פירש הר' הנזכר כוונת אומרו תיבת אנכי ותיבת היום כמו שכתב הר"מ פי"א האומר אם תעשה כך אעשה לך כך. הרי זה אסמכתא. והרמב"ן ז"ל חלק עליו דלא אמרינן אסמכתא אלא במתנה על עצמו כגון אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא. אבל האומר אם לא תעשה כך לא אתן כך אין זה אסמכתא אלא תנאי בני גד ובני ראובן. יעויין שם. והטור כתב בסימן ר"ז דכל האומר קנה מעכשיו אין כאן אסמכתא כלל שאולי לא גמר להקנות. לא הקנהו מעכשיו. ושם כתב מרן ז"ל דכל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי לענין אסמכתא. והוא הנראה באומרו ראה אנכי נותן לפניכם היום. דהיינו שאינו

דין אסמכתא. שלא אמרו אלא במתנה על עצמו אבל כאן אנכי נותן לפניכם ולא אתם מתנים על עצמכם. ועוד היום ברכה כי עליכם תבוא ברכה מכל מקום ואין כאן דין אסמכתא. הלכך את הברכה וכו' והקללה וכו' שאם תקיימו המצות ברכה ואם לאו ח"ו קללה ולא כאשר יעלה על לבבכם האסמכתא בלשון אם הוא ואין כאן לא קללה ולא ברכה ע"כ.

באו"א אפשר לפרש דתיבת היום כתובה שלוש פעמים כאן וכלהו הכ יתור נפיש. אכן יובן במה שפירש הר"י דרכי איש ז"ל כוונת הפסוק ואותי יום ידרושון ודעת דרכי יחפצו. והוא דרש"י פירש על פסוק והנכם היום ככ"כבי השמים והלא לא היו אלא ששים רבוא? אלא הנכם משולים ככוכבים שהם קיימים לעולם. ובפרק חלק אמרינן עשרת השבטים אין עתידים לחזור. שנאמר וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה. מה היום הזה הולך ואינו חוזר וכו' ר' אלעזר אומר מה היום הזה מאפיל וכו'. נמצא דשני מדת יום, אחד לטובה ואחד לרעה. כשעושים רצונו של מקום לטובה וכשאינן עושים רצונו של מקום לרעה בר מינן. וזהו ואותי יום יום ידרושון כדי להכיר אותי ולעשות רצוני יום יום ידרושון. דאיכא אחת לטובה ואחת לרעה אבל צריך לבחור בטוב ולמאוס ברע. וזהו ודעת דרכי יחפצו. עכ"ד ז"ל.

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה וכו'. פירש הרב נחלת יעקב בהקדים מאי דאיכא בבעל הטורים. ראה אנכי. עשרת הדברות שפתח באנכי. וצריך להבין מה ענין עשרת הדברות לכאן? וכתב רבנו בחיי ז"ל וזה לשונו עשרת הדברות פתח באנכי כי אנכי גימטריה פ"א ואחד ג"כ פ"א בזה החשבון. א' פעם אחת. ח' שמונה פעמים שמונה. ד' ארבע פעמים ארבע הרי פ"א. ויש לומר הדבר הזה טעמו עמו כדברי רז"ל שהקב"ה נדמה כבחור ביציאת מצרים, ובקבלת התורה נדמה כזקן ויושב בישיבה. לכן פתח באנכי שהוא רמוז על חשבון אחד. הוא אלהינו יחיד בעליונים ובתחתונים, ויש לומר עוד רמוז על זה שמצינו מה שאמר משה רבע"ה למה ה' יחרה אפך בעמך, כי בשעת קבלת התורה הכניע משה רבע"ה קליפת אף ונשאר רק חימה. וזה אומרו הרמוז של אנכי שאנכי גימטריה אף. שכשמקיימין ישראל את עשרת הדברות מכניעין אף, ולכן פתח באנכי. וזה אומרו רז"ל שהרשעים פותחים באף ונאבדו באף.

ועוד לאלו המלין טעם על מה שאמר ר' חייא בר רב אשי בריש מס' סוטה שכל ת"ח צריך שיתגאה שמינית שבמינית. שהוא חלק ששים וארבע. ומרמוז בזה שלא יהיה בו חימה. גימטריה ששים ושלוש. שעל ידי שלומד תורה להם במיתה שאיך נתפסו. ועל פי זה יש לומר רמוז הפסוק אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון וכו' אשר אתם חיים על האדמה. כשתעשו החקים והמשפטים ותאמינו באחדות הבורא יתברך תהיו חיים שלא יהיה נצרך להראות האחדות על ידי מיתתם. ויש לומר זה כוונת משה רבע"ה שאמר להם בתחילת דבריו ראה אנכי עשרת הדברות שפתח באנכי שהוא גימטריה אחד. נותן לפניכם היום ברכה וקללה כי אל אחד הוא. ועוד רמוז אחר על פסוק היונת אלם. הובא בס' בית דוד שפתח בעשרת הדברות אנכי נוטריקון אשת נ'עורים כ"י י'מאס. שהקב"ה הבטיח לנו שלא ימאס אותנו לעולם וזה שאמר הכתוב לא מאסתי ולא געלתי לכלותם.

וגם יש רמז לזה כדאיתא בספרי, תוכחה מהראיה של עינים שהוא משחור שבת ולא מלבן, כי בהיות ישראל משועבדים בגלות והושחזו פניהם מתוך השעבוד אפילו הכי הקב"ה משגיח עלינו מן השמים, וזה שרמז הכתוב אל תראוני שאני שחרחורת כי אין זה הוכחה כלל שנשחזו פנינו מגלות כי הסתירה מן הראיה, ויש לומר לכך אמר משה ראה אנכי קודם שאמר להם ברכה וקללה שלא יכרכמו פניהם כמו שאמרו ישראל מי יכול לעמוד באלה כלומר מן ראיה שבעין שהוא משחור שבו וגם מה שפתח עשרת הדברות באנכי זה שני ראיה גדולה שהקב"ה לא ימאס בכם על כן נותן לפניכם ברכה וקללה, ואמר אצל הברכה את ולא אצל הקללה כי מדה טובה מדובה תמיד ידו"ק.

סמיכות לא יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם וכו' ראה אנכי נותן לפניכם פירש הר' חומ"ה והביא דבריו הר' אברהם אנכי ז"ל דרמו בראשי תיבות ר'אה א'נכי נ'ותן ל'פניכם הו'א ג'מטריה פ'אר כדכתיב ישראל אשר בך אתפאר יעוין שם, ולפי דרכו דהכי קאמר אתי שפיר דבא לרמות על התפילין כדכתיב פארך חבוש עליך, ודרשינן במס' ברכות (דף ו:): על פסוק וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו מנך, תניא רבי אליעזר הגדול אימר אלו תפילין שבראש, ואם כן יבא נכון הסמיכות פחדכם ומוראכם יתן ה' אלוהיכם ע"פ כל הארץ אשר תדרכו בה בזמן ר'אה א'נכי נ'ותן ל'פניכם דפארך חבוש עליך וע"י התפילין שאתה לובש תפול עליהם אימתה ופחד.

סמיכות הפרשה על פני כל הארץ אשר תדרכו בה, ראה אנכי וכו' והוא על פי מה שאמרו ועל המדינות בו יאמר וכו' וברית בו יפקדו וכו' ביום ראש השנה, וזה מה שאמר הפסוק על פני כל הארץ אשר תדרכו בה כולם נדונים, כאשר דיבר לכם ראה, נופריקון אלול ראש השנה תחינונו, אנכי ראשי תיבות אימרה נ'עימה כ'תיבה י'היבה, ותדעו שנותן לפניכם היום זה הוא יום ראש השנה, ברכה וקללה את שאתם תבחרו, ברכה על ידי אשר תשמעו וכו', והואיל ואתא לידן ענין זה אפשר לבאר כוונת הפסוק אברכה את ה' בכל עת תמיד תהלתו בפני, והוא על פי מה שפירש הר' בני יששכר ז"ל על פי מה שאומרים בסליחות כדלים וכרשים דפקנו דלתיך, דהנה חודשים שלפני אלול הם תמוז ואב נקראו דלים ורשים עד שירחמם השם יתברך, דהנה מבואר בכחבי האר"י ז"ל שם אדני במלואו יש בו שנים עשר אותיות כזה, אלף דלת נון יוד, הנה בכל חודש משנים עשר חודשים מאיר אות אחת, דהיינו בחודש ניסן מאיר אות א', חודש אייר אות ל', סיון פ', תמוז ד' וכן על זה הדרך יבוא בשני חודשים אלו תמוז ואב האותיות ד"ל וזה אומרינו בתפילה עזר דלים שבמהרה השם יתברך יעזור את הדלים הללו, והנה בהגיע חודש אלול שהארתו מאות ת' יהיו דל"ת רמז שהיא דלת פתוחה לקבל שבים על כן הם ימי רצון גם בימי דלותינו, עוד רמז תמוז ואב כעת הזאת נקראים רשים, שהם חוש הראיה לחודש תמוז, שמיעה לאב, עשיה לאלול, והנה ראיה ושמיעה המתיחסים לתמוז ואב ראשי תיבות ר"ש לכן נקראים אלו השני חודשים אלו כעת הם רשים ובהגיע אחר כך חודש אלול שהוא עשיה הנה תצרף ע' של עשיה עם ר"ש ויהיו אותיות שע"ר והוא שער לדופקי תשובה, וזה שאנחנו אומרים בסליחות לא במעשים באנו לפניך אלא כדלים וכרשים, רוצה לומר שגם בחודש אלול אין אנחנו סומכים על מעשינו אשר גורמים להתהוות ד' מן דל

וגם אין סומכים על מעשינו שיהיה אותיות שער עם אותיות ר"ש רק כדלים וכרשים דפקנו דלתיך, וזה שאמר הכתוב ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר, דקשה מה כוונת אומרו בעת ההיא ומהו לאמר, לכן לפי דברינו אתי שפיר שחזור מה שאמר לעיל אחר מלחמת סיחון ועוג שהיה בחודש אלול והנה הוא עת רצון לקבלת התפילות שבימים האלה ובזמן הזה ניתוסף אות ע' אל אותיות רש ויהיו אותיות שער, ונוסף אות ת' על אותיות ד"ל ויהיו דלת.

הנה בחודש מתוספין אתון ע"ת ונקרא עת רצון, וזהו ואתחנן אל ה' בעת ההיא, דייקא לאמר לדורות לדפוק על דלתי הרחמים בעת ההיא והבן, והנה ידוע מה שפירשו רז"ל בכוונת הפסוק אך אם יום או יומיים וכו' שצריך להתמיד בתשובתו לאו דווקא ביום או יומיים שהוא ראש השנה ויום הכפורים דווקא, שאם יעשה כן לא יהיה לו קימה על ידי התשובה זו כי מזה נראה כי כספו הוא ואינה תשובתו לשם שמים ע"כ, וזה שאמר אברכה את ה' בכל עת, רוצה לומר שבכל שנה ושנה בהגיע חודש אלול שהוא עת אני אברך ה' שחזור בתשובה, ודופק על דלתי רחמי האל יתברך לאו דווקא בעת הזאת, ואחר כך אחזור לסורי הרע אלא תמיד תהלתו בפי שוה היא התשובה המעולה כאמור ודוק.

באו"א אפשר לבאר סמיכות הפסוקים לא יתיצב איש בפניכם וכו' יתן ה' אלהיכם על פני כל הארץ וכו' ראה אנכי וכו' והוא בהקדים את הידוע מה שכתב הר"י שארית יעקב ז"ל בפרשת בהעלותך על מה שכתבו רז"ל שאומות העולם אומרים לסטים אתם וכו', כוונתם על פי מה שאמרו בפרק שלישי דקדושין עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה ממנו נקרא רשע משום ועשית הישר והטוב, וזהו הנרמז בדבריהם לומר לסטים אתם שכבשתם ארץ שבעה עממין שהיו מחזרין עליה להיות קנויה להם לעולם, ובאו ישראל ונטלוה מהם, אבל כל דבריהם בטלים, והטעם דהתוספות בקדושין כתבו שבמתנות ליכא בזה משום ועשית וכו' דאם לא עכשיו אימתי, הכא נמי כיון שהקב"ה נתנה לנו במתנה שרי, עוד תרוץ אחר על פי מה שכתב מהר"ם אלשיך ז"ל בסימן ר"ז דלא שייך הא דעני וכו' אלא היכא שבעל החררה רוצה בשניהם, אבל היכא שבעל החררה לא רוצה ליתן אלא לאחד, ליכא בזה ענין המהפך וכו' יעויין שם.

עוד נקדים מה שכתב הר"י הנזכר ז"ל שם בפרשת נשא דזהו הטעם נמי שזכינו בתורה ואפילו שהמלאכים מחזרים אחריה, ולכן אמרו רז"ל אנכי, ר"ה אנא נפשי כתבית יהבית, שם רמז לשני התירוצים הנזכרים, אחד אנא נפשי כתבית, והיכא שבעל החררה רוצה וכו' ליכא טענת עני המהפך וכו' וגם יהבית לשון מתנה, יעויין שם בדבריו, מעתה זהו כוונת הסמיכות כל המקום וכו' פחדכם וכו' ואם תאמר הרי יש בזה משום עני המהפך וכו', לזה אמר ראה אנכי, רוצה לומר הסתכל בתיבת אנכי שפתח הקב"ה בעשרת הדברות במלת אנכי לרמוז אנכי דליכא בתורה משום עני המהפך, וזה הטעם משום אנא נפשי שאני הנותן במתנה וגם נותן דיקא לכן ליכא בזה משום טענת המהפך וכו' ודו"ק.

באופן אחר אפשר לפרש כוונת הסמיכות הנזכר על פי מה שכתב הר"י הנזכר בפרשת מסעי משם המפרשים בטעם אומות העולם שאומרים לסטים וכו' כי הנה נתלקו רז"ל בויקרא רבה בפרשת ראה ויתר גוים חד אמר התיר להם

שבע מצות, וחד אמר התיר להם ממונם, אם כן למאן דאמר ממונם התיר בטלה טענת לסטים אתם, שבדין נטלות, והנה רז"ל אמרו שטענת ישראל בעגל היתה לי צוית, והקשו המפרשים ז"ל דמה טענה היא זו, הא קיימא לן ליכא מידי שלישראל מותר ולגוי אסור וכיון שבני נח היו מצווים על עבודה זרה איך יתכן שישראל יהיו מותרים בעבודה זרה? אומנם אם נאמר התיר להם שבע מצות שפיר אתיא טענת לי צוית אבל יוצא מזה חורבא דהדרא טענת אומות העולם לסטים זכו ע"כ, בזה אתי שפיר כל המקום זכו דשפיר אתם זוכים בארץ וליכא בזה לסטים אתם שראה ויתר גוים, התיר ממונם ואם כן ראה רוצה לומר מזה תבין שאנכי שהיא אנכי ה' אלהיך נותן לפניכם אתם הרבים, לא כמו שאמרתי מקודם בלשון יחיד וביאורה לי צוית אלא הציווי הוא לכם וזה אומרו לפניכם לשון רבים, ודוק.

על פי זה פירש הרב בספר ארצות החיים משם הרב יד המלך על פי מה שאמרו ז"ל כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודה זרה, והוא על פי מה שכתבו רז"ל שעל ידי הצדקה מורים אחדות שכל ישראל לנפש אחת נחשבים, אם כן מי שמעלים עיניו הוא סובר שכל אחד לבדו נפרד ולא יאמר על הרבים לשון יחיד, אם כן לדעתו ציווי של התורה שנאמר בלשון יחיד הוא דווקא למשה לבדו, ושרי לעבוד עבודה זרה, לכן אמרו כל המעלים עיניו מן הצדקה זכו.

באו"א אפשר לפרש כוונת הסמיכות בהקדים את הידוע טענת אומות העולם לסטים אתם זכו שפתח הקב"ה בבראשית לומר ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם, והקשה וכי כך הדרך הנותן מתנה לחברו הוא תוזר בו? ותירץ שלקחה מדין כל האמור בפרשת מלך, וכו' והוא דווקא במלך אחד ולא בשני מלכים כמו שכתבו התוספות ז"ל בענין אחאב עיין שם, וזה שאמר כל מקום אשר תדרוך וכו' לא יתיצב איש וכו' מטעם כל האמור בפרשת מלך וכו' אך בתנאי ועל מנת ראה אנכי, רוצה לומר אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך וכו' שאם אתם אומרים שיש שתי רשויות ח"ו תורה טענת לסטים אתם למקומה, ודו"ק.

ובכוונת הפסוק אפשר לומר רמז מוסר דאמר משה לישראל ראה אנכי, רוצה לומר ראה כיצד אנכי מתנהג בעונה כן אתם תתנהגו בעונה, וכי תימה איך נוכל לכפות ליצר הרע המפתה אותנו להתגאות, לזה אמר נותן לפניכם, על דרך מה שכתב הר"י בס' לב מרפה ז"ל בכוונת הפסוק כי תשב ללחום את מושל שהוא יצר הרע בין תבין את אשר לפניך כלומר שנולדת מטיפה סרוחה, וגם מה שיש לפניך שהוא הולך למקום עפר רות, וזה שאמר נותן לפניכם, כלומר מה שהיה לפנים שבא מטיפה סרוחה ומה שיש לפניו שהוא הולך למקום עפר רמה ותולעה וגם היום הידוע יום הדין שהוא עתיד ליתן דין וחשבון בזה תשכילו עצמכם ולא תתגאו, ודו"ק.

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, פירש הרב צמח דוד והובא דבריו בספר הנזכר והוא בהקדים מה שאמרו בפרק הספינה (בבא בתרא דף פ"ט) בוא וראה דשלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, הקב"ה ברך את ישראל בעשרים ושתים וקללן בשמונה, ברכו בעשרים ושתים מאם בחקותי עד קוממיות (מא' שבאם עד ת' שבקוממיות) וקללן בשמונה מאם בחוקותי תמאסו עד ואת חוקותי

געלה נפשם (מוי"ו עד מ"ם שמונה אותיות), ואילו משה רבינו ברכן בשמונה וקללן בעשרים ושנים. ברכן בשמונה מוהיה אם שמוע תשמע ועד לעיבודם וקללן בעשרים ושנים מוהיה אם לא תשמע עד ואין קנוה (חשוב מוי"ו עד ה' כל האלפא ביתא הרי עשרים ושנים אותיות). ואם כן נצרף גם כן עם משנה תורה הברכות והקללות מהקב"ה והברכות והקללות ממשוה יעלו ל' ברכות ול' קללות בשויו. וזה שאמר ראה אנכי עם מה שאני אומר היום לכם במשנה תורה המה יעלי ברכה וקללה בשוה בהצטרפות מהיום הזה מאנכי עם התורה כהנים ומפרש את הברכה מקב"ה והקללה ממני הרי יושלם ל' ברכות ול' קללות. ותו"ד וש"י. **ראה** אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. איתא במדרש מה כתיב למעלה מן הענין כי אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת. אמר ר' לוי זו קריאת שמע. רבנן אמרי זו שבת ששקולה כנגד כל המצות. פירש הר' שעפטל בהקדים מה שכתוב בגמרא דכל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי. והם ארבעה דברים, שנים מהם תנאי קודם למעשה ותנאי שאפשר לקיימו. לפי זה קשה שאיך אפשר לקיים כל התורה, ועוד תנאי קודם למעשה. הרי הכא המעשה קודם לתנאי שאמר ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו. לזה בא המדרש ליישב, מה כתיב למעלה מן הענין הרי זה הוי תנאי קודם למעשה, ועוד את כל המצוה הזאת. קריאת שמע או שבת ששקולין ככל התורה כולה, והרי אפשר לקיימו. זה תוכן דבריו.

ראה אנכי. איתא במדרש לא לרעתכם נתתי הקללות. מנין? ראה אנכי ע"כ. ופירש הר' אברהם אנכי בהקדים מה שאמרו רז"ל שהקללות למפרע הם ברכות וגם ונתנם על אויביך ועל שונאיך מאומות העולם, וההוכחה שהתורה נקראת למפרע ראשית כל הוא מאנכי שהוא נוטריקון מן התורה למפרע. ייחבית כתיבית נ'אמנים א'מריה. ונמצא שמתיבת אנכי אנחנו למדים שקורין בתורה למפרע ולמפרע הרי הם ברכות ולא קללות, וסימן שיהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה, ונתנם על אויביך ועל שונאיך, ולזה שפיר אמר לא לרעתכם נתתי הקללות, כמות שהוא כתיב יושר אלא אדרבה ברכות, וזה לך האות מנין. מראה אנכי מנוטריקון מהתורה מתיבת אנכי תשכילו זאת שקורין למפרע וגם יהפוך על אויביך ועל שונאיך. וזוה תראו שהיא ברכה וקללה בשפה אחת ודברים אחדים מישר להיפוך, שביושר הם קללות ולמפרע הם ברכות, ולזה אמר ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה בדבור אחד נאמרו ע"כ.

ראה אנכי וכו', פירש הר' אב"א יצ"ו על פי מה שכתב הר' קול יעקב בפירושו מגילת אסתר בכוונת המדרש בפרשת בחקותי על פסוק חשבתי דרכי, חשבתי ברכות וקללות, הברכות מא' ועד תי"ו, והקללות מוי"ו עד ה"ג, ולא עיר אלא שהן הפוכות וביאר הפוכות דהן כרכית והפוכות לעין הקורא שנראין קללות, והענין דומה לעשיר אחד שהיה לו בן יחיד והלבישו בגדי מלכות משי ורקמה ויום אחד ראה האב שהיה מטנף בגדיו ומבזה אותם וירע בעיניו, מה עשה לקח אחד מהמלבושים שהיה לו יקר מאד משי ורקמה, וידוע שתחת המשי מוצע פשתן ואדומה שתופרין תחת הבגדים לחיזוק, לקח האב זה הלבוש והפך את שלפנים לחוץ והלביש לבן כדי שיהיה ללעג בעיני הרואים, ויפגע איש אחד באב והתרעם עליו מה זאת עשית לבנך להלבישו בגד פשתן כמו העניים, השיב לו דוה הוא

בגד יקר של משי שכבר לבש אותו פעם אחרת ורק שעתה הוא הפוך למען לא יזלזל בו ויקח מוסר ויחשוב להפכו שיהיה המשי לחוץ. כן הנמשל, דאין חמתו של הקב"ה בהחלט רק לעורר אותנו לתקן המעוות ואינו שולל לתת ברכות לעצמן וקללות לעצמן אלא הברכות עצמן מהפכין לקללות עד שישבו בתשובה, וכשחוזרים בתשובה כביכול הוא בנקל להופכם כמות שהיו ברכות, כדמיון המלבוש להופכו מחוץ לפנים, דלמה הם מהופכות ואינם קללות בהחלט, אלא הן עצמן הברכות, אלא דלפי הזמן אם אינן עושים רצונו של מקום גם הברכות נהפכים לקללות וכשחוזרים בתשובה הברכות נראין ביושר כמות שהן מעיקרה, ועל פי ביאור זה, זה שאמר דוד המלך ע"ה (במזמור קט) וילבש קללה כמדו ותבואהו ואיננו כמו אותו מלבוש של בן העשיר אלא ולא חפץ בברכה ורחק ממנו הברכה שהיא בפני עצמה היא רחוקה לאפוקי דאין הברכה תחת הקללה נצבת אלא מבית ומחוץ וילבש קללה כמדו ותבוא כמים שהוא מבפנים וכשמן בעצמותיו שנראה השמן על עצמותיו כן הקללה דמיון המלבוש דמבית ומחוץ מין אי של קללה תהי לו כבגד יעטה, דהבגד מבית ומחוץ הכל אי ולא תחשוב דיסיר זה הבגד וילבש לבוש ברכה אלא ולמזח תמיד יחגרה, כל לעומת זה אמר ראה אנכי נותן לפניכם היום בבת אחת ברכה וקללה, והוא כעין מלבוש שמתהפך מבית לחוץ כן את הברכה אשר תשמעו, המלבוש יהיה ביושרו שהוא מאות אל"ף ועד תי"ו ביושר, את הקללה אם לא תשמעו, מאות וי"ו לאות ה"י כי סדר האותיות ה' קודם ואחר כך הוי"ו כן המלבוש נהפך יוצא הקללה לחוץ, וזה רמז בס' תהלים (פרק ס"ב) יעצו להדיח לעשות כמעשה שמים, בפיו יברכו ובקרנם יקללו, אלא כמה שיקללו אינו בא מידם להופכו לברכה, אלא מה שיקללו נשאר סלה ואינו בא מידם להפוך, אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תקותי דאין מדת הקב"ה כמידת בשר ודם, כי ממנו תקוה טובה להפוך הקללה לברכה, ואמר אחר זה רמז לדבר, אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי, הברכה אחת היא אבל יש בה שתיים ברכה וקללה בבת אחת והוא לתורות דאין חמתו בהחלט עד כלה, אלא כי עזו לאלהים מדת הדין הקשה מראה קללה ומתוכה ולך ה' חסד, מברך את עמו ישראל באהבה אמן.

אבד תאבדון וכו' לא תעשון כן לה' אלהיכם וכו'. פירש הר"י חיד"א ז"ל בנתל קדומים משם מוהר"י מולכו ז"ל בפרק כל הצלמים אמר ר' מאיר כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נישאה בידוע שיש שם עבודה זרה, וכתבו התוספות בירושלמי פריך מבית הבחירה? ומשני על פי נביא היה, וזה שאמר אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים את אלהיהם על ההרים, שמכאן למדו דרשא זו שבכל מקום אשר אתה רואה הר גבוה וכו' וכמו שאמרו רז"ל שמסר להם את כל הסימנים של המקומות שרגילים האמורים לעבוד עבודה זרה, ולזה אמר אפילו שאמרתי לכם אבד תאבדון שצריך לשרש אחריה לא תעשון כן לה' אלהיכם, דהיינו בית הבחירה לומר שמאחר שהוא הר גבוה ודאי שיש שם עבודה זרה, אלא אל המקום אשר יבחר ה' לשכנו תדרשו, ודרשו בספרי תדרשו על פי נביא ואל תירא לומר שיש עבודה זרה, ע"כ.

עוד יש לומר על פי מה שכתב במסכת עבודה זרה המשתחוה להר, אבניו מהו למזבח, יש נעבד במחובר לגבוה או לא? ופסק הרמב"ם דאסורות, ולזה

אמר אף שאמרתי את אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם שההר אינו נאסר אך לגבוה אסור ולא תעשון כן לה' אלהיכם, רוצה לומר דין זה שאמרתי שההר אינו נאסר לא תנהגו כן בדבר ה' אלהיכם כי אם דווקא לשכנו תדרשו לבקש מקום טהור ובפרט לאבני המזבח שחופרין קרקע בתולה שלא יהיה חשש אסור ושייך לומר תדרשו. ע"כ.

ובספר תנופה לחיים ז"ל פירש כוונת אומרו כל הימים אשר אתם חיים על האדמה וסמיך ליה אבד תאבדון על פי מה שכתב במס' מועד קטן (דף כה) כי נח נפשיה דר' מנחם בר סימאי אישתעו כל צלמניא והו' למחציליא, ופירש רש"י נחלקה ונמעכה צורת הפרצוף של הצלמים וצורת המטבעות מפני צורת החסיד שנחלקה, דר' מאיר לא נסתכל בצורת המטבע מעולם, הרי שמעלת הצדיק במיתתו גורם שמאבד עבודה זרה כי גדולים צדיקים במיתתם וכו', וכאן הבטיח אותם התוספות שתהיו צדיקים גדולים כי בחיים חיותם כוחם גדול לאבד עבודה זרה ולא יצטרכו למיתה אלא בעודם חיים אבד תאבדון ונתצתם וכו'.

כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלהיך כי יכרית וכו', פירש הר' הנזכר על פי מה שכתב הר' עין יוסף ז"ל דכשעושים רצונו של מקום מביט בהם בשתי עינים ואם לאו בעין אחת, רוצה לומר אם עושים רצונו של מקום ולומדים לשמה עושה להם שתיים, מכניע אויביהם ומציל אותם ורואים במפלת אויביהם, לא כן כשאינם עושים לשמה אז מציל אותם דווקא, וזהו כי עיני ה' על כל דרכי איש, וכתוב הנה עין ה' אל וכו', וזה שאמר שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך לעשות לשמה, בשביל שאנכי מצוך וזהו למען ייטב לך והטיבותא כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלהיך, רוצה לומר שיביט בכם בשתי עינים ולא באחת, וההפרש הוא כי יכרית ה' וכו' את הגוים אשר אתה בא שמה וירשת אותם וישבת בארצם לבטח ויאבדו כל אויביך. ע"כ.

כי יקום בקרבך נביא או חולם וכו' ובא האות וכו' לא תשמע וכו' כי מנסה וכו' והנביא ההוא יומת כי דבר סרה וכו', פירש הר' בעיר דוד ז"ל על פי מה שכתוב במס' כתובות האשה שנשבת ונחבשה בידי גוים על ידי נפשות אסורה לבעלה אפילו ישראל דשמא נבעלה ברצון, ובאשת כהן אפילו באונס אסורה, ואם יש לה עדים הרי אלו נאמנים, ואין נאמן אדם על ידי עצמו ע"כ, ובגמרא אמרו ואם פדאה ומעיד עליה הרי זה ישאנה דלא שדי איניש זוני בכדי ע"כ, ואם כן יש לחקור היאך אמר הקב"ה ולקחתי אתכם לי לעם, שהרי שבויים היינו במצרים על ידי נפשות והקב"ה כהן, ואפילו אם נאמר שם יה מעיד עליהם כמו שכתוב החנוכי הפלואי שהם טהורים, הא קיימא לן שאין אדם מעיד על ידי עצמו, עוד נקדים מה שכתב הר' על פסוק הבן יקיר לי אפרים, ביוקר עמדו לי ישראל במצרים, כמה משפחות משפחות של בני משפחות משפחות של ערוב אין לו דמים הוי ביוקר ישראל עומדים לי, ואם כן חזר דינא דלא שדי איניש זוני בכדי ומותרת לו יתברך ע"כ, בזה יתבאר הפסוק כי יקום בקרבך נביא לאמר גלכה אחרי אלהים אחרים, רוצה לומר שלמה לכם להמתין ולצפות לגאולה שאינו יכול הקב"ה לקחת אתכם לו לעם כיון שאתם שבויים וה' יתברך כהן וכן גלכה ונעבדה אלהים אחרים ויתן לך אות ומופת, דעו לכם שהקב"ה מנסה אתכם ולא תשמעו אל דברי הנביא ההוא ואדרבה תמיתו אותי, ונתן טעם על בטול טענתו כי דיבר

סרה על ה' רוצה לומר מה שאמר שאין הקב"ה נאמן להעיד עליכם הבל יפצה פיהו שהרי הקב"ה המוציא אתכם מארץ מצרים וכו' ולעתיד גם כן אראנו נפלאות ולא שדי איניש זוזי בכדי ויכול להעיד עליכם ולקחת אתכם לו לאשה כדן כהן הפודה את השבויה ומעיד בה וישאנה, ולכן לא תשמע אל דברי הנביא שהוא וק"ל.

באו"א פירש הר"ם כמהר"ם שולטאן ז"ל על פי מה שכתב הר"ם בשמע יעקב ז"ל בכוונת הפסוק כי אני ה' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים, על פי מה שכתב מהרשד"ם ז"ל באשה שהיה בעל חוב דוחק אותה ואמר לה ראובן התקדשי לי בזה ואמרה תנהו לבעל חובי, כתב הר"ם הנזכר דכ"י היכי דהאומר התקדשי לי בככר זה ואמרה תנהו לפי עני הויא מקודשת או לא, מטעמא דאמר לה כי היכא דמחיבא ביה אנה מחייבת ביה את, ומשום הכי אינה מקודשת, אם כן בנידון דידן שהיא היתה חייבת ולא הוא ודאי דמקודשת, ולא מבעיא לדעת רבינו תם ז"ל הפורע חוב חבירו שחייב חבירו לשלם לו אלא אפילו לדעת רש"י ז"ל דסבירא ליה דבכל חוב נמי הוי כתוב דמזונות דאמרינן הניח מעותיו על קרן הצבי, הכא יודה, דעל כורחך לא קאמר רש"י ז"ל אלא בבעל חוב ישראל אבל בבעל חוב גוי צריך לשלם וכו' ע"כ.

והנה כבר אמרו ויקם מלך חדש וכו' כבעל חוב שהיה עליהם שטר חוב ויעבדום וכו', והנה הוא יתברך הרבה אותותיו ומופתיו שלדעת ר' יצחק הוי כמתן דמים כמו שאמרו רז"ל ולא בדמים נטלם כמה משפחות וכו', לפיכך בפרוע פרעות בישראל באותם המעות רצה הקב"ה לקדש את ישראל וזה אומרו וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובמורא גדול ולקחתי אתכם לי לעם, לשון קדושין, רוצה לומר דעל ידי פריעת חוב שעליכם תהיו מקודשים לי, אך אמנם לפי שקיימא לן שהפורע חוב חבירו הניח מעותיו על קרן הצבי ונמצא דלאו מידי יהיב להו, ולא הוה קדושין לכן אמר אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים, מגיד לאמר כי לא אמרו אלא בפורע חוב חבירו שלא מדעתו אי נמי בפורע חוב לחבירו ישראל, אבל אתם וידעתם כי אני ה' וכו', רוצה לומר שהוא בעל חוב גוי דלכולי עלמא ליקוחין יש לו בכם ע"כ, בזה יתבאר הפסוק כי יקום בקרבך וכו' נלכה אחרי אלהים אחרים, רוצה לומר דלמה לנו לעבוד את ה' מטעם דקדשנו לשמו יתברך בהוא חוב שפרע בעדנו בהיותנו במצרים, דעו לכם דלא נתקדשנו מטעם דקיימא לן הפורע חוב חבירו הניח מעותיו על קרן הצבי, ונמצא דלאו מידי יהיב להו ולא הוה קדושין ואם כן לכו ונעבוד אלהים אחרים, ויתן לך אות ע"ת, דעו כי מנסה וכו' ולא תשמעו וכו' אלא אדרבה תמיתו אותה, ונתן טעם לביטול טענתו כי דיבר סרה על ה' שאמר שאין לו יתברך בנו ליקוחין שאין זה אמת דלא נאמר זה אלא בבעל חוב ישראל אבל בעל חוב גוי לא נאמר, וזה אומרו המוציא אתכם מארץ מצרים והפורע מבית עבדים, שהם גוים שיש להם דין עבד, ובזה כולי עלמא מודים שיש לו יתברך ליקוחין בכם, ע"כ.

אחרי ה' אלהיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקולו תשמעו ואותו תעבדו ובו תדבקון, פירש הר"ם בס' אברהם אנכי וזה לשונו, יובן על פי מה שכתב הר"ם בס' אסה"מ בפירוש הכתוב משכני אחרין גרועה, כד אקדים אות א' זעירא שהוא מצוה שריא עליה תורה דאיהו וי"ו, וכד אקדים יראה לתכמה דאיהו

ה"א עילאה שהיא עליה חכמה דאיהו יו"ד, ועיקר הענין שצריך לתקן השם הוי"ה ב"ה מאחוריו ממטה למעלה דזקא דהיינו ה"א אחרונה שבשם ברישא ואחר כך וי"ו ואחר כך ה"א ואחר כך יו"ד, והטעם שצריך דין ברישא ואח"כ רחמים והי"ו הוא רחמים וה"א ראשונה אינה רחמים גמורים כל כך, אבל היא רחמים יותר מהוי"ו, אבל ה"א אחרונה היא דין הפשוט, ע"כ מוכרחים לתקן השם מאחוריו ה"א אחרונה תחילה ואז שפע הרחמים יורד כדרכו כדרך השם הישר, מלמעלה למטה ויורדין הרחמים בלתי עכוב, וזה אומרו משכני אחרין נרוצה לתקן השם מאחוריו ועל ידי זה מישרים אהבוך, השם הולך במישור מלמעלה למטה, זה תוכן דבריו ז"ל, וזהו כוונת הפסוק אחרי ה' אלהיכם תלכו דהיינו לתקן השם הוי"ה ברוך הוא מאחוריו וסימן הוא בין שני ההי"ן ה"א עילאה וה"א תתאה היינו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמרו כדברי הרב ז"ל בין ה"א עילאה לה"א תתאה ע"כ, וזה רמזו נמי בפרשת תשא וראית את אחורי לפני לא יראו, הוא מדת הדין הקשה, ודו"ק.

ואפשר עוד לומר דבאו ה' לשונות באזהרות לפעולות אדם נגד חמשה חומשי תורה, א': אחרי ה"א תלכו שדרשו מה הוא מלביש ערומים, ויעש ה"א לאדם ולאשתו כתנות עור אף אתה כן והוא מס' בראשית, ב': ואותו תיראו דכתיב בס' יתרו ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו דהוא בס' שמות, ג': ואת מצותיו תשמורו דכתיב ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם בס' ויקרא, ד': בקולו תשמעו דכתיב בס' במדבר ולא שמעו בקולי בפ' שלח לך וכדכתיב שם וישמע את הקול מדבר אליו בסוף פרשת נשא, ה': ואותו תעבודו דכתיב בספר דברים פר' ואתחנן ואותו תעבוד ובפ' עקב ואותו תעבוד ובו תדבק, וכן בפ' ואתחנן ואתם הדבקים ובסוף פר' נצבים ולעבוד את ה"א בכל לבבכם, עוד תשוב ותראה להר' אסה"מ ס' טהרה דע"ג ע"ב שהרחיב הדיבור בזה ופ' כוונת הכתוב שימני כחותם על לבך דהיינו שתעשה כמו החותם דכשבאין לחתום הוא למפרע משמאל לימין כדי שעיני יוצא ביושר: כן בתיקון ד' אותיות ור"ת הות"ם ח"כמה ויראה תורה מ'צוה, וזה מ"ש קהלת טוב אחרית דבר מראשיתו ע"ש הדברים בהרחבה ויש תבלין לפירושו לפמ"ש בזה"ק דהיכא דכתיב טוב בלי ריתחא כלל ועיין בס' ראה חיים ס' בראשית והכא אותה אנחנו מבקשים דיהיה טוב בלי ריתחא היכא דהוא אחרית דבר מראשיתו.

באו"א פירש הר' הנזכר במה שאמרו רז"ל אחרי ה' אלהיכם תלכו ואת מצותיו תשמרו ובקולו תשמעו ואותו תעבודו ובו תדבקו, פירש הר' אברהם אנכי ז"ל, יובן על מה שכתב הר' אסה"מ בפירוש הכתוב משכני אחרין נרוצה, דהוא להדבק בת"ה ושייך שפיר ואותו תיראו לדרשת את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ת, ואמר ג"כ ואת מצותיו תשמורו ובקולו תשמעו שלא יארע לו כמעשה דסה"ח דנתקיים הפך מ"ש תכף לת"ת ברכה, שירד מנכסיו בשביל דעד עתה היה שוגג ועכשיו הוא מזיד מצד דלא שמע במה שהזהיר אותו הת"ה במצות ה' שלא יעבור עליהם כיע"ש לזה הוצרך לומר ואת מצותיו תשמורו ובקולו תשמעו ועוד זאת ואותו תעבודו דלא תקח לת"ה למשרת בתוך ביתך על סמך כי אנשים אחים אנחנו וביני ובינך מה היא ושולחו לאיזה מקום שליחות להבירו או לקנות לו איזה דבר, לזה בא אזהרה דאדרבה ואותו תעבודו, ואמר ובו תדבקו, שכבר

דרשו וכו' תדבק על הדבק בח"ח ובא בתוספת הכא שייך לדברות ראשונות דלא תעשה הרחקה ממנו, במושבך ובמאכלך או בחדר שאתה לך מסיבת חשש חולי או דבר אחר כאשר ראיתי שאירע באדם אחד שהיה גונח בעת שהיה ישן והוציא מטתו לחוץ ללילה האחרת, ועל זה וכיוצא בזה אמר וכו' תדבקון.

בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובך בחר ה' להיות לו וכו' לא תאכל כל תועבה פירש הרב תגופה חיים ז"ל וזה לשונו על פי מה שכתוב במדרש הביאו הרש"ך ז"ל לא תתגודדו לא תעשו אגודות קרחה שלא תהיו כקרח שעשה קרחה בישראל יעזוב שם, עוד נקדים מה שאמרו רז"ל מכבדו בחייו מכבדו במותו, כי בכלל כבוד אב ואם הוא כי יהיו הבנים נוהגים כבוד זה לזה ולא יהיה מחלוקת ביניהם כי אז אביהם מצטער בחייו ובמותו כידוע, וא"כ לאבינו מלכנו הקב"ה חי וקיים כשהיה מחלוקת בישראל חס ושלום כביכול הוא מצטער: עוד נקדים מה שאמרו רז"ל כי קדוש גימטריה שפל, עוד נקדים מה שכתוב במס' חולין (דף פט) על פסוק לא מרובכם וכו' כי הקב"ה בחר בישראל על ידי הענוות ועל ידי הענוות, לא יש מחלוקת כמבואר בדברי רש"י ז"ל בחולין דף ז' דיבור המתחיל זחוחי הלב וכו' ע"ש, וזה שאמר בנים אתם לה' אלהיכם, ובעבור זאת הזהירו שלא תתגודדו לעשות אגודות אגודות, שאתם נותנים צער לאבינו שבשמים חס ושלום ולכן לא תשימו קרחה להיות כקרח שזה צער השמים, והתיקון שלא לעשות מחלוקת ולהכניע את הלב הוא בין עיניכם למת שיזכור לו יום המיתה ולא יליו מעיניך דרכי מות כי עם קדוש אתה לה' אלהיך דקדוש גימטריה שפל, כי בעבור זאת הוא ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה מכל העמים כמו שדרשו על פסוק לא מרובכם וכו' כי אתם המעט שממעטים עצמכם, אשר על פני האדמה על דרך מה שפירש הרב בינה לעתים בפירוש הפסוק והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה ולא יותר מאברהם יצחק ויעקב שהם תחת האדמה וזה השיעור די להם, ואם אתה מזהיר לא תאכל כל תועבה כל שכן שלא תהיה אתה בעצמך תועבה כי תועבת ה' כל גבה לב ונכון, א"ד וש"י.

באו"א פירש הר' ברכ"ט ז"ל על פי מה שכתוב בגמרא בשמת ר' אליעזר פגע בו ר' עקיבא בין קיסר ללוד והיה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ פתח עליו בשורא ואמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותם, וכתבו שם התוספות ז"ל וזה לשונם היה מכה בבשרו, ומשום שרט לנפש ליכא דמשום תורה עביד כמו שאמר הרבה מעות וכו' עוד נקדים דר' עקיבא נקרא קרחה ועל כן ר' יהושע בנו נקרא ר' יהושע בן קרחה כלומר בן ר' עקיבא שעליו אמר בן עזאי בסוף מס' ברכות כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מהקרח הזה ואם כן רבי עקיבא נקרא קרחה לאו על המת היה מכה בבשרו רק על איבוד התורה, זה שאמר לא תשימו קרחה רוצה לומר לא תשימו על המת כמו שעשה קרחה דהיינו ר' עקיבא דשאני ר' עקיבא לאו על המת קעביד אלא משום תורה אבל אתם לא תשימו קרחה על המת וכאילו הפסוק מסורס לא תשימו למת קרחה בין עיניכם, ולדעתי כך פירוש הפסוק לא תשימו קרחה כמו שעשה קרחה כנז' והיינו טעמא למת רוצה לומר לא למת אלא על התורה ע"כ.

באו"א פירש הר' שארית יעקב ז"ל דקשה למה הוצרך להקדים להם שהם בניו לכן מצווה אותם לא תתגודדו? אכן יובן במה שכתב בס' החינוך ז"ל בטעם מצוה זו וז"ל כי לא יאות לעם הנבחר המאמיני בתחיית המתים להשחית גופם ולקלקל עצמם על המת כאילו אבדו זכרו ולא יוסיף קום חס ושלום לפיכך הזהירה תורתנו הקדושה לישראל לבלתי התקשות יותר מדאי על המת כדי לאמת אצל הכל עיקר ויסוד האמונה שמאמינים בני מאמינים שעתידים אנחנו לקום בתחיית המתים ע"כ. וידוע שתחיית המתים היא מדין בנים כמו שאמרו רז"ל שלושה מפתחות לא נמסרו ביד שליח ואחד מהם מפתח של תחיית המתים. וקשה הרי הקב"ה כהן ואיך מטמא להם? ותירץ שהואיל שישראל נקראו בנים והאב מטמא לבנו. ולפי דברים האמורים מה יקרו דברי הכתוב שהקדים לאזהרה זו בנים אתם לה' אלהיכם. לומר דודאי כיון שהמה בנים למקום יתאמת אמונה אומן ענין התחיה על ידו יתברך ואפילו שהוא כהן. הלכך לא תתגודדו וכו' דהא לא אתאביד חס ושלום. ועוד יבובן בתחיית המתים ונחלו לעולם את"ד ז"ל.

עשר תעשר אמרו רז"ל אם תעשר מוטב ואם לאו סוף יצא עשו איש שדה ע"כ, פירש ר' חיד"א ז"ל בנחל קדומים וזה לשונו. ואפילו דבמעשר כתיב השקיפה ממצון קדשך וברך ואמרו רז"ל שהצדקה מהפכת מדת הדין למדת הרחמים. שכל השקפה לרעה חוץ מזו שהיא לטובה. והשתא אם לא יעשר חס ושלום מדת הדין גוברת וחס ושלום יצא עשו שהוא הסטרא אחרא וירע לישראל. אך כשיש צדקה ומעשר נהפך מדת הדין למדת הרחמים ועשו שהוא רמו לסטרא אחרא לא מצא רגליו לצאת כי על ידי הצדקה מגביר כח הקדושה וכל קבל דגא יחליש כח הנחש כי זה לעומת זה כמבואר. אי נמי אם יעשר ויעשה צדקה גורם שלום בפמליא של מעלה ופמליא של מטה והעני יעשה שלום עם הקב"ה ואם אינו מעשר. במקום לעשות שלום יבא עשו שהוא גימטריא שלום תמורת שלום מלחמה ע"כ.

באו"א פירש הר' בס' אברהם אנכי ז"ל כוונת המשך פסוקים אלו נראה לפרש על פי מה שאמרו רז"ל הרוצה שיתעשר יעסוק בבהמה דקה שהם מעשרות את בעליהן. וזה אומרו עשרות קרניים. ולפי זה היה סלקא דעתך לומר דמי שיש לו מאומנות זו ימנע עצמו מלהפריש מעשר באומרו הרי אמרו עשר בשביל שתתעשר והוא הרי יש לו עשרות קרניים ולמה ליה לחסר ממוני למעשרות וכן מה שאמרו אי לאו דנסיבנא כהנתא לא איעתרי. דזוכה לעושר ת"ח שנושא בת כהן. ואם כן יפטור עצמו ממעשר וכמו כן כמה דברים שמנו חכמים ז"ל שמביאים לאדם עושר ויפטור עצמו ממעשר יש הפרש המעשר ממי שרואה דברים המעשרים. בשלשה דברים. והם האחד העשירות שהיא מברכת ה' על שמקיים מצוותיו יש בו ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה מה שאין כן עושר הבא משאר דברים לא יבצר שיארע לו איזה נזקים וחבלות או פגעים רעים ולא יהיה לו שמחה בעושרו. שנית מי שמעשר תמיד הולך ומתעשר מדי שנה בשנה הואיל ומפריש מעשרות בכל שנה הוא מתעשר מה שאין כן בשאר דברים הוא נתעשר פעם אחת ונהיה עשיר בינוני ואינו מוסיף והולך מדי שנה בשנה. טעם השלישי דבעשרות קרניים וכיוצא הוא מוצלח באותו דבר עצמו לא כן מי שמעשר בכל אשר יגע בידו איזה דבר סחורה מקח וממכר שיהיה רואה הצלחה ותרומה והיינו רבותיה דמעשר. והשתא זה כוונת הפסוק עשר

תעשר עשר בשביל שתתעשר, וכי תאמר בלבבך הרבה פתחים למקום כדי להשיג לי הון רב, לזה אמר דהמעשר היוצא השדה שנה מוסיף והולך מדי שנה בשנה ותהיה עשיר מופלג לא כן בשאר דברים ועוד ושכחת אתה וביתך תמיד יהיה לך ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה, מה שלא תשיג זה בשאר דברים המביאין לאדם לידי עושר, ועוד השלישי למען יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה לא באותו דבר עצמו אלא בכל אשר תעשה, יצו ה' אתך את הברכה, ובחנוני נא בזאת ההפרש שיש בין מעשר לשאר מלי, וכבר ידוע שהאשה עינה צרה ומפתה לבעלה למה לך להפריש מעשר בשביל שתתעשר הרי אמרו רז"ל אוקירו לנשייכו כי היכי דתתערתו והוה ליה סגולת מעשר וזה גורם שתמות אשתו והיינו עצבון גדול מאשת נעוריה, והיינו על דרך שאמרנו ומנינו שברכת ה' תעשיר על ידי המעשר, ולא יוסיף עצב עמה כלומר שלא תמות אשתו ויהיה עצב, והר' יצחק אלגאראנאטי ז"ל נכנס בחקירה זו על פי מה שאמרו הרוצה שיתעשר יעסוק בבהמה דקה ויתעצל מן המעשר, וביאר על פי מאמרם על פסוק וכן נגזונו ועבר שמהגיזה אנחנו למדין דכל המרבה בצדקה מרבין ליה ולזה הרוצה שיתעשר יעסוק בבהמה דקה ולפניו הגיזה בכל פעם ופעם ואתי לאדכורי לקיים מצות מעשר, שמביאו לידי עושר כיוון הגיזה יזרזוהו לקיים מצות מעשר לכן תלו העושר בגיזה.

והקאת ואת הרחמה ואת השלך, פירש הר' חיד"א בנחל קדומים וז"ל: על פי מה שכתבו המקובלים טעם על מה שכתבו רז"ל אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או חייב, שאיך יתכן בדור שכולו חייב? והתשובה שאם ח"ו כל הדור חייב הסטרא אחרא טורפת כל המצות והתורה, ותתמלא כל כך עד שמקיא הכל, דומה לאדם שאכל אכילה גסה שהוא מקיא כל מה שאכל כמה ימים, כך יהיה בסטרא אחרא ואז יצאו כל ניצוצי הקדושה ותהיה הגאולה, וכשיגיע למדרגה זו יאורים בקע בסוד ותשליך וזה רמז והקאת שאם כל כך תתמלא הסטרא אחרא מאוד עד שתקיא אז והרחמה יתגברו הרחמים מאוד ויעלו ניצוצות הקדושה למקומה, ואת השלך שיתקיים סוד ותשליך וכן לציון גואל במהרה בימינו אמן.

כי ה' אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת וכו', פירש הרב תנופה חיים על דרך מה שכתוב בגמרא מאן דמשתעי ריש לקיש בהדיה מלוים לו בלא שטר, וכל שכן כשמדבר ה' יתברך יהיה ישר ונאמן ואיש אמונות רב ברכות, וכן כתב הרב בספר ראשית חכמה ז"ל כי הירא את ה' ומתנוצץ בו נצוץ קדושה מהשכינה שהיא עמו יש לו הארה וכבוד כענין שאמרנו מי שמדבר ריש לקיש עמו, וזה שאמר כי ה' אלהיך ברכך ברכה שלימה כאשר דבר לך כלומר כאלו דיבר עמך, שאין לך ברכה גדולה מזו, והחדוש הוא דאינו כמו בשר ודם שמצפה מזה הכבוד שמלוים לו בלא שטר, אלא לגבי דידך, והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבוט שברכת ה' היא תעשיר דהלויית גוים רבים ואתה לא תלוה ע"כ.

ולא ידבק בידך מאומה מן החרם למען ישוב ה' מתרון אפו ונתן לך רחמים וכו', פירש הר' הנזכר ז"ל על פי מה שכתוב בגמרא הקורא לתבירו רשע יורד עמו עד לחייו כי מי שהוא רשע וחושדים אותו בעבירות גדולות אין מרחמים עליו בני עירו, ואם כן זה שאמר לא ידבק וכו' שלא תהנה כלל מעבודה זרה

שהוא עון גדול ועל ידי זה ונתן לך רחמים מאחרים שירחמו עליך שאין אתה חשוד בעבירות גדולות מלבד הקב"ה וריחמך מצד עצמו כאשר נשבע לאבותיך בשביל שפירש אברהם אבינו ע"ה את עצמו מעבודה זרה וכן יצחק אבינו ע"ה בעקידה דבייש לכל העובדי עבודה זרה ויעקב באומרו הסירו את אלהי הנכר. ועל ידי זה נשבע לרחם על בניהם.

באו"א אפשר לפרש על פי מה שכתב הר"י בספר אדרת אליהו ז"ל בכוונת הכתוב נחמו נחמו עמי שלמה כפל ופירש שבעת חורבן בית המקדש נסתלק מרחום והנזון אותיות חרון דהיינו רי"ש וחי"ת מרחום ווי"ו ונו"ן מחנון יהיו אותיות חרון וזה שאמר ביום חרון אפו והנה נשאר מרחום וי"ו מ"ס ומחנון חי"ת נו"ן אותיות נחמו וזה שאמר נחמו כפלים שאותיות נחמו שנשארו מרחום והנזון יחזרו ויתחברו הכל ביחד. על ידי זה יהיה אלהינו מרחם עלינו עד כאן דבריו וזה אומרו ולא ידבק וכו' למען ישוב ה' מחרון כלומר שישובו אותיות חרון למקומם ועל ידי זה ונתן לך רחמים וכו' ודו"ק.

השמה לך פן יהיה דבר עם לבבך לאמר קרבה שנת השבע וכו'. פירש הר"י בעל יוסף אברהם ז"ל וזה לשונו יראה לבאר כוונת הכתוב לאפוקי מעצת יצר הרע שמפתה לאדם ואומר לו שימנע מלעשות צדקה שאם תרבה לעשות מה תעשה לימי הזקנה אחת לששים או לשבעים שנה כי באותו זמן יהיה לך אפיסת כוחות ואין אתה יכול לעבוד, ואין ספק כי זו היא עצת יצר הרע, וזה אומרו השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל ירצה כי יצר הטוב נקרא לב טוב מה שאין כן יצר הרע נקרא לב בליעל ולזה אמר השמר לך פן יהיה דבר ועצה רעה מלבבך הבליעל שהוא היצר הרע לאמר לך קרבה שנת השבע רוצה לומר ראה והביטה כי אתה קרוב לימי הזקנה שהיא שנת השבעים והיא שנת השמיטה שאתה נשמת מכחך ואינך בכח כמאז ומקדם ועל ידי טענה זו ורעה עיניך באחיך האביון מלתת לו צדקה אלא נתון נתון לו כי בגלל גימטריא הלל, רוצה לומר שאחר פטירתו אומר להם הקב"ה צאו וראו מה הבריות אומרים עליו כשר היה ירא שמים היה, בעל צדקות היה וזהו שבחו. או יזבן במה שכתב הר"י דברי שלמה ז"ל מעשה שהיה בירושלים ת"ו בימי קדם שהיה שם איש רע ובליעל ויעץ לפקדי העיר שלא יתנו צדקה לת"ח ועניים ויתומים ואלמנות קצבתם הנהוגה ונתן טעם לפגם כי שומע אל אביונים ה' וכשהם בתונים בצרה יתנו לבם לצעוק אל ה' שיגאל אותנו וישיב בנים לגבולם והוא יענם ויגאלנו, אך האמת כי שבע תועבות בלבן כי עינו רעה בשל אחרים, וכן עשו שעזבו אותם ימים רבים ברעב והעניים צעקו אל ה' בחוזקה וינקום ה' נקמתם מאת האנשים הרשעים וישמע ה' את קולם וישלח בהם עברה וזעם וצרה דבר כבד מאוד ע"כ.

ובזה פירש כוונת הפסוק אם ענה תענה אותו בנ"ט כי צעוק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו, דע וראה כי אמת הדבר שאני שומע אל אביונים אך לא כמו שאתה חושב רק וחרה אפי והרגתי אותם על היועצים על העניים רעה ב"מ עכ"ד. וזה אומרו השמר לך פן יהיה איזה איש רע ובליעל ויהיה לו דבר דיבור רע, באומרו קרבה שנת השבע כמו שאמרו רז"ל שיתא אלפי שנה הוי עלמא וכבר קרבה שנת השבע שנת האלף השביעי ועל ידי שלא ניתן צדקה תתקרב הגאולה במהרה שהעניים יצעקו וה' ישמע וזה שאמר ורעה עיניך באחיך האביון

ולא תתן לו. מטעם וקרא עליך אל ה' שעי"ז יהיו בצרה גדולה ויצעקו ויקראו אל ה' ועי"ז תגאלו כי תדע שבוה אדרבה והיה כך חטא כמעשה הנזכר או יובן על פי מה שכתבו רז"ל עינא ולבא תרי סרסורי דעבירה ואחר כך שאר האברים גומרים העבירה. וזהו צחות הכתוב ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם שהם הסרסורים משום שאחר כך אשר אתם זונים אחריהם, שגם שאר האברים יפנו אחריהם כי הרי זה דומה למשל הסרסורים שהם מתיעצים יחד עם הסוחר שיש לו סחורה למכור ואומר לו הסרסור לסוחר אני הולך לבקש ולסרסר סחורתך עם פלוני הקונה אבל לא תלך אנה ואנה באופן שלא אמצאך כשאבקשך, כי צריך תכף אומר ועושה, אם תדחה את השעה, אחר כך תבקש ולא תמצא, כערך הזה הנה כי כן. אם תהיה בנמצא אני אפתה את הקונה לקנות ונלך שנינו ונגמור הקנין, באופן שבתחילה הולכים הסרסורים ואחר כך מתוועדים יחד המוכר והקונה, וזה אומרו ולא תתורו וכו' שהם הסרסורים שאחרי הסרסורים אשר אתם שאר האיברים זונים אחריהם ונגמרת העבירה, וזה אומרו השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך רוצה לומר שאם יבוא הלב הקמצן ליעצך שתמנע מהצדקה על כל פנים לא יהיה דבור שלך להשוות עם עצת הלב ואותה עצה שיעצך הלב שהיא רק במחשבה לבד לא יהיה לאותה מחשבה עוד מעלה להוציאה מהשפה ולחוץ וזה שאמר השמר לך פן יהיה דיבור עם מחשבת לבבך ובלי יעלה עוד המחשבה עד שיבוא לכלל לאמור, דהיינו אמירה בפה, וז"ש בלי יעל לאמר שלא יעלה לאמר בפה, כי אם כה תעשה יבא ג"כ הסרסור האחר הוא העין, וזה אומרו ורעה עיניך באתיך האביון שגם העין תיעצך לרעה וגם היד נקמצת ולא תתן לו, והעצה יוצאה לפועל והיה כך חטא שנגמר החטא, אלא נתון תתן לו כלומר כי כיון שהלב הוא האדון והידיים הם העבדים וכשהאדון הוא קמצן גם העבדים יהיו קמצנים וכשהלב קומץ עצמו גם הידיים נקמצות, וזה שאמר לא תאמץ את לבבך ועי"ז לא תקפוץ את ירך, וזה שאמר נתון תתן לו, ע"י כי לא ירע לבבך, כי כשהלב נדיב גם הידיים נפתחות, עכ"ד.

והמפרשים פירשו כוונת הפסוק לא תקפוץ את ירך פתוח תפתח וכו' שהיד כשהיא סגורה נראים כל האצבעות כאילו הם שוים וכשהיא פתוחה נראים האצבעות זה גדול מזה שם רמו לא תקפוץ את ירך כי כשהאצבעות שוים אם כן תתן לכל עני בשוה אלא פתוח תפתח את ירך ותן לכל אחד ואחד די מחסורו ע"כ.

או יובן על מה שפירש הר"י בעל מתוק הנפש ז"ל בכוונת הפסוק כי לא יחדל אביון מקרב הארץ וזה לשונו: שמעתי שעני אחד בא לפני אדם גדול לבקש ממנו צדקה, ותכף אמר החכם לתלמידיו תנו לו כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, וכשמוע העני בן אמר לחכם אם יראה בעיני מר אני אפרש כוונת הכתוב, אמר לו אמור, אמר לו הכתוב מפליג בצער העני הפושט ידו ליטול מן הצדקה, כי אין הפרש ממנו לאותו הקבור בארץ שהעני חשוב כמת, וזה אומרו כי לא יחדל אביון שאינו חסר מן המת שהוא בקרב הארץ, וכששמע החכם כך בכה על צער העני וכפל לו המתנה ופייסו בדברים ופיטרו לשלום ע"כ, וזה סיום הפסוק על כן אנכי מצוך פתוח רוצה לומר כיון שצער האביון שהיה עשיר ונהפך עליו הגלגל הוא כל כך דומה למת לזה אמר מקרב הארץ קרי ביה מקבר הארץ, לכן פתוח תפתח

בשתי ידים לאחיך לעני ואביון, וזה שאמר הכתוב כפה פרשה לעני ביד אחת וידיה שלחה בשתי ידים פירשה לאביון, וכמו שאמרו במס' בבא בתרה עיפינהו ושדרינהו כי צרכיו רבים ע"כ.

נתון תתן לו. פירש הר"י חיד"א ז"ל בנחל קדומים על פי מה שכתב הרמב"ם בפרקי אבות, על מה שאמור והכל לפי רוב המעשה, שאם יתן מאה דינרים בפעם אחת נחשב מצוה אחת, ועל כן צריך לתתם בכמה פעמים ויהיו כמה מצוות, וזה שאמר נתון תתן כפל ורבוי נתינות כדי שתקיים מצוות הרבה ולא ירע לבבך בתתך לו באופן זה מעט מעט, כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' בכל מעשיך ובכל משלח ידיך כלומר בריבוי מעשיך וברוב משלח ידיך ליתן טעון ברכה על כל פעם ע"כ.

באו"א פירש הר"י ברכות טוב ז"ל על פי מה שאמרו רז"ל אקדימו ריפתא לעניא כי היכי דליקדמו לבניך, וזה שאמר ולא ירע לבבך כי בגלל וכו' רוצה לומר בגלל זה יתנו גם לבניך אם יבואו למדה זו, ומפרש זה הדבר בפסוק ואמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, ואם אתה אינך בא למדה זו אולי בניך יבואו ומוטב שתתחיל אתה בנתינה כי היכי דליקדמו גם לבניך וזה שאמר על כן אנכי מצוך פתוח תפתח את ירך לעניך וכו' נקט בכולם לשון נוכח אחיך ענייך להורות על זה כי משלך יבואו למדה זו או אחיך או זרעך.

באו"א פירש הר"י הנזכר על פי מה שאמרו רז"ל אפילו עני המקבל צדקה מחוייב לתת צדקה וזה שאמר נתון תתן רוצה לומר אפילו מי שמקבל נתינה שנתנו לו אפילו זה יתן צדקה לאחרים, ואמר עוד ואל ירע לבבך בתתך לו רוצה לומר שירע לבבו ויאמר הלא אני בעצמי מקבל צדקה והיאך אתן לאחרים על כן אמר כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' ואז לא תצטרך לקבל צדקה.

באו"א פירש הר"י הנזכר משם מהר"י סג"ל ז"ל על פי מה שכתוב בגמרא שאל ההוא מינא לרבי עקיבא אם אלהיכם אוהב את העניים למה אינו מפרנסם אמר ליה כדי להציל אותנו מדינא של גיהנם כשאנחנו נותנים להם, וזה שאמר ולא ירע לבבך בתתך לו רוצה לומר פן יהיה עם לבבך דבר בליעל לאמר אילו היו טובים היה השם יתברך מפרנסם ע"כ אמר כי בגלל הדבר הזה יברכך כלומר לכן צוה ה' יתברך אותך שתפרנס אותם כדי להצילך על ידם מדינא של גיהנם. באו"א פירש הר"י אברהם את ידו ז"ל (דף ס"ו) על פי מה שכתבו רז"ל דהכפל של הברכה בכל מעשיך ובכל משלח ידיך, בכל מעשיך בעסק שלך ובכל משלח ידיך שיזכה לברכה אברהם באומרו כי ברך אברכך דהיינו ונברכו כך כל משפחות האדמה וכענין איוב שכל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך, ובמה שתשלח ירך לאחרים יהיה ברכה. דקשה איך הוי מכל מקום בשביל דרודף צדקה יזכה לזה שהנוטל ממנו יתברך? אכן יובן על פי מה שכתבו רז"ל כל המעלים עיניו מן הצדקה הוי כעובד עבודה זרה וקשה איך הוי זה מדה כנגד מדה? ויובן במחלוקת הידועה בגמרא אי דרשינן כפילה או דברה תורה כלשון בני אדם, דר' עקיבא סבר דרשינן כפילה ואפילו מאה פעמים, ור' שמעון סבר דברה תורה כלשון בני אדם כמו נתון תתן פתוח תפתח אבד תאבדון דצריך לשרש אחר העבודה זרה פעמים רבות, בזה יתבאר המאמר כל המעלים עיניו מן הצדקה בטענה שכבר נתתי ולא דריש נתון תתן אפילו מאה פעמים, כאילו עובד עבודה זרה

דאבד האבדון, דסבירא ליה שדיברה תורה כלשון בני אדם ואין צריך לשרש אחריה. ותר' בעל יפה תואר כתב על פסוק כי ברך אברכך בברכת אברהם, נתקיימה בישראל בימי משה רבינו ע"ה. ה' אלהיכם הרבה אתכם, כתב שזה תלוי בפלוגתא הנז' דלר' עקיבא שסבר דדרשינן כמה פעמים ולר' שמעון סבר שדיברה תורה כלשון בני אדם, ועל פי זה פירש הר' צמח דוד ז"ל כוונת מאמרם ז"ל מכת הצדקה דדרשינן אפי' מאה פעמים ולא דברה תורה כלשון בני אדם, המתים עתידים לחיות והוא דתחית המתים נפקא לן מקרא דכתיב הכרת תכרת, הכרת בעולם הזה תכרת בעולם הבא, וזהו אי דרשינן כפילא ולא דברה תורה כלשון בני אדם ע"כ.

נתון תתן תתן לו ואל ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשיך וכו'. פירש הר' אבני שוהם וזה לשונו מצאתי רמז על לשון נתן תתן מלשון תן ב' תת' ו' שהוא רמז על התרומה שקבעו רז"ל אחד מארבעים, דבר השווה לכל נפש, כדי שלא יהיה תלונה על התרומה אחד מארבעים שהרואה יאמר מחמת יוהרא מפריש בעין יפה אפילו כשהמפריש יהיה צדיק גמור ויפריש לשם שמים, כשיחשדוהו יענשו על ידו, אמרו רז"ל במס' שבת כל שמענישים חביריו על ידו אין מכניסין אותו למחיצתו של הקב"ה, וראיה מנבות, לכן היקנו רז"ל דבר השווה לכל נפש שהתרומה תהיה אחד מחמשים, על פי זה יש לומר דבר פשוט לך ה' הצדקה כלומר, "לך" מספר חמשים משום דלנו בושת הפנים, שלא יבוש הצדיק התורם בעין יפה בסוד הצדיק הנקרא בשם אדם, ברמז הכמת אדם תאיר פניו ע"ש, וזה הרמז לך ה' הצדקה מספר "לך" שהוא אחד מחמשים משום שלנו בושת הפנים שאין אדם צדיק בארץ וכו' ולא מאיר פניו, נחזור לעניננו דהרמז אשר נתן תתן הוא על תרומות אחד מחמשים וזה הכפל לשון נתן תתן לפי זה שפיר אומר הכתיב, ואל ירע לבבך בתתך לו ואפילו שנפשך חשקה שתתרום בעין יפה אחד מארבעים, ואומר הכתוב כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך שהיא נותנת מחמת שאין אתה מגלה מדת טובך שנפשך חשקה ומתאוה להפריש יותר, ורז"ל קבעו דבר השווה לכל נפש בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך שמעלים אתה מדת טובך, או יש לומר על פי מאי דאיתא בס' זרע ברך ישן בפרשת וישלח בשם ספרא, דהייב האדם ליתן מעשר אחר מעשר, שאם אחר שנתן מעשר באים עניים אחרים ומבקשים ממנו יתן מעשר פעם שנית אבל אחר זה אינו חייב ליתן כלום, וזה פירוש הפסוק עשר תעשר שני מעשרות ע"כ, ועל פי זה אמרתי טעם לדברי רז"ל שאמרו המבזבז אל יבזבו יותר מחומש שמצינו שני פירושים על עשר תעשר, פירוש האחד בשביל שתתעשר פירוש השני שני מעשרות, ולפי טעם הראשון שיתעשר והוא נסיון להקב"ה יאמר האומר אם אקיים מעשר אכזבו הוני כי כבר ברכתי כחובה להיות עשיר, על זה מצאו רז"ל כרפא לזה באומרם אל יבזבו יותר מחומש כלומר פן, פירוש השני פירוש אמת שעשר תעשר קאי על שני מעשרות לכן אל יבזבו יותר מחומש שהוא פעמים מעשר והנה הלכה זו של כפל נתון תתן יש לומר גם לרמז זה שאמרנו שחזור על שני מעשרות לכן כתיב נתון תתן אף על פי שנתן כבר המעשר תחזור ותתן כי עשר תעשר קאי על שני מעשרות ולזה אומר הפסוק ואל ירע לבבך בתתך לו מחמת שאין

הפירוש הוא בשביל שתתעשר ירע לבבך לכן אמר הפסוק כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך, כלומר אפילו לפירוש זה שקאי על שני מעשרות אפילו הכי יברכך ה' אלהיך בכל מעשך.

באו"א פירש הרב בס' נחלת יעקב בהקדים מה שכתב הר' בעצמו על הפסוק לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים דאיתא בשני לוחות הברית בשם אבודרהם וזה לשונו כל הברכות חייב לברך עובר לעשייתן ולכך אין מברכין על הצדקה, פן יתבייש העני ולא יקחנה ויהיה ברכה לבטלה, ומצינו בגמרא כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב והארץ נתן לבני אדם, כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה, נמצא קודם ברכה שייך הכל להקב"ה אם כן הצדקה שייך להקב"ה שאין מברכין עליה, וזה פירוש הפסוק לך ה' הצדקה מחמת שאין מברכין עליה, וכי תימא למה אין מברכין ומשני משום שלנו בושת הפנים, ויש לומר כאן סמך הפסוק נתון תתן שנתנת הצדקה היא משל הקב"ה כמאמר רז"ל תן לו משלו שאתה ושלך שלו ואל ירע לבבך מחמת שכתוב בתוך תתן כי הצדקה של הקב"ה אי"כ נאמר שאין לך שכר עליה לכן אמר הפסוק כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך שהקב"ה ישלם לך ברכה, שכל דבר שבא לאדם דרך ברכה היא דרך מתנת חנם ולא בשכר כמו שכתבנו בזה בפרשת ויצא עיני שם ודו"ק.

בתוך תתן לו, פירש הר' בס' אברהם את ידו בעובדא שמייתי בירושלמי דיבמות מעשה בשלושה עשר אחים שמתו השנים עשר בלא בנים, באו נשותיהם לפני רבי ובקשו להתייבם אמר רבי ליבם שייבם אותם, אמר לו איני יכול לפרנס שנים עשר נשים ושילידו בנים, השיבו הנשים כל אחת תפרנס הבית חודש אחד, אמר היבם ואם תהיה השנה מעוברת מי יפרנס הבית באדר שני, אמר רבי אני אפרנס באדר שני, התפלל עליהם והלכו, לאחר שלוש שנים באו הנשים נושאות שלושים ושש ילדים, ועמדו על פתח בית רבי, אמרו לו עבדיו לרבי קהל של תנוקות עומדים על הפתח, השקיף רבי בעד החלון וראה אותם אמר להם מה עניניכם, אמרו לו אם רצונך שתתן לנו הוצאות אדר שני כאשר נדרת ויצו ויתנו להם ע"כ, והנה מה שרמזו קרא עד היכן כחה של צדקה פתח תפתח, דהלא תראה די מחסורו אשר יחסר לו כלומר להשלים מה שחסר, אי"ר ראשי תיבות אדר שני רבי שהוא רבינו הקדוש ישלים החסר, לו לל"ו תנוקות בני שלוש שנים, דהל אדר שני, ע"כ.

באו"א פירש הר' מערכי לב ז"ל כוונת הפסוק ורעה עיניך וכו' על פי מה שכתוב במסכת כתובות (דף ס"ז) החזא דאתא לקמיה דרבה אמר ליה רבה במה אתה סועד, אמר ליה בתרנגולת פטומה ויין ישן, אמר ליה ולא חיישת לדחוקא דציבורא? אמר ליה אטו מדידהו קאכילנא מדרחמנא אכילנא דכתיב ואתה נתן להם את אכלם בעתו, אדהכי אתאי אחתיה דרבה דלא תזינא ליה תליסר שני ואייתי ליה תרנגולת פטומה ויין ישן אמר מאי דקמן, אמר ליה נענית לך קום אכול ע"כ, וזהו כוונת הפסוק ורעה עיניך באחיד האביון שאומר שסועד בתרנגולת פטומה ויין ישן שלא היה לו לפנק את עצמו ולדחוק את הצבור, וקרא עליך אל ה' באומרו אטו מדידהו קאכילנא מדרחמנא אכילנא, והקב"ה מזמין לו, והיה בך חטא על שציער את העני בדבריו כמו שאירע לרבה עד שאמר ליה נענית לך וכו' ע"כ.

באו"א פירש הר" הנזכר ככוונת הפסוק על פי מה שכתב הר" חיד"א בס' אוהל יעקב ז"ל בנועם מוסרו על שאין השעה משחקת לו שלא הרויח אותה שעה או הפסיד הרבה אז קופץ את ידו מלתת צדקה שהיה רגיל בה מקודם באומרי כי הזמן בוגד, אבל בצרכי ביתו אינו מחסר שום דבר ממה שרגיל מקודם כאילו עובר על כל תגרע, וזה משל לעשיר שהיה הולך בספינה וכו' ואמר ליה רב החובל שיתן לו הפצים להשליכם לים כדי להקל משא הספינה, ינתן לו כיס של טלית ותפילין, ויאמר לו המשרת אלו הם חיותנו, היה לך לתת לו בהסחורות הכבדות, כן הענין הזה אדרבה היה לך לצמצם בצרכי ביתך ולהניח הצדקות כמנהגך הסוב אשר היית נותן מקודם, וזה שאמר פן יהיה דבר וכו' לאמר קרבה שנת השבע שהוא זמן שאין זרע וקציר ואין ריוח ואז ורעה עיניך במה שאתה נותן לאחיק האביון ולא תשים עין להקפיד על הוצאות ביתך כי אין מחסור דבר בביתך אבל באחיק האביון אינך נותן לו, אז תדע וקרא עליך אל ה' והיה טוען טענה אלימתא לאמר למה תעשה כה, היה לך לעשות בהפק, והיה בך חטא לשון חסרון רוצה לומר החסרון עשה אותו בך וזה אומרו והיה בך חטא החסרון יהיה בך ולא בצדקה שאתה נותן לעני דווקא, לכן העצה הנכונה היא שפתח את ידך מה שאתה הייתה נוהג מקודם בשנים שעברו גם עתה תפתח כמנהגך יען כי מחסורו אשר יחסר לו כלומר שאינו דומה חסרון העני ממה שאתה מחסר ביתך שאתה מצמצם דווקא בין רב למעט אבל לעני יחסר לו שהוא מת ברעב ולא יחסר לחמו, ע"כ.

באו"א פירש הר" הנ"ל ז"ל משם הר" לח"ת ז"ל במה שפירש כוונת מה שכתוב בגמרא שלושה ה' שובאן ואחד מהם עשיר מכחש, וקשה דמה יש הפרש בין עני לעשיר, בענין השקר? וגם למה אמר לשון מכחש הוה ליה למימר גנב או גולן, אכן פירש במה שדקדק בהאי קרא שאמר וקרא עליך אל ה' דלמה בכל עבירות שבין אדם לחבירו לא אמר לשון זה בקרא כי אם במניעת הצדקה? אבל נראה שמצינו בברכת יצחק ליעקב שאמר הקול קול יעקב והידים ידי עשיר רוצה לומר דמתוך זה היה ספק בלבו אם הוא יעקב או עשיר ומצד זה ימצא העשיר עם לבבו דבר בליעל למנוע הצדקה מן האביון לפי שאין לו אימה ופחד מקטרוג השטן בראש השנה, לפי מה שאמרו במדרש שישראל תקב"ה דן אותם ביום ואומות העולם דן אותם בלילה, אם כן אצל זה שהשטן רואה שהוא עומד בראש השנה בבית הכנסת מעוטף בטלית ומתפלל בקול רם בכוונה שהוא יהודי, וזה הקול קול יעקב וכנגד זה מכירו מאז מקדם בהיותו בשוק שאינו רגיל ליתן צדקה והידים ידי עשיר, שקופץ ידו כעשיר לזה או גבהל השטן כמסופק בו כמו שנסתפק יצחק על בנו אם היה עשיר או יעקב כך השטן עולה ומסתפק אם לקטרג עליו בשעה שדן את הגוים או בשעה שדן את ישראל מחמת שרואה בו מצד אחד הקול קול יעקב בתפילתו בבית הכנסת בקול רם ומצד שני שהידים ידי עשיר, שמונע את ידו מן הצדקה כמו עשיר וזה נקרא עשיר מכחש, שמכחש עצמו לפני השטן אם הוא ישראל או רמאי, ולזה בא הכתוב השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל ורעה עיניך באחיק האביון כי בזה האופן בלאו הכי בלא קטרוג השטן הגה העני עצמו יקטרג עליך וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא זה עני קרא

וה' שמע שאל יפתח אדם פיו לשטן שהשטן עומד וממתין מה בפיו של אדם ויבוא השטן לקטרג בכה גדול מכה קטרוג העני, ותיד דברי פי הן. ומה שאמר כי ברוך וכו' בכל מעשיך ובכל משלה ידיך פירש הר' הנזכר ז"ל על פי מה שאמרו רז"ל בירושלמי, בהירושי דתרומוה היה ר' יוסי בן שאול משתעי, מעשה באשה אחת שהיתה אוהבת צדקות פעם אחת בא עני לביתה נתנה לפניו לאכול ובעוד שהיה אוכל העני הרגישה האשה כי בא בעלה כי עינו רעה בעני הטמינתו לעני בעליה ונתנה לפני בעלה שיאכל ובעודו אוכל גרדם יישן באמצע אכילתו, בא נחש ונתן את פיו בתוך המאכל של בעל הבית והעני ראה זה מהעליה, אחר כך נתעורר בעל הבית ופשט את ידו לאכול מהאוכל התחיל העני לגעור מהעליה בבעל הבית ולאמר לו אל תאכל והצילי מהמות בזכות הצדקה שאכל העני ממנו. וזה שאמר הפסוק נתון נתן רוצה לומר נתון בבית ולבסוף אתה בעצמך נתן ולא ירע לבבך כמו שהיה בעל האשה מקודם שראה את הנחש כי בגלל הדבר הזה מסיבת הצדקה נתגלגל דבא בשכר הצדקה שיברכך ה' אלהיך בכל מעשיך ובכל משלה ידיך שם רמו כשאתה שולח יד לאכול שלא יצא תקלה להשיבה אל פיו ולפגוע בארס הנחש, חס ושלום וצדקה תציל ממות, עד כאן דבריו.

באו"א פירש הר' במערכי לב ז"ל על פי מה שכתב הטור יורה דעה סי' סמ"ג דעני העובר על אחת מכל המצות אינו בכלל וחי אחיך עמך ואין חייבים ליתן לו צדקה וכן אם הוא מומר לתיאבון כפירוש הרא"ם ז"ל, ועיין מה שכתב שם, ולדידי חזי לי שאין זה מוסכם דכפי שכתבו התוספות בעבודה זרה דמומר לתיאבון אנחני מצויים עליו להתיותו שמע מינה דאחיך מקרי, ומכל מקום נראה לי שגם לסברת הרא"ם ז"ל לא נפטר מלתת צדקה לעני האוכל נבלות לתיאבון כי אם כשהנתון צדיק גמור אבל אם הוא עובר גם כן על פשע לתיאבון דאין צדיק בארץ וכו' איך יפטר דלאו אחיך מקרי והלא שקולים הם ואחיך מקרי, יאם כן נראה שזה שנמנע לתת לעני זה צדקה היינו שידע בו שאינו צדיק גמור ונכשל באיזה חטא ובטענה דלאו אחיך מקרי, וזה שאמר ורעה עיניך באחיך האביון שמחזיקו לרשע, ולא אחיך הוא כיון דשיטת הרא"ם וסיעתיה אינו דיש לומר לעני אינו נתון לך שאתה חשוד על עון פלוני וקרא עליך אל ה' שהרי בעני אמרו דקדוקי עניות מעבירים אדם על דעתו ועל דעת קונו ואומר הרי גם הניתן זה אינו בחזקת צדיק גמור ולא יבצר מלהיות לו איזה חטא ופשע ואיך יפטר בטענה זו דלאו אחיך מקרי, וזה שאמר והיה בך חטא דתינת אם לא נמצא בך עון כלל אי אתה נענש על צעקת העני כיון דסבר כהרא"ם ז"ל, אבל כשנמצא בך חטא שמוע אשמע צעקתו ואתה נענש על ידו דדינא קא תבע, א"ד ז"ל.

באו"א פירש הר' בשארית יעקב ז"ל פירוש הפסוק נתון נתן משם המפרשים בהקדים מה שאמרו בפרק בני העיר כי הונו משדרי ליה מתנות מבי נשיאה לא הוה שקיל אמר להו לא ניהא לכו דאחיה דכתיב ושונא מתנות יחיה ע"כ, והנה כתב הטור בחושן משפט סימן קע"ה חצר שאין בו דין חלוקה אין אחד כופה לחבירו לחלוק, ואם אמר אחד לחבירו אני נתון לך ארבע אמות ונחלוק אינו יכול לכופו אותו לחלוק משום דשונא מתנות יחיה ויש חולקים בזה, וכתב הסמ"ע ז"ל דטעם יש חולקין דכיון דיש להנותן גם כן הנאה מזה ליכא בהא

משום ושונא מתנות יחיה ע"כ. והוא הנרצה כאן גתון תתן לו ואל ירע לבבך בתתך לו כלומר כי רעה היא אצל העני להמיתו לפני זמנו להרגילו במתנות מרובות לאהוב מתנות. על זה קאמר מבינתך חדל, יען דכיון בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך וכל דאיכא להנותן גם כן הנאה מיניה ליכא בהא משום ושונא מתנות וכו' ע"כ.

באו"א פירש הר"י בס' ערבי נחל בפרשת ואתחנן וזה לשונו, אמרו רז"ל על פסוק כי בגלל וכו' גלגל הוא שתוזר בעולם. וקשה אדרבה לדומיא זו תמוה יותר איך תתן התורה טעם כזה לצדקה, ויובן זה בצירוף הפסוק בקהלת, יש רעה חולה אשר נעשה תחת השמש וכו' איש אשר יתן לו האלהים עושר ונכסים וכבוד ולא ישליטנו אלהים לאכול ממנו כי איש נכרי יאכלנו זה הבל וכו', וקשה מי הוא המשוגע אשר יש לו עושר וכבוד ואינו אוכל כלום ומאכיל לאחרים, ואם הוא כל כך מכניס אורחים ועושה צדקה ומקמץ מפיו ונותן לאחרים מאי רעה חולה היא זו, גם יש לדעת באומרו אשר יתן לו האלהים הוה ליה למימר אשר יש לו עושר, וביארתי על פי מאמר רבה בר רב חנה אמר ליה ההוא טייעא תא ואחוי לך היכא דנשקי ארעא ורקיעא אהדדי, וחזאי דעביד כוי כוי שקלת לסלתאי פירוש כשתם סל לחם (גם יש לדעת באומרו מנא ליה דהיה לחם דילמא דברים אחרים), והנחתיה בכונתא דרקיעא אדמצלינא בעינא ולא אשכחתיא אמר ליה איכא גנבי חכא אמר ליה גלגלא דרקיעא הוא דהדר, נטיה עד למחר ומשכחת ליה, והוא תמוה איך לא ידע רבה בר רב חנה מעצמו התירוץ וגם איך הניח תחילה לשם זהרי ודאי ראה שהגלגל רץ יותר מנמלה שבכל יום מסבב את הכדור, עוד ידוע שדעת הרמב"ם ששכר המצוה אין לו שייכות עם המצוה רק מקבל שכר עבור שקבל עול מלך מלכי המלכים וזה ההבטחה שהבטיח לנו השם יתברך אם בחוקתי תשמרו וכו' ויקבלו עול תורה, אז יזמין להם כדעתם שיוכלו לעבוד את ה' בהרחבה, אבל אין שייכות לשנים, ואומנם דעת המקובלים אינו כן וכן הוא האמת כי כל טוב עולם הזה הכל הוא על ידי המצות, וארעא ורקיעא אשקי אהדדי כמו שביארו על מאמרם ז"ל כל העולם נזון בשביל חנינא בני וכו' והענין הוא כי כל העולמות עד טבור הארץ שמקבלים שפע זה מזה הכל על ידי תפילותנו שסידרו לנו אנשי כנסת הגדולה שענינת המשכת שפע מעולם לעולם ואין שום ענין מעניני עולם הזה שאינו בא על ידי התפלה כי הכל יש לו שורש והיכולות למעלה, דרך משל בברכת אתה חונן הנה יש היכולות חכמה ובינה גדולים מאוד רק הם סגורים ואלו התיבות של הברכה זו עצמה וצרופה וכוונות שבה הם המפתח שבו נפתח היכל זה כמו שבמפתח קטן נפתח היכל גדול למראה, וכשאדם נקי מעבירות ומתפלל במחשבה טהורה ומכוון כוונות השייכות למצוה זו עולים דבורים אלו עד אותו היכל ונפתח ההיכל ומיד בשפע חכמה לרוב וכן ברכת הפרנסה גם כן הוא נפתח ההיכל ונשפע עושר ונכסים וכן בכל ברכה וברכה, וההשפעה זו מרום המדרגות מידי עברה על ידי התפילה כל העולמות נהנים ומתקיימים בהשפעה זו, ואומנם בכל עולם ועולם צריכים כונה להוריד את החיות וההשפעה לעולם האחר עד שירד השפע לעולם הגלגלים ואז המזלות משפיעים בעצמם לטבור הארץ ולזה אמר בשביל חנינא בני וכו' לשון שביל היינו שהוא עושה תמיד בתפילתו שביל להוריד השפע, ואומנם להבין אומרו די לו בקב חרובין

איך יתכן שהוא ממשיך על ידו השפע, איזה דרך עבר השפע מאתו לאחרים והוא לא קבל כלום? וכן למה כל העולמות ביושר עומדים על מכונם כי הכל תלוי בעולם שלמעלה ממנו, וכן הארץ לעולם עומדת ועולם הגלגלים תמיד מסבב לא ישקוט ולא ינוח אפילו רגע. והענין מבואר בזהר שאפילו תפילת כל ישראל אין בהם כח לרוב לעלות למעלה לרוב הקטרוגים עד שתהא מסתתרת בתפילת העני, שמתפלל לפעמים מתוך דוחקו ומתרעם על השי"ת ושופך נפשו ותרעומת זה הינה תענוג לפניו ית"ש ואין כח לשום מקטרג לעכב דיבורים אלו ובוקע כל הרקיעים אלו ועולה לפניו ית"ש. ומתעטפים התפילות בתפילת עני זה ועולים וזהו תפילה לעני כי יעטוף. ועד"ז שמעתי על פסוק אענך בסתר רעם שהוא לשון תרעומת. ולפי"ז הנה מיד שמתפלל העני מאחר שתפילתו עולה בלי מונע הנה ממשיך השפעה ומיד היה מתעשר ולא היה עני בעולם וחסד ואמת מן ינצרוהו. לזה עשה ה' ככה שהגלגלים לא ישקוטו ולכן אף שהעני ממשיך השפעה מעולם לעולם ביושר אעפ"כ בבוא ההשפעה לעולם הגלגלים הוא ברגע מתגלגל למרחוק המקום הזה המתפלל ומשפיע המזל לאחרים. ולזה אמרו יש רעה חולה וכו' איש אשר יתן לו האלוהים עושר לא אמר אשר יש לו כי ודאי מי שיש לו עושר הוא אוכל אלא אמר אשר יתן לו האלוהים דהיינו זה העני שאליו נמשך ההשפעה מלמעלה ובשבילו ואעפ"כ לא ישליטנו האלוהים לאכול ממנו כי איש נכרי יאכלנו אשר לא עמל בו ולא גידלו כאמור.

והנה תיבת דבר דרו"ל לשון דיבור כמו וזה דבר השמיטה. וזה שאמר הכתוב נתון נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה, ר"ל כי ע"י הדיבור של זה העני בא לך כל הברכה וא"כ תייב אתה ליתן לו, ופריך מאי כי בגלל הדבר הזה ר"ל שהוא עול ח"ו. איך מה שנמשך ע"י דבורי תפילה של עני זה, איש אחר יקחנה, ע"ז תירץ שהוא ע"י שגלגל חוזר בעולם כאמור.

באופן אחר פירש הרב חיד"א ז"ל בס' פני דוד על פי מה שכתבו המפרשים ז"ל משם הרב בינה לעתים ז"ל במאמרי רו"ל כתוב בתורה נותן לחם לכל בשר בא זה וחטף את המצוה עלי לשלם לו שכרו ע"כ, על פי מה שפירשו רו"ל במאי דקיימא לן הפורע חובו של חברו הניח מעותיו על קרן הצבי ובכביכול כתיב נותן לחם לכל בשר. ואם כן רמיא עליה יתברך לזון הכל והנותן צדקה לעני דמי לפורע וכו' וז"א כתוב בתורה נותן לחם וכו' בא זה וחטף וכו' לא תימא דהווי פורע חובו של חברו והפסיד לזה אמר וגמולו ישלם לו ע"כ, וזה אמרו נתן רוצה לומר יש נתינה ורמו הכתוב נותן לחם לכל בשר שעליו יתברך מוטל החוב ואם סלקא דעתך דהנותן הפסיד, לזה אמר נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו מה שהיה מוטל עליו יתברך ליתן ואם כן חסך אדעתך שהפסדת, לזה אמר לא ירע אלא בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך, ואפשר דהטעם הוא משום דלא כל הפורע פטור אלא שלא מדעתו, כהוא שהלך למדינת הים ועמד אחר ופרנס אשתו. אבל כשהוא מצוה לחבירו לפרוע ודאי שחייב לפרוע, וזה שאמר כאן בסוף הפסוק כי לא יחדל אביון וכו' על כן אנכי מצוך רוצה לומר כי לא יחדל אביון ועלי מוטל, וכדי שלא תהיה בספק על כן אנכי מצוך דבזה מדינא שאני אשלם ע"כ.

באופן אחר פירש הרב הנזכר על מה שכתב באדר"ן אם נתן אדם לחבירו כל מתנות טובות ופניו זעומות וכבושות בארץ כאילו לא נתן כלום, ופירש הר"י צמח צדיק תן לאחרים יתנו לך, ואם תרצה להטיב מתנתך תן מהרה כי כפי הנותן מהרה כן יתנו לו, ועוד כתב שם אם האדון גדיב לא יהיה העבד כילי גם כן בהקב"ה אין חקר לגדיבותו, אם כן אנחנו עבדיו למה נהיה כלים וזה אומרו נתון תתן שני פעמים כלומר תן במהרה הנתינה תחשב כאילו נתת שני פעמים וזהו נתון תתן ולא ירע לבבך כלומר אין מהצורך לצוות אותך שלא יהיה פניך זעומות, עם כל זה אני מצווך לא ירע לבבך ונתן טעם כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך, כי ה' אוהב הגדיבות ואנחנו עבדיו צריך שנלך בדרכיו ולא נהיה קמצנים ע"כ.

באופן אחר פירש הרב כמהר"מ שולטן ז"ל על פי מה שכתבו רז"ל על פסוק עשר בשביל שתתעשר, עוד כתבו המפרשים ז"ל על פסוק ה' צלך על יד ימינך, שהכונה דכמו שהאדם יפתח את ידו יראה בצל יד פתוחה וכן אם יסגור יראה יד סגורה, כן מתנהג הקב"ה עם האדם כמו הצל שאם יפתח ידו לעניים גם ה' יפתח ידו לתת לו פרנסה בריוח ואם יסגור ידו לעניים גם הקב"ה יסגור ידו מלתת לו, גם אמרו מלח ממון חסר והמשילו ענין הצדקה כמו המשפך שכמו שהמשפך כל עוד שיורד ממנו מלמטה כאשר מוריקין בתוכו מוריקין עוד, מה שאין כן אם יסתם מלמטה לא יוריקו עוד בתוכו, כן בענין הצדקה, יזיל מכיסו לצדקה יוריקו לו מן השמים, ואם לאו לא יוריקו לו עוד בתוכו ויעני, וזה אומרו נתון שהיא פועל עומד רוצה לומר אם רוצה אתה שהנתינה תהיה תדירה מן השמים בשופע תתן אתה ותפתח את ידך לעניים ואז יעשו לך כמשל המשפך, וזהו נתון תתן ע"כ.

באופן אחר פירש הרב הנזכר על פי מה שכתבו רז"ל אם האדם נותן צדקה כראוי הנה מה טוב, ואם לאו באים אומות העולם ונוטלים את ממונו בעל כורחו שלא בטובתו וישאר עני, וזה אומרו נתון רוצה לומר תתן צדקה, שאם לא כן תתן ע"כ ולא ירע לבבך בתתך לו מרצונך כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך וכו', במה שנשאר בידך ותתעסק דלא כן אם לא תתן ויקחו אומות העולם ולא ישאר לך כלום שתתעסק בו ובמה תתברך שאין הברכה שורה על דבר ריקם וזהו בגלל הדבר הזה יברכך, הזה דייקא רוצה לומר מה שאתה נותן לאפוקי מה שאומות העולם לוקחים ממך, וק"ל.

באופן אחר פירש הרב הנזכר ז"ל על פי מה שכתוב בש"ס על הלל שנתן לעני בן טובים סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו ופעם אחת לא מצא עבד ורץ הוא לפניו שלושה מלים, שנאמר די מחסורו אשר יחסר לו, ואמרו רז"ל רמז למה נקט הכתוב די מחסורו, לומר לך שאותיות האמצעיות של עשיר במלוי כזה עין שין יוד ריש, גימטריא שלושים ושש ואותיות האמצעיות של עני במלוי כזה עין נון יוד הם גימטריא עשרים ושתיים נמצא חסר העני גימטריא ד"י וזה אומרו די מחסורו אשר יחסר לו רוצה לומר שחסר ד"י מתיבת ל"ו וזה אומרו נתון תתן עד ל"ו שיהא שוה לו, ולא ירע לבבך בתתך לו שתאמר וכי תייב אני לזון ולהלביש שיהיה כמוני, אלא יהיה כאחד מן האמצעים, קא משמע לן ולא

ירע וכו' כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך, וזה רמז הפסוק והריקותי לכם ברכה עד בלי די' כלומר שלא יהיה חסר די'.

באופן אחר פירש הר' בספר מלל לאברהם דף ק' על פי מה שכתבו רז"ל כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב קורבן עולה וכו' כמו שאמר הכתוב זאת תורת העולה וכו', אם כן כדי שלא יעלה על לב האדם לומר כיון שאמרו כל העוסק וכו' אם כן אעשה גם כן אני למה לי ליתן ממוני לצדקה בתורת צדקה ויחשב לי לצדקה, לזה בא הכתוב והזהירו נתון תתן ואל ירע לבבך בתתך לו, שתאמר כי בגלל הדבר הזה כלומר הדבור שאומר בתורת צדקה יברכך ה' כדין העוסק בתורת עולה וכו' שאינו דומה, שהתם משום שבעוונות הרבים בית המקדש חרב ובטלו קרבנות, משום הכי יחשב לו כאילו הקריב עולה, לא כן בענין הצדקה יען שכתוב כי לא יחדל אביון וכו' שלא יתכן שלא ימצא עני בקרב הארץ על כן אנכי מצוך לאמר שתעסוק בתורת צדקה וגם פתוח תפתח וכו' שתתן בפועל לעניים ע"כ.

באופן אחר פירש הרב בס' חזון עזבדיה ז"ל עם הפסוקים הקודמים והעבט תעביטנו וכו' השמר לך וכו' ורעה עיניך וכו' נתון תתן וכו' והוא בהקדים מה שאמרו רז"ל המלוה את חבירו על המשכון אין שביעית משמטתו משום דקני למשכון כר"י שאמר מנין לבעל חוב שקונה משכון וכו' ונחלקו הרמב"ם והרא"ש. דהרמב"ם סבירא ליה הכסף שהוא כנגד המשכון הוא דוקא אין שביעית משמטתו, אבל על המותר משמטתו, והרא"ש סבירא ליה דאינה משמטת כלל ואפילו על המותר מכנגד המשכון אין שביעית משמטתו, בזה אתי שפיר דברי שא קאמר כי פתוח תפתח את ידך לו דהיינו במתנה, והדר קאמר דאם לא רצה לקחת במתנה תתן לו בהלוואה ותקח ממנו משכון וזה שאמר והעבט תעביטנו ובשביל זה המשכון תתן לו די מחסורו דהיינו אפילו שיהיה ביותר מכדי המשכון עם כל זה תתן לו די מחסורו, ולכן משום דאיכא למיחש שיאמר האדם איך אני נותן יותר מכדי שווי המשכון כיון דעל המותר משמט כהרמב"ם, ונמצא אני מפסיד המותר מכיסי, לזה הכניס בין הדבקים ואמר השמר לך וכו' קרבה שנת השבע וכו' על זה אני מבטיחך אל תחוש לזה אלא נתון תתן, בא לרבות שהתן לו יותר משיעור המשכון שהדין הוא כהרא"ש ז"ל דאין השביעית משמטת אפילו על היותר ואדרבה בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך, ע"כ.

באופן אחר פירש הר' ז"ל על פי מה שכתוב בגמרא המחזיר חוב בשביעית וכו' פירש רש"י בזמן שהשביעית נוהגת צריך שיאמר לו משמט אני ואם אמר לו אף על פי כן יקבל ממנו שנאמר וזה דבר השמיטה, אמר רבה ותלי ליה עד דאמר הכי, איתיביה אביי כשהוא נותן לו אל יאמר לו בחובי אני נותן לך אלא יאמר לו שלי הם ובמתנה אני נותנס לך, אמר ליה תלי ליה נמי עד דאמר הכי, נמצא כשמכריחו הלוה למלוה בדיבור דווקא שאמר לו אף על פי כן או שאמר לו שלי הן ובמתנה אני נותן אז יכול המלוה ליקח את חובו ואין השביעית משמטת, בזה אתי שפיר דברי שא התחיל להזהיר לנותן ואמר ליה כי יהיה בך אביון וכו' פתוח תפתח את ידך לו וכו' השמר לך וכו' קרבה שנת השבע וכו' ורעה עיניך באחיק שלא תתן לו דהיינו שלא תלוהו לפי שאתה חושדו כשיבוא לפורעך שתאמר לו משמט אני ואז הוא הולך לדרכו הולך עורף ולא פנים

ולקח המעות שהביא בידו לפרעך ואינו פורע לך שום דבר, על זה אני אומר לך שלא תירא מזה אלא פתוח תפתח וכו' והשתא אחר שאמר אזהרה למלוה חזר ואמר ללוה אף שכבר השביעית עברה על המלוה אפילו הכי כשתבוא לפרוע חובך ואמר המלוה משמט אני, לא תאבה ולא תשמע אלא נתון לו בעל כורחו שתאמר לו אף על פי כן רוצה לפרוע חובי או תתן דהיינו שתתן לו בתורת מתנה וזה שאמר נתון נתן דקאי על הלוה ואז הבעל חוב יכול לקבל, וחזר והזהירו ואמר ולא ירע וכו' דהיינו במה שאתה אומר במתנה אני נותנס לך מחמת שיש לך טענה שיש לך מקום פטור כיון שכבר אמר לך המלוה משמט אני, לפי שבגלל הדבר הזה, בגלל הדיבור שבפיך שאמרת לו אף על פי כן, יברכך ה' אלהיך ע"כ. באופן אחר פירש הר"י באשד הנחלים ז"ל (דף מב:) במה שתירץ ה' מהרש"ף ז"ל לחקירת החיספות על פי מה שכתוב בגמרא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני הרי זה צדיק גמור, והקשה הרי אמרו אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב וכו' ותירץ שיש חלוק בין המצות שאדם חייב בהם מדינא ובין אותם אשר יעשה האדם בנדבה, כי אותם המצות אשר הוא חייב בהם מדינא ואין לו רשות לפטור עצמו מהם אסור לעשות משום שכר התורה, דמיחזי דאי לאו אגרא לא הוה עביד והרי הוא מצווה ובעל כורחו חייב לקיימם וזה אמרו אל תהיו כעבדים, אבל ההיא דסלע זו וכו' מיירי שכבר נתן די שיעורו והוא מוסיף על חיובו על מנת שיחיי וכו' ודאי שפיר עבד אף על גב דמחזי דאי לאו אגרא לא הוה עביד אין כאן עון יען לאו בר חיובא הוא, וידוע מה שכתוב בגמרא על פסוק נתון נתן לו אפילו מאה פעמים הכוונה שמצוה לטוב ליה שיקיים נתון נתן ואפילו שיצא ידי חובתו אף על פי כן נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו באומרך כבר יצאתי ידי חובתי, אלא צריך ליתן עוד כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך הכוונה דמה שברכך ה' אלהיך ונותן לך שכר הוא בשביל ההוספה שאינך חייב בה וזה שאמר כי בגלל הדבר הזה, ע"כ.

באופן אחר פירש הר"י בס' אמר יוסף ז"ל משם מהר"י סנוין ז"ל על פי מה שכתוב בגמרא הנותן צדקה לעני מתברך בשש ברכות והמפיסו מתברך באחת עשרה ברכות, והנה הנותן והמפיס מתברך בשבע עשרה ברכות, ויש שנותן ואינו מפיס ויש מפיס ואינו נותן, לזה בא הכתוב להזהירו נתון נתן וגם אל ירע ועוד כי בגלל הדבר, רוצה לומר הדיבור שהוא הפיוס והנתינה שמתברך בשבע עשרה ברכות יברכך ה' אלהיך, ובזה פירש ז"ל כוונת הפסוק טובים השנים מן האחד, רוצה לומר הדיבור והנתינה מן האחד שהיא נתינה לבה, והיינו טעמא באמרו שיש להם שכר טוב כי טוב בגימטריה שבעה עשר, ודו"ק.

באופן אחר פירש הרב בס' פני דוד על פי מה שסופר על אלכסנדרוס מוקדון שעני אחד שאל ממנו שיתן לו צדקה ונתן לו מיד מתנה גדולה ויאמרו לו עבדיו מלכנו הלא די לו בעשרה דינרין ואצלו היא מתנה מרובה, והשיבם הוא שאל ממני ואני נתתי לו דבר מועט, וזוטר לגבי דידי, ומזה אנחנו למדין למתן שכרם של צדיקים כי הם עושים מצות אלהי עולם ה' ולגבי דידיה הוא דבר מועט מאוד מה שהוא רב מאוד לגבי דידן ואם כן אין קץ למתן שכרם כי המעט לגבי שמים הוא מלוא עולם לדידן, וזה שאמר נתון נתן הכפל הוא בין נתינה רבה בין נתינה מועטת כי קצרה ירך לתת מתנה מרובה, ולא ירע לבבך

בתוך לו דבר מועט כי בגלל הדבר הזה הלא מצער, יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידיך. רוצה לומר זכור נא למי אתה עמל הלא לאדון הכל ואם מעט ישלם לך הלא היא ברכת וזאת הברכה בכל מעשיך וכו'.

הפטרת ראה

עניה סוערה לא נוחמה, פירש הרב ארוחת תמיד ז"ל על פי מה שכתב בילקוט על פסוק אני מדבר בצדקה וכו' דלעתיד לבוא באים שרי אומות העולם ומקטרגים על ישראל ואומר להם הקב"ה אני מדבר בצדקה שעשייתם עמי כביכול שקבלתם את התורה שאלמלא כן היכן הייתה מלכותי ע"כ. עוד נקדים מה שכתב בילקוט עניה סוערה מן הצדקה, עניה סוערה מן התורה, עניה סוערה מן המצות ע"כ, וזה אומרו עניה סוערה מכל הנזכר, ולכך לא נוחמה דאם כן באיזה זכות תגאל, והשיב לה הקב"ה הנה אנכי יש לך זכות התורה שקבלתם אנכי ה' אלהיך וכו', וק"ל.

באופן אחר פירש הר"י בעל זרע ברך ז"ל עם הפסוק שאחריו הנה אנכי מרביץ וכו' וכל בנייך וכו' על פי מה שכתב במדרש רבה וזה לשונו, אמרה תורה רבונו של עולם כתיב בשמאלה עושר וכבוד מפני מה ישראל עניים, אמר לה הקב"ה להנחיל אוהבי יש, ולמה הם עניים בעולם הזה כדי שלא יתעסקו בדברים בטלים וישכחו את התורה, ע"כ. אלא דמכל מקום קשיא דאם כן במה יתקיים בשמאלה עושר וכבוד, וצריך לדעת על פי מה שכתב בתנא דבי אליהו על פסוק אל תגזול דל וכו' וזה לשונו, עשיר יקרא שמו על כסף וזהב אבל עני על מה יקרא שמו? על שם בנו, כשעומד בנו וקורא בתורה אומרים בין מי הוא זה, בן פלוני עני הוא ע"כ, וזהו העושר בתורה שלומד בנו שמזכירים האב לשבת, וזה אומרו עניה סוערה לא נוחמה דלמה הם עניים, לזה אמר הנה אנכי מרביץ כפוך אבנייך, רוצה לומר שהוא מונח לעולם הבא, להנחיל אוהבי יש כמו שאמרו רז"ל, וכדי שלא תאמר דסוף סוף במה יתקיים בשמאלה עושר וכו' לזה אמר וכל בנייך למודי ה' דמזכירים את שמו על ידי בנו כאמור ויתקיים בזה עושר וכבוד וק"ל.

באופן אחר פירש הרב הנזכר עם הפסוק שאחריו הן גור יגור אפס מאותי ופירש רש"י הן יראו ויפחדו מגזירות רעות מי שאינם עמי, דהיינו עשיר וחבריו עד כאן, ונקדים מה שאמרו רז"ל בילקוט זה הסדר כתיב כי לא יחדל אביון וכתיב אפס כי לא יהיה בך אביון? אלא בזמן שעושים רצונו של מקום אביונים באחרים ע"כ, בזה יתבאר עניה סוערה לא נוחמה, רוצה לומר דעם כל הנחמות הכתובות בתורה לא נוחמה מאחר דס"ל כמאן דאין דאין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבדך מלכיות לבד, אבל לעולם העניות במקומה עומדת, משום דכתיב כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ולכן צר לה כי חסרון כיס קשה מכל היסורין שבעולם, ולזה השיב לה הקב"ה שטועה בדמיונה שהלכה היא כמאן דאמר שלא יהיה עניות לעתיד כלל וזה אומרו הנה אנכי מרביץ בפוך וכו' וכל גבולך לאבני חפץ דהיינו שלא ישאר מקום פנוי שלא יהיה בו אבני חפץ אבנים

טובות ומרגליות. ואם כן מהיכן ימצא אביון וגם וכל בנייך למודי ה' על ידי המנוחה שיהיה בה. וכי תימא אם כן חסד ואמת מן ינצרוהו. כמו שאמר הקב"ה לדוד המלך ע"ה כששאל להקב"ה ישב עולם לפני אלהים רוצה לומר שלא יהיו עניים והשיבו הקב"ה אם כן חסד ואמת מן ינצרוהו כלומר היאך יתקיים מצות הצדקה, ולכן אמר כאן בצדקה תכונני רחקי מעושק וכו'. והוא על פי מה שאמרו רז"ל על פסוק ויהי דוד עושה משפט וצדקה, משפט לזה שהחזיר לו את ממנו. וצדקה לזה שהוציא גזילה מתחת ידו ע"כ, וזה אומרו בצדקה תכונני כלומר במקום הצדקה תכונני לימות המשיח במה שאת מצלת עשוק מיד עושקו על ידי המשפט שתעשי כאמור וזה אומרו רחקי מעושק וכו'. ואם תאמר אם כן איך יתקיים הפסוק כי לא יחדל אביון וכו' לזה אמר הן גור יגור אפט מאותי כלומר מי שאינו עמי דהיינו עשיו וחבריו הם יפחדו מהעניות כמו שפירש רש"י ז"ל ע"כ.

באופן אחר פירש הרב כמהר"ם שולטאן ז"ל על פי מה שכתב הר"י שיח השדה ז"ל בכוונת הפסוק ויהי לי שור וחמור וכו' דאיך יעקב אבינו ע"ה אומר דבר שקר חס ושלוש שאין לו כי אם שור וחמור, ורש"י ז"ל הרגיש בזה, ועוד מי אמר לו שימצא חן בעיניו? ופירש הרב ז"ל שכוונת יעקב אבינו ע"ה היתה לומר שאל תתמה שאיך ישבתי בבית לבן עד שהרוחתי כל זה העושר שזה היפך החלוקה שחלקנו את העולמות שלקחתי את עולם הבא ואין לי בעולם הזה כלום. דע לך שאני על משמרת אעמודה, וזה שאמר יעקב לעשו ויהי לי שור וכו', שאילו היה הדבר בשבילי די לי בשור וחמור, דבר שאי אפשר בלעדו כדי קיום הגוף אבל מה שאספתי כל זה העושר הוא בשבילך מתמת שאני בגלות תחת ירך וצריך שיהיה לי ממון רב כדי לשחדך בו בכל עת שאתה עושה עלי עלילות ועל ידי זה אמצא חן בעיניך שלא תצער אותי בענויים קשים, וזה אומרו ואשלחה להגיד לאדוני כלומר שבשעה שאתה מתעולל עלי ואשלח להגיד לאדוני שאני נותן לך סך כך וכך ועל ידי זה למצוא חן בעיניך לבטל הגזירה ע"כ.

עוד נקדים מה שאמרו רז"ל על פסוק הקול קול יעקב וכו' בזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשיו שאין לו שליטה על ישראל, בזה יתבאר עניה סוערה כלומר דכנסת ישראל עניה, וגדול צערה על העוני כי חסרון כיס קשה מכל, ולא די לה כל זה אלא שעל ידי העוני מצערים אותה בגלות שאין לה במה לשחדם וזה שאמר סוערה ולכן נוחם יסתר מעיניה וזה אומרו לא נוחמה, בא הקב"ה לנחמה ואמר לה כנגד העוני שסבלתם ונצטערתם הנה אנכי מרביץ בפוך וכו' אבנים טובות ומרגליות ומה שאת אומרת שעל כל פנים לפי שעה צריכה עושר בשביל אומות העולם כדי לשחדם בו, זה יש לו תקנה על ידי שתלמדו בתורה ואז אין הידים ידי עשיו שאין לו שליטה עליכם ובזה תנצלו מגזרותיהם וזה אומרו וכל בנייך למודי ה' ורב שלום בנייך ע"כ.

באופן אחר פירש הרב הנזכר על פי מה שאמרו רז"ל על פסוק בכל צרתם לו צר לו היא קרי וכתוב, כתוב באל"ף וקרי בוא"ו, והנה מי שרוצה להתעקש יכול לומר במה שאמרו רז"ל דקרי בוא"ו הוא תנחומין של הבל חס ושלוש והאמת הוא דבכל צרתם של ישראל לא צר לו יתברך שאינו מיצר בצרת ישראל, אבל לתרץ על זה נראה לעניות דעתי שה' משתתף בצער ישראל נראה ממקום אחר מפסוק עמו אנכי בצרה שמוזה מוכרת אתה לומר דהקרי הוא העיקר

דלו בוא"ו ומאי דכתיב באל"ף כדי להודיענו דכששולח איזה צרה אינו בדרך נקמה אלא כדי לכפר להם עוונותיהם של ישראל כאב את בן ירצה, וזה אומרו בכל צרתם לא צר, לא כדרך צר אויב ומתנקם. ובוה יתבאר עניה סוערה לא נוחמה, כלומר יש לה להתנחם על הלא צר דכתב רחמנא דבכל צרותינו לו צר כביכול, ואם תאמר מי זה אמר דמיצר כביכול בצרותינו והלא כתיב באל"ף שמשמע שאינו מיצר בצרותינו, לזה אמר דלא היא, שהרי במקום אחר גילה על תיבת לא הכתובה בפסוק זה שהיא בוא"ו ממה שאמר עמו אנכי בצרה דכתב רחמנא חעיד ותגיד על פסוק לו צר שהיא בוי"ו וזה אומרו הנה אנכי וכו' כלומר תיבת עמו אנכי בצרה היא ראייה עצומה שלו היא בוי"ו וק"ל.

באופן אחר פירש הרב בארוחת תמיד ז"ל בהקדים מה שלכל אחד ואחד יש לומר דאפשר שישראל שהיו באותו הדור לא יקבלו נחמה על חורבן בית המקדש הגם שיבנה אותו הקב"ה מחדש משום דעל כל פנים אבני בית שני נשרפו והלכה קדושתם, והרי זה דומה למי שמת לו בן ואחר כך ילדה לו אשתו בן אחר שאפילו שנולד לו בן אינו מתנחם מכל וכל על הבן הראשון משום שעל כל פנים הפסיד הראשון, וכמו שאמרו רז"ל על פסוק ובירושלים תנוחמה, משל לתינוק שאיבד איסר שאפילו שיתן לו אביו במקומו שני איסרים הוא בוכה על הראשון עד שיעשה עצמו אביו שמצאו ויתנו לו, לכן אמר הקב"ה שהוא יחזיר לישראל בית שני עצמו בתוספת מרובה על העיקר והוא שישים עם אבנים הראשונים שהיו שישא ומרמרא כמו שאמרו רז"ל מי שלא ראה בנין הורדוס לא ראה בנין נאה מעולם, במאי בנאה באבני כוחלא שישא ומרמרא, הכוונה שכוחלא הוא נוטה לשחור ושישא הוא נוטה ללבן ודבר זה נאה ומתקבל, והנה אם ירצה הקב"ה לבנות שורה מאבני שיש ומרמרא של בית שני ושורה מאבני פוך שיתן מחדש שהם שחורים לא יהיה הבנין נאה מתמת שאבני שיש של בית שני הם שחורים משרפת האש וידאגו ישראל על זה, ואם יתן במקומם אבני שיש חדשים ידאגו על הראשונים כאמור במשל, עוד נקדים במה שאמרו רז"ל אמר ליה ההוא מינא לגביהא בן פסיסא ווי לכו חיבייא דאמריתו מתי חיין, דחיי מתי, דמתי חיין? אמר לו גביהא בן פסיסא ווי לכו חיבייא, דלא הוה דהוה לא כל שכן, אמר לו חיבייא קרית לן? אי קאימנא בעיטנא בך ופשיטנא לעקמימותך מנך, אמר ליה אם אתה עושה כן רופא אומן תיקרא ושכר הרבה תטול ע"כ, והנה כי זה היה צערא, דממה נפשך יש לה צער, דאם יתן אבנים חדשים יש לה צער על הראשונים כנזכר, ואם יתן הישנות לא יהיה הבנין נאה, וזה אומרו עניה סוערה לא נוחמה והקב"ה השיב לה שיחזיר האבנים הראשונים כחדשים וזה מכה הקל וחומר דלא הוה וכו', וזה אומרו הנה אנכי מרביץ בפוך אבנייך כלומר שהנה אנכי נותן אבני פוך מחדש דלא הוה בבנין בית שני ואם כן אבנייך דהוה לא כל שכן שאחזירם לקדמותם וזה אומרו אבנייך, וכדי שלא תאמרי שמא לא יחזרו ליופים כמקדם לזה אמר ויסדתיך בספירים, רוצה לומר שדרך העולם שנותנים ביסוד הבנין אבנים שאינם טובות ומעל פני הארץ נותנים האבנים הטובות, ואם כן מזה הדעו אם היסודות הם ספירים כדכתיב ויסדתיך בספירים אם כן מכאן תדעו שהאבנים הראשונות שרצוני לבנותם עליונים, יהיו יותר טובים מספירים, ע"כ.

באופן אחר פירש הרב שארית יוסף ז"ל בהקדים מה שכתב רש"י ז"ל על פסוק בכל צרתם לו צר שהוא קרי וכתיב, כתיב באל"ף וקרי בו"ו. שהטעם דכתיב באל"ף לומר שבכל צרות שהביא על ישראל לא צר להם כפי מעלליהם שהיו ראויים ללקות. ולו בו"ו דקרינן הוא פשוט. לומר עמו אנכי בצרה ע"כ. ובוה יתבאר עניה סוערה כלומר דכנסת ישראל ראתה את עצמה דלקתה בכפלים וזה אומרו עניה וגם סוערה בגלות ואם כן לא תימא לא צר באל"ף שלא צר להם כמעלליהם, אלא תאמר לו צר בו"ו שצר לו יתברך על צערה ולסיבה זו יחיש לגאלינו כדכתיב ומלאך פניו הושיעם וכו' וזה אומרו לא נוחמה, כלומר שתיבת "לא" הכתובה בפסוק בכל צרתם לו צר שמוכרח אתה לקרותה בו"ו כאמור, היא הנחמה של ישראל וז"א לו נוחמה, וק"ל.

ובזה יתבאר כוונת הפסוק ותאמר ציון עובני ה' והי שכחני. הכוונה כמו שאמרו רז"ל טען אותי כמה פורעניות כמו שאמר הכתוב עזוב תעזוב עמו וזהו התמיהא דמאחר שעובני ה' הטעינוני כמה צרות על דרך לקו בכפלים אם כן אין לומר לא צר כתיב שלא הצר להם כפי הראוי להם ואם כן על כורחך לו בו"ו קרינן ועל זה תתפלא עובני ה' והי שכחני מהיות עמי בצרה, משיבה הקב"ה הן על כפיים הקוּחֵךְ על דרך עמו אנכי בצרה.

ובזה פירש הרב מהר"י הכהן ז"ל כוונת הפסוק דברו על לב ירושלים וקראו אליה כי לקחה כפלים מכל חטאתיה דקאמר מהו דברו וקראו והוא כפל הענין במלות שונות, גם כי לקחה מיד ה' כפלים ככל חטאתיה וכי מה התנחומין שמנחם את ירושלים בדברים הללו, ואדרבה צעורי קא מצער לה, אכן על פי האמור אתי שפיר, וזה אומרו דברו על לב ירושלים וקראו אליה כלומר קראו מקרא לו צר שלא יתכן הכתיבה לא באל"ף שלא הצר להם כפי מעלליהם שהיו ראויים ללקות שהרי לקחה מיד ה' כפלים ככל חטאתיה לכן קראו אליה הקריאה לו צר כי עמו אנכי בצרה וזו היא הנחמה שלה אשר בוודאי יגאלה, א"ד ז"ל. ובזה אפשר לומר כוונת הפסוק מהר יקדמונו רחמיך כי דלנו מאוד דייקא, כלומר קבלנו יותר מחטאתינו ואם כן הפסוק בקריאתו לו צר שעמו בצרה אם כן עזרנו על דבר כבוד שמך, ודו"ק. ובוה יתבאר כוונת הפסוק אודך ה' כי אנפת בי, כלומר שעלה כעסך עלי ביתר שאת שעל ידי זה ישוב אפך ותנחמני, כלומר כיון שכעסת עלי ביותר מן הראוי אם כן מוכרח הוא שהפסוק בכל צרתם לו צר בקריאתו דהיינו שעמנו אתה בצרה וכיון שכן בודאי ישוב אפך ותנחמני מן הגלות למען שמך הגדול. גם בזה יתבאר כוונת הפסוק אני ה' לא שניתני, כלומר לא הכתובה בכתוב בכל צרתם לו צר, אלא שניתני, כלומר הפירוש בקריאתה לא ככתיבתה אלא בקריאה שאני עמכם בצרה, ומכח זה ואתם בני ישראל לא כליתם, עוד יתבאר פסוק כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאוד דייקא, יותר מן הראוי אם כן בודאי פירוש הפסוק בקריאתו לו בוא"ו שהוא עמו בגלות לכן השיבנו ה' אליך וכו', ודו"ק.

באופן אחר פירש הרב בשארית יעקב ז"ל כוונת הפסוק עניה סוערה וכו' על פי מה שאמרו רז"ל אין בן דוד בא אלא עד שתכלה פרוטה מן הכיס, וזה שאמר הפסוק עניה וכלתה פרוטה מן הכיס וסוערה מן הגלות לא נוחמה ולמה

לא נוחמה דגמירי שכל שכלתה פרוטה וכו' צפה לרגלי משיחה וזה שאמר מהר יקדמונו וכו' כי דלנו מאוד ע"כ.

ושמתי כדכד שמשותיך וכו' וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך ודרשו רז"ל אל תקרי בניך אלא בוניך. פירש הר' בס' אהבת דוד ז"ל (בדף יח) על פי מה שכתוב בגמרא (דף מד) ושמתי כדכד שמשותיך פליגי בה תרי אמוראי בארעא ותרי מלאכי ברקיעא והם יהודה וחזקיה חד אמר שוהם וחד אמר ישפה. אמר הקב"ה ליהוי כדין וכדין. ופירש רש"י ז"ל כדברי זה וכדברי זה תבנה משהם ומישפה. ואף שמקרא זה קדם לבני ר' היא טובא יש לומר שכן נתנבא ישעיה שכדברי כל המפרשים תבנה ע"כ. בזה יובן שבתחילה אמר ושמתי כדכד דפליגי בה תרי אמוראי כנז', חד אמר שיהיה בנין בית המקדש משהם וחד אמר מישפה והקב"ה לשים שלום ביניהם אמר כדברי כולם יבנה. נמצא שחכם אחד בנאו משהם וחכם אחד בנאו מישפה ובא הקב"ה לתת שלום ביניהם והסכים שכדברי כל המפרשים יבנה. נמצא שעל ידם נבנה בית המקדש משוכלל ויאה. וזה שאמר אל תקרי בניך אלא בוניך, פירוש כיון שעל פי דבורם הסכים האל הרי הוא כאילו הם הבונים. לזה תיארם בעצם בתואר בנאים אחר סמיכות הפסוק ושמתי כדכד.

עוד אפשר לבאר הפסוק וכל בנייך וכו' פירוש למה שכתב בפסוק הקודם ושמתי כדכד וכו' ופירש בו כדין וכדין שיבנה, אמר הנביא ומזכיר לישראל שעל כל מה שידרשו החכמים בענין הבית המקווה שצריך להאמין ולא להיות כאותו תלמיד שלגלג על רבי יוחנן. ונתן טעם לזה וכל בנייך למודי ה', רוצה לומר כל מה שאומרים אלו הבנאים אינו בדוי מלבם ה"ו אלא הם למודי ה' ונאמר להם מיישיבה של מעלה, לכן אל תלגלג בדבריהם פן תענש. את"ד ז"ל.

באו"א פירש הר' בס' בני יששכר ז"ל וזה לשונו יתפרש ברמז נכון וכל' הוא לשון מדה מלשון וכל בשליש. והנה כתיב והלכת בדרכיו מה הוא רחום וכו' וכו' בכל הי"ג מדות. ונקדים עוד דאית שלום ואית שלום רב והסוד של שלום רב הוא לחשוב מ"ם של שלום רבתי. היינו מ"ם דא"י"ק בכ"ר שנחשבת בגימטריא שש מאות הנה אז יעלה מספר תיבת שלום תשע מאות שלושים ושש, מנין שלוש עשרה פעמים חסד, היינו השפעת חסדים מן י"ג מדות של רהמים שלוש עשרה תקוני דיקנא דאריך והנה כאשר אנתנו הולכים בדרכיו לכיון מדותינו כעין מדות של הבורא כביכול אזי מושפע לנו השלוש עשרה מדות דתיקוני דיקנא. שלושה עשר פעמים סוד שלום רב. ובזה יתבאר וכל בניך רוצה לומר המדות של בניך לימודי ה' כשהם מלומדים מן השם יתברך ממדותיו מה הוא רחום וכו' אזי ורב שלום בנייך יושפע להם רב שלום היינו שלום במ"ם רבתי מניין י"ג פעמים חסד מן שלש עשרה תיקוני דיקנא כולם ישפיעו רב שלום לבית ישראל. וירמוז עוד דעיקרא של תשובה היא למוד תורה לשמה אחר החרטה והיודוי על העונות כמו שאמרו רז"ל היה רגיל לקרות דף אחד וכו'. והנה הגם שהתשובה היא מועלת בכל עת, עכ"ז ימים המסוגלים לתשובה הם מראש חודש אלול עד יום הכפורים, תתקל"ו שעות מנין שלום רב במ"ם רבתי כנ"ל. והנה כשלומד תורה לשמה בימים אלו, הוא התעוררות לגאולה. וזה שאמר וכל בנייך למודי ה' דהיינו שלומדים תורה לשמה ורב שלום בנייך כשעוסקים בשעת רב

שלום היינו בימי הרצון הנ"ל, הנה אז מעותדים לגאולה כאמור שם. ואפשר זהו שדרשו אל תקרי בנייך אלא בונייך דעל ידי זה הם בונים בית המקדש, ודו"ק.

פ ר ש ת ש ו פ ט י ב

סמיכות הפרשה ולא יראו פני ריקם איש כמתנת ידו וכו' שופטים ושוטרים וכו', פי' ה' אסה"מ ז"ל פ' בחוקותי בהקדים לפרש כונת הפ' אם בחוקותי תלכו וכו'. דיש לדקדק למה בתחלה אמר אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ולא הזכיר משפט. ולבסוף כתיב ואם בחוקותי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם הזכיר עתה משפט למה.

אכן יובן בהקדים מה שאמרו בב"ר פ' י"א שאל טורוסנופוס את רבי עקיבא אם הקב"ה שומר שבת היאך הוא מוריד גשמים ומשיב רוחות ומטלטל מחצר לחצר. אמר לו הקב"ה כולי עלמא דיליה הוא ויכול לטלטל בחצירו. והנה בברכות אמרינן ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב והארץ נתן לבני אדם ומשני כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. וא"כ לפי זה יש להקשות דרש"י פירש אם בחוקותי וכו' ונתתי גשמיכם בעתו בלילי שבתות. איך אפשר זה הרי הא דקאמר אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו על כרחך היינו קיום כל המצוות ואם כן על כרחך לאחר ברכה הוא ונמצא הרי הארץ נתן לבני אדם אם כן הדרא קושית המין הנה ולא מצי פריק דהוי בחצרו דהא נתן לבני אדם ולא דיליה הוא. ומזכרת לומר תירוץ אחר על ההיא רומיא דגמ' הנז' כדאיתא במדרש דמשני כאן כשעושים רצונו של מקום כאן כשאינם עושים רצונו של מקום. ר"ל כשעושים רצונו של מקום אז לה' הארץ ומלואה והיינו דאז השכינה שורה בתחתונים. וכשאינן עושים רצונו של מקום אז השמים לה' והארץ נתן לבני אדם שמסלק שכינתו למעלה כביכול. ובזה אתי שפיר אם בחוקותי תלכו ואתם עושים רצונו של מקום אז לה' הארץ ואם כן הרי כל העולם כחצירו ויכול לטלטל ונתתי גשמיכם בעתו בלילי שבת.

אכן יש לתרץ קושית המין אף שנאמר כתירוץ הראשון כאן קודם ברכה וכו' מכל מקום לא קשה איך מוריד גשמים בשבת. דיש לישב על פי מה שאמרו בגמרא כל הדין דין אמת לאמתו כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשי בראשית והרי קיימא לן בדין דשתי חצירות הצריכים לערב יחד פסק מרן סי' שפ"ז דסמכינן אשתוף במקום עירוב. ואם כן אע"ג דהוי לאחר ברכה והארץ נתן לבנ"א מכל מקום הואיל ושותפים הם מצי לטלטל שפיר.

בזי"ו כונת הפסוק הנז' דבתחלה אמר כתירוץ השני הנז' אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועושים כל המצוות אז אתם עושים רצונו של מקום ולה' הארץ. ובעה"ב בשלו רשאי לטלטל ונותן גשם בעתו בלילי שבתות ויש עוד זכות אף אם אין עושים רצונו של מקום חלילה ואז הארץ נתן לבני אדם ומסלק שכינתו למעלה מ"מ כששומרים משפט לחוד שייך גם כן גשם בעתו בלילי שבתות מכח השותפות כנז'. אך חלילה אם אין מקיימים את התורה וגם המשפט אז לא מצי נחית מטרא לתרתי שנויי דלעיל דהרי אינו בחצירו וגם אינו שותף. ולכן אמר בסוף ואם בחוקותי תמאסו מכל מקום אין אני רשאי לאבד מכם זכות הגשמים

בלילי שבתות דהא אית לכו טענת שותפות ע"י המשפט אבל אם גם את משפטי תגלע נפשכם היינו שלא יעשו כלל לא המצוות ולא המשפט או לא יתן הגשמים בעתם לכן כתב ברישא מצוות סתם ובסיפא כתב תרוייהו והוא מאת גמור לדעתו. **בנא"ה** רק נקדים מה שאמר התנא חן לו משלו שאתה ושלך שלו וכן ברוד הוא אומר כי ממך הכל ומידך נתנו לך, עוד נקדים מה ששמעתי מפ"ק ר' יואל ז"ל עמ"ש בכתובות דף ק"ד מאי שוחד שהוא חד דקאמר דבר נכון עפ"י הגמ' הנ"ל דכל דין שדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה ואמרינן בגמ' ושוחד לא תקח אפי' לזכות את הזכאי ולהייב את החייב אמרה תורה ושוחד לא תקח. נמצא אעפ"י שמקבל שוחד לשפוט אמת מ"מ הקב"ה מסיר עצמו מההוא משפט וממילא לא נעשה שותף להקב"ה. וא"כ נשאר יחידי בלתי שותף הן הוא במשפטו הן הקב"ה במעשי בראשית. והיינו דקאמר תלמודא מאי שוחד שהוא חד ר"ל שנשאר יחיד כנ"ל ודברי פי חכם חן.

בזה אתי שפיר כו' הפסוק ולא יראה את פני ה' ריקם. ואם תאמר וכי מי הוא זה שיכול ליתן דבר מה להקב"ה והלא הכל שלו ואין בנתינה זו מצוה כי משלו אני נותן לו לזה קאמר איש כמתנת ידו ממש וזהו כמתנת ר"ל כאלו מתנת ידו של עצמו. ואם תאמר הא מכל מקום איך אפשר לומר כן והלא הכל שלו ומידו נתן לנו. לזה מסיים במתק דבריו כברכת ה' אלקיך ר"ל כמו כשמברכים הברכה לה"א על יבול הארץ כמו כן ממש הדבר הזה. ומפרש כי מה שכר יש שם כברכת ה"א לזה קאמר אשר נתן לך ר"ל שנתן לך הארץ כמאמר הכתוב ממש והארץ נתן לבנ"א. אם כן הרי באמת אף שהכל הוא של הקב"ה מ"מ נתונה היא לבנ"א. הכא נמי כשתקיים צווי המקום הרי הוא כאלו משלך אתה נותן לו ואם תאמר אם כן דתירוץ זה אמת כאן קודם ברכה וכו', א"כ הדרא קושית המין איך מוריד גשמים מרשות לרשות לזה סמך ואמר שופטים וכו' ושפטו את העם מ"צ ולא תקח שוחד ואז כשלא תקח שוחד אפי' לשפוט צדק הרי נעשה שותף גמור להקב"ה במעשי בראשית ואם כן קשה מידי דסמכינן אשיתוף במקום עירוב והנה עי"ז למען תחיה כמ"ש בגמרא כד יהיב שובעא לחיי הוא דיהיב וגם וירשת את הארץ שהארץ תהיה שלך דהא לפי תי' הנז' כאן לאחר ברכה הארץ היא לבנ"א לאפוקי לההוא שנויא כשעושים רצונו של מקום אז לה' הארץ ומלואה והדברים מתוקים את"ד ז"ל.

ובפ' משפטים פי' כו' הגמ' הנז' שהוא חד והוא דסופי תיבות ולא תקח שוחד הוא אחד ר"ל שהדיין צריך להיות אחד כהקב"ה ואז הקב"ה אתו במשפט כדכתיב אלקים נצב בעדת אל. אבל כשמטה הדין הרי א' מן אחד היא רומזת ג"כ לאחד ולהקב"ה פורח ממנו ונמצא נשאר חד. ועוד נ"ל דהא לא תקח שוחד סופי תיבות אחד וכל זה הוא כשלא לקח שוחד אבל כשלקח שוחד הרי מילת לא פרה ממנו הואיל ובאמת לקחו ואם כן נשאר אצלו תקח שוחד שהוא סופי תיבות חד והוא פלא ע"כ.

באו"א אפשר לפרש בהק' מה שפי' ה' ברית אבות ז"ל כו' הגמ' שמאי כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת וכו' אבל הלל מדה אחרת היתה בו ברוך ה' יום יום ע"כ. הכונה עפ"י מה שחקרו המפרשים ז"ל איך הותר לישראל ליהנות

מעוה"ז ובפרט שעושים מצוות וצדקות דלכאורה גזל בידם מאחר שיעקב ועשיו חלקו העולמות ועשיו חלקו העת"ז הרבה תירוצים נאמרו בזה. ורצו לומר דישראל אוכלים בחול בזכות השבת דשבת מעין עוה"ב. עוד תי' ע"י הברכות הו"ל כאלו הכל שלהם ע"ד מ"ש לאחר ברכה הארץ נתן לבנ"א. וז"ש שמאי היה אוכל כל ימיו ואינו חושש משום שהוא חלק עשיו מטעם לכבוד שבת שהיה נהנה מכח השבת אבל הלל מדה אחרת היתה לו ברוך ה' יום יום ר"ל ע"י הברכה היה אוכל א"ד ז"ל.

והנה ר"ת שופטים ושופטים תתן לך בכל ל"ו שב"ת. והכוונה בתחלה קאמר ולא יראו פני ריקם אלא צריך להביא עמו שלמי חגיגה וכי תימא הרי הקב"ה שונא גזל בעולה ואיך הוא מצוה אותנו להביא קרבנות מחלקו של עשיו לזה קאמר איש כמתנת ידו כברכת ה"א ר"ל ע"י הברכה אשר נתן לך וליכא איסורא. ועוד מטעם אחר שופטים ושופטים תתן לך בכל ר"ת ל"ו שב"ת ר"ל ע"י השבת שהוא מעין עוה"ב הותר לו ליהנות מעוה"ז ודו"ק.

באו"א פי' ה' גנוי יוסף ז"ל במ"ש ה' מהר"ש מאסטרופולי ז"ל משם ספר הפליאה שיש תת"ג חדרים בגיהנם כמנין תכלת והצדיק צריך לילך בכולם לתקן ולהעלות נשמות הרשעים ובתק"פ חדרים מהם אינו צריך שמירה כי אין בהם תוקפא דדינא אבל בר"ע חדרים הנשארים לתשלום תת"ג צריך שמירה מחמת שיש תוקף הדין כדי שלא ינוק ואז שולח לו הקב"ה מלאך ששמו יהושע וכיתב לו על מצחו שם הנקרא אתה ואין שטן ואין פגע רע וזה נרמז בפסוק גם כי אלך בגיא צלמות גימטריא תק"ף לא אירא ר"ע ר"ל שאפי' שאני הולך לבדי בתקף חדרים כשאני מגיע לר"ע חדרים ששם תוקף הדינים לא אירא ר"ע חדרים משום כי את"ה עמדי ר"ל שם את"ה והחיותם הוא בשעוה ויוצא זה מר"ת ע'מדי שיבטך ומשענתך ה'מה ע"י יהושע הרמז בר"ת עמדי שבטך

ומשענתך המה ינחמוני ע"כ.

וז"א שופטים ר"ל דינא רפיא ושופטים דינא קשיא כמו שת"א דינין ופורענין תת"ן לך ר"ל אלו הדינים הם בתת"ן שערים שיש בגיהנם בכל שעריך שערי גימטריא תק"ף ור"ל שבתק"ף שערים אתה הולך לבדך וזה רמז הכף של תיבת שעריך לרמז לזה וז"א אשר ה"א נותן לך כח לילך בהם בלתי שמירה מחמת דשם דינא רפיא וצריך לקבל יסורין בהליכתו שם כדי להעלות נשמות הרשעים וז"א לשבטיך ר"ל בשביל הרשעים שהם משורשי נשמתו משבטו. אבל כשאתה מגיע לר"ע חדרים שיש חשש שינוק וז"א ושפטו שיעשו בך משפט אזי א"ת העם ר"ל נותנים לך שם אתה הרמז באותיות א"ת הע"ם ונשאר אותיות ע"ם ר"ת שיבעים מאתים ר"ל ר"ע חדרים הנשארים את כולו שם אתה וק"ל.

סמיכות איש כמתנת ידו כברכת וכו' שופטים וכו' פי' ה' יוסף אברהם ז"ל דיש ב"א שהיה נוהג ליתן סך מה לצדקה גם אם יעשיר לא יוסף. לז"א איש כמתנת ידו יהיה כברכת ה"א שהיא ברכת כהנים כי כל פסוק מוסף

באותיות ובתיבות כן יהיה מתנתך לצדקה להוסיף וז"א כברכת ה' אלקיך וזהו הרמז מ"ש יותן דומיא דכי יתן ר"ל דיותן לך שפע מן השמים דומי דכי יתן הוא אם הוא מוסיף מן השמים יוסיפו.

או יובן במ"ש כשם שמוזנותיו ש"א קצובים מר"ה כך זכו' זכה הלא פרוס לרעב לחמך לא זכה ועניים מרודים תביא בית. כי הא דבני אחתיה דריב"ז חזא להו בחלמא דבעו מחסר ז' מאה דינרים כייפינהו בדברים ושקל לצדקה פשו גביהו י"ז דינרים. כי מטא עיותכ"פ שלח קיסר ושקלינהו א"ל לא תפחדו להפסיד יותר אמ"ל מנא ידעת זכו' אמ"ל אמאי לא אמרת לן אמ"ל כי היכי דתעבדו מצוה לשמה ע"כ. וז"ש איש כמתנת ידו אף שנתן משל הקב"ה נחשב לו כמתנת ידו ולא מבעיא שלא תפסיד מן הצדקה אלא תזכה לברכת ה' אלקיך אבל אם לא עשית כן שופטים זכו' באים השופטים ונוטלין מה שעליך ליתן.

או יובן במ"ש החיד"א ז"ל פי' תבא הכל מה ששואל האדם מאתו יתברך עושר כבוד אורך ימים הכל משפיע עליו מטובו ונותן לו שאלתו אבל בשמים יש בי"ד בצד צפון הממונים ע"ז ברשותו יתברך והם רואים אם הוא ראוי ואם לאו מעכבים אותו ולעתיד לבוא כל השפע הזה נתן לצדיקים וז"ש מה רב טובך אשר צפנת יהיה ליראיך. וז"א איש כמתנת ידו שנותן צדקה ועי"ז מהפך מדה"ד למדה"ר ואז תזכה לברכת ה"א אשר נתן לך כדרכו יתברך למלא משאלות לבו של אדם. ומלבד כי הוא יתברך ימלא משאלותיך אלא גם השופטים והשוטרים נתן לך ולא יעכבו יען ושפטו בי"ד של מעלה משפט צדק ואם אתה ראוי לא יעכבו משלך.

ובכונת הפ' שופטים זכו' יובן במ"ש בגמ' לעולם יראה אדם עצמו חציו זכו' וכן העולם עשה מצוה אשריו שהכריע זכו' וז"ש שופטים זכו' בכל שעריך לשון שעור שישער עצמו וגם העולם וא"כ אשר ה"א נתן לך לשבטיך אלו היסורין כדי לזכותך ולא די לעצמו אלא ושפטו את העם א"כ יראה שהעולם חציו זכו' ולכן לא תטה משפט לא תעשה עבירה שע"ז אתה מטה עצמך ולכל העולם לכף חובה אלא התיקון לזה צדק זכו' תרדוף כדי שתכריע עצמך וכל העולם לכף זכות.

ועפי"ה לעיל דיש בי"ד בצד צפון זכו' פי' ה' ז"ל כונת מסרה תכין לך הדרך תכין דגם זכו' תכין לבם תקשיב אזניך. בהקדים עוד מ"ש בשוח"ט אם כונת לבך תהיה מבושר שתפלתך נשמעת. וז"א תכין לך הדרך אם תרצה שהקב"ה ישמע קול תחנוניך תכין הדרך שהשפע עובר דרך שם שיהיה נקי ובר מכל מנגדים ועי"ז בי"ד של מעלה תכין דגם ובלבד כי תכין לבם שיהיה תפלתם בכונה. ועי"ז תהיה מבושר כי תקשיב אזניך שתפלתך נשמעת.

או יובן דכשהאדם יוצא לדרך יקדים לעשות צדקה כמשה"ה צדק לפניו יהלך ואח"כ וישם לדרך פעמיו שאותם העניים יתפללו עליו. וז"א תכין לך הדרך להנאתך ולטובתך תעשה הכנה כשאתה הולך לדרך ומה היא ההכנה תכין דגם לעניים ותרויח בזה כי תכין לבם העניים בתפלה ותקשיב אזניך ית"ש יענה אותם ויהיה להם דרך ישר אין שטן ואין פגע רע.

או יובן תכין לך הדרך היינו דרך ארץ כי דרך ארץ קדמה לתורה וז"א תכין לך תזמין עצמך שיהיה לך דרך ארץ וזהו לך לטובתך כי כל מי שאין בו דרך

ארץ אינו מן הישוב ואח"כ תכין דגנם היא התורה שנקראת דגן כמ"ש בב"ר על פסוק מטל השמים זה מקרא ומשמני הארץ משנה. דגן זה תלמוד תירוש אגדה ע"כ. ז"א תכין לך דרך ארץ תחלה ואח"כ תכין דגנם זה תלמוד ועי"ז תכין לבם של בני אדם כי הבריות יאהבוך בכל לבם שהעניו אף אם יש לו אינה חסרון הבריות אזהבים אותו ומימיו מועטים וז"א תכין לבם.

שופטים ושופטים וכו'. פי' ה' ברכ"ט וז"ל יובן במה שפי' הר"י מאיר ז"ל כו' מארז"ל כי שמואל הנביא בנסעו לשפוט את ישראל בדרך שהלך שנה זו לא הלך בשנה האחרת. דיש לדקדק מה תועלת יש אם הלך הכל בדרך א' או בדרכים שונים. אמנם כינו רז"ל למ"ש מרן בס"י ט' אם לא היה מכיר הדיין א' מבעלי הדין אין לך דין צדק כמוהו. וע"כ היה שמואל נוסע דרכים שונים כדי שלא יכיר את האנשים שירצו להישפט לפניו ואז יהיה דין צדק ע"כ.

וז"ש כאן שופטים ושופטים תתן לך בכל שעריך דיקא ר"ל שהשופטים יחליפו מושבם משער לשער שהם מכירים את האנשים של שער אחר ששם בלתי מכירים כי אז יהיה המשפט צדק כיון שאינם מכירים שום אחד מבעלי הדינים וז"ש ושפטו את העם משפט צדק ונתן טעם לזה מפני שאינם מכירים הבעלי דינים יהיו שניהם שוים בעיניו וז"ש לא תכיר ר"ל שלא יכיר שום אחד מהם.

לא תטה משפט. כ' ה' הנו' וז"ל רמז על השתלשלות הרעות בשוחד. דכשעובר על לא תטה והוא מטה המשפט אז מטה אחרנית לאותיות שלפני תטה הוא שוחד וכן האותיות שלפני שוחד הם רגז שהשי"ת מתמלא עליו רוגז ולא עוד אלא שמורידו לגיהנם כי האותיות שלפני רוגז הם קב"ו גימטריא גיהנם וכן יראה הדיין כאלו חרב מונחת לו על צוארו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו והכל חדא כי האותיות שלפני חרב זק"א גימטריא גיהנם וק"ל עכ"ד.

ומ"ש לא תטה משפט לא תכיר פנים הול"ל ולא תכיר כמ"ש ולא תקח שוחד. פי' ה' דברי שלמה ז"ל דאחא לאשמועינן שאם הדיין לא יכיר פנים בודאי לא יטה משפט. וז"ש לא תטה משפט אם לא תכיר פניו דהא בהא תליא. ובזי"ו כונת הפ' עד מתי תשפטו עול ופני רשעים תשא סלה שפטו דל ויתום עני ורש הצדיקה. הכונה היא דידוע דלא תכירו פנים במשפט אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה דכשהוא מהדר לא' מבעה"ד האחר מסתמין טענותיו אף שהוא צדיק בדינו יצא רשע. וז"ש עד מתי תשפטו עול וכי תאמרו ח"ו שהרי אין לנו לדון אלא עפ"י הטענות, אשר מסדרין לפנינו ב' בע"ד. לז"א כנים הדברים אבל הטית הדין נמשך שלא לדעתכם מפני שפני רשעים תשא סלה זו היא סבה שטענות שכנגדו מסתמין לעוות אדם בריבו. ואם תאמרו שאינכם יכולים להעביר על מדותיכם שלא לישא פניהם שהם עשירי עם וכבוד ינחלו מי בקש זאת מידכם ההעדר טוב, מנעו עצמכם מלדונם אלא שפטו דל ויתום ששניהם שוים בעיניכם ועני ורש ששניהם שוים הצדיקו א"ד ז"ל.

באו"א פי' בנח"ק משם מהרח"ו ז"ל וז"ל נודע דיש כמה שערים שער הראות שער השמע שער הריח הדבור והמשוש וצריך שיעשה האדם בעצמו דיין על כל עניניו ויפקח עיניו. וז"ש שופטים ושופטים תתן לך לשון יחיד ולכל אדם מישראל מדבר וזהו שופטים ושופטים תתן לך בכל שעריך שכל אדם יגדור גדר בכל שעריו כגון שלא יביט בעריות ולא ידבר דברים בטלים ולא ישמע

דברים אסורים ולא ירית ריח ערוה וע"ז ולא ילך לעבירה ולא יגע לערוה ולז"א לשון יחיד תתן לך בכל שעריך ואז נאמר עליו פתחו שערים מכ"מ ויזכה שיפתחו לו שערים של ש"י עולמות ומכאן לרקיע כמה מקטרגים וכמה מלאכי חבלה והו' רקיעין כמה שערים לכל רקיע וכמה שוערים וכשהעלה הנשמה אם זכאה פותחים ואם לאו דוחים אותה ונועלים השערים בפניה ונ"י שישכיל יתקן בחייו ויפתחו לו שערים עליונים עכ"ד ז"ל.

ואפשר לסיים הפ' לפי דרכו שופטים ושוטרים וכו' כמ"ש ה' ז"ל לשבטיך הם היסורין כמ"ש שבטך אלו יסורין שצריך להתישב ולדון על היסורין למה באי. וז"ש שופטים וכו' לשבטיך אשר ה"א נותן לך שזו מדת רהמינו יתברך כאשר ייסר איש את בנו להעיר לב נרדם לשוב בתשובה. ושפטו את העם הם אבריו כמ"ש בגמ' ע"ד עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו האברים וישים שופטים השכל הטוב והישר ונשמת שדי ושפטו את העם הם האברים משפט צדק אם חטאו ליסרם ולסגפם. לא תטה משפט לא תבקש סניגורין כי הגם שאין אדם רואה חובה לעצמו, אם יסתכל היטב בעיון ישר ודין האמת לא תכיר פנים לא תלך אחר מראית העין כמ"ש הנחש כי תאוה הוא לעינים ולא תקח שוחד דומנין עושה עבירה ומצליח וזה שוחד סט"א ולפי האמת הוא לזמן מועט ובחון לשון הזהב שאמור רבנן שעה משחקת לו שעה דייקא ר"ל זמן מועט כי השוחד יעור עיני חכמים כמה גדולים מאד טעו ביצרם הרע ונתעוורו. ויסלף דברי צדיקים שמעוות בעיניו דברי חכמים ונראה לו שהם מקולקלים. צדק צדק תורה שבכתב ותורה שבש"פ תרדוף למען תחיה דרשעים בחייהם קרויים מתיים ועי"ז יירשת את הארץ ארץ החיים א"ד ז"ל.

באו"א פי' ה' הנז' ז"ל במ"ש בסנהדרין רשב"ג אומר לשבטיך ושפטו מצוה שבט לדון שבטו. והק' ז"ל בזה מ"ש ביומא אמר רבא לא משכחת לה צורבא מרבנן דאתי משאר שבטים ומורה אלא אי אתי מלוי או מיששכר ומסיק דלית מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא אלא מהני וא"כ איך אפשר למנות דיינים משאר שבטים. והסי' הוא דלא אמרה רבא אלא ביחיד אבל כשהם בי"ד רבים גם משאר שבטים מהני כי ברבים היו וכשהם רבים מכוונים אל האמת וז"ש שופטים וכו' לשבטיך דמצוה על כל שבט שידונו לשבטו. וכי תימא דדוקא לוי ויששכר מורי הוראות. לז"א ושפטו את העם וכשהם רבים כל השבטים שוו בשיעוריהם לדון דין אמת וז"ש משפט צדק עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' ה' שד"ה ז"ל עם מעשה דר' ינאי שהיה לו אילן נוטה לרשות הרבים ותחלה קצץ את שלו ואח"כ דן את הדין. וז"ש שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך ר"ל ע"ד התקוששו וקושו וז"ש אח"כ ושפטו את העם משפט צדק ע"כ. ודורשי רשומות רמזו התקוששו ה'סר תחלה קצפה של ש'רצים ואח"כ וקושו. כך אני זוכר איני יודע למי מקדושים ז"ל.

באו"א פי' מהר"י אלגאזי ז"ל במ"ש בהוריות טעו בי"ד והיה שם תלמיד ראוי להוראה וידע שטעו והלך ועשה על פיהם הרי זה חייב אמ"ל אביי כה"ג מזיד הוא ולאן בר כפרה ומשני כגון דידע דאסור וקא טעי במצוה לשמוע דברי חכמים.

ומכאן מודעא רבה דמ"ש בספרי על לא תסור מן הדבר אפי' על ימין שהוא שמאל שמע להם לאו למימרא שהוא יודע ודאי שטעו אלא שנראה לו שטעו כפי שקול דעתו ע"ז אמרו מצוה שישמע להם אבל כל שהוא יודע הדין לאמתו לית דין ולית דיין דיימא דמצוה לשמוע להם ואדרבה ע"ז נאמר עשה ל"ך רב. ועד"ז רומז הפסוק כאן שופטים ושופטים תתן ל"ך כלומר אף שאתה מוזהר אלאו דלא תסור פעמים שאתה מתעלם וענין השופטים יהיו לך לבדך ולדעתך. אכן כשישפטו את העם משפט צדק מצוה לשמוע דברי חכמים ולא תטה משפט כלומר אינך רשאי לחלוק עליהם ולהטות המשפט את"ד ז"ל.

באו"א פי' דמנוי הדיינים מדין בנים והצדקה מדין בנים ותחיית המתים מדין בנים וירושת א"י מדין בנים ולזה נסמכו הכל ביחד שופטים וכו' ומזה נמשך צדק צדק תרדוף שתעשה צדקה וגם בזה למען תחיה בתחיית המתים וגם וירשת את הארץ שהכל מטעם א' ודו"ק.

באו"א יובן צדק צדק דרשינן כפילא ולא אמרינן דברה תורה כלשון בני"א. מזה נמשך למען תחיה בתחיית המתים דהכרת בעוה"ז תכרת בעוה"ב ולא אמרינן דברה תורה וכו'. ודו"ק.

א"ב צדק שהיא השכינה ע"י צדק תרדוף שהיא הצדקה שורה השכינה ובה תחיה הנשמה ע"י שרואה השכינה חוזרת כמ"ש מהרמ"א ז"ל.

באו"א פי' החיד"א ז"ל בראש דוד במשז"ל שזה שאמרו ששכר הצדקה גבוה מעל גבוה זה דוקא אם עושה אותה בממון של היתר אבל אם הוא בממון של גזל וכיוצא לא מבעיא שאין לו שכר אלא אף גם זאת ענוש יענוש. וז"א צדק ר"ל בתחילה תביא הממון בצדק ובכושר ואח"כ צדק תרדוף ר"ל תתן ממנו צדקה למען יתנו לך שכר ותחיה וירשת את הארץ העליונה ע"כ.

באו"א פי' ה' שא"י ז"ל משם ה"א במשז"ל לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה ולא עשו לפנים משורת הדין. וז"ש צדק צדק תרדוף לעשות לפנים משורת הדין למען תחיה וירשת את הארץ ע"כ.

באו"א יובן לא תקח וכו' צדק וכו' בהקדים משז"ל דהתשובה מהניא מדין שוחד שהקב"ה מקבל שוחד מבניו שהם ישראל כידוע, אכן הא תינח אם מותר האב ליקח שוחד מבנו אבל אי אמרינן דאפי' אב מבנו אסור א"כ חזר הדין דאיך מהניא תשובה לאדם. אכן נוכל לומר דכיון דאיכא פקוח נפש בדבר דהוא רשע בעונו ימות וע"י תשובתו יחיה א"כ אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש. וידוע מ"ש במדרש דטעם שכהו עיניו של יצחק משום שקבל שוחד מעשיו א"כ מזה נראה דאפי' אב מבנו אסור ליקח שוחד. וידוע דתיבת צדק כנוי לתשובה. בזי"ן לא תקח שוחד סתם אפי' אב מבנו אסור וראיה לזה כי השוחד יעור עיני חכמים שם רמז שכהו עיניו של יצחק משום שקבל שוחד מעשיו וכ"ת א"כ לא מהניא תשובה לאדם כיון דאפי' אב מבנו אסור א"כ אין הקב"ה יכול לעבור ח"ו על לאו זה כדי לקבלו בתשובה. לז"א צדק צדק תרדוף שהיא התשובה וה"ט למען תחיה וכיון שיש פקוח נפש בדבר יכול לקבל את האדם בתשובה ודו"ק.

ובזי"ן כו' הפ' ועמי תלואים למשובתו. ר"ל שהם מסופקים אם יחזרו בתשובה או לא וטעם הספק שלהם ואל על יקראוהו. יחד ר"ל שכולם יחד הם

אומרים להקב"ה לא ירומם ר"ל לא תקח שוחד ירומם מן התורה לכן הם מסופקים אם לחזור אם לאו לכן אומר להם הקב"ה דלא יסתפקו בזה ויחזרו והיינו טעמא לא אעשה חרון אפי לא אשוב לשחת וכיון שע"י התשובה יהיה האדם יכול אני לקבל שוחד ודו"ק.

צדק צדק תרדוף וכו'. פי' ה' ברכ"ט ז"ל ע"ד הידוע כי אפי' עני המתפרנס מן הצדקה מחויב ליתן צדקה. ובזו"ו כו' הפסוק נתון נתון לו ר"ל אפי' מי שמקבל נתינה שנתנו לו אפי' זה יתן צדקה לאחרים ואמר עוד ואל ירע לבבך ר"ל שירע לבבו ויאמר הלא אני בעצמי מקבל צדקה והיאך אתן לאחרים ע"כ אמר כי בגלל הדבר הזה יברכך ה"א ואז לא תצטרך לקבל צדקה.

וז"ש צדק ר"ל אפי' מי שמקבל צדקה עכ"ז צדק תרדוף לקיים מצות צדקה. ושמא תאמר גם הוא בעצמו עני מה יתן לאחרים ע"כ אמר למען תחיה וירשת את הארץ ואז לא יהיו עניים כמ"ש אין כנעני בארץ וארז"ל אין כאן עני בארץ ולא יהיה אז שוב עני חשוב כמת וז"ש למען תחיה.

או יתכן כי מצינו ב' יעודים על נתינת צדקה א' הצלה ממות כמ"ש וצדקה תציל ממות. ב' כי בזכותה באים לארץ וע"כ אמר צדק צדק תרדוף ר"ל ב' צדקות יש א' צדקה המצלת ממות וז"ש למען תחיה. ב' צדקה המביאה לארץ וז"ש וירשת את הארץ. או יתכן ע"ד מצוה גוררת מצוה וז"ש צדק צדק תרדוף א"ד ז"ל.

באו"א פי' ה' שער החצר ד' ט"ו ע"ב במ"ש בגטין ע"פ אם שלמים וכן רבים אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמים יעשה מהם צדקה וכ"ש אם הם רבים. עוד אמרו שם כל הגוזר נכסיו ועושה מהם צדקה נצול מדינה של גיהנם. עוד אמרו שם ועניתך לא אענה עוד תני רב יוסף שוב אין מראין לו סימני עניות ע"כ ועיין בהרי"ף שם. והמורם מדבריו הוא שבצדקה נמצאו בה שתי תועלות תועלת הגוף והנפש. העושר שהוא תועלת הגוף והצלת הנפש מדינה של גיהנם. וא"כ העני והעשיר צריכים עכ"פ לעשיית צדקה שהרי אם אינו צריך לזו צריך לזו. דאם יאמר העשיר דכיון דשכר הצדקה הוא תועלת לגוף שירבו נכסיו אין אני צריך לתועלת זו תוספת ממון ודי לי את אשר לי הרי הוא צריך לקיימה לתועלת הנפש להצילה מדינה של גיהנם ואם העני יאמר דכבר הוא ניצול מדינה של גיהנם ע"י עניותו כדכתיב יחלץ עני בעניו הרי מצוה זו מביאתו עוד לתועלת הגוף דהיינו רבוי הנכסים. ע"כ.

וזוה"א הנראה בפ' צדק צדק תרדוף ר"ל שתי אזהרות יש בין עשיר בין עני ואם יאמר העשיר די לא את אשר לי איני רוצה בתוספת ממון צריך לקיימה להציל נפשו מדינה של גיהנם וז"ש למען תחיה וירשת את הארץ העליונה. ואם יאמר העני שאינו חפץ לקיים צדקה דכבר נצול מדינה של גיהנם ע"י העניות הרי מצוה זו מביאתו להנאת הגוף וז"ש אשר ה"א נתן לך ע"כ. באו"א פי' ה' הנז' במה שחקר החיד"א ז"ל בספר ראש דוד פ' תשא בענין הצדקה וז"ל יש לחקור דהא צדקה היא הלואה לה' כביכול כדכתיב מלוה ה' חונן דל ואמרו ז"ל אין הצדקה משתלמת אלא לפי ג"ח שבה ותנן אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב וחד מנייהו ג"ח וכיון שהצדקה היא הלואה איך אוכל פירות והא הוי רבית ואסור בין למלוה

בין ללות. והתירוץ הפשוט בזה הוא דלגבי ה' לא שייך נשך ורבית ושרי. ועוד אפש"ל במה שהורו מגדולי האחרונים דאם לא יש כי אם פירות ולא מצי לתבוע קרן שרי כמ"ש בתשובת ה' מהרש"ף ז"ל בס' כהונת עולם. וא"כ השתא דשכר מצוות בהאי עלמא ליכא א"כ לא מצי לתבוע הקרן ובעוה"ז אין לו אלא פירות ושרי לאכול פירות עכ"ל.

בז"ל צדק צדק תרדוף כדי שעי"ז מצות צדקה למען תחיה בעוה"ז דהיינו שתאכל מפירותיה בעוה"ז. ועוד בה וירשת את הארץ בעוה"ב. שם קרנו תרום בכבוד ובזה נרמז התירוץ השני דהיכא דלא מצי למתבע הקרן שרי. ועוד מאן יהיב לך לז"א אשר ה"א נותן לך אלקי עולם ה' ולגבי הקב"ה לא שייך נשך ורבית. א"ד ז"ל.

באו"א פ"ה ה' הנז' ד' קס"ח ע"ג במה שפ"י ה' מתנת ידו כו' הפ' לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא במ"ש פ"ד דמגילה שאל ר' לריב"ק וכו' אמר לו ברכני אמר לו יה"ר שתגיע לחצי ימי ולכולהו לא. אמר לו הבאים אחריך בתמה ירעו. נמצא דכשיש לו בנים נראה שאין להאריך ימים כ"כ וא"כ יפה אמר הפסוק לא תהיה משכלה ועקרה בארצך אלא תזכה לבנים ובניו חיים וקיימים וא"ת א"כ ח"ו יתקצרו ימיו ושנותיו כדי שהבאים אחריו לא יהיו רועי צאן. משום הכי מסיים את מספר ימיך אמלא שאע"פ שתזכה לבנים מ"מ לא תמות ח"ו בלא עתך.

וזהו רמז הפסוק שבעת ימים וכו' כי יברכך ה"א בכל תבואתך ובכל מעשי ידיך, והיית אך שמח. דהנה מצינו בפ"ק דכ"ב כל הרודף אחר הצדקה זוכה לבנים ומה שאירע לשונמית יוכיח. ובפ"ב דשבת אמרו איזה הם מעשה ידיו של אדם הוי אומר אלו בניו ובנותיו. ובקרא שלמעלה אמר ושמת וכו' אתה והלוי והגר וכו', ולז"א שעי"ז כי יברכך ה"א בכל מעשי ידיך. שבשכר מעשה הצדקה תזכה לבנים ושמא תחוש בעצמך למות בלא עתך לתת מקום לבניו לז"א והיית אך שמח את מספר ימיך אמלא עכתד"ק.

ה"ן עוד נבי"א משז"ל דהמחזיק ביד לומדי חורה שהיא הצדקה האמתית כמו שאמרו אם בקשת לעשות צדקה וכו' הנה שכרו אתו שיזכה לאריכות ימים. וז"ש צדק צדק תרדוף רמז לרדוף אחר מעשה הצדקה ובזה תזכה שיהיו לך בנים כנז' ז"ש למען תחיה. דאז"ל ד' חשובים כמת ואתה לא כן אלא תזכה לבנים ואתה קרוי חי ועוד שנית תזכה וירשת את הארץ הטובה שתזכה לאריכות ימים כאמור. א"ד ז"ל.

באו"א פ"ה ה' דברי שלמה ז"ל במה שפ"י כו' הפסוק רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. דקשה דמשמע מי שרודף צדקה ימצא חיים ואם נתן בביתו לא ימצא חיים אתמהא. עוד מהו לשון מציאה בתיים. ועוד צדקה וחיים דימצא מאי רבותייהו.

והנה לזה י"ל עם ההיא דאמרינן אמר ר' חסדא אקדימו רפתא וכו' כי היכי וכו' וא"כ הק' העושה צדקה יזכה שאם יעני הוא או זרעו דגלגל הוא יעשו להם כן שיקדימו להם תיכף שלא יתבזו וזהו צדקה וכבוד.

אכן להבין הכל יובן במ"ש במדרש ע"פ וכו' ימוך אחיך הה"ד אשרי משכיל אל דל אשריו מי שמשכיל היאך לזכות עם הדל. רב הונא כשהיה רואה בן

טובים שירד מנכסיו ומתביש ליטול צדקה היה הולך אצלו ואומר לו בשביל ששמעתי עליך שיש לך ירושה במדינת הים טול אלו המעות וכשיבואו לידך תפרע הריני מלווה לך וכשהיה נוטלם אומר לו במתנה נתתם לך וזהו המעולה שבצדקה. וסימו שם במדרש אומר לו הקב"ה אף אחת בשעה שנמשך מצפצפת לצאת אני מחזירה לך דכתיב ה' ישמרהו ויחיהו ע"ש.

ובזה אתי שפיר רודף צדקה וחסד ר"ל במין המעולה הנה ומשכיל אל דל בן טובים כדי לעשות עמו צדקה וחסד דהיא צדקה אבל נותנה לו בתורת חסד שאומר לו כרב הונא שרוצה לעשות עמו חסד להלוות לו לפי שעה. הנה זה שכרו אתו ימצא חיים ר"ל בשעה שנפשו רוצה לצאת הקב"ה מחזירה למקומה ונמצא שימצא חיים שאבד שכבר היו אבודים ימי חייו ובזכות זו ימצא חיים. זאת ועוד שיזכה לצדקה וכבוד שאם יבוא לידי עניות הוא או בניו כנז' ימצא הצדקה בדרך כבוד כדרך שנתן הוא בערמה ובדרך כבוד כן יעשו עמו מכל מקום. וז"ש צדק צדק תרדוף לרמוז על צדקה וחסד שהיא באמת היותר חשוב מכל מיני הצדקה והיותר מעולה בקש ורדוף אחריה למען תחיה שתמצא חיים כנז'.

באו"א פי' הנז' דקאי על המשפט והוא במה שפירשו ז"ל כו' אז"ל כד דמך ר' אבהו אתו ליה י"ג נהרי וכו' אמר כל אלקי וכו'. במשז"ל מעשה בר' אבהו שבא להסתלק מן העולם נכנסו חכמי ישראל אצלו מצאוהו שהיה בוכה אמרו לו למה אתה בוכה הלא כל ימך יגעת בתורה וכל כך תלמידים העמדת ולא עוד אלא שמדה יתירה היתה בך שלא נתעסקת בדינים. אמר להם עליה אני בוכה שלא נשאתי במשאם של ישראל וקימתי מה ואיש תרומות יהרסנה ע"כ. נמצא שר"א היה חושב כיון שלא נשא במשאם של ישראל שכל צדקותיו אשר עשה לא חזר כיון שקים בעצמו ואיש תרומות יהרסנה והרס את העולם. ולכן תיכף הראו לו באותו פרק כי איננו כן והנה שכרו אתו י"ג נהרי. וע"ז תמה ואמר כל אליו דאבהו ואני אמרתי לריק יגעת שהייתי אומר כיון שלא נשאתי וכו' לא תועיל התורה שלי ולכן הייתי בוכה. אכן משפטי את ה' ופעולתי פעולת התורה את אלקים ע"כ.

עו"ג מ"ש בשבת דרבי אמי ור"א הוו יתבי וגרסי ביני עמודי וכל שעתא ושעתא הוו טפחי אעיברא דדשא ואמרי אי איכא דאית ליה דינא לית. ז"ש אל תאמר בלבבך דדינא שלמא בעלמא הוא ותברית עצמך מלהיות שופט צדק ותקרא על עצמך ואיש תרומות וכו' אלא אני אומר לך שצדק צדק תרדוף אחריו ותבקשהו כו' אמי ור' אסי דהוו טפחי ובה למען תחיה וכו' ויהיה שכרך שמור לעוה"ב ולא יקרא עליך כנז' ע"כ.

באו"א פי' החיד"א ז"ל בנח"ק משם מהרש"ף ז"ל במשז"ל האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאהיה בן העוה"ב הרי זה צדיק גמור. ומקשים התוס' ממ"ש על תהיו כעבדים וכו' ותירץ ה' ז"ל דהכא מיירי שכבר יצא י"ח וזה נוסף אז שרי. וז"ש צדק צדק דייקא ר"ל שכבר נתת כדי חיובך ואתה עתה רוצה לתת צדק עוד נוסף על חיובך אז שרי לומר למען תחיה ר"ל כדי שיחיה או וירשת את הארץ שאהיה בן העוה"ב הא לאו הכי אסור משום אל תהיו כעבדים וכו' ע"כ.

ובזה פי' החיד"א ז"ל בס' אהבת דוד ד' ד' כו' הפ' ונתנו דכ' הבה"ט למפרע ונתנו כי מה שיתן יותן לו מאת ה' ע"ב. ועפי"ה אתי שפיר אם אחר ונתנו פעם א' עוד יש ונתנו פעם ב' שהוא רמוז למפרע אז יכול לתת שיהיה כופר נפשו כי בנוסף יכול לעשות על מנת לקבל פרס. ורבינו אפרים ז"ל כ' וירשת אותיות ותשרי שיש לעשות צדקה בתשרי. ואני רומז כי הנה מלבד ב' ימי ראש השנה ושבת וכפור נשארו ו' ימים וזה רמז וירשת את הארץ ו' תשרי דהיינו ימי החול אשר בתוך עשרת ימי תשובה צדק צדק תרדוף למען תחיה. א"ד ז"ל.

באו"א פי' ה' בס' הנז' ד' פ' ע"ג במ"ש בירושלמי דפאה הזכות יש לה קרן ויש לה פירות שני אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. ומקשים דהכא משמע שכל המצוות יש להם קרן ופירות והרי תנן אלו דברים שאדם אוכל וכו' דמשמע דבר מהני אין להם פירות. ותי' שעל כל המצוות אין ה' נותן שכר בעוה"ז וגם בעוה"ב כ"א כשטרט טרחא באותה מצוה אז ה' משלם הטרחא בעוה"ז והמצוה בעוה"ב משא"כ אם קיים מצוה ולא טרח בה אין לו כ"א שכר עוה"ב. משא"כ באותם דתנן אף כשלא טרח יש לו שכר בעוה"ז ובעוה"ב. וז"ש צדק צדק שהיא הצדקה תעשה בטורת אתיא רדיפה רדיפה כי בזה יש פירות בעוה"ז וז"ש למען תחיה בעוה"ז מהפירות וירשת את הארץ ג"ע בשכר המצוה עצמה. וכ"ז מתנה הוא אשר ה"א נותן לך כי הקב"ה מבקש טצדקי להיטיב ולהרבות שכר את"ד ז"ל.

באו"א פי' ה' הנז' בנח"ק במ"ש גדולה תשובה שזדונות נעשות כזכויות ופריך והאמר נעשות כשגגות ותירץ כאן מאהבה כאן מיראה דכשהוא מאהבה נעשות כזכויות ומפיק לה מדכתיב היה יחיה ובוה מרויח שכר גדול. וצדק כנוי לתשובה כמ"ש ע"פ נוראות בצדק תעננו. וזו רמז צדק צדק תרדוף תשובה מאהבה ומיראה וזהו הכפל למען תחיה שזדונות נעשות כזכויות כמ"ש היה יחיה. ובזה מרויח שכר גדול כי הצדיק מקיים המצוות כסדרן אמנם בעל תשובה יש לו שס"ה יותר כי העונות נעשו זכויות וז"ש וירשת את הארץ ארץ החיים אשר ה"א נותן לך דייקא משא"כ לצדיקים דאתה יש לך מצוות נוספות כי כל העבירות חשובות כזכויות. ועוד אפ"ל במ"ש רבינו אפרים ז"ל ע"פ ושביה בצדקה ר"ל הגם ששב אדם מעבירות שבידו צריך לתת צדקה כמ"ש אגרא דתעניתא צדקתא ע"כ. וכבר כתבנו דתשובה נקרא צדק. וז"ש צדק — תשובה צדק — צדקה תרדוף למען תחיה. ועוד רמז במשולל גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה וז"ש צדק צדק תרדוף למען גימ' קץ כי בעבור הצדקה יבוא קץ הגאולה תחיה וירשת את הארץ שתחזור עטרה ליושנת. א"ד ז"ל.

באו"א פי' אדר"א יצ"ו במה שפי' ז"ל כונת נתון תתן לו וכו' והוא שבא להנהיג את האדם שלא יאמר דקרא כתיב ושונא מתנות יחיה וא"כ איך אתן מתנה לעני ואמנע חיותו ממנו. וז"ש ולא ירע וכו' והטעם כי בגלל הדבר הזה יברכך ה"א כי יותר ממה שעושה הבעה"ב עם העני עושה העני עם הבעה"ב. וא"כ לאו מתנה קא יהיב ליה אלא אית ליה הנאה מניה והיכא דאית ליה הנאה ליכא משום ושונא מתנות א"ד ז"ל.

והנה לכאורה י"ל דכ"ז דוקא בצדקה שעושה הבעה"ב ומקבל עליה שכר אבל צדקה שאין מקבל עליה שכר כגון שהיא מגזל וחמס והקב"ה שונא גזל בעולה וא"כ נמצא שיש בזה משום שונא מתנות יחיה דהבעה"ב אינו נהנה מצדקה זו ואינה כי אם מתנה לעני ונמצא שזה העני נזקק בה מצד חייו וא"כ צריך העני לחפש שיקבל צדקה שהיא בצדק ומשפט ולא ירצה מן הגזל כלל. בוי"ו צדק צדק תרדוף קאי כלפי העני לומר אם באת לקבל צדקה צדק תרדוף ר"ל תרדוף אחר מי שכל ממונו בצדק ומשפט ולא תקח ממי שממונו בגזל וחמס והיינו טעמא למען תחיה כי אם תקח מן הגזל א"כ הבעה"ב אין לו הנאה ממנה ומתנה מקריא ויש בה משום שונא מתנות יחיה. לכן צדק תרדוף דוקא למען תחיה. א"ד יצ"ו.

באו"א פי' בס' תנובה חיים ז"ל במ"ש בלקוטי תורה באיוב ע"פ היאכל תפל מבלי מלח אם יש טעם בריר חלמות. ברי"ר נוטריקון ברית ראש ידים רגליים. ר"ל שיש באברים באדם שבהם רמוזים ד' יודין יו"ד א' בראש שהיא עגולה כמו יו"ד. ויו"ד ב' ביו"ד אצבעות ידים ויו"ד ברגלים וברית הוא יו"ד. נמצא באדם ד' יודין שבשם ע"ב שהאדם מתקן אותה עם טעמי המצוות לעשותם בלב שלם אז מאירים עליו אלו ד' יודין ונשאר משם ע"ב ל"ב כשתסיר מע"ב ד' יודין ישאר לב בסוד לב טהור וכו' ואם עושה כן שורה עליו שם דהיינו ד' יודין ולב טהור העולים חסד היינו ע"ב מנפש ומשאר נח"ש וע"ב דיודי"ן הוא בחכמה יבנה בית דהיינו ר"ל בע"ב ע"כ.

וזהו שרמזו הכא צדק צדק תרדוף על דרך ואחרי מצוותיך תרדוף נפשי ואז ישאר נח"ש ועי"ז למען תחיה ותיתת נפשך ותזכה לירש טובה ארץ העליונה. וזה רמז הפ' משלי טו"ב למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין. טמון ברמזו למי שעושה מצוות בלי כונת הלב כלל אדרבא לשם פניה וא"כ למה זה מחיר"ר ר"ת מילה חוטם שהוא פרצוף פנים עם החוטם ידים רגלים לקנות חכמה כדכתיב בחכמה יבנה בית זהרי ולב אין העיקר חסר כונת הלב דלא נאמר עליו לב טהור ברא לי אלקים ובלא כלום דהו"ל כמאן דליתיה דהכל תלוי בלב והוא רמז נחמד ע"כ.

ואז נאמר עליו גומל נפשו איש חסד דהיינו ד' יודין ול"ב העולם חסד. ואם ח"ו אינו מתקן ועובר ח"ו הוא אכזרי היינו שמסתלק חסד היינו ע"ב מנפש, וישאר נח"ש וע"ב דיודי"ן הוא בחכמה וכו'. בוי"ו כו' הפ' יען כי נגש וכו' ולבו רחק ממני שאין לב לכן ואבדה חכמת חכמיו שיסתלקו ד' יודי"ן של ע"ב שהם בחכמה. וזהו ג"כ הצדיק אבד היינו טעמא ואין איש שם על לב עי"ז ואנשי חס"ד נאספים שהם ד' יודי"ן של ע"ב שהוא גימט' חסד. נאספים ודו"ק.

באו"א פי' עט"ר מר דודי הרב אליהו יצ"ו במ"ש מהרמ"א לא יועיל הון וכו' דאז"ל אין בעל הרחמים וכו' ה"ד כשיש רחמים בעולם אבל כשיש מדת הדין אז פוגע בנפשות תחלה וזהו שאמר בעל הרחמים. ולכן אמר לא יועיל הון ביום עברה. כשיש מדת הדין אינו נוטל ממונו תחילה אכן וצדקה שהיא מהפכת מדת הדין וכו' תציל ממות. וידוע צדק דין. וז"ש צדק כשיש דין בעולם אז צדק תרדוף שהיא הצדקה שע"ז מהפך מדת הדין וכו' ובה למען תחיה. א"ד יצ"ו.

כי יפלא ממך דבר למשפט. אפ"ל בדרך רמז עפ"י מה שידוע שצריך האדם לשוב בתשובה בל' יום של חודש אלול כדי שעיי"ז בבוא יום ר"ה שהוא יום הדין יצא דינו לזכות. אבל אם האדם מתעלם בל' יום הללו ואינו שב בתשובה אזי הוא מוכן ביום ר"ה למשפט שיצא דינו לחובה בר מינן. וזה שרמזו כ"י יפלא כ"י גימט' ל' ר"ל אם בל' יום של אלול יפלא ממך דבר ר"ל יתכסה ממך דבר התשובה אזי למשפט ר"ל שהוא מוכן ביום ר"ה למשפט ודו"ק.

או באו"א ונדקדק תיבת דבר עפ"י מה שפי' ה' שמנה לחמו ז"ל. כו' הגמ' הבנת דבר מתוך דבר עפ"י מחלוקת ב"ש וב"ה. ב"ש אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה. וב"ה אומרים או ערוה או דבר. והקשו לב"ש דבר מאי עבדי ליה ותירצו אתיא דבר דבר לג"ש כתיב הכא דבר וכתיב התם עפ"י שנים עדים יקום דבר מה להלן עפ"י עדים אף כאן עפ"י עדים שאינה נאסרת אלא עפ"י עדים. ובזה תלוי פלוגתא אם יש מיתה בלא חטא או לא. דהנה מיתת האדם הוי כמו גרושין. לב"ש אין מיתה בלא חטא ולב"ה יש מיתה בלא חטא. ובזה פי' מה שאמרו ליתן דין וחשבון דהול"ל חשבון ודין אלא הכונה ליתן דין על מה שגרים מיתה לעצמו דאין מיתה בלא חטא ואח"כ נותן חשבון על עונותיו.

וז"ש הבנת דבר שנאמרה מצא בה ערות דבר מתוך דבר שנאמרה בעדים שאתיא לג"ש וא"כ אין מיתה בלא חטא וא"כ איך הוא גרם מיתה לעצמו את"ד ז"ל. וז"ש כי יפלא ממך דבר ר"ל שתמיד תחן בין עיניך תיבת דבר שהיא אתיא לג"ש ואין מיתה בלא חטא שאם יפלא ממך דבר ר"ל אם יתעלם ממך תיבת דבר אזי למשפט צריך להיות נדון כאמור ודו"ק.

ועפ"י הדברים הנז"ל שעיקר התשובה בימי אלול פי' ה' אגרא דכלה ז"ל כו' הפ' כי תקרב אל עיר שהוא הגוף כמ"ש עיר קטנה וכו' להלחם עליה להטות כל האברים אל השכל האלהי וקראת אליה לשלום היינו הימים מן ר"ח אלול עד מוצאי יוהכ"פ שיש בהם תתקלו"ו שעות כמנין שלום רב דהיינו שלו"ם במ"ם רבתי דאי"ק גימט' תתקלו"ו שהם מסוגלים לתשובה וללחום עם היצר ועיי"ז מתגלים י"ג ת"ד שהם י"ג פעמים חסד שהוא שם ע"ב י"ג פעמים ע"ב גימט' תתקלו"ו ועיי"ז יושפע לך שלום ומשים שלום בפמליא של מעלה וכו' וגם עיי"ז וקראת אליה לשלום ר"ל שיבוא אלי"ה לעשות שלום בעולם. וגם ויו קראת אלי"ה תחזור הוי"ו שלקת יעקב משכון מאליהו תחזור אליו כשיבוא ויבשר שלום ע"כ. או ירמוז כי תקרב אל עיר שהוא הגוף כנ"ל וקראת אליה לשלום. יתקן מדת היסוד שנקרא שלום כי כל זמן שלא תקן בריתו אינו משיג החכמה והתורה ולכן כשעושה תשובה עלאה להאיר אור הבינה לתקן פגם הברית אז יאיר בו אור החכמה להשיג במושכלות. וז"ש והיה אם שלום תענך שתתקן פגם הברית אזי ופתחה לך יושפע לך מדת החכמה שהיא סוד נקודת פתח בסוד פיה פתחה בחכמה אז והיה כל העם שהם האברים יהיו לך למס ועבדוך עבודה שלמה. שאם לא תשלים שתתקן מדת השלום אז ועשתה עמך מלחמה ר"ל יצרא דעבירה בוער בו ועיי"ז עבירה גוררת עבירה. לכן זאת העצה וצרת עליה תאיר אור הבינה שהיא ציר"י ועיי"ז יאיר בו אור החכמה. את"ד ז"ל.

או יובן כי תקרב אל עיר זה הגוף וכו' כנ"ל וקראת אליה לשלום שיהיה לו שלום עם כל ישראל וידון כל אדם לכף זכות שכשהאדם יש לו מדה גרועה זו שידבר בגנות ב"א ובשפלותם, ידע בנפשו שהיא לא טהורה כידוע דכל הפוסל במומו פוסל. והיה אם שלום תענך שיש לך מדת השלום אז ופתחה לך יהיה לך זה פתח לתשובה שאם לא תשלים וכו' ועשתה עמך מלחמה שמטרידו היצר מכל מין מצוה לכן העצה וצרת עליה ר"ל שתצטער בעצמך על הדבר הזה אז תוכל להלחם עם היצר ובנית מצור וכו'. את"ד ז"ל.

כי יפלא ממך דבר וכו'. פי' ה' שער החצר ז"ל ד' ד' ע"ד וז"ל שמעתי ע"ז רמו נאה במ"ש במדרש אמרו ישראל לפני הקב"ה רבוש"ע למה נשתנינו מדין חיה ועוף שאמרת בתורה ושפך את דמו וכסהו בעפר ובישראל כתיב סביבות ירושלים ואין קובר. עוד שאלו בתורה כתיב עפ"י שנים עדים יקום דבר וכאן כתיב ידו פרש צר. עוד שאלו כתוב בתורה נגע צרעת כי תהיה באדם והוא אל הכהן וכאן כתיב אוהבי ורעי מנגד נגעי יעמודו. משיבה להם רוח הקודש מפני שנאת חנם וקטטות שיש בכם וכמשו"ל לא נחרב הבית כי אם בעון שנאת חנם. וז"ש כי יפלא ממך דבר למשפט מ"ש בין דם לדם כסוי ובין דין בעדים, ובין נגע לנגע צרעת והתשובה היא דברי ריבות בשעריך ע"כ.

באו"א פי' ה' אדר"א יצ"ו במה שנודע כי האדם ע"י חטאו פוגם בשמו שנקרא אדם שמסלק האלף ונשאר דם כמו שעשה אדה"ר שע"י חטאו נסתלקה אלף משמו ונשאר דם ולכן הביא מיתה שהיא דם לעולם. וכן ע"י חטאו פוגם בשם אדני"י שמסתלק א' ונשאר דין כי האלף בא למתק אותיות הדין והחוטא מעביר מדת הדין ומסלק הא' ח"ו ונשאר דין. גם האדם ע"י עוונותיו נותן כח בסט"א לפגוע בקדושה ולינק ממנה ח"ו. וז"ש כי יפלא ממך דבר למשפט ר"ל שאם תראה שיש משפט ודין בעולם שיש צרות ח"ו ויפלא ממך דבר שתאמר מדוע עשה ה' ככה לארץ הזאת. הנה דע לך וז"ש בין לשון הבנה ר"ל בין תבין דם לדם ר"ל שאותיות דם שנשארו מהסתלקות האלף זה גרם לדם שיתהוה בעולם. גם בין דין לדין ר"ל שתבין עוד שאותיות הנשארים משם אדני"י שהם דין הם גרמו לדין זה הקשה שהיה בעולם. גם בין נגע לנגע ר"ל שתבין עוד שהנגע שנגעה הסט"א ח"ו בקדושה ע"י העוונות לינק ממנה היא גרמה לנגע שהוא למה בתחתונים. וכל העוונות נהוו משורש עון שנאת חנם. וז"ש דברי ריבות בשעריך שהיא סבה לכל מיני עוונות. לכן העצה שאין תקנה כ"א בתשובה ומע"ט ולכן וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה"א בו שהוא ביהמ"ד כי שם היא טהרת האדם ע"י שודרשת מהם והגידו לך את דבר המשפט עפ"י התורה וכו' שאם פגע כך מנוול וכו' שזהו הצרי הגדול לבטל יצה"ר ועי"ז יתקן מה שפגם ויסתלק האף מן העולם. זח"ד יצ"ו.

באו"א פי' ה' בירך יצחק ז"ל ס' תוריע במשו"ל המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני אמ"ל אעפ"כ יקבל ממנו שנא' וזה דבר השמטה. כיוצא בו רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני אמ"ל אעפ"כ יקבל מתם שנא' וזה דבר הרוצח ע"כ. ובדין נגעים קי"ל פסק הרמב"ם פ"ט מה' טו"ד וז"ל אף שהכל כשרים לראות את הנגעים מ"מ הטומאה והטהרה תלויה בכהן כיצד כהן שאינו יודע לראות החכם רואה ואומר לו אמור טמא והוא

אומר ע"כ. נמצא שגם דין נגעים הכל תלוי בדבור של כהן. ובוהו יכולו דברי הפ' על נכון שאמר כי יפלא ממך דבר למשפט ר"ל ענין זה שאמרנו שבג' אלה הכל תלוי בדבור יפלא ר"ל יתכסה ממך ולא תדענו ולכן יהיה בעיניך פלא בג' דינים אלו שתתקשה בכל אחד מהם. א' בין דם לדם ר"ל שאתה רואה שני שופכי דמים רוצחים לאחד מכבדים ולא' אין רשאים לכבדו והיינו קושיא בין דם לדם. ב' בין דין לדין שתתקשה בדיני ממונות דיש פעמים שהשביעית משמטת ויש פעמים שאין משמטת ומחזירין חוב בשביעית והיינו בין דין לדין. ותו בין נגע לנגע שאתה רואה שני מנוגעים שמראיהם שוה ואפי"ה א' טמא וא' לא נהגו בו טומאה, ותקשי לך מה בין זה לזה. וכל זה גרם לך שלא ידעת לדרוש תיבת דבר האמורה בשביעית וזה דבר השמטה, וברוצח וזה דבר הרוצח. ובנגעים אמרו שהכל תלוי בדבור הכהן.

וז"ש כי יפלא ממך דבר ר"ל שנעלם ממך תיבת דבר ולכן תקשי לך בין דם וכו' וע"כ יהיה דברי ריבות בשעריך לכן וקמת וכו' והגידו לך את דבר המשפט ר"ל שיפרשו לך היטב ענין זה הדבר שהכל תלוי בדבור בג' ענינים אלו וכנגד הרוצח והשביעית אמר את דבר המשפט דנפקי מדבור וכנגד הנגעים אמר ושמרת לעשות ככל אשר יורוך עפ"י התורה אשר יורוך היינו הפ' דכתיב גבי נגעים ככל אשר יורו וכו'. א"ד ז"ל.

באו"א פי' החיד"א ז"ל בנח"ק משם ה' פרי הארץ ז"ל במ"ש מהר"ם מינץ ז"ל בתשובה סי' ק' דמי שכתב פסק ויש בדבריו שני פירושים אינו נאמן הוא עצמו לפרש דבריו ולומר לזה כונתי ומייתי ראיה ממ"ש פ' הפועלים דפליגי מתיבתא דרקיעא עם הקב"ה אם ספק שקדמה בהרת לשער לבן ואמרו מאן מוכח רבב"ן ולמה לא הוכיח הקב"ה והתם פליגי בפ"י הפסוק לטהרו וכו' דפתח בטהרה תחלה אי משום לטהר הספק הנופל או משום פתח דברך יאיר ע"כ. וז"א כי יפלא ממך דבר ר"ל הספק בדברך עצמם אי אתה נאמן לפרש דברך אלא וקמת ועלית וכו' והגידו לך וכו' ועשית עפ"י הדבר אשר יגידו לך וק"ל.

והרב משכנות יעקב ז"ל פי' בדרך רמז כו' אומרו כי יפלא ממך דבר למשפט וז"ל אפשר דרמזו דהעלמת ההלכה באה בחטאו וכענין הלל הזקן וז"א כי יפלא ר"ל אם יתעלם הדין. הסיבה היא ממך דבר למשפט כאלו אמר במשפט שנתגאית ועשית עון לכן נכסה ממך הדבר ע"כ.

והרב אברהם את ידו יצ"ו ד' קכ"ד פירש משם ה' יאודה שיגורו ז"ל כונת אומרו ועשית עפ"י הדבר אשר יגידו לך מן המקום שהוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך. דרז"ל דרשו עפ"י הדבר עפ"י הדבור כמ"ש ע"פ וזה דבר השמטה וזה דבר הרוצח, וצריך להבין מה ענין דבור אצל מקום ביהמ"ק ואמר מה שיובן בהמצאה חדשה שחדש הוא במ"ש פ"ג דמעשר ב' הלשכות שבמקדש בנויות בקודש ופתוחות לחול תוכן חול. בנויות בחול ופתוחות לקודש תוכן קודש וכן פסק הרמב"ם פרק ו' מהלכות בית הבחירה. ואף בבנויות לקודש ולחול הולכין אחר הפתח. ומזה האדם ישכיל פיהו דהוא הפתח של הגוף והגוף חמרי חול והנשמה קודש ואם האדם מדבר לה"ר ומטמא את פיו ברית הלשון וברית המעור מכוונים הו"ל פתוחות לחול ואז נעשה תוכן חול דמטמא

הנשמה שהיא קודש ונעשית חולין. אך אם פתוחות לקודש דמקיים ודברת במ ולא בדברים בטלים ואין צריך לומר שלא לדבר לה"ר כלל אז כאלו קדוש שריו בתוך מעיו ותוכן קודש שהכל הולך אחר הפתח.

והשתא ז"ש ועשית עפ"י הדבר עפ"י הדבור שאתה מדבר שתתנהג בדבורך שלא לדבר לה"ר אלא באגדה של חכמה וז"ש אשר יגידו לך הגדה של חכמה מגיד דבריו ליעקב וזה נלמד מן המקום ההוא אשר יבחר ה' משם תלמוד, דתראה הלשכות שבביהמ"ק שאף הבנויות בקודש ובחול אם פתחיהם לחול הם חול ואפי' הבנויות בחול לבד אם פתח שלהם לקודש הם קודש ומוזה תבין ותשכיל ושמרת היינו שומר פיו ולשונו ככל אשר יורוך בדיני לשכות הגז' כן תדין בפה שלך. א"ד ז"ל וש"י ע"כ.

אשר בנה אפשר לפרש לענ"ד כו' הפ' ואהי נגוע כל היום וכו' ואחשבה לדעת זאת וכו' עד אבוא וכו' והדקדוקים הם מבוארים ועפ"י א"ש ובהקדים עוד משו"ל דעונש של לה"ר הוא צרעת כמ"ש זאת תהיה תורת המצורע תורת המוציא שם רע. וז"ש ואהי נגוע כל היום שהקב"ה העניש אותי בצרעת והטעם משום שספרתי לה"ר וז"א אם אמרתי אספרה כמו הנה דור וכו' ר"ל שאני מספר בלשוני לה"ר כמו הנה דור וכו' שזה לה"ר לכן לקיתי בצרעת. אכן ואחשבה לדעת זאת ר"ל שחשבתי בהאי זאת שהיא זאת תהיה תורת המצורע שמוזה דרו"ל תורתו של מוציא ש"ר דאחר האמת למה החמירו בו כ"כ דלכאורה עמל הוא בעיני הדברים הדברים נינהו ולמה יענש בעונש מר כזה אכן עד אבוא אל מקדשי אל ואראה דין הלשכות הגז' אז אבינה לאחריהם שהכל הולך אחר הפתח כן נמי פה האדם לכן ענשו מר שהוא מטמא כל גופו כאמור, ודו"ק כי נכון הוא בעוה"י. **כי** תבוא אל הארץ אשר ה"א נותן לך ואמרת אשימה עלי מלך וכו' לא תוכל וכו'. יל"ד מהיכא תיתי שישומו נכרי. גם מה שאמר לשמור את כל דברי התורה שהרי קי"ל לא דן וכו' לא מעיד וכו'. והרואה במנין התרי"ג אלו בכלל, גם אמרו לבלתי רום הול"ל ולבלתי רום כמ"ש ולבלתי סור. גם הול"ל ולבלתי יסור שהוא צווי, גם אומרו מן המצוה לשון יתיד למה, גם אומרו למען יאריך ימים הול"ל ע"מ כן ואנן קי"ל שכר מצוות בהאי עלמא ליכא.

פ"י ה' ער"ן ז"ל במה שהקשו הראשונים איך הקב"ה עובר על ביומו תתן שכרו ושכר מצוות בהאי עלמא ליכא. ותירץ דהאדם דין קבלנות יש לו דכל אדם לא נשלם עד שיקיים תרי"ג מצוות ואם לא השלים מוכרח להתגלגל. אך ע"י התשוקה שמשחוקק ומצפה על כל מצוה ומצוה מתי תבוא לידו שיקיימנה נחשב לו כאלו קיים וכזה נשלם הקבלנות ואז מגיע לו שכר מצוות בהאי עלמא. וידוע משו"ל הוי קביל וקים ר"ל ע"י הענוה מאריך ימים. והטעם לזה דכתבו ז"ל כי מי שהוא בתכלית הענוה מובטח לו שלא יתגלגל כי עיקר הגלגול להשלים מצוה שחסר לו והעניו בעבור שאוהב כל ישראל ממילא כל מה שאחרים עושים נחשב לו כאלו הוא עושה. אכן כתבו ז"ל דא"כ ימשך מזה נזק דיש כמה עבירות חמורות שאין להם תקנה בגיהנם וצריך האדם להתגלגל בעבורם, א"כ כל אדם יכול להתתקן בגלגול וזה לא יתגלגל א"כ תאבד הנשמה.

אכן התירוץ הוא כי מי שיוכה לענוה יתירה אף שהבתירה היא בידי האדם אכן זה העניו אם בא לעשות איזה עבירה חמורה ניטלת הבחירה ממנו ואינו

מניחו הקב"ה לעבור עבירה חמורה. וידוע שיש מצוה א' שהיא שקולה ככל המצוות ותיקרא בלשון יחיד מצוה עבור שכוללת כל שעור קומה. בזה יובן להיות שהמלך חסר לו כמה מצוות מן התורה כמו לא דן וכו' א"כ מי הוא זה מישראל שירצה למלוך כי יהיה מוכרח להתגלגל לשלמות גשמתו בתרי"ג מצוות ויאבד הגוף הראשון כמש"ה כסיל ובער יאבדו ועזבו לאחרים חילם. ולכן סד"א שימליכו עליהם איש נכרי לכן אמר מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל וכו' מי הוא זה שיתרצה למלוך מאחר שמוכרח להתגלגל להשלים נפשו. לזה אמר הנבי נותן לו תקנה שישלים נפשו בכל התרי"ג בלי גלגול ומהי התקנה והיה כשבתו על וכו' למען ילמד ליראה את ה"א לשמור את כל דברי התורה. כל דייקא ר"ל שע"י ילמוד ויתבונן תקנה שיקים את כל התורה כל התרי"ג אף שהוא מלך ומהי התקנה לבלתי רום לבבו מאחיו שע"י הענוה ישתלם בכל התרי"ג ולז"א לבלתי בלא וא"ו כי נמשך אדלעיל שע"י שלא ירום לבבו ילמוד לשמור את כל התורה. וכי תימא שיש חסרון בעבירה חמורה הכוללת כאמור. לז"א ולבלתי סור מן המצוה ולא אמר לבלתי יסור דא"כ היה לשון צווי ובאמת אינו צווי כלל אלא מבטיחו שלא יהיה לו בחירה כלל בדבר כזה. ואמר עוד שירוויח ע"י הענוה למען יאריך ימים על ממלכתו שע"י הענוה מאריך ימים והיינו טעמא דכל זמן שלא נשלם בתרי"ג מצוות הו"ל קבלנות ולית ביה משום ביומו תתן שכרו ואז ליכא שכר מצוות בהאי עלמא. מה שאין כן אם נחשב לו כאלו קיים כל התרי"ג אז יש לו דין שכיר יום ואית ביה משום ביומו וכו' ושכרו בעוה"ז ממילא כיון דע"י הענוה נחשב לו כאלו קיים כל התרי"ג ממילא יש לו שכר בעוה"ז שיאריכו ימיו וז"ש למען יאריך וכו' והבן. א"ד ז"ל.

באו"א פי' השד"ה ז"ל דרך רמו שהוא מזכיר לאדם כי תבוא אל הארץ היא העוה"ז כדי להרויח בו לזכות לעוה"ב שיהיה זהיר וזריז מיצה"ר וילך אחר עצות היצה"ט וז"ש כי תבוא אל הארץ שהיא עוה"ז אשר ה"א נותן לך כדי להרויח בה מצוות ומעשים טובים כשיגיע העת וירשת וישבת בה דרו"ל אחר כבוש וחלוק שהם י"ד שנה רמו כשיגיע אור לי"ד ואמרת אשימה עלי מלך שהוא היצה"ר אשר כבר מלך בי בכל איברי ככל הגויים אשר סביבותי שהם גם כן כבושים תחת ממשלת יצה"ר. אני מזהירך שלא תעשה כן אלא מקרב אחיך תשים עליך מלך שהוא מחלק הקדושה. לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא שהוא היצה"ר שהוא נכרי מצד סט"א. וכפל אומרנו אשר לא אחיך הוא ר"ל אף שמראה לו היצה"ר סימני טהרה כתזיר אל תאמין בו ודע לך כי לא אחיך הוא ומראה תומה ותחתית ערמה. ואומרנו לא תוכל שפירושו יכול אתה אבל אינך רשאי כנו"ל. האמת הוא כן יכול אתה לילך אחר עצתו לפי שהאדם הוא בחירי ברצון אבל אינך רשאי יען כי הוא מוזהר עליך. והנה שורש תיבת אחך שהם ג' אותיות עולים מספר הו"א טו"ב שהוא יצר הטוב. ושורש תיבת נכר גימטריא ר"ע הוא יצר הרע שנקרא רע וכן הע"ז נקראת נכר וז"ש אשר לא אחיך הוא כי אתה מצד האחדות והוא מצד הפירוד. ואומרנו רק לא ירבה לו סוסים רק מיעוט ר"ל שימעט אדם בכבוד עצמו ולא יתגאה שאעפ"י שצריך שיטיל אימה כדי שיראו ממנו וכמשו"ל מ"מ לא ירבה לו סוסים שהם בעלי גאווה כנודע ולא ישיב את העם מצרימה רמו שלא יחטא ויגרום להחזיר לעם הם

האיברים מצרימה להחזירם בגלגול ומצרים הוא רמז העבור מצר ים כעובר הנתון במקום צר וה' אמר לכם לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד אלא יתקן כל מעשיו ויעלה אל מקום מעלתו הראשונה. וגם לא ירבה לו נשים וכו' ולא יסור לבבו רמז שלא ילך אחר תאוות הגופניות. וכסף וזהב לא ירבה לו מאד הרמז שלא ירבה כסף וזהב מצד יצה"ר הנקרא מאד כמשו"ל על הפסוק והנה טוב יצה"ט מאד יצה"ר. ואם ראה יראה שורש כשבתו על כסא ממלכתו שהלך אחר יצה"ט בוא יבוא אליו האי עבדא בישא הוא יצה"ר לפתותו ולהחטיאו אז התקנה לזה הוא וכתב לו את משנה וכו' וקרא בו כל ימי חייו דאם פגע בך מנוול זה משכחו לביהמ"ד. את"ד ז"ל.

תמים תהיה עם ה"א. פי' החיד"א ז"ל בנח"ק וז"ל אפשר דהכוונה דאפי' בלבו לא יתרהר אחר מדותיו יתברך וז"ש תמים תהיה עם ה"א אפי' בהרהור שאין מכיר בו אלא ה' תמים תהיה כי הוא חוקר לב בוחן כליות. ואפשר לרמזו בתי"ו תמים רבתי שכן היא ברוב הספרים שאם ח"ו אדם מישראל היה ת' יום עובר עבירות הוא נדחה לגמרי מהקדושה כמ"ש מו"ה חס"ל ז"ל. ומזה טובה מרובה שאם יקדש עצמו ביותר ת' ימים אז קנה עולמו והוא עומד עם ה' והיה. וז"ש תמים התי"ו גדולה שאם ת' יום היה דבק עם ה' אז תהיה עם ה"א תדיר חו' עמו שלא יבוא לידי חטא. ועוד אפשר לפרש שצריך ליזהר מאד מהסט"א שהם ת' איש דעשיו חילות הסט"א. א"ב ת' רמז תלמוד גדול שמביא לידי מעשה הלכך ת' גדולה כי תלמוד גדול והנשאר מאותיות תמים רמז לתורה כמ"ש הוי כל צמא לכו למים וע"י התורה שנמשלה למים שהולכים במקום נמוך גם התורה לא תמצא תורת אמת כי אם בנמוכי רוח שאין יצה"ר שולט בהם וזהו הוי כל צמא גימ' ס"מ ששלט בו לכו למים זו תורה שתלמדו בעונה וכוה תנצלו ממנו ועי"ז תמים תהיה. ור"ת תהיה עם ה"א גימ' תפ"א רמז כי בזה ינצל גם מפלוגת. ורבינו אפרים כ' תמים תהיה גימ' תשרי שצריך לשוב ולתקן שיהיה תמים בחדש תשרי. א"ד ז"ל.

באו"א פירש בספר אהבת דוד זך י"ד בהק' לפ' מדרש וז"ל בשעת העקידה אמר אאע"ת תן לבני עשרת ימי תשובה. והוא תמוה. גם מאז"ל בשביל שאמר יעקב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך אמר הקב"ה בשביל זה אני נותן לבניך עש"ת. והוא תמוה מה תלוי זה בזה. ויובן בהקדים מה שחקר הרמ"ק ז"ל דר"ה ויוהכ"פ היו צריכים להיות באלול סוף שנה שעברה כמו שמתענין משמרת החדש לכפר על החדש שעבר כן היה ראוי להיות ר"ה בשני שלישי אלול ועש"ת בינתיים ויום הכפור בסוף אלול. והיו מכפרין על שנה שעברה. והתי' הוא במה שפי' ה' זרע ברך ז"ל כו' מאז"ל אלו זכיתם הייתם קורין כי ביום הזה יכפר עליכם לא זכיתם קורים חטא חטא ירושלים. דהכונה במשו"ל דבכל חודש יש מועד סיון שבועות והיה ראוי ר"ה תמוז, אב כפור, אלול סוכות. אלא לפי שחטאו בעגל נדחו המועדים אך לא כלו רחמיו יתברך והחזירם לנו בתשרי ולתשרי עצמו קבע שמיני עצרת. וז"ש אלו זכיתם הייתם קורין באב כי ביום הזה יכפר כי כפור היה באב ועתה קורין חטא וכו' את"ד ז"ל. וא"כ נמצא יען דעשו את העגל לא אפשר שיהיו ר"ה ויוהכ"פ באלול לפי שעלה משה למרום להתנפל על ישראל עד יוהכ"פ שנתרצה ה' א"כ מוכרח להיות בתשרי. אמנם מקשים ממ"ש גורי

האר"י ז"ל דלכל שר מע' שרים יש לו רשות שנה אחת ואין רשות לאחר לעבור בשל חבירו ומש"ה אין לעשר מן החדש על הישן כי אם לכל אחד בשנתו וצריך לעשות תשובה בשנה ההיא כי אין תשובת שנה זו מועלת לשנה אחרת. וזה סוד קורעים לו גזר דינו של ע' שנה שהוא ברשותם והקב"ה חס עליו וקורעו אבל כשיגיע האדם לפ' שנה אין להם רשות עליו וז"ש ואם בגבורות שמונים שנה שנתגבר עשרה שנים יותר עליונים מהם ע"כ. ויש מי שרצה לומר דזה גדולת יוהכ"פ שמדבר על שנה שעברה. דבשאר ימים יש רשות לע' שרים אך ביוהכ"פ אין רשות כי אם לה' לבדו לכן מועיל על שנה שעברה. וזהו כו' הפ' כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם אף על שנה שעברה והטעם לפני ה' תטהרו כנו'. אכן קשה ע"ז דהא כתב האר"י ז"ל בשו"כ כי בעשי"ת כל יום מכפר על כל הימים שכמותה. הרי דלאו דוקא יוהכ"פ אלא אף עשי"ת. לכן נראה דמ"ש אין תשובת שנה זו מועלת לשנה שעברה היינו דוקא לשב בשאר ימות השנה אז לא מהני אלא לשנה שעומד בה. אכן בעשי"ת ויוהכ"פ יעשה לו סגולה לכפר אף על שנה שעברה. והטעם כמ"ש הרמ"ק דעשי"ת הם בסוד עשר ספירות דבינה ולכן יש כח לכפר על שעבר דוגמא למ"ש הרב דאם יש לו פ' שנה אין להם רשות עליו וגם בעשי"ת יען כי גבהו כנו' אין רשות לע' שרים עליו לכן מהניא תשובתו אף על מה שעבר. והנה האבות היו שומרים כפור באב כמ"ש ה' זרע בירך ז"ל לכן כשעקד אאע"ה את יצחק שהיה ביום עשרה בתשרי שהוא כפור שלנו התפלל תן לבני עשי"ת שיהיו נאחזים בעשר ספירות דבינה ויועילו לכפר על שנים שעברו. וידוע שהמעשה בסוד השכינה ה' תחאה ואפשר דמי שמפריש חומש הוא בסוד ה' עילאה בינה. והמעשר אין מעשרין מן החדש על הישן ויעקב אבינו ע"ה הפריש חומש והוא בסוד הבינה לכן כשאמר עשר אעשרנו לך דהיינו חומש. אמ"ל ה' מכל מקום אף דהתשובה צריך בשנתה כמו המעשר אתה שהפרשת חומש שרומז לה' עילאה בינה אני נותן לבניך עשי"ת שתתגלה אור הבינה ותועיל התשובה לשנים שעברו.

אתאן לקראין תמים תהיה שכתב רבנו אפרים ז"ל תמים תהיה גימ' תשרי ובזוה"ק אמרו ת"ם י"ם. ועפי"ז יבוא על נכון תמים תהיה גימ' תשרי ר"ל שבתשרי יעשה תשובה והשתא יקשה איך אמר תמים תהיה והלא אין תשובת שנה זו מכפרת על חטא שנה שעברה. והתירוץ מכיפיה מברוך ת"ם י"ם כי ת"ם הוא יעאע"ה י"ם הוא רומז לבינה וכן י"ם חמשים נגד נש"ב כלומר שבזכות יעקב שאמר עשר אעשרנו נתן לו ה' יתברך עשי"ת שיועילו לכפר על כל השנים שעברו והיינו שיאיר אור הבינה י"ם ובכה זה תמים תהיה בתשרי שמכפר על כל מה שעבר. את"ד ז"ל.

כי הגויים אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה"א. פי' ה' נשמת חיים ז"ל בהק' מה שסופר זמלך אי ממלכי אוה"ע רצה לילך למלחמה ושאל בתרפים שלו אם יצא למלחמה או ימנע. והשיבוהו תצא לא תמות במלחמה ויצא ומת וחזרו עבדיו וקללו את התרפים ואמ"ל שרצונם לשרוף אותם ולא יאמינו בהם עוד מחמת שהם שקרנים ואינם יודעים מאומה שהרי אמרתם למלך שלא ימות ומת. והשיבו התרפים שלא דברו כזב שהם אמרו למלך שלא ילך שכך אמרו הם למה ששאל להם אצא למלחמה או לא השיבוהו

תצא אתה אומר שרצונך ליצא לא ר"ל לא תצא שאם תצא תמות ע"כ. וזה אומר כי הגויים אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ומדברים להם דברים שיש להם שני משמעות כמעשה המלך הזנו' מחמת שאינם יודעים מאומה אבל אתה לא כן נתן לך ה"א ר"ל כשאתה שואל באורים ותומים משיבים לך או לא או כן דבר ברור שאין בו ספק ע"כ.

כי תשמור את כל המצוה הזאת לעשותה אשר אנכי מצוך היום לעשותה לאהבה את ה"א וללכת בדרכיו כל הימים ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה ולא ישפך דם נקי וכו'. פירש"י ויספת לך עוד ג' הרי תשע, ג' שבעבר הירדן וג' שבארץ כנען וג' לעתיד לבוא ע"כ. ויש לדקדק דלעתיד לבוא כתיב לא ישא גוי אל גוי חרב וכו' ולמה לי ערי מקלט ולא עוד אלא שאינם מספיקין ששה וצריך תשע. ועוד הכתוב מסיים ולא ישפך דם נקי וזה אינו מתישב שהרי נשפך דם נקי וההורג גולה.

פי' החיד"א ז"ל בפני זרד משם הרב אליהו כהן ז"ל שפירש כי הנה במשך זמן זה הגלות המר והארור כמה וכמה שהרגו בשוגג והיו צריכים לגלות בערי מקלט ומעת הוסר התמיד חסרנו כל טוב. והנה חייבי חטאות שבזמן הגלות כבוא הגואל ויבנה ביהמ"ק במהרה בימינו אמן יקריבו הקרבנות איש איש לצאת ידי חובתו כמו שמובא במס' שבת דר' ישמעאל קרא והטה וכתב על פנקסו וכו' הנה כי כן כל חייבי גלות ילכו לערי מקלט לכפרתם. ומשום שיש זמן הרכה שנחרב הבית וכולם צריכים להתקן כל חייבי גלות. לזה צריך ט' ערי מקלט כי גדלו הרכה החייבים גלות בערי מקלט מזמן החרבן. וז"ש כי תשמור את כל המצוה ר"ל כשיגיע זמן לשמור כל התרי"ג מצוות שהם שעור קומה רמ"ח מצוות עשה נגד רמ"ח אברים ושס"ה מצוות לא תעשה נגד שס"ה גידים והיינו בזמן הבית שיבנה ביהמ"ק לאהבה וכו' וללכת בדרכיו כל הימים אז ויספת עוד ג' ערי מקלט שיהיו ט'. וכי חימא אז אין צורך לערי מקלט שיתוקן העולם ולא יצטרך לזה. לזה אמר ולא ישפך דם נקי ר"ל האמת הוא שאז אינו נשפך דם נקי ואין צורך לערי מקלט משום מה שיהרגו אז רק והיה עליך דמים אתה חייב מגלגולים מזמן החרבן שהם חובה עליך שהרגת בשוגג ולא גלית ועתה צריך לתקן לכן צריך לתשע ערי מקלט. אלו דבריו ז"ל.

כי תצור אל עיר וכו' פי' ה' ברכ"ט ז"ל וז"ל ג"ל מכאן לרמו למאמר רז"ל יצה"ר תהא שמאל דוחה וימין מקרבת עוד נקדים משארז"ל עיר קטנה זה הגוף ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה יצה"ר עוד אז"ל ביומא כשחבשוהו ליצה"ר איבעי ביעתא בת ג' יומי בכל ארץ ישראל ולא אשכחו.

וז"ש כי תצור אל עיר כלומר לגוף להלחם עליו ולתפוש ליצה"ר לא תשחית את עצה דהיינו היצה"ר כי הוא מבעיר ומלהיב האדם כמו הסקת העץ ואמר לא תשחית היצה"ר לגמרי מפני יצה"ט וז"ש לנדוח עליו גרון היינו היצה"ט שגר עם האדם מן י"ג שנה עד ימי שנותינו בהם שבעים שנה הרי הגר עם האדם ג"ז שנים וזה שאמר ג"ר ז"ן ונתן טעם לזה כי ממנו תאכל ר"ל היצה"ר עושה לאדם חשק לבוא על אשתו ולהוליד ע"ד כ"א הלחם אשר הוא אוכל שהוא כנוי אל התשמיש ואמר שזולת היצה"ר היה העולם תרב. אך את זה תעשה לדקור

עיניו כדי שלא יתגרה באדם בקרבנותיו שאינם ראויים להבעל אליו וז"ש רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אותו תשהית וכרת וק"ל ע"כ.
 ואתה לא כן נתן לך ה"א. פי' בנחל קדומים משם מהר"א יצחקי ז"ל במ"ש במגלה אמר ר' שפטיה מנין שמשתמשים בבת קול שנא' ואזניך תשמענה דבר מאחריך והני מילי דשמע קל גברא במתא וקל איתתא בדברא והוא דאמר הן הן והוא דאמר לאו לאו. וז"ש כי הגויים האלה וכו' ואתה לא כן ר"ל שתשמע לאו או הן נתן לך שמותר להשתמש בבת קול ששמע לאו או הן והוה לא כן ע"כ. כי תצא למלחמה וכו' פירש הרב עוללות הבציר ז"ל במשז"ל שכל אדם חייב להתעורר בימים אלו לשוב בתשובה קודם בא יום הדין שהוא ראש השנה ומחויב כל חכם הדורש לעזור לב העם לשוב אל ה' בימים אלו. וז"ש כי תצא למלחמה על אויביך במלחמת הרשות הכתוב מדבר שהיא מלחמת יצה"ר כמ"ש הרשות נתונה וראית סוס ורכב המה הקליפות עם רב שהם הקליפות הם ממך מעבירות שעשית כי מכל עבירה נברא כח משחית לקטרג ואמר לא תירא מהם מחמת רבוי עונותיך כי ה"א עמך על דרך הבא ליטהר וכו' והיה כקרבכם אל המלחמה דהיינו קודם ראש השנה שאז יבואו כל בני האלהים להתיצב נגדו או וניגש הכהן זה החכם שהוא משוח מלחמה על דרך כל הגדול מתברו וכו' ואמר בלשון רכה שמע ישראל אחינו בני עורו והתעוררו בתשובה שאם אתם קרבים היום למלחמה גדולה על אויביכם כמשז"ל לא יהודה על בנימין שאם תפלו בידם ירחמו עליכם אבל על אויביכם אתם אתם הולכים להילחם שאם ינצח אתכם אין רחמים לפניו אל ירך לבבכם מפני עונותיכם כי רבו שאין לך דבר העומד בפני התשובה אל תחפזו ר"ל בחפזון רק לאט לאט כי מי שירצה להפוך טבעו בפעם אחת אפשר יגבר עליו לכן אל תעשו בחפזון רק לאט לאט כי ה"א ההולך עמכם ר"ל כשאתם מתחיל הוא יעזור אתכם ע"כ מי האיש הירא מעבירות שבידו קודם שיבוא הדין ילך וישוב לביתו ויפשפש במעשיו בהתבודדות בביתו ובוזה אל אלהינו כי ירבה לסלוח את"ד ז"ל.

באו"א פירש מהר"י אלגאזי ז"ל בפרשת תצא במ"ש במדרש שאל ההוא מינא את ר' יהושע בן קרחה כתוב בתורתכם אחרי רבים להטות וכו' ותירץ לו כי כל עם ועם אל אלהיו ידרוש ואנו אין לנו אלא אלוה אחד ונגד כל אומה ואומה אגחנו הרבים עוד תירץ דאע"ג דקי"ל רובא וחזקה רובא עדיף היינו דוקא שאינה באה לא מצד סברא וכו' אבל חזקה אלימתא עדיפא מרובא אף אנן נמי גימא אף דקי"ל רובא וחזקה רובא עדיף עם כל זה אין לך חזקה אלימתא שהי הוא אלהינו ואין עוד יותר מעניין יציאת מצרים שעשה כמה אותות וכו' ודאי חזקה זו עדיף מרובא כן אנו נאמר אף דקי"ל רוב וקרוב הלך אחר הרוב והכא נמי הקב"ה קרוב והעבודה זרה רוב ורובא עדיף עם כל זה היינו דוקא בקורבא דאתי מכח סברא אבל בקרוב כהאי שהוא אלים ודאי עדיף מרובא. וז"ש כי תצא וכו' וראית וכו' עם רב ממך שהם רבים אל תטעה לומר רבים ניגהו ואליהם אדרוש ומאיין הרגלים לבוא עליהם למלחמה, מבינתך חדל כי ה"א עמך שהוא קרוב וא"ת מ"מ רוב וקרוב, לזה אמר המעלך מארץ מצרים וקרוב כהאי שהוא אלים ודאי עדיף מרובא ונוסף גם הוא דברי נביאי כרוז במלחמה ואמר אליהם שמע ישראל ואז"ל שאומר להם אפי' אין בידכם אלא זכות שמע ישראל כדאים אתם

להנצל שם רמו לתשובת ריב"ק שאנו אין לנו אלא אלוה אחד ואנהגו רבים נגד כל אומה. וז"ש עם רב ממך לא תירא מהם כל זמן שיש לכם זכות שמע ישראל שאתם מיחדים את שמו לאמר כי אין אלוה מלבדו לרבים תחשבו נגד כל אומה. ובזה תובן כוונת הפסוק אז ישונו אויבי אחור ביום אקרא זה וכו' דבמדרשו של הרשב"י כתוב פ' שמע ישראל יש ו' תיבות ובשכמל"ו ו' תיבות הרי י"ב או ישונו אויבי אחור אימתי ביום אקרא זה זה בגימ' י"ב רומז לשמע ובשכמל"ו העולים זה יען שע"י ק"ש ידעתי כי אלהים לי מיוחד ולא אמרנו באחר ה"ו ואנחנו הרבים את"ד ז"ל.

באו"א פ' בספר תנופת חיים ז"ל במ"ש בתנחומא על פסוק סוס ורוכבו רמה בים כשישראל עושים רצונו של מקום הם חשובים לפניהם כסוס ורכב א' וסוס ורוכבו רמה בים יע"ש. וז"ש סוס ורכב אחד יהיו נחשבים אפי' שהם רב ממך לא תירא מהם יען כי ה"א עמך עאתה עושה רצונו של מקום וזה היה בזמן המעלך מארץ מצרים גוי מקרב גוי מכל שכן עתה עכ"ד ז"ל.

והרב אוהב ישראל ז"ל פ' כונת אומרו אתם קרבים היום וכו' אל ירך לבבכם וכו' במ"ש ביוםא דתשובה מיראה נעשות הזדונות שגגות ובתשובה מאהבה נעשות הזדונות זכויות יע"ש. והנה לפי"ו כשעשה תשובה מיראה שאז הזדונות נעשות שגגות אז השני יצרים שבאדם אינם שמחים הצי"ט אינו שמח כי עכ"ו נשאר לו החטאים שהם שגגות ויצה"ר אינו שמח כי מתחילה היו זדונות ועתה שגגות אמנם כשעושה תשובה מאהבת ה' אז יצה"ט יש לו שמחה בשלימות כי הזדונות נעשות זכויות וא"כ מהראוי לכל איש ישראל ובפרט ביום ר"ה לשוב מאהבת ה'.

והנה ידוע מ"ש בזוה"ק דתיבת היום הוא יומא דר"ה וז"ש אתם קרבים היום שהוא יומא דר"ה על אויביכם הוא היצה"ר להכניעו ולעשות תשובה על כל העונות לזה הזכירה התוה"ק אל ירך לבבכם היינו שלא תעציבו ואל תדאיבו שני היצרים שבלבבכם שהם היצה"ט והיצה"ר במה שלא תעשו תשובה רק מיראה ויצא מזה מורד ותוגה לשני יצרים כנ"ל רק תראו לעשות תשובה מאהבה שאז היצה"ט ישמח בשלימות וז"ש כי ה"א ההולך עמכם תיבת כי יתפרש לשון אלא היינו לעשות תשובה רק מאהבת ה' אשר הולך עמכם בכל עת ועושה לכם נסים ונפלאות להלחם עם אויביכם ע"ד כל הגדול מתבירו וכו' ולולא הקב"ה עוזרו וכו' והוא המושיע אתכם שע"י תשובה מאהבה נעשה לכם תשועה גדולה שהזדונות נעשות זכויות את"ד ז"ל.

והרב עוללות אפרים ז"ל פ' בכונת הפסוק הנזכר והוא בהקדם החלה לפרש מאמר הגמרא ביומא אמר רפרם זיהרא דשמשא כשמשא וסי' דנא דהלא, שברורי דשמשא קשה משמשא, וסי' דלפא דרהורי עבירה קשים מעבירה וסי' ריחא דבשרא, שלהי דקייטא קשה מקייטא וסי' תנורא שגירא, אשתא דסיתוא קשה מדקייטא וסי' תנורא קרירא, מגמר בעתיקי קשה מחדתא וסי' טינא ובר טינא ע"כ.

וכל חכם לב ארחיה למידק דמה בא ללמדנו בדברים אלו אשר לכאורה נראה שאין בהם מוסר, אלא ודאי שכל דבריהם למטה ורומזים למעלה לכן נראה דגם מאמר זה בא ללמד לאדם דעת סדר והנהגת דרכי התשובה והזירוז

אליה וכמה יעשה לברות מן העבירה והוא זה שכל בעל תשובה צריך לדעת ששה דברים שהם מועילים לו להשיב נפשו מני שחת.

א. לשרש אתר היצה"ר ולעוקרו משורשו שע"י בטול השורש יוסרו הענפים כולם אשר לא כן אם ישאר שורש אפי' קטן חוזרים הענפים וצומחים כן יצה"ר צריך לבטלו מכל וכל שאם יהיה מציאותו קיים קצת סופו להיות בוקע ועולה בטומאה רצוצה. ועל זה אמר זיהרא דשימשא כשמשא פירש"י שהשמש כשהיא נסתרת אחורי העננים אז עכ"פ היא בוקעת דרך נקבים דקים עד אשר תמלא את כל הארץ מחום השמש כן היצה"ר המחמם את לב האדם לרדוף אחר תענוגים ודומה לשמש זה שהוא חם כן הוא בוער בלב האדם. כמ"ש נורא בי עמרם וכו' אם אם כן ראוי לומר שהיצה"ר דומה לשמש זה הנסתרת מאחורי העננים שעכ"פ היא בוקעת דרך נקבים דקים כך יצרו של אדם הרי הוא כמסתיר עצמו וכאלו אינו והוא יושב במארב כארי במסתרים ותוכו מלא מרמות ועכ"פ הוא מתגבר דרך נקבים דקים ר"ל דרך תחבולות דקות בלתי מורגשים והרי הוא בוקע ועולה עד אשר ימלא כל הגוף מחום הטבעי נמצא בזמן שמקצתו קיים כאלו כולו קיים כדרך השארת שורש האילן הנז' וז"ש זיהרא דשימשא לכן צריך לעקור השורש וז"ש דהע"ה לב טהור וכו' היינו להשליך הלב הראשון מכל וכל ולברוא לו לב חדש. ונתן ס"י לזה מחבית מלא חומץ שאף שהוא סתום מ"מ ריחו נדף דרך נקבים דקים כן נמי תחבולות יצה"ר. ודרך זו היא זרות לבע"ת שאף שיחזור בתשובה עם כל זה תמיד יסתכל כאלו היצה"ר רודף אחריו וישמר ממנו עד יום מותו.

ב. מכלל הדברים המעכבים את התשובה שהרבה עבירות קלים בעיני הבריות ואינו נחשב לעון עד אשר הוא עובר ושונה ומשלים ואז הוא מוכה בסנורים ולא יראה חובה לעצמו ואלו המורות יותר מהגדולות כמו ע"ז וכו' שאלו האדם נוהר בהם מצד גדולתם כי מי פתי יעבור על אלו כמו שאין האדם נכשל באבן גדולה כ"א בקטנים שדש בהם. ז"ש זהרורי דשמשא קשה משמשא והוא מעט מן השמש הנראה דרך נקב דק קשה יותר לסנורים מהסתכלות בס"י השמש כן פירש"י ונתן ס"י דלפי שיורד טיף וטיף ומרוב ההתמדה הוא עושה רושם אפי' באבן הקשה כך ההרגל של עבירות הקלות עושים רושם באדם. לכן צריך להיות נוהר הבעל תשובה בקלה כבחמורה.

ג. שהחוטא צריך לידע שהרהורי עבירה צריכים כפרה יותר מעבירה עצמה והיינו טעמא כי החוטא במחשבה הוא פוגם בשכל לכן הוא עון גדול ועל זה אמרו הרהורי עבירה קשים מעבירה וכו' ונתן ס"י ריהא דבשרא שהריח מביא תאות המאכל יותר מהבשר עצמו כן החוטא בהרהור הוא בא לידי מעשה.

ד. שלהי דקייטא וכו' והוא כי רוב בני אדם דוחים התשובה מיום ליום עד שלהי דקייטא שהוא אלול שקרוב ליום הדין ובתוך השנה עושים כמה עבירות ובאמת הוא טועה כי ע"ז ההרגל נעשה טבע וקשה עליו לפרוש מחום היצה"ר ובנקל ישוב לסורו הרע. ז"ש שלהי דקייטא וכו' וס"י תנורא שגירא שהסיקו אותו כמה פעמים אז בנקל לחממו בעצים מועטים לכן המשכיל צריך להיות כל ימיו בתשובה. וזה שאמר הפסוק אוגר בקיץ בן משכיל ר"ל שהמשכיל אוגר ומאסף תורה ומעשים טובים כל ימי השנה לא זו בימות הגשמים שלא יש תענוגים אלא אפי' בימי הקיץ שיש תענוגים הוא מאסף תורה ותשובה ומעשים טובים. אמנם

נרדם בקיץ בן מביש כי הוא נרדם אפי' בסוף הקיץ שהוא אלול שכל בני אדם שבים אל ה' הוא נרדם ואינו שב וכל זה בא לו מן ההרגל שקשה לו לפרוש מהרגלו.

ה. הוא שאחר התשובה יהיה גזר מאד שלא ישוב לסורו כי אם יתממו יצרו אפי' אחר התשובה שכבר נתקררו כל כוחותיו ואפי' חזר והומה לבו וחומד או קשה עליו לכבוש יצרו ולצננו. וז"ש אשתא דסתווא קשה מדקייטא וסי' תנורא קרירא והוא פשוט.

ו. שכמה בג"א דוחים את התשובה עד סוף ימי חלדם עד ימי זקנה, וטעות הוא. וכמו שכתוב בזוהר על פסוק מפני שיבה תקום. וכן אמר דהע"ה אשר בנינו כנטיעים כמו נטיעה זו אם חשה עקמימותה בעודה קטנה יש לה תקון כמו כן בנינו מגודלים בנעוריהם אז גם כי יזקינו לא יסורו וזה אמרו מגמר בעתיקא ר"ל קשה ללמד את המלך זקן וכסיל שכבר הזקין ברשעו ואין טוב לאדם כי אם להסיר העון ממנו בעודו חדש וס' טינא ובר טינא כי התומר שכבר הוליד כמה תולדות קשה לבטל מציאתו. א"כ ממאמר זה יוצא שטוב לאדם שכל ימיו בתשובה ועכ"פ לפחות אם הוא נרדם בילדותו בימי העליה והעמידה יחזור בימי הירידה וזהו טעם שאומרים סליחות באשמורת הבוקר שהיא באשמורת האחרונה לזרו את האדם לפחות יחזור בסוף אשמורתו אך היותר טוב לקום מאשמורת ראשונה לחזור וז"ש דהע"ה קדמו עיני אשמורת ומזה ילמד כל משכיל לקום אל ה' בראש כל אשמורה או בסופה דהיינו למאן דגאני בבית אפל כל ימיו תשכים ואין נוגה לו אזי צריך להכריז לאוניו ג' הכרזות הללו הנזכרים בפ' זה בצאתו למלחמה נגד יצרו. הכרזה א' שמע ישראל אתם קרבים היום וכו' ב' מי האיש אשר בנה וכו' ג. מי האיש הירא ורך הלבב וכו'. הכונה היא הכרזה א' נגד כת הצדיקים השבים אלא ה' בבחירתם וז"ש שמע ישראל אשר בשם ישראל יכונה אתם קרבים היום, ר"ל בימי הבחירות שאז יצרו תוקפו ואז צריך מלחמה עם היצה"ר ובא הכרזה לאמר אל ירך לבבכם מצד הרגשת התענוגים ע"ד הרכה בך והענוגה וכו' אל תירא מיום המות שהיצה"ר מפחידו לאמר כי אין תשבון בשאול. אל תחפזו להיות פחו כמים לדבר עבירה כי יצה"ר מבהילו בחפזון לעשותה. ואל תערצו כמ"ש ראיתי רשע עריץ כי ה' התולך לפניכם ע"ד אלמלא הקב"ה עוזרו וכו' ועי"ו להושיע אתכם.

הכרזה שניה מי האיש אשר בנה ונטע ואירש זה ידבר כנגד ימי עמידה וכרמו לפני להוציא פרי משפט וצדקה וכבר אירש לו האשה התורנית ולא חנכם כראוי לשם התכלית האמתי אזי ישוב לביתו ר"ל ישוב בתשובה שלימה פן ימות במלחמת היצה"ר ר"ל יהיה מנוצח ממנו ואז ואיש אחר שהוא היצה"ר יחנכנו לעשותם שלא לש"ש.

והכרזה ג' כנגד הרשעים שאינם שבים עד הגיעם לשערי מות ולפי שמקצתם מתיאשים מן התשובה והם יראים מן הבילות עבירות שבידם וכנגדם בא הכרוז מי האיש הירא ואז"ל מן העבירות שבידו ילך וישוב בתשובה ואל יאמר גואש כי עי"ו נועל דלת בפני השבים וז"ש ולא ימס את לבב אחיו את"ד ז"ל.

פרשת כי תצא

סמיכות הפ' כי תעשה הישר בעיני ה'א כי תצא למלחמה וכו' פי' החיד"א ז"ל בנח"ק ז"ל במ"ש פ"ב דמכות אריב"ל מ"ד עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים מי גרם שרגלינו עומדות במלחמה שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה והפ' הוא כי הנה כל תוקף הסט"א אשר משם נמשך לאו"ה מלכות ועושר הוא מניה"ק אשר טורפת בחטוא ישראל ז"ש לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים שהעונות שגרמו החרבן הן הם המזיקין לטרופי ניה"ק ונתמלאה צור מקדושה והוא חיותה כי אין לה חיות אלא מהקדושה. ונדרו הלכו שבי לפני צר ניה"ק מתורה ומצות והם חורבנה של ירושלים ומילואה של צור. וע"י דהע"ה שהיה עוסק בתורה לשמה בשערי ירושלים מברר בידור גדול ועצום מהסט"א וע"י בירור העצום מניה"ק כפי נשמתו הקדושה ועסק תורתו לשמה בכונות גמרות תמוט רגלם של גונדא דחימה כי כמה וכמה ניה"ק אשר היו חיותם וגדולתם המה יעלו אל מקום הקדש ונידלדלה הסט"א וממילא היו גוצחים במלחמה כי פסקת לחיותיהו. ועפ"ז אפי' לרמוז כי ואתה תבער ר"ת וס"ת תורה שם רמוז דאפי' צדיק ועוסק בתורה זוכה לעשות בירור גדול וממילה אוה"ע כרעו נפלו ז"ש ואתה תבער ע"י התורה אשריכם זכאי ע"י עסקך בתורה אוה"ע במלחמה באחת יבערו כי עתה החילותי להפילם לפי עסק התורה וסמך ליה כי תצא למלחמה על אויבך בכח התורה שלמדת ונתנו ה"א בידך והטעם ושבית שביו שע"י עסק התורה כבר שבית ניה"ק שהיו שביו עתה שבית והעלית בכחך ניה"ק ע"כ ונתנו ה' אלהיך בידך בודאי א"ד ז"ל.

באו"א פי' מהר"י אלגאזי ז"ל דל"ד למה פתח בתחילה בלשון רבים על אויבך וסיים בלשון יחיד ונתנו ה' אלהיך ופי' במ"ש במכילתא ע"פ סוס ורכבו רמה בים סוסייהם ורוכביהם לא נאמר אלא סוס ורכבו מלמד שכשישראל עושים רש"מ אין עומדים אויביהם לפנייהם אלא כסוס א'. ותוא הנרצה כאן כלפי מ"ד למעלה מן הענין כי תעשה הישר בעיני ה'א אז כי תצא למלחמה על אויבך שהם רבים לא יהיו בעיניך אלא כאחד ונתנו ה' אלהיך בידך. ע"כ.

באו"א פי' הגז' ז"ל כלפי אשר חכמים הגידו אין הקב"ה מפיל את האומה מלמטה א"כ מפיל שר שלה מלמעלה שני' יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואח"כ על מלכי האדמה באדמה ז"ש כי תעשה הישר בעיני ה' אלהיך שאתם עושים רש"מ אז כי תצא למלחמה על אויבך שגם כי אין אויב מלמטה אלא א"כ יש לו שר מלמעלה הנה ונתנו ה' אלהיך השר שלמעלה בידך וממילא מלכי האדמה באדמה ושבית שביו, ע"כ.

באו"א אפ"ל כו' הסמיכות הנו' במה שפי' ה' עין יוסף ז"ל כו' מ"ד דומה דודי לצבא. למה נמשל הקב"ה לצבא לומר לך מה צבא כשהוא ישן עינו אחת קמוצה ואחת פתוחה כך כשישראל עושים רש"מ הקב"ה מביט בהם בכו' עינים שני' עיני ה' אל צדיקים וכשאין עושים רש"מ מביט בהם בעין אחת ע"כ. דהכונה דכשישראל עושים תשובה מאהבה או זוכים לשני עינים שמציל אותם מאויביהם וגם זוכים לראות במפלת אויביהם ז"ש הפ' עיני ה' אל צדיקים ואנוני אל שועתם והיינו שמביט בהם בכו' עינים הא' פני ה' בעושי רע להכרית מארץ

זכרם שזוכים לראות במפלת אויביהם וגם צעקו וה' שמע ומכל צרותם הצילם. אכן כשעושים תשובה מיראה מביט בהם בעין א' ר"ל שמציל אותם דוקא לא שיכרית אויביהם ג"כ. וזש"ה הנה עין ה' אל יראיו ר"ל כשעושים מיראה וז"ש יראיו אז עין א' להציל ממות נפשם דוקא. בזו"ו כי תעשה הישר ר"ל תשובה מאהבה אז בעיני ה"א עיני דייקא שמביט בכם בבי' עינים והיינו כי תצא למלחמה על אויביך לא כי אתם נצולים אלא גם ונתנו ה"א בידך ושבית שביי שהוא מכרית גם האויבים שלכם. ודוק

באו"א פי' ה' זרע ברך ז"ל כו' הסמיכות במ"ש במד' ד' מלכים מה שתבע זה לא תבע זה דוד אסא יהושפט חזקיה. דוד אמר ארדוף אויבי ואשיגם אמ"ר ה' אני עושה כן שבי' ויכם דוד מהגשף עד הערב. עמד אסא ואמר אין בי כח להרוג אלא אני רודף ואתה עושה אמר ה' כך אני עושה וכו'. יהושפט אמר אין בי כח לא לרדוף ולא אשיג אלא אני אומר שירה ואתה עושה אמר ה' כך אני עושה וכו' חזקיה אמר אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה אלא הריני ישן במטתי ואתה עושה אמ"ל ה' כן וכו'. אשר בזה יובן כו' הפ' שוא לכם משכימי קום וכו' הנה נחלת ה' בנים. דק' מהו הסמיכות הנה נחלת וכו' לפ' ראשון, ורש"י פי' הנה נחלת ה' לאותו איש בנים אלו התלמידים שהם כבנים שכר פרי התו' שבלבו כחצים ביד גבור כן בני הנעורים תלמידים שאדם מעמיד מנעוריו ע"כ. ואינו יודע מה ענין זה לעיל. אכן עפ"ה א"ש שהוא הבטחה לדור אשר עליהם אימה ויראה מן המציק ודואגים ומצטערים עד שגודדים שינה מעניהם בלילה ובבוקר משכימים לשמור עצמם מהאורבים אשר חורקים עליהם שניהם ועי"ז אוכלים לחמם בעצבון גדול מפתחם תמיד. לז"א שוא לכם ר"ל לחנם אתם עושים כן דתשועת ה' לעושי רצונו יכול להיות אף בזמן שהם ישנים כמו בהקיץ ז"א כן יתן לידידו שינה והוא יציל אותם וזמ"י כי הנה נחלת ה' בנים ר"ל אם תעסקו בתורה שהיא נחלת ה' ומעמידים תלמידים כמו שפירש"י ז"ל אז אפי' ישנים הוא ית' יושע אתכם ואין אתם מתיראים מקול מלחמה שאתם שומעים דכחצים וכלי מלחמה שהם ביד הגבור כן בני הנעורים שהם התלמידים שאדם מעמידים והיא היא גבורתכם ובו אתם נוצחים אפי' בזמן שאחם ישנים דהנה לא ינום וכו' וכמו שהיה בתזקיה שהיה עוסק בתורה כמ"ש בדקו מרן ועד באר שבע והיו בקיאים בטומאה וטהרה. לכן ויך ה' באשור והם ישנים וכנו"ל ולא די כן אלא עוד יוכל לזכות למדריגה יתירה ממנה אם תהיה ממולא ומושלם מאוד דאשרי הגבר אשר מילא אשפתו, מילא דייקא, שהוא ממולא ומושלם לגמרי דאז למי שיזכה למדריגת חזקיה שישן וה' עושה. אלא עוד גם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער ר"ל שידבר הוא ועמו משפט עם אויביו בשער המלחמה והיינו שילחם עמם בהתראות פנים מערכה לקראת מערכה והיא המדריגה העליונה כדוד ולפי"ז הכ' מדבר מן הקצה אל הקצה דלמ' שיזכה למדריגת חזקיה שיש קצת בושה שלא היה זכותו כ"כ אלא יזכה למעלת דוד כגו'. נמצא דארבע מדריגות בניצחון האויבים זו למטה מזו הראשונה דוד השניה אסא הג' יהושפט הד' התחתונה שבכולם חזקיה. והנה בכאן הוא מבטיח אותו מדריגה ה' וז"ש כי תעשה הישר וכו' אז כי תצא וכו' ושבית שביי ר"ל שתצא אתה על אויביך לרדוף אותם והיא היתה מעלת אסא ולא עוד אלא גדולה מזו ונתנו ה"א בידך באופן שתרדוף

ותשיגו והיא המעלה היתירה בד' מדריגות הנ"ל. ועוד חמישית יתירה על כולם ושבית שביו דהיינו אפי' אם לשעבר כבר גרמו עוניך ששלטו בך אויביך ושבו ממך איזה שביה הגה כאשר תעשה אתה הישר בעיני ה' או תחזור השביה למקומה מבלי הסרון כלל וזהו ושבית שביו ר"ל מה שהיה שבוי בידם ממך תשיב את כל השלל כמו שהיה באאע"ה שזכה למדריגה ה' הלזו כמ"ש וישב את כל הרכוש אשר עליה אמר כאן ושבית שביו את"ד ז"ל.

באו"א אפי' במשולל דכשזוכה לנצח האויבים בזכותו או רואה במפלתם אבל אם הוא ניצול בזכות אחרים אינו יכול לראות כמ"ש בלוט אל תביט אחריו. ובוה פ"י ה' לי בעוזרי ר"ל בזכותי או ואני אראה בשונאי וז"ש כי תעשה הישר וכו' או כי תצא וכו' ונתנו ה"א וכו' וראית בשביה ר"ל כיון שהוא בזכותך יתנו ה' בידך ויכול אתה לראות במפלתם וז"ש וראית בשביה ודו"ק.

באו"א פ"י המפ' כו' הסמ"י במה שפ"י המפ' כו' הפ"י כי השתות יהרסון צדיק מה פעל וכו' והוא דרז"ל אמרו הלל, יוסף, אלעזר, מחייבים את הרשעים הלל לעניים ואלעזר לעשירים ויוסף ליפים והק' ז"ל דמה כל התרדה ליוסף מאחר שאמרו שראה דיוקנו של אביו אמ"ל ורועה זונות וכו' וכן אמרו הביא הקב"ה אבן השתייה וכו' א"כ כל רשע ורשע אם יעשה לו כן הקב"ה יחזור בו. ותי' דמשום שראה אותו בתחילה פטפט ביצרו הרבה לכן טייע אותו לא כן הרשעים תכף שומעים ליצה"ר. וז"ש כי השתות יהרסון ר"ל שאמ"ל הקב"ה ליוסף אם תעשה דבר זה אני מחזיר את העולם לתוהו ובוהו א"כ צדיק שהוא יוסף מה פעל ע"ז תירץ ה' בהיכל קדשו וכו' עפעפיו יבחנו בני אדם ה' צדיק יבחן וראה אותו שאין מאוייו ליצה"ר לכן הוא עוזרו אבל הרשע הוא אוהב חמס לכן שנאה נפשו א"ד ז"ל.

ובוה פ"י ה' אם הבנים ז"ל כו' הפ"י אשרי משכיל אל דל שהוא יצה"ט שכל כונתו ושכלו לשמוע ליצה"ט ולהרחיק יצה"ר וע"ז ביום רעה ימלטו ה' כאמור. וז"ש כי תעשה הישר בעיני ה' ר"ל שכל כונתך כדי לעשות הישר ולא תאהוב חמס כרשעים או אם יהיה האופן באיזה פעם שיבא יצה"ר להחטיאך או כי תצא למלחמה על אויביך שהוא יצה"ר או ונתנו ה"א בידך כמו שעשה עם יוסף הצדיק כאמור.

באו"א אפי' כו' הסמיכות במה שפ"י ה' אמת ליעקב ז"ל כו' הגמ' לבבתיני באחת מעניך לכשתעשה בשתי עינים דהכונה דהנה קודם היחוד והזיווג השכינה אין לה אלא דעת ק"ל שהם הגבורות ה' הויות בגי' עין שהיא ק"ל ולבסוף כשיהיה הזיווג ויתן לה ה' חסדים שהם ה' הויות ג"כ גי' עין וז"ש בתחילה בעין א' ר"ל שאין לה אלא הגי' דוקא שהם עין א' אבל לכשתעשי ר"ל לשון זיווג או בשתי עינים ר"ל יתן לה גם החסדים שהם גי' עין ויהיו לה ב' עינים את"ד ז"ל.

וידוע דע"י שמתגלים החסדים אין עוד פחד לקל"י ולחיצונים להתאחז במלכות דאי לאו"ה בסוד רגליה יורדות מות לקל"י ולא יתברר מהם בחי' הרפ"ה אכן ע"י החסדים אין פחד ויכולה לברר רפ"ה גי'ה"ק מן הקל"י ותעלה אותם לתקנם. ובזו"ו כי תעשה הישר שתעשה טוב והישר בתורה ובמצות וכתפילה או בעיני ה' ר"ל שהשכינה יהיה לה ב' עינים שהם ה' ר"ל הויות ואז כי תצא למלחמה על אויביך שהם הקל"י או ונתנו ה"א בידך שהיא השכינה שנק' יד בסוד

תפילין של יד כידוע שאין לה פחד מן החיצונים ועי"ז ושבית שבין שהם הרפ"ח שהם שבויים בקל"י תוכל להצילם משם בלתי שום פחד ולבררם ולתקנם ודו"ק. באו"א פי"ה ארוחת תמיד ז"ל במשול"ל דישראל טוענים השיבנו ה' שהקב"ה ישוב אלינו תחילה ואח"כ נשוב אנחנו בתשובה וה' אומר שובו אלי ואשובה אליכם ובודאי שהאמת אתו ית' שצריך שנשוב אנחנו תחילה שזהו הדרך הטוב והישר בעיני ה' וז"א כי תעשה הישר בעיני ה'. אימתי יהיה זה כי תצא למלחמה על אויביך שהוא יצה"ר או ונתנו ה"א בידך ושב ה"א את שבותך וק"ל.

באו"א פי"ה ה' הנז' במעשה דתלמיד ר' חייא שהיה זרין במצות ציצית והלך אצל זונה וטפחו לו ציציותיו ע"פ ופרש ולא הטא וכאה למדרשו של ר"ח והגידה לו המעשה ונשאת לו בהיתר ואמר שם בשעה שפרש ממנה אמ"ל מצוה אחת יש לנו וציצית שמה וכתוב בה אני ה' אני עתיד לשלם שכר ועתיד ליפרע. וז"א כי תצא למלחמה וכו' אם רוצה אתה לינצל מיצה"ר אז תתן בדעתך ונתנו ה"א שכתב אני ה"א שעתיד ליפרע וליתן שכר ובזה תוכל לשבות שבין של היצה"ר ר"ל שהדבר שהיה אסור מצד יצה"ר כאותה זונה תשבה שבין ויהיה מותר והיאך הוא וראית וכו' ותשקת בה לעשות אסור ופרשת כאותו תלמיד אזי ולקחת לך לאשה בהתר ע"כ.

באו"א פי"ה שתי ידות ז"ל במשול"ל ע"פ הקול קול יעקב והידים ידי עשו דבזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשיו. ולכאוי מנ"ל לרז"ל לדרוש כן מהפסוק ואדרבה נראה להפך שעם שהקול קול יעקב הידים ידי עשיו אבל פשוט הוא שהכונה היא שאם הקול קול יעקב ר"ל שעושים רש"מ אזי יהיו הידים שלהם כידי עשיו שנאמר בו ועל חרבך תחיה וממילא שאין הידים ידי עשיו מתמת שאין לו עוד יכולת עליהם וז"א כי תעשה הישר בעיני ה' אזי כי תצא למלחמה וכו' ונתנו ה"א בידך שכן כתיב והידיים ר"ל שלכם ידי עשיו. ע"כ.

באו"א פי"ה מהר"ם שולטאן ז"ל במ"ש ה' ראש דוד ז"ל משם המפ' שחקרו איך יכול ה' לקבל תשובת השבים ולהשיב נדחים מאחר דק"ל כשחוטא האדם כל מעשיו הטובים הלכו שבי לפני צד הסט"א ובשוב רשע הן אל כביר ישגיב בכחו ומוציא לאור כל ניצוצות תו' ומע"ט וגם נפשו שהיתה עשוקה בידיהם ולכאוי זו היא שקשה מאחר דק"ל בדין השבת אבידה דזקן ואינה לפי כבודו דפטור הוא מלהשיב זק"ו מלין לצד עילאה דהאבידה היא במקום אשפה ארץ עיפתה כמו אופל ואינה לפי כבודו ית' ואינו יכול להתזיר אבידת הנפש והתורה והמצוה מארץ שביים ארץ לא מטהרה מקום הסט"א. ורות ה' נוחה בהתיא דכ' הרמב"ם פי"א מזה גזילה ה' י"ז דהגם דדינא הוא דזקן ואינה לפי כבודו פטור מ"מ ההולך בדרך הטוב והישר עושה לפנים משוה"ד ומחזיר האבידה אפי' שאינה לפי כבודו ע"כ עו"ן מ"ש המפ' ע"מ ששאל רע"ק לר' נתנו הגדול במה הארכת ימים והשיב לו מעביר ע"מ הייתי. כי ז"ל שהכונה היא שכמו שהוא היה מעביר על מדותיו גם מן השמים העבירו לו על פשעיו מכ"מ ולכך האריך ימים דאין מיתה בלא חטא. וז"א כי תעשה הישר בעיני ה' ר"ל שאם אתה עושה לפנים משוה"ד וכמשול"ל ע"פ ועשית הישר והטוב זו לפנים משוה"ד אז כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה"א בידך ושבית שבין שהם המצות ומע"ט אשר היו עשוקים תחת ידו

בעורך רשע ואפי' שזקן ואינה לפי כבודו קי"ל דפטור וא"כ פטור הוא ית' להשיב התו' והמצות שהיו עשוקים במקום ארץ עיפתה וכו' עכ"ז מתנהג עמך כמדתך ועושה לפניך משה"ד כאמור מתו' הרמב"ם דמי שהולך בדרך הטוב והישר ועושה לפניך משה"ד מתויר אבידה אף שאינה לפי כבודו דמכ"מ לא בטלה א"ד ז"ל. כי תצא למלחמה. פי' החיד"א ז"ל בנח"ק וז"ל רשמעתי רמז נאה במ"ש ביומא ד' ס"ט דאנשי כנה"ג בעו רחמי על יצרא דע"ז ונמסר בידם וביטלוהו ושוב בעו רחמי על יצרה דעבירה ונמסר בידם אלא שהיה נחרב העולם דלא אשתכח אפי' ביעתא בת יומא בכל א"י ולכן החזירוהו וסימו עינו דלא לגרוי בקריבא ע"ש. וזהו הרמז כי תצא למלחמה על אויבך תרי שהם יצר ע"ז ויצר דעבירה ונתנו לאחד בידך דהיינו יצרא דע"ז ומהשני ושבת שבין לעשות לו סימוי דיהיה מועיל קצת ע"כ.

באו"א פי' ה' ברכ"ט ז"ל דיל"ד איך אמר כי תצא למלחמה דמשמע דעיקר היציאה למלחמה היא ולא כן האמת שהרי בפרשה שלפני זה נאמר כי תקרב אל עיר וכו' וקראת אליה לשלום. ויתכן ע"ד מאז"ל בקדושין א"ר אלעאי אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים ויתעטף שחורים ויעשה מה שלבו הפץ ואל יחלל ש"ש בפרהסיא. איני והתנן כל מי שלא חס ע"כ קונו ראוי לו שלא בא לעולם מאי היא רבה אמר זה המסתכל בקשת רב יוסף אמר זה העובר עבירה בסתר ל"ק הא דמצי כייף ליצריה הא דלא מצי כייף ליצריה. וכתבו התוס' פי' ר"ח ח"ו שהותר לו לעבור עבירה אלא כך אר"א יגיעת דרכים והאכסנאות ולבישת שחורים משבירים יצה"ר ומונעים את האדם מן העבירה ע"כ. וז"ש כי תצא ר"ל תצא למקום שאין מכירין אותך למלחמה על אויבך הוא יצה"ר אויב הפנימי או נתנו ה"א בידך כפי' ר"ח שאז יכנע יצרו ולא יגבר עליו כ"כ עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' ה' אוהל יעקב ז"ל עמ"ש בגמ' לא דיברה תורה אלא כנגד יצה"ר. דהכונה דידוע כי כפי הנהגת האדם עם יצרו כן יהיה הנהגתו עם אויביו דהנה זה כלל גדול שכל מציאות הרע בעולם הוא מצד יצה"ר. והנה כמו שהאדם עם יצרו יש לו ג' חלוקות הא' שהיצה"ר שופטן והוא מושל באדם ורודה בו. ב' מי שלוחם עם יצרו ומתגבר עליו. ג' מי שכבר השלים יצרו עמו כמאמר ולבי חלל בקרבי. כן יש ג' חלוקות בעמדנו נגד האויבים הא' שהאויב מושל בנו. ב' שנלחם עמם וננצח אותם כמו שהיה בימי דהע"ה. הג' נכבד למעלה מכלם מש"ה לא יתייצב איש וכו' פחדכם וכו' ואלו הג' חלוקות מכוונות כנגד ג' חלוקי יצה"ר. כי כאשר האויב כובש אותנו ודאי גם היצה"ר כבש אותנו. וכאשר אנחנו נלחמים עם האויב ומנצחים אותו גם אנחנו עם יצה"ר לוחמים עמו ומנצחים אותו. וכאשר אנחנו צדיקים גמורים כאז"ל צדיקים יצה"ט שופטן מבלי מלחמה כלל אז גם האויבים ישלימו אתנו מבלי מלחמה כלל כמ"ש לא יתייצב איש וכו'. ומעתה ענין היפת תואר כך הוא כי הוא תלוי על אחד מב' חלוקות שהזכרנו כי בזמן שאנחנו צריכים להלחם עם יצרנו ועדיין יש לנו יצה"ר יודע הקב"ה כי ודאי לא נוכל לעמוד נגד יצרנו בדבר הזה. לא כן אם נזכה להיות צדיקים גמורים שג' בהם לבי חלל בקרבי אין מהצורך להתיר לנו יפ"ת בחנם אחר כי אין בהם

יצה"ר רק יצה"ט שופטן אבל אחר שהקב"ה ראה אותנו במדרגת פחותה שהיצה"ר יעמוד לנגדנו ונלהם בנו וינצח אותנו לכן ההכרח להתיר את יפ"ת.

בזי"ו כי תצא וכו' דהול"ל כי תראה יפ"ת במלחמה וחשקת בה. אמנם בא להורות לפנינו טעם ההיתר לאמר כי זה הוא רק מסיבת שעדיין יצה"ר שוכן בכם:

והעד כי אתם צוייכים להלחם עם האויב וזש"ה מתי אתיר לך יפ"ת בזמן כי תצא למלחמה על אויביך. לא כן כאשר תהיה במדרגת לא יתיצב איש לפניך אשר היה אז בידך לאות ולמופת כי אין לך יצה"ר כלל ודאי לא הייתי מתיר לך וזהו לא דברה תורה מאמר כי תצא למלחמה כ"א נגד יצה"ר כי אז ודאי היצה"ר נתון בלבך ומוכרח אנכי להתיר לך אבל עכ"ז סופך להוליד בן סו"מ כי מדוע לא ראית להיות במדרגה שלימה והעניין נעשה ונגמר א"ד ז"ל.

באו"א פי' ז"ל מ"ש לא דברה תורה וכו' כלפי משו"ל דמה שצינו ה' לישא אשה היינו כדי לקיים מפו"ר דלא תוהו בראת וכו'. ועו"א דיינו שמצילות אותנו מן החטא. והנה רז"ל אמרו דרשינן סמוכים שאם לקח יפ"ת סופו להביא בן סו"מ וא"כ ודאי שלא קיים מפו"ר כראוי וכהוגן ולא אהנייא ליה אשתו זאת אלא דוקא להנצל מן החטא. וז"ש כיון שאם לקח יפ"ת סופו להביא בן סו"מ א"כ לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר ר"ל שלא נשאר טעם כ"א להנצל מן החטא כמ"ש דיינו וכו' ע"כ.

באו"א פי' ה' נחלת יעקב ז"ל כו' אומרו כנגד יצה"ר דהול"ל מפני יצה"ר. אכן נודע משו"ל מים גנובים ימתקו ויותר היצה"ר מתגרה באדם בדבר

איסור יותר מן ההיתר ובאמת התר יפ"ת לאו התר גמור הוא והא ראייה שנסמכה לבן סו"מ לומר שסוף להוליד בן סו"מ והתר הזה הוא כאלויה וקוץ בה. וי"ל לכן לא נקט רש"י לא התירה התורה וכו' כי אין זה התר גמור ונקטה בלשון לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר כלו' שאותו התיר הכי' בפ' ולקחת לך לאשה הוא כנגד יצה"ר שמחמת שיש היתר בדבר אין ליצה"ר תועלת גדול בגירוי שלו כי יותר ניתא ליצה"ר להתגרות באדם לעשות אסור וכל מה שיש איסור יותר ניתא לו להתגרות להעבירו ע"כ דבר של היתר זה הוא כנגדו נגד רצונו ע"כ.

באו"א פי' ה' ארוחת תמיד ז"ל כו' הפ' כי תצא וכו' במ"ש בגמ' יצרו ש"א מתגבר עליז בכל יום ואלמלא הקב"ה וכו' שג' צופה רשע וכו' עו"א ז"ל

לעתי"ל ישחט הקב"ה ליצה"ר לצדיקים נדמה כהר ולרשעים כחוט השערה הללו בוכים והללו בוכים והט' שנדמה לצדיקים כהר ולרשעים כחוט משום דעל הצדיק מתגבר ביותר להחטיאו וצריך לידמות אליהם כהר בתגבורת גדול כדי שיוכל לפתותם ועכ"ז אינו יכול להם אבל לרשעים בא להם כחוט השערה ועכ"ז הוא יכול עליהם ומחטיאם ומשו"ה הצדיקים בוכים מחמת שרואים יצה"ר כהר אומרים בודאי האמור דמה שלא יכול לפתותינו לא היה מכחזנו כ"א מיד ה' היתה זאת וא"כ אין לנו שכר של כלום ולכך בוכים והקב"ה ברחמיו מעלה עליהם כאלו הם נצחיהו ונותן להם שכרם מושלם ובזה פי' כו' הפ' ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו כידוע. ובזה פי' ג"כ כו' הפ' הנו' צופה רשע שהוא יצה"ר לצדיק להחטיאו ולהמיתו וז"א ומבקש להמיתו ר"ל בחטאו ה' לא יעזבנו בידו ר"ל שהקב"ה עוזרו ולא תחשוב שנכה לו ינכה משכרו אלא שנותן לו שכרו מושלם וז"א ולא ירשיענו בהשפטו ע"כ. וז"א כי תצא למלחמה על אויביך שהוא יצה"ר

דע לך שהקב"ה עוזר לנצחו וז"א ונתנו ה"א בידך ולא תימא שמנכה לך שכר וסיוע והעזר שעזרך הוא ית' אלא שאתה נוטל שכרך מושלם וז"א ושבית שביו ר"ל שתלק השכר של הסיוע שהוא שייך אליו ית' תקח אותו וז"א ושבית שביו ע"כ. או ושבית שביו דהנה רז"ל אמרו שע"י תשובה מאהבה נהפכין הזדונות לזכויות וז"א ושבית שביו ר"ל ע"י שתעשה תשובה מאהבה אזי אפי' זדונות שהם שביו של יצה"ר תשבה אותם ממנו ויתהפכו לזכויות. ובזו"ו כו' הפ' אשרי נשוי פשע כסוי חטאה ר"ל אשריו לאדם ששב מאהבה שהוא נשוי פשע ולא די זה אלא שעושים לו כסות חלוקא דרבנן מן העונות עצמם שנהפכים לזכויות וז"א כסוי חטאה ר"ל כסות מהחטא עצמו א"ד ז"ל.

באו"א פי' ה' גנוז יוסף ז"ל דרך רמז בהק' את הידוע דיצה"ר בא אל האדם משעת לידה ויצה"ט בכניסתו לי"ד והנה האדם מיום לידתו עד אור לי"ד עושה עבירות מחמת שאין בו יצה"ט כלל וז"א כי תצא למלחמה על אויביך שעשית עד שהיית בר עונשים שהוא שנת י"ד אזי ונתנו ה"א בידך ר"ל שיהיה לך מי שיסייעך על אויביך שעשית בעבירות וזה יהיה בשנת י"ד וז"א בידך ר"ל בשנת י"ד שלך. וזהו כו' הפ' צופה רשע וכר' ה' לא יעזבנו בידו ר"ל כשיהיה בן י"ד לא ינחנו ביד יצה"ר אלא ששולח לו יצה"ט וזהו לא יעזבנו בידו ר"ל בשנת י"ד שלו כדי שלא יחטא ויענש ע"כ.

ובגמרא דסנהדרין איתא ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלוהים א"ר ביקש לעז"ז אמ"ל חושי הארכי מלך שכמותך יעז"ז אמ"ל מלך שכמותי יהרגנו בנו אמ"ל מ"ט נסיבת יפ"ת אמ"ל יפ"ת רחמנא שרייא אמ"ל מ"ט לא דרשת סמוכים דכתיב כי תהיינה לאיש שתי נשים וכו' וסמ"ל כי יהיה לאיש בן סו"מ ע"כ. פי' הנשר ז"ל כו' הויכוח הזה בהק' מ"ש המפ' ז"ל דמ"ש חושי מ"ט נסבת יפ"ת כונתו היא עמ"ש חז"ל כל מה שאסר הקב"ה שריא דכוותיה אסר לן דמא שריא לן כבדא אסר בב"ת שרי כהל אסר לן אשת איש שריא לן יפ"ת ע"כ וז"א מ"ט נסבת יפ"ת דאם כדי לטעום טעם א"א הרי כבר טעמת בבת שבע ע"כ אבל אם לא היה לבת שבע דין א"א מותר לו לדוד ליקח יפ"ת. עז"נ מ"ש ה' מהרמ"א ז"ל משם רז"ל דאוריה החתי הוא מז' עממין דאסור להתחתן בהם וכאשר הרג דוד את גלית לא היה יודע דוד להתיר את שריון גלית ואוריה היה נושא כליו של גלית לימדו כיצד יתיר השריון ובשביל זה נתן לו דוד את בת שבע לאשה אמ"ל הקב"ה אשתך אתה נותן לו ע"כ. והנה אוריה היה מחייבי לאוין לא תחתן בם ובגמ' דקדושין אמרינן קדושין תופסים בחייבי לאוין שג' כי תהיינה לאיש ב' נשים האחת אהובה והאחת שנואה מאי אהובה אי לימא אהובה ממש ר"ל שהוא אוהב אותה וא' שנואה שהוא שונא אותה וכי יש אהובה ושנואה לפני המקום אלא אהובה בנשואין לפני המקום שנואה בנשואין שלקח אשה מחייבי לאוין וכתיב כי תהיינן שיש בה הוייה ש"מ דקדושין תופסים בחייבי לאוין ע"כ. ובהיות כן קדושי אוריה תפסי בבת שבע והויה א"א ולא הי"ל לדוד ליקח יפ"ת אמנם אם דרשינן סמוכים לומר שפסוק כי תהיין וכו' בא ללמדנו שאם נשא יפ"ת סופו לשנוא אותה ולצאת לו ממנה בן סו"מ וע"י כן שונאה וזהו שסמך כי תצא וכו' וראית בשביה אשת יפ"ת וכו' כי תהיין לאיש וכו'. א"כ צ"ל שנואה ממש וליכא למילף עוד דקדושין תופסין בחייבי לאוין מדכתיב שנואה דדרשינן מינה

שנואה בנשואיה כאמור אלא שנואה ממש והיא יפ"ת ולפי"ו אין לבת שבע דין אשת איש דאין קדושין תופסין בחייבי לאוין ואין מקום לדברי חושי שאמר מ"ט נסבת יפ"ת. דאינה אשת איש לפי דרשא זו. והנה חושי, על מדוכה זו ישב כשראה בדוד דרוצה לעע"ו כדי דלא יתחלל שם ה' אם יהרגנו בנו שיאמרו זו תורה וזו שכרה לכך רצה לעע"ו כדי שיאמרו שראוי הוא ליהרג כמשו"ל אמר חושי אם אומר לו שלא יהיה חילול ה' אם יהרגנו בנו הגם שלא יעע"ו מטם דדרשינן סמוכים דמי שנושא יפ"ת יוצא ממנו בן סו"מ שיבקש את נפש אביו אני חושש שמא ישיבני מנא לך דאהובה ושנואה כמשמעה על יפ"ת ודרשינן סמוכים שיבא לו בן סו"מ דילמא אהובה ושנואה בנואין ובא ללמדנו דקדושין תופסין בחייבי לאוין לכך הקדים בשאלתו ואמר מ"ט נסבת יפ"ת לראות מה ישיב לו וכוונתו היתה לומר שאסור לך לישא יפ"ת מאחר שלקח בת שבע כבר וטעמת טעם אשת איש וכשהשיב לו יפ"ת רחמנא שריא ר"ל שמותר לו לישא יפ"ת דרחמנא שריא כדי לטעום טעם אשת איש אז היבן דס"ל לדוד דאין קדושין תופסין בחייבי לאוין דלא דריש שנואה בנשואיה לומר דקדושין תופסין בחייבי לאוין וא"כ אין לבת שבע דין אשת איש ולכך מותרת לו יפ"ת וא"כ מוכרח דס"ל שנואה ממש שהיא יפ"ת ודרשינן סמוכים כאמור ולכך כשאמ"ל רחמנא שריא אמ"ל מ"ט לא דרשת סמוכים ולכך קם בנך עליך ואם יהרוג אותך ליכא חילול ה' וא"כ לא צריכת תו לעע"ו שאתה הוא הגורם נזק לעצמך א"ד ז"ל.

באו"א פי' ה' זרע בירך שני במה שיל"ד דלכאורה יותר יש חלול ה' אם יעבוד ע"ו יותר ממה שיהרגנו בנו. אבל הענין דדרך העולם הוא דסתם ברא חס על אביו וכאן להפך שהבן רודף להרוג את אביו ויאמרו העולם דאם דוד חייב הריגה משום עון בת שבע או אוריה ה"ל להקב"ה להיפרע ממנו ע"י אחר ולא ע"י בנו ויהיה חילול ה' ח"ו ולכך עלה בדעתו לעע"ו והענין הוא עפ"י מה דקי"ל במס' מכות לכל אין הבן נעשה שליח להכות ולקלל את אביו חוץ ממסית ומדיח שהרי התורה אמרה לא תחמול ולא תכסה עליו ע"כ. ולכך רצה לעע"ו כדי שידעו הכל דמה שהרגו בנו משום דדינא הכי הוא כאמור ולא יהיה חלול ה'. ובזי"ו כו' מאז"ל ע"פ והוא קללני קללה נמרצת שאז"ל שהוא נוט' נואף מואבי צורר רוצח תועבה ע"כ. ויל"ד מה כיון בכנוים אלו ואפשר שכל אחת מהם מתרצת חברתה ור"ל ששמעי' אמר דמה שמצינו שהוא נואף אין זה פלא כי זרוק חוטרא וכו' דמצינו בבנות מואב דהפקירו עצמם לזנות בשטים ואף זה מהם וז"א נואף הוא משום דמואבי הוא וכן מה שהוא רוצח לאוריה משום דצורר הוא שטבעו מוכיח עליו שהוא צורר ושופך דמים כמשו"ל ע"כ והוא אדמוני שמורה על דם אבל מה שעע"ו כמ"ש ויהי דוד בא עד הראש לעע"ו הנקרא תועבה כמש"ה ולא תביא תועבה זה פלא שהיא ממנו וז"א תועבה הוא זהו ודאי פלא וק"ל א"ד ז"ל.

לא יהיה כלי גבר וכו' פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד זי"ל יובן במ"ש המגיד למרן ז"ל דאיש שהוא כלי בא בגלגול אשה והטעם פשוט כי האשה היא מדה"ד והוא קנה לו מדתה לצמצם בכל בלי שום ויתור כמדה"ד הקשה שאין בו ויתור ולכן בא יבא אל אשה כי היא מדה"ד. ועוד כי האיש דרכו להשפיע וזה לא רצה להשפיע ע"כ יבא בגלגול אשה שהיא נשפעת ולא משפעת. ויש לרמוז כי כלי גימ' נדה

ע"ה כי יבא בגלגול אשה ותהי נדתה עליו וזה הרמז לא יהיה כלי גבר קרי ביה בפתח כמו וכלי כליו רעים גבר שהאיש לא יהיה כלי ואשרי שיאתו מדת הנדיבות ועכ"פ לא יהיה כלי גבר ואם יהיה כלי גבר על אשה הוא יבא בגלגול אשה כמ"ש המגיד למרן ז"ל ע"כ.

לא יבוא עמוני וכו' ע"ד וכו' ולא אבה ה"א לשמוע וכו' יל"ד כיון שלא בא הכי רק להודיע רשעם אשר ע"כ ציוה לא יבואו בקהל מאי שיאטיה דולא אבה הכא. כתב ה' בגדי אהרן ז"ל וז"ל וראיתי במפ' שהכונה שעם היות שלא יצאת מחשבו לפועל כי לא אבה וכו' אפי"ה לא יבוא וכו' דלאוה"ע מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה. ולעד"ן עמ"ש בברכות וכולן נהפכו לקללות חוץ מזה מה טובו אוהליך יעקב וכו' וז"ש ויתפוך ה"א לך את הקללה אחת היא לברכה אבל שאר קללות כולם נתקללו ונתקיימו ולכן לא יבא וכו' שאף שלא אבה וכו' ויתפוך אינו אלא קללה א' והרי אהנו מעשיו א"ד ז"ל.

כי יקרא קן צפור וכו' למען ייטב לך והארכת ימים כי תבנה בית חדש וכו' ק' מהו סמיכות כי תבנה וכו' למ"ש למען ייטב לך והארכת ימים. פי' ה' ברכ"ט ז"ל במ"ש בקי' שכר מצות בה"ע ליכא שהרי ר' יעקב מעשה חזא שאמ"ל אביו עלה לבירה והביא לי גוזלות ועלה לבירה ושלה את האם וכו' ובחזרתו נפל ומת היכן טובת ימיו של זה ואריכות ימיו וכו' ושקלי וטרי בגמרי' ובסוף הק' והא אמר ר"א שלוחי מצוה אינם נזוקין ומשני התם סולם רעוע הוה דקביע הזיקה וכל היכא דקביע הזיקה לא סמכינן אניסא דכתיב ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני וז"ש למען ייטב לך והארכת ימים ושמ"ת הלא חזינו במעשה דר' יעקב שלא האריך ימים ונפל מן הגג ומת ע"כ אמר הא לא קשיא דהתם סולם רעוע הוה וקביע הזיקה וז"ש כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך ע"ד משז"ל בקמא ר' נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו שני' ולא תשים דמים בביתך וא"כ יפה מתרץ כאן במה שסמך ולא תשים דמים בביתך אל והארכת ימים לומר דמה שלא האריך ימים שם במעשה הרי משום דסולם רעוע וקביע הזיקה הוי ע"כ.

באו"א פי' ה' הנז' סמיכות זה ע"ד מה שפי' רש"י ז"ל בקהלת מיד אחר עת עת בפי' את הכל עשה יפה בעתו גם את העולם נתן בלבם וכו' כתב רש"י ז"ל ולכך כתב כאן העולם חסר ואו' לשון העלמה שאם ידע אדם עת מיתתו קרובה לא יכנה בית ולא יטע כרם לכך נאמר שהכל עשה יפה בעתו זה שיש לו עת למיתה דבר יפה הו' שסומך האדם לומר שמא עדיין עת מיתתי רחוק ובונה בית ונוטע כרם וזה יפה שנעלם מן הבריות ע"כ לזה סמך והארכת ימים כי תבנה בית חדש ר"ל כיון דהכתוב מבטיחו שיאריך ימים לכך יתן אל לבו לבנות בית חדש משא"כ אילו היה חושב שמיתתו קרובה לא היה בונה בית ולא היה נוטע כרם עכ"ד ז"ל.

באו"א פי' ה' זכות הרבים ז"ל במשז"ל הרי שאמ"ל אביו עלה לבירה וכו' ונפל ומת היכן אריכות ימיו ומשני סולם רעוע הוה והיכא דשכיח הזיקא לא סמכינן אניסא לא היה יוצא לת"ר ע"כ. וז"א כי יקרא וכו' למען ייטב לך והארכת ימים אבל בתנאי כי תבנה בית חדש ועשית מעקה וכו' ולא תשים דמים ר"ל לא תניח דבר מסוכן בביתך כמו סולם רעוע דבזה אם יפול הנופל הוא ממנו

ולא יוכל לומר היכן אריכות ימיו וכו' כי במקס סכנה לא סמכינו אנסא. והנה בגמרא אמרו לישנא וכו' שהיה מוטל באשפה וז"א חזא ויצא לתרבות רעה ובוה שמעתי משם מוהר"ח מודעי ז"ל כו' הפ' בתהלים ק"מ איש לשון בל יכון בארץ עמ"ש ז"ל דלמה נענש ר' חוצפת בעונש כזה ות' משום דפעם א' שמע בזיון ת"ח ולא מיחה ואמרו לו שימחה ואמר מה לי ולצרה. מן השמים יפרעו ממנו בודאי ולכך לקה בלשונו ח"ו. וז"ש איש שהוא ר' חוצפת הנז' שהוא איש חשוב כמו איש ירושלים לשון השיבות לא היה ראוי שיהיו לשונו בארץ וז"א לשון בל יכון בארץ דע"ז יצא אחר לת"ר וז"א איש חמס רע ר"ת אחר יצודנו למדחפות שניצוד ונדחף ביד יצה"ר וע"ז משיב הפ' כי יעשה ה' דין עני שהוא הת"ת שביו אותו בפניו והוא השיב שהשי"ת יעשה דינו ולא מיחה והיה צריך למחות וז"א אך צדיקים יודו לשמך ע"כ. ובוה שמעתי כו' הפ' שתו בשמים פיהם ר"ל בשביל שאמר ר' חוצפת מן השמים יפרעו ממנו ולא מיחה לכך נגזר ולשונו תיהלך בארץ ר"ל שלשונו היה מוטל בארץ א"ד ז"ל.

כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ פ"י החיד"א ז"ל בנח"ק וז"ל דרש רבינו האר"י ז"ל על רבינו הרמ"ק ז"ל באשכבתיה. וכי יהיה באיש חטא משפט מות לשון חסרון שהוא צ"ג ולא נמצא שום חסרון לומר שנתחייב מיתה בעבור חטא זה, כי לא נמצא בו חטא והומת ועכ"ז מת וזוהי שקשה. לז"א ותלית אותו על עץ ר"ל בעטיו של נחש שאכל אדה"ר ע"כ אמרי קדוש.

באו"א פ"י מהר"י אבואלעאפיה יצ"ו במשז"ל אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון וכו' דכן ראוי להיות דעון שהוא מזיד יענש במיתה והחטא שהוא בשוגג יענש ביסורין. ות' ז"ל דכיון דהמיתה היא כבר גזורה על האדם מחטא אדה"ר לכן אפי' בחטא קל שהוא שוגג גורם להביא המיתה שהיא גזורה עליו. אבל היסורין שאינם גזורים על האדם לכן אינם באים אלא ע"י עון שהוא מזיד. וזה ירמוז הפ' וכי יהיה באיש חטא שהוא קל שוגג דינא הכי שיהיה משפטו משפט מות והומת אתמהא מן הראוי שהמיתה תהיה על העון ולא על חטא כל דהו. ע"ז ת' ותלית אותו על עץ לרמוז להת' הנ"ל כיון שהמיתה היא כבר גזורה מעץ שאכל אדה"ר לכן בחטא שהוא קל יכול להביאה עליו וכאמר עכ"ד יצ"ו. באו"א פ"י ה' אל"ה ז"ל דהכונה כי יהיה באיש חטא משפטו מות ואם ירצה שיחסר ממנו המות צריך והומת ר"ל הומת והומת שהרוצה לחיות ימית עצמו לכוף יצרו ולסגף גופו ותלית אותו שיתלה בטחונו על עץ שהוא הקב"ה ע"ד שפי' בווה"ק על והשענו תחת העץ דא קב"ה שהוא יעזרנו וברחמיו ירצנו לא תלין נבלתו שהוא החטא על העץ שלא תתלה החטא על הקב"ה שברא יצה"ר שלאיש כזה כי קבור תקברנו ביום ההוא דאי לאו יצה"ר למה נברא היה כמלאכים ע"כ.

כי תבנה בית חדש וכו' פ"י החיד"א ז"ל בנח"ק וז"ל במ"ש בווה"ק שאמר יעאע"ה השתא לא בעינן דינא וכי אשוב רחמי אשוה לקבלי כדינא וזהו ה' לנגדי תמיד ע"כ וקראין אפשר לישבו דרך רמוז על בעל תשובה והוא רומז על הארש" כי תבנה בית חדש שרצית לחזור בתשובה דע וראה שהרחמים יהיו בעניך

כדין ולא תסמוך על מידת רחמים כלל וזהו ועשית מעקה גי' גבורה לגגך שהוא גי' כו' שם הוי"ה וזהו תחשוב ששם הויה שהוא מידת רחמים לגבי דידך הוא דין גבורה כמ"ש יעאע"ה רחמי אשוה לקבלי לדינא ובוה תהיה נזהר מכל חטא ולא תשים דמים בביתך שלא תבא לידי חטא ע"כ.

באו"א פי' אל"ה ז"ל דהכונה כי תבנה בית חדש שאתה רוצה לעשות תשובה ותבנה הבית שהוא הגוף מחדש וגדר הגדול שתסתכל לגגך פי' למעלה שיאמר מתי יגיעו מעשי למעשה אי"ו ולא תשים דמים בביתך שלענין הממון לא תעשה כן אלא אף כי יפול איש בעיניו יראה למי שנופל ממנו ר"ל שהוא פחות ממנו ע"ד שפי' בשמים ממעל וכו' ע"כ.

באו"א פי' ה' שער החצר ז"ל בהק' מ"ש ה' בינה לעתים דא' מן הטעמים שנקראו המעות דמים לרמוז כמו שהדם כשהוא מתרבה בגוף האדם יגרום לו תולי ותרופתו ההקזה. כן רבוי הממון גורם גאוה כמש"ה ורם לבבך וכו' והתרופה ההקזה לעשות צדקה בממונו כי בזה מורה היותו מכיר שאין העושר והכספים שלו אלא הוא פקיד עליהם לחלקם כפי רצונו ית' ובלי ספק בהיות לו הבחנה זו ימלט נפשו מחטא ועוד שממונו יתקיים בידו כמ"ש מלח ממון חסר. והטעם שראינו בעינינו כמה בעלי בתים שירדו מגכסיהם ולא הועיל להם הצדקה יש ב' תירוצים הא' אם יש בעושר ההוא גזל ועושק ואונאה וע"כ כל צדקותיו לא עלו לו. ובוה פי' ה' כו' הפ' ראש עושה כף רמיה ויד חרוצים תעשיר די"ל למה כתיב ראש באלף וקרינן רש בלא אלף אכן לפי"ו א"ש אם ראית איש שהיה ראש ועכשיו נעשה רש אל תתמה למה לא הועילו צדקותיו שהטעם משום שהוא עושה כף רמיה אבל ויד חרוצים ומכלכל דבריו ביושר זה תעשיר ולעולם לא ימוט. ותי' הב' משום כדבעי למיעבד לא עבדי בזי"ו כו' הפ' כי תבנה בית חדש היינו שרצית לעשות תשובה העיקר ועשית מעקה לגגך שהיא גאוה וסייג לגאוה צדקה וסימן לדבר בעק"ה ר"ת מתנות עניים קיום הממון ולא תשים דמים בביתך שהם המעות בביתך בכל ביתך דוקא ולא תעשה צדקה כראוי כי יפול הנופל ממנו כמ"ש שהרבה ירדו לטמיון משום כדבעי למעבד לכן אני מצוך ועשית מעקה כדי שישאר הממון בידך את"ד ז"ל.

ובאו"א פי' החיד"א ז"ל המשך הפ' כי תבנה וכו' לא תזרע כרמך וכו' לא תחרוש וכו' לא תלבש שעטנו וכו' גדילים וכו' בהק' מאי דקי"ל בדין בהמת פסולי המוקדשים אף שהיא גוף א' עשאה הכתוב כשני גופים מפני שהיתה קודש ונעשית הול וקודש מעורבין ונמצא בהמה זו כבהמה טמאה עם טהורה המעורבים כאחד הרי הוא אומר ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' מפני השמועה למדו שאינו מדבר אלא בבהמת פסולי המוקדשין לפיכך החורש בשור פסולי המוקדשים ה"ז לוקה משום כלאים. וכתב ה' עץ החיים ז"ל משם מהר"א צמח ז"ל רמוז דלכך כתיב לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו. יחדו חסר יו"ד לרמוז דין זה דשור פסולי המוקדשים שאסור לחרוש בו לבדו שהוא כבהמה טמאה עם טהורה ע"ש. וידוע מ"ש האר"י ז"ל דטעם אסור כלאים הוא להפריד הטוב לעצמו והרע לעצמו כדי שלא יתערבו הכוחות מין בשא"מ כי מין בשא"מ חוצץ ולכן כשהם מתחברים יחד צדיק ורשע לא יצליחו ע"כ.

בז"ו כו' ה' כי תבנה בית חדש כלפי הבעל תשובה אשר הכיר בעונותיו ונדבה רוחו לגדור עצמו ולחזק עמודי הבית בתי הנפש ולחדש כנשר נעוריו התורה מחכימת פתי זאת אומרת כי תבנה בית חדש ראה הפקדתיך ועשית מעקה לגגך תעשה גדר בראש כל הדברים וילך אליו הגג מעדנות ובכל דרך תעשה גדר וסייג לשמור הבית ובוזה לא תשים דמים בביתך שלא תתחייב בהעברת לאו דכיון שאתה עושה סייגים וגדרים אם תעבור יהיה מהסייג ויהיה הבית שמור וז"ש כי יפול הנופל ממנו שאם תעבור איזה דבר יהיה מן הסייג שעשית ולא תגע באסור העיקרי ואחר שעשית סייג אנכי מצוך לא תזרע כרמך כלאים ר"ל התורה ומע"ט שנמשלו לכרם וענבים לא תזרעם כלאים שלא יהיה בהם צד ויהרהר בשביל הנאה שלא לשמה שאו יהיה כלאים ומעשה טוב והכונה רעה כן תקדש המלאה הזרע כן אש שהיא הסט"א שהיא מלאה מעושק תבעיר הזרע ותבואת הכרם התורה והמצות שעשית ע"י כונתך הרעה יהיו בחלקו של טורף ולזה סמך לא תחרוש בשור וכו' שם רומז לשור פסולי המוקדשים שגוף אחד נחשב לבהמה טמאה וטהורה וכן החוטא יהיה אדם ובהמה טמאה והיה לאות שיכין את מעשיו קדש דוקא ולא יגרום לצאת לתולין ויהיה טמא.

ועוד מוסר השכל מכלאי בגדים לא תלבש שעטנו צמר ופשתים יחדיו ואז"ל הטעם שלא לערב מנחת קין החוטא עם מנחת הבל הצדיק ולכן ילמוד שלא לחטוא שלא יתערב לעולם מין החוטא עם מין הטוב והעיני בשר לו ירחיק עצמו מן החטא גדילים תעשה לך יזהר יום יום להגדיל תורה ומע"ט על ארבע כנפות כסותך חלוקא דרבנן הנעשה מהתו' והמצות אשר תכסה בה בג"ע לעוה"ב וארבע הם ארבע אותיות שם המיוחד שתמיד תתנהג לידבק בשם ה' ולעובדו כמ"ש שוית ה' וכו' עכ"ד ז"ל.

וכענין זה פי' מהר"ח ו' עטאר ז"ל כו' הפ' כי יקח איש אשה וכאה אליה ושנאה וכו' דיברה תו' כנגד בני אדם שאינם לומדים בתורה באומרם כי היום קצר לחזור על המחיה ועליהם אמר הכתוב כי יקח איש אשה זו התורה ובא אליה שכבר זרחה עליו אור תורה בהר סיני ושנאה פי' שאין לבו חפץ לתת לה עונתה כמשפט. וכשבא מוכיח לדבר אליו למה המאס אשת נעורים משיב כי אין התורה זנה והוא אינו רואה סימן ברכה מלמודה ואדרבה רואה שמי שאינו לומד הוא מתפרגט בטוב והוא או' ושם לה עלילות דברים והוציא עליה שם רע באו' את האשה הזאת לקחתי פי' שאינו כופר בליקוחיה אלא שאומר ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים לשון חזק כי אני צריך לדפוק על דלתי אחרים. מודיע הכ' כי ה' שהוא אבי הנערה וכנס"י יתבעו עלבונה של תורה והו"א ולקח אבי הנערה ואמה והוציאו את בתולי הנערה ר"ל חזק פעולתה והשגות רעות ששיג בה ויתבעו עלבונה בב"ד השערה ואמר אבי הנערה שהוא ה' את בתי נתתי לאיש הזה לא לנערה אלא לאשה לבל יגרע שארה וכו' והוא וישנאה ונותן טעם ההרחקה מפני שלא מצא בה תוקף והו"א והנה הוא שם לה עלילות וכו' ואלה בתולי בתי כמה מעלות וחזק של התורה כל העולם נברא בשבילה ואריכות ימים נקנים בה אמר הכ' כי זה יהיה משפטו ויסרו אותו ע"ד שאמרו אם רואה יסורין וכו' יתלה בביטול תורה ואו' ועשו אותו ק' כסף רמוז לק' ברכות שהייבו אותו לכרך כמש"ה ועתה ישראל

מה וכו' שהוא מדבר בבע"ת ואומרו ונתנו לאבי הנערה שכולם הם ברכות לה' שהוא אבי הנערה כי הוציא שם רע על בתולת ישראל שהיא השכינה שהיא כנגד תורה שבע"פ ואומרו לו תהיה לאשה וכו' פי' הגם שאין חיוב כ"א קביעות עתים לתורה אדם כזה שהוציא שם רע צריך לשקוד על התורה יומם ולילה. ואומרו ואם אמת היה וכו' פי' אם אירע שהתורה שלמדו שאין בה בתולים שאין לה חזק שהיא תורת מינות אזי יצו ה' לסוקלה ומתה תלך כולה לסט"א וצריכה שריפה כמ"ש ס"ת שכתבו מין ישרף כי עשתה גבלה לזנות וכו' ובערת הרע כי זו תקרא חלק רע וצריך ביצור את"ד ז"ל.

כי תדור גדר לה"א וכו' כי דרוש ידרשנו ה"א מעמך והיה בך חטא. פי' ה' משכנות יעקב ז"ל טעם לב' דרישות הללו. במ"ש בנדרים א"ר גידל א"ר מנין שנשבעים לקיים את המצוה שנ' נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדק והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא אלא קמ"ל דשרי ליה לאיניש לזרוזי נפשיה. ופי' ז"ל דאפי' הכשרים והישרים בלבותם הותר להם לישבע בכעין זה. וז"א כי תדור ר"ל אם יעלה על לבבך לידור לא הותר לך אלא במה שהוא גדר כבר לה"א דאתה מושבע ועומד הוא וא"כ הוזהר שלא תאחר לשלמו כי מעתה יהיו עליך ב' דרישות א' על עיקר המצוה וא' על הגדר שנשבעת לקיימה ע"כ.

באו"א פי' ה' הנז' עפ"י מ"ש בגמ' בעון נדרים, בניו של אדם מתים ואיכא מ"ד אשתו מתה. ואמרו זה מדכתיב אל תתן את פיך לחטיא את בשרך למה יקצוף האלהים על קולו וחיבל את מעשה ידיו וז"א כי תדור גדר לה"א לא תאחר לשלמו כי דרוש ידרשנו ה"א מעמך ב' דרישות בדבר אשתו ובניו וא"ת כבר ספו תמו אשתו ובניו ופרע החוב עז"ק לא כן הוא אלא והיה בך חטא על שבחטאך גרמת שימותו זת"ד ז"ל.

באו"א פי' החיד"א ז"ל בפנ"ד במ"ש משם האר"י ז"ל בכו' הפ' לך דומיה תהלה אלהים בציון ולך ישולם נדר שומע תפילה עדיך כל בשר יבוא, דיש לחקור כי הנה אלהינו יודע מחשבות אפי' שיהיו במחשבה דוקא א"כ מה זה היה לאדם החיובא עליו רמייא לנדור בפה וגם להתפלל בפה הלא טוב כי כל איש אשר ידור בלבו ויתפלל בלבו והוא חוקר כליות ומזה היה מתפרסם גדולתו ית'. ואחת מן התשובות דיש בזה הוא כי יצר לב האדם רע ואם היה בדין לחשוב הנדרים והנדבות והתפלות הלוך הלכו האשים בית תפילתם וכל יצר מחשבות במשא ומתן והרהורי עבירה ובפיהם ירצו שכבר התפללו וכן אם היה חושב לנדור היה מתחרט ואין איש יודע מנדרו. אמנם עתה כי הכל בפה רבים מעמי הארץ מתיהדים וע"כ מתפללים ומתקיימים נדריהם ומתוך שלא לשמה בא לשמה. וז"ש לך דומיה תהלה ודאי מדינא דום לה' והכל יהיה במחשבה וזה שצריך לידור בפה הטעם ולך ישולם נדר והט' שומע תפלה שהיא בדבור ולא בלב משום עדיך כל בשר יבואו דאי לאו"ה רבים בתפילה לבם הולך בהרהורי עבירה עכ"ד ז"ל. ובזה נתבאר הכתוב שאמר כי תדור גדר צריך להיות בפה כאמור והטעם שצריך לדור בפה הוא משום מוצא שפתיך תשמור ולא תתחרט שאם לא תשלם ועשית אזהרה לבין דין שיעשו כאשר נדרת וכו' נדבה אשר דיברת בפך דע"י אשר דיברת בפך נודע הדבר וב"ד מעשים אותך לשלם א"ד ז"ל.

באו"א פי' ה' שד"ה ז"ל במשנ"ל כל הנודר כאלו בנה במה והמקיימו כאלו הקריב עליה קרבן ופי' ז"ל במ"ש מהר"ם אלשיך ז"ל פי' ויקרא כי בהקרבת

הקרבת בורא מלאך טוב ודוחה מלך המשחית אשר נברא מהעבירה וזהו טעם הקרבן לז"א כל הנודר כאלו בנה במה לפי שעושה נשמה קדושה מתנדר והמקיים את הנדר עושה גוף לנשמה הקדושה ועושה מלאך קדוש בגוף ונשמה ואז כאלו הקריב עליה קרבן שטעם הקרבן הוא לברוא מלאך קדוש שדוחה מלאך רע. בזה יובנו הפ' כי תדור נדר לה"א דייקא ר"ל לש"ש ואז בורא באמירת הנדר מפיו נשמה קדושה למלאך קדוש לכן לא תאחר לשלמו ולקיים הנדר כדי להיות נשלם המלאך בגוף ונשמה משא"כ אם אין אתה מקיים את הנדר אז עבירה היא בידך ומעבירה זו נברא גוף טמא למלאך טמא ואין לנשמה הקדושה שום התחברות לגוף טמא ופורחת באויר ומצטער צע"ג ומחמת הצער פוגע בו או באשתו או בבניו לז"א כי דרוש ידרשנו ה"א מעמד דייקא והיה בך חטא שבראת גוף טמא ואין לנשמה הקדושה שום מנוחה עכ"ד.

באו"א פי' ה' דרכי איש ז"ל כו' הפ' מוצא וכו' במ"ש הטוה"מ סי' רמ"ג אמר ליתן לחבירו מתנה אם הוא עני הוי כנודר לצדקה ואסור לחזור בו. וכו' הפי"ס דכל כה"ג אין חילוק בין מתנה מרובה למתנה מועטת אינו יכול לחזור בו דבעשיר שיש בו משום מחוסרי אמנה דוקא חילקו בין מתנה מרובה למועטת משא"כ בעני שאמירתו לגבוה כאמירתו להדיוט דמי יע"ש. וז"ש מוצא שפתיך תשמור ר"ל אף דקי"ל דברים אין בהם משום מחוסרי אמנה אפי"ה איכא גוונא דחייב לקיים ועשית כאשר נדרת לה. דבה ר"ל כי היכי דבקדושה באמירה וכגון מאי אשר דיברת בפיקך זו צדקה דכל נודר חייב לקיים דבורו ע"כ.

כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמת את אשתו אשר לקח. פי' ה' אגרא דכלה ז"ל בענין שמירת שבת שבא לאדם נשמה יתירה צריך האדם לשמחה ולא יתעצב ולא יזכר מהיסורין שבאו עליו ועי"ז תהיה השכינה שורה עמו. וידוע דהשכינה נקראת שנה וז"ש כי יקח איש אשה חדשה ר"ל ביום שבת שקונה האדם אשה חדשה שהיא נשמה יתירה צריך שלא יצא בצבא ר"ל שלא יזכר מהיסורין שבאו עליו דצבא לשון יסורין. וגם צריך שלא יעבור שלא יעשה שום עבירה לכל דבר ע"ד ודבר דבר שלא יהיה דבורך של שבת וכו' אלא נקי יהיה מהעבירות ועי"ז לביתו שהוא גופו שנה אחת שהיא השכינה תשרה בגופו ועי"ז ושמת את אשתו שהיא הנשמה יתירה זת"ד ז"ל.

באו"א אפ"ל לענ"ד דרך רמז בענין התורה דיל"ד מהו אומרו אשה חדשה גם לא יצא בצבא ס"ת ג' אלפין מהו הרמז בזה. אכן ידוע דכל ת"ח צריך לחדש חדושי תורה שקבלה נשמתו בהר סיני שכל אחד קיבל חלקו מסיני ולכן צריך לטרוח כדי להוציא חלקו שקיבל לאורה. אכן צריך שתהיה תורתו לש"ש לא לשום פניה ח"ו שאם יהיה לו איזה פניה ח"ו כל תורתו תולכת לסט"א וגם צריך שיהיה נקי מעבירות שאם הוא לומד תורה ועושה עונות תורתו תולכת לסט"א. וידוע מ"ש מהרח"ו ז"ל משם האר"י ז"ל דכדי שלא ישכח האדם תורתו יתן שלג על מצחו ותכונה לכיון בג' אלפין דשם אהי"ה שהם במילואם יעלו גי' של"ג כידוע. וז"ש כי יקח איש שהוא ת"ח אשה חדשה שהיא התורה שנקראת אשה והיא חדשה אצלו שהוא מחדש חדושי תורה שקבלה נשמתו ורוצה שלא לשכוח דבר מתורתו אז "לא יצא בצבא" ס"ת ג' אלפין ר"ל שיכוין כנז' ועי"ז

ולא יעבור עליו לכל דבר ר"ל שאינו עובר עליו דבר אחד ממשנתו. אך בתנאי וע"מ נקי יהיה לביתו ר"ל שיהיה נקי מעבירות או עי"ז לביתו שהוא גופו שנה אחת תשרה עליו שכינה שנקראת שנה כמ"ש אפי' אחד שיושב ועוסק בתורה השכינה עמו שני בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך ועי"ז ושמת את אשתו וכו' שהוא שמת בתורתו כמ"ש פקודי ה' ישרים משמחי לב ודו"ק.

באו"א אפ"ל דרך רמז בענין בעל תשובה כידוע דהבע"ת הקב"ה בורא אותו בריה חדשה. וידוע מה שפי' ה' ערבי נתל כו' הפ' דודי שלח ידו וכו' קמתי אני לפתוח לדודי וכו' ודודי חמק עבר. ותוכן דבריו הוא שעיקר התשובה היא סור מרע ועשה טוב והביא משל עי"ז לאותה מלכתא שגירשה המלך מפני שלא היתה מיפה את עצמה וגם ביתה לא היתה נקייה אח"כ כששבה יפתה עצמה והבית הניתחו מלולך אמ"ל המלך העיקר אצלי שתנקה ביתה ואח"כ תיפה את עצמה כידוע. גם ידוע שצריך האדם קודם כל לתקן הדבור שבכל דבור מיחד שם הוי"ה ב"ה כמ"ש ה' שער החצר ז"ל משם המפ' ז"ל. וז"ש כי יקח איש אשה חדשה ר"ל שחזור בתשובה מאהבה שע"ז הקב"ה בורא אותו בריה חדשה שזדונות נעשות זכיות או עי"ז הוא זוכה לא יצא בצבא שאינו צריך ליסורין כמ"ש ה' קנ"י ז"ל שע"י תשובה מאהבה אינו צריך ליסורין אך בתנאי צריך לקבל על עצמו ולא יעבור עליו לכל דבר שלא יעשה שום עבירה אפי' בדבור בעלמא אלא נקי יהיה לביתו שינקה ביתו תחילה שהוא הגוף כמשל הנו' ועי"ז הוא מיחד שם הוי"ה ב"ה. לכן נרמז בס"ת נקי יהיה לביתו שנה ס"ת הוי"ה עי"ז שנה אחת שהיא השכינה שורה עמו ושמת את אשתו שהיא נשמת חדשה שברא לו הקב"ה כידוע ודו"ק.

זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים. פי' ה' אור עולם ז"ל במ"ש דעמלק בא על שריפו ידיהם מן התורה ואמרו היוצא בדרך אל יתעסק בדבר הלכה כדכתיב אל תרגזו בדרך ובפרט בצאתם ממצרים ממקום טומאה היה צריך לילך בזריזות בלי שום עכבה לזה ודאי לאו שפיר עבד עמלק לזה דייק זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתך ממצרים ע"כ

ובזה רמז ה' אדר"א יצ"ו כו' אומרו תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח. כי אחר אותיות שמים יש אותיות תנ"ך כי אחר השי"ן תי"ו ואחר המ"ם נו"ן ואחר הוי"ד כ"ף והמ"ם אין צריך לחשוב המ"ם השניה כי כבר רמזנו מ"ם בראשונה ונמצא כי אחר אותיות שמים יש רמז לאותיות תנ"ך שהם ר"ת תורה נביאים כתובים שהוא כללות כל תורה שבכתב וידוע כי בזכות התורה ימחה שמו של עמלק ולז"א תמחה את זכר עמלק מתחת השמים. מתחת דייקא ר"ל מהרמוז הרמז תחת אותיות שמים שהוא אותיות תנ"ך הרמזים על תורה שבכתב כי בזכות התורה ימחה זכרו של עמלק.

באו"א פי' ה' הגז' יצ"ו כי ידוע שס"מ לעתיד יסתלק ממנו ס"מ וישאר אותיות אל ישם קדוש כי הקב"ה יעביר רוח הטומאה מן הארץ ויתתקן ויהיה מלאך טוב וזהו ענין שחיטת היצה"ר לעתיד כמשו"ל. וז"ש תמחה את זכר עמלק ר"ל אם תזכה ע"י מעשיך הטובים למחות את זכר עמלק מתחת השמים אזי הקב"ה יעביר רוח הטימאה מן הארץ ולא יהיה מציאות הרע בעולם ואז לא תשכח ר"ל לא אותיות אל תשכח תמצא ר"ל שלא תמצא בס"מ כ"א אותיות אל שאותיות ס"מ יתבטלו כי האלילים כרות יכרתון וכו'.

באו"א פי' ה' יצ"ו דהנה עתה כשאנחנו זוכרים ירושת א"י שהנחיל לאבותינו הנה אנחנו זוכרים הנסים שעשה הקב"ה במפלת ל"א מלכים. אבל לעתיד כשימתה זכר עמלק ונירש א"י מחדש הנה הקב"ה יעשה לנו נסים גדולים הרבה כמ"ש אראה לבנים מה שלא הראיתי לאבות וא"כ או לעתיד נשכח אותם הנסים הראשונים ולא נזכור אותם יען כי נזכור הנסים החדשים שהם עצומים. ובוה יובן תמחה את זכר עמלק מתחת השמים ר"ל הזמן שתזכה לזה לעתיד או אותו זמן ל"א תשכח, ר"ל הנסים של מפלת ל"א מלכים תשכח אותם ולא תספר בהם יען כי יש לך נסים גדולים יותר שתספר בהם.

באו"א פי' יצ"ו כי קרא כתיב בכל צרתם לו צר בוי"ו ובאל"ף למדרש תרוייהו. בתחילה בגלות לו בוי"ו ואח"כ בזמן הגאולה באל"ף אזי יתבטלו הצרות ויהיה באל"ף. לא צר באל"ף ר"ל אין צרה. וז"ש תמחה את זכר עמלק מתחת השמים ואז בזמן ההוא לא תשכח ר"ל לא יתיה לו בוי"ו אלא באל"ף שהכונה אין כאן צרה ותשכח ר"ל תמצא כנו"ל א"ד יצ"ו.

מסרה בחוץ תעמוד בחוץ לא ילין גר. תרין ריש פסיק. פי' ה' בגדי אהרן ז"ל ונ"ל שירמוז למ"ש האר"י ז"ל כי הגלות היו לברר הניצוצות שגטמזעו בין האומות ושיתגירו וז"ש בחוץ תעמוד מה שגזרתי ואמרתי לישראל בחוץ תעמוד מפורד ומפורד בין העמים בחו"ל הטעם הוא כדי שבחוץ לא ילין גר חוץ למקומו אלא יתגירו ויהזרו למקום הקדש ע"כ.

הפטרה

רנני עקרה לא ילדה כי רבים בני שוממה מבני בעולה הרחיבי מקום אהלך וכו' פי' ה' שא"י ז"ל במשול שאוה"ע מוגים את ישראל לומר אחרי רבים להטות ולמה אין אנו משויים עמהם בע"ז ות"י דישראל יש להם דין קבוע כשהם שרויים על אדמתם וכל הקבוע כמחצה על מחצה דמי. וזה טעם הכתוב שאומרים אוה"ע לישראל הנה עם ה' אלה ומארצו יצאו אתמהא דבשלמא כ"ז שהם שרויים על אדמתם הו"ל דין קבוע ועם ה' אכן אתמהא עם ה' אלה אחר כי מארצו יצאו וילכו מגורי אל גוי. והוא מה שני לעתיד ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתם ושכן תחתיו ולא יראה עוד ולא יסיפו בני עולה לענותו כאשר בתחילה. וכן הוא אומר בישעיה ותלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב ר"ל דיש לי דין קבוע וכמחצה עמ"ד. והוסיף עוד טעם כי מציון תצא תורה דחכימי טובא ועדיפי מרובא כדאמר"י ביבמות כי אזלינן בת"ר היכי כי חדדי ניהו הכא ב"ש מתדדי טפי ע"כ. והוא מ"ש הנביא על עסקי צרתה של כנ"י שמוגים לה אוה"ע בגלות לומר אחרי רבים להטות לז"א רנני ושמתי עקרה שעקרוה שרים אוה"ע ממקומה הקבוע גם לא ילדה דאין בה תורה ומע"ט כמ"ש בגוים אין תורה דכיון שגלו אבדה חכמת חכמי וכו' כי באמת רבים בני שוממה ישראל מבני בעולה בת עשיו כמ"ש רש"י ז"ל בני שוממה ישראל בני בעולה בת עשיו. באשר מעתה הרחיבי מקום אהלך אתלי התורה כי מציון תצא תורה ויריעות משכנותיך הוא מקום המקדש שהקב"ה שוכן וקבוע שמה כנשר יעיר קנו על גזליו ירחף. האריכי מיתריך שם

רמו אל קשר אהלי החורה אל המשכן שהשכינה שורה בתוכו אלו המיתרים האריכי ע"ד אריכנא מגילתא שהוא לשון תקון וכן כי אעלה ארוכה לך ויתדותיך חזקי שיהיו תקועות יתד במקום נאמן כדי שע"כ יתאמת כי אתם הרבים ע"כ. באו"א פי' ה' הנו' בהק' משו"ל כל מקום שנו' אין לה עין עליו כשרה נאמר אין לה ולד ולבסוף הוה לה כך ציון היא דורש אין לה ולבסוף יהיה לה. וזהו מה שרומז לכנ"י רני עקרה לא ילדה רמו על מה שנאמר עליה ציון היא דורש אין לה אבל דעי לך כי רבים בני שוממה ודבר זה נלמד מבני בעולה שהיא שרה תלמדנו דכתיב אין לה ולבסוף הוה לה וה"ב ציון היא דורש אין לה ולבסוף יהיה לה א"ד ז"ל.

ברגע קטון עזבתך וברחמים גדולים אקבצך בשצף קצף וכו' כי מי נה זאת לי וכו' פי' ה' ערבי נהל ז"ל משם ס' אהבת עולם שדקדק מאי חיבת קטן הא ודאי כל רגע הוא קטן וכיון דאמר ברגע הו אין צ"ל קטן. ופי' עפ"י מ"ש בברכות ואל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע וכמה רגע אחד מחמשת אלפים וכו' ובתור הכי אמר רגע כמימרה ע"ש, ומסיק דבאמת הרגע מתחלק לרגעים ובכל יום כעס הרגע הגדול אחד מחמשת אלפים וכו' ובימי בלעם א"א לומר שלא כעס כלל דהא זועם בכל יום אמר קרא אלא שלא כעס רק רגע קטנה דהיינו כמימרה ואז לא היה יכול לומר כלום ויהפוך ה' את הקללה לברכה ונעשה מלך ואח"כ נעשה קללה כי נמשך מזה שישאל שאלו מלך והיו מלכי ישראל שהחטיאו לישראל ועי"ז גלו. נמצא נמשך כל ענין הגלות ע"י רגע הקטנה הזו. והנה המלך שכעס על בנו ונשבע שלא יבוא להיכלו משך זמן רב וגירשו ותו"מ שב אפו וינחם על בנו ולהחזירו א"א שכבר נשבע והמלך מצטער על משך השבועה אזי מיד כשנגמר משך הזמן שעליו נשבע ובנו בא אצלו התחיל מפייסו מאד ומרחמו ונותן לו מתנות משא"כ אם בן הזה עשה מעשה גדולה באמת והמלך אינו מתנחם ומצטער כלל בכל אותו משך ולא שב אפו ממנו כלל בכל משך ההוא אזי בסוף המשך אף על פי שבנו בא אצלו מ"מ אינו מפייסו ומרחמו כ"כ כי די לו לאותו הבן במה ששב אל אותו המלך. ממילא בישראל שעיקר הכעס לא בא רק ע"י מלכי ישראל וזה נמשך ע"י רגע קטנה לכן בגאולה שאנו מצפים יהיה רחמים גדולים מאד כיון שהאף לא היה רק אותו רגע הקטנה. לז"א ברגע קטון דייקא עזבתך שלא נמשך האף אפי' רגע גדולה רק רגע הקטנה לכן ברחמים גדולים אקבצך א"ד ז"ל.

באו"א פי' איהו ז"ל וז"ל יובן במ"ש בכ"מ הענין שהקב"ה כועס בכל יום היא חסד וטובה כדי שע"י הכעס הזה יוכלו הצדיקים להגין על הרשעים דאי לא היה הכעס הזה אז אין התחברות כלל לצדיקים עם הרשעים והגפוש החוטאת וכו' והקב"ה רוצה שיהיה להם חיבור ויגינו הצדיקים על הרשעים וע"ז ברא העולם דאם לא זאת לא היה בורא רק צדיקים לבד והכרח שיהיה ג"כ רשעים כמו המוץ שצומח עם התבואה לא היה בורא העולם כלל רק ע"י חסד זה ברא העולם למשוך אלה לאלה שיגינו הצדיקים על הרשעים וזה א"א רק ע"י שכועס ובעיני רחמא יש קטרוג על הצדיק כ"ג ואז ניצולו אף הרשעים והיינו כי רגע באפו חיים ברצונו וז"ש ברגע קטון עזבתך ר"ל מה שאני כועס בכל יום שרגע ההוא לתכלית יהיה וברחמים גדולים אקבצך ר"ל שיהיה קבוץ ותבור לצדיקים עם הרשעים שיוכלו

להגן עליהם והודיע הקב"ה אהבתו לישראל שאפי' הכעס שכועס הוא רחמים ולטובתם. ואמר עוד בשצף וכו' הסתרתי פני רגע ממך היינו הרגע שכועס והוא לסיבה שימשיך מזה ובחסד עולם רחמתך היינו החסד שעליו בראתי העולם שיוכלו הצדיקים להגן על הדור. ואולם בפ' שלח ביארנו ענין דור המבול שאין להם חלק לעוה"ב שהיה ביניהם צדיק ומחמת זה ליקט מהם כל גיה"ק שבהם יעש"ב. נמצא שהיה שם להפך שע"י הצדיק שהיה ביניהם אבדו כולם וקרוב לזה הוא מארז"ל שנקרא מי נח עבור שלא התפלל עליהם ולז"א כי מי נח זאת לי וכו' כבר נשבעתי ששוב לא יהיה כן אלא אדרבה הצדיק יגין על דורו ע"כ.

באו"א פ"ו ה' הנג' והן קדם ביאר כו' התנא ואל יבטיחך יצרך וכו' בג' דרכים זה יצא ראשונה בהק' לפרש מאמר רבב"ח אשתעו לי נחותי ימא מהתנא גלא דמטבע לספינתא בין גלא לגלא ש' פרסי ורומיה ש' פרסי זמנא חדא הוה אזילנא באורחא ודלאי לן גלא עד דחזינן ביה מרבעתא דכוכבא זוטא והוי ביה כמבזה מ' גריווה בזרני דחרדלי ואי דלינן טפי הוי מקלינן מהבליה ורומם ליה קלא גלא לחבירה חברתי שבקת מידי בעלמא דלא שטפיהיה דעתי אני וונאבדיה אמ"ל פוק חזי גבורתא דמרך מלא חוטא חלא ולא עברי ע"כ. והוא תמוה ואבארהו דרך רמו בהק' משז"ל שדימו העולם לים זועף והזמן גשר רעוע המשיל העולם לים מהטעמים שנביא ובני אדם שבתוכו משולים לספינות המשוטטות בים ואמר שאין העולם דומה לים כשהוא שותק ונח אלא לים זועף כך אין מגוחה לאדם אלא כל ימיו מכאובים כמו הספינה שאינה נחה כשהים זועף. ואמר עוד שהזמן דהיינו ימי חיי האדם דומה לגשר רעוע ר"ל דאם היה האדם מובטח מיום הולדו שיחיה ע' שנה היה דומה לגשר חזק אשר ההולך עליה בטוח אבל כיון שאז"ל ישוב היום שמא ימות למהר לכן דומה לגשר רעוע אשר ההולך עליה לאט ושומר עצמו לבל יפסע במקום חלוש פן יטבע בים אלא חופש שיהיו כל פסיעותיו במקום חזק כן האדם שיפסע במקומות החזקים שהם קיום המצות לא במקומות החלשים שהם העבירות כי הם מסוכנים מאד ולפעמים עושה האדם בלתי ידיעה כגון דיבור בביהכנ"ס ודברים בטלים בשבת ותוספת מהול עה"ק וכיוצא אלה הם מקומות מסוכנים ח"ו. והנה מה שדומה העולם לים להיות כי רוב ב"א נכשלים בקנאה ותאוה וכבוד ולזאת דומה לים אם בענין התאוה אז"ל אין אדם מת יכ"י יש לו מנה וכו' כן הים כל הנחלים הולכים אליו והוא אינו מלא וכמו שכל הים ההולכים אל הים שם הם שבים ללכת כך תאות רשעים תאבד ולא במותו יקח הכל לא ירד אחריו כבודו. וענין הכבוד הוא הגאווה דומה לגלי הים שכל א' מתנשא עד כמה שיוכל. כמו שמתגעשים גליו כך היצה"ר מעלה לשמים שיאו של האדם ורוצה לאבדו וכן הקנאה שכל א' מתקנה בחבריו ורוצה למשול עליו דומה לגלי הים שכל א' רוצה להתגבר על חבריו וכמו שהים הולך וסוער גל הולך וגל בא כן היצה"ר מסעיר לב האדם עליו בכמה מיני גאות והרהורים רעים זה הולך וזה בא. וכמו שברא ה' חול גבול לים כן עשה הקב"ה גבול ליצה"ר שעד אותו הגבול הולך ומחטא אבל לא יעבור הגבול ואותו הגבול הוא תשובה שכשעושה תשובה אז לא ניתן רשות להחטיאו כי מקודם היה עבירה גוררת עבירה משא"כ כששב. והנה ענין הגאווה שבב"א הוא שטות גדול כי יש ב' מיני גאות הא' שהוא אומר בלבו שהוא גדול מחבירו אבל עכ"פ גם חבירו נחשב למאומה רק שהוא בעיני עצמו

הוא חשוב יותר כמו דמיון עץ ארוז בין שאר עצים הקטנים ממנו. ויש מין גאווה ב' שהוא מצוייר בעיני עצמו נגד חבירו כמו ארוז בלבנון נגד קש יבש אשר לא יתכן לומר ע"ז גדול ממנו אלא שאין להם שום ערך ודמיון. ויצוייר שראובן ושמעון זה נגד זה ראובן אומר בלבו ששמעון נגדו כקש לפני הארוז ושמעון אומר כך היש שטות גדול מזה. וזה נמשך שהולך בתבלי העולם ואין משים על לבו מהו מצוה ומהו עבירה ותושב שכל מעשיו ודרכיו ישרים לא כן המשים לבו אל דרכיו וידוע שא"א לאדם לצאת ידי שמים ודאי לא יתגאה אבל זה שהוא גדול בעיני עצמו ומדי יום ויום הולך וגדל עד כי גדל מאד ושוב א"א לו לשמוע בקול מוכיח כי הכל קטנים בעיניו והוא גדול מכל באי עולם א"כ מי הוא המוכיח אשר ישמע בקולו. והנה נודע המשל של ה' עוללות אפרים בענין שמינה המלך ב' שרים וכו' והיו ג' כתות כת א' עזבו אותו השר תכף בראותם שאינו מרויח. כת הב' לא עזבוהו עד שראוהו שנתמוטט והולך ודל. כת הג' לא שמו לבם עד סוף המשך ששבו לביתם בפחי נפש כך ענין יצה"ט ויצה"ר כת א' עוזבים יצה"ר בעת העמידה שמוה מבינים שיתמוטט. כת ב' אין עוזבים אותו עד ימי ירידה. כת ג' לא שמו לבם גם לזאת כל עוד נשמתם בהם עד לסוף שבים לביתם בפחי נפש. וכתב שם שג' זמנים הללו מרומזים בחודש א' שיש ללבנה ימי עליה שהולכת ומתוספת וימי עמידה ואח"כ הולכת ומתמעטת יע"ש. והנה נודע שב' אנשים ההולכים ברגע א' יקדמו בכל עניניהם על הרוב עבור שנולדו במזל א' משא"כ אם נולד בשעה שאחריה שוב לא יקדמו כ"כ ועכ"פ קצת יקדמו עד שהנולדים בחודש א' יקדמו קצת מן הקצת כמשו"ל אבל הנולד בחודש זה לנולד בחודש אחר יתרחקו זמ"ז עד שלא יהיה להם שום יחוס ודמיון. וידוע שמהלך אדם בינוני ביום עשרה פרסי ממילא בחודש שלם יהיה ש' פרסאות ולכן אפשר שכיונו רז"ל באומרם ש' פרסי היינו על מרחק חדש שלם כמו שש' פרסי הוא מרחק גדול בכמות והחדש הוא מרחק גדול באכות. וידוע ג"כ שהמוכיח לחברו ומחזירו למוטב יכולה בשם כוכב ע"ש ומצדיקי הרבים ככובים לעולם. וזה ירמוז רבב"ח אשתעו לי נחותי ימה ר"ל העוסקים תמיד רק בתבלי העולם הדומה לים וסיפרו לי מענין גלא דמטבע לספינתא ר"ל איך היצה"ר מחטיא את האדם ומטביעו ומגביהו להתגאה ואמר בין גלא לגלא ש' פרסי ירמוז עמש"ל שראובן ושמעון עומדים יחד והם בהיפוך מקצה לקצה לראובן נדמה שאין לשמעון יחוס כלל אליו ולשמעון נדמה להפך והיינו בין גלא לגלא ש' פרסי ר"ל מרחק חדש שלם שאין יחוס כלל מזה לזה. רומי דגלא ש' פרסי ר"ל משך הזמן שאינו חוזר בו יצייר שהוא מהשיטים כת הג' אשר אינם חוזרים אפי' בימי ירידה והיינו ש' פרסי חדש שלם זמנא חדא הוה אזילנא באורחא ר"ל שלא נתתי לב על דרכי ועל ד"ת ודלינן גלא ר"ל שהיצה"ר הגביהו כ"כ עד דחזאי בי מרבעתא דכוכבא ר"ל שהיה נדמה בעיני הכוכב ר"ל כל מי שהיה מוכיחו להחזירו לטוב חזיתיה זוטא ר"ל שהיה קטן בעיניו והוא היה גדול מכל הבא להוכיחו עד שלא שמע לקול שום אדם ואמר דאי הוי מדלי טפי אזי הוה מקלא קלי שלא היה נשאר בו עוד שום נצוץ ודבר טוב ולא היה אפשר לו כלל לחזור בתשובה רק שמהר תכף והרהר תשובה בלבו וענין התשובה הוא ששם בלבו כמבזה ארבעים גריווי בזרני דחרדל הענין הוא שחרדל דרך לזרעו מעט כי הוא חריף ואין לכל אדם צורך בו ואפי' המשתמש ממנו אינו צריך רק מעט

מזער ולכך דרך כל אדם לזרוע בכל שזהו תבואה שהוא צורך לו ולכל אדם אבל חרדל אינו זרוע רק כמלא כף איש. ואם יצוייר שאיש א' הי"ל שדות הרבה זרעם חרדל הנה הוא שוטה גדול ומפסיד מעותיו כי אין נמצא לו שום סוחר ע"ז ונשאר מונח במקומו עד שכלה מאליו כך הענין בעוסק כל ימיו בהבלי עוה"ז שהוא כענין החרדל אשר א"צ להשתמש בו רק מעט משך היותו בזה העולם משא"כ עניני עוה"ב הוא כתבואה הצריך לכל אדם ולעולם וצריך לעסוק בזה הרבה ובעסקי עוה"ז רק מעט כוריעת החרדל וסיפר לו אותו נחותי ימא שכאשר הגביהו היצה"ר כך מחמת שעסק כל ימיו רק בעוה"ז עדיין נשאר בו דבר טוב והרהר בתשובה ושם על לבו אשר הוא דומה כאותו השוטה שזרע מקום של מ' סאה חרדל ומאומה לא ישא בעמלו אשר הוא עמל וכאשר הרהר בתשובה הטב היה ליצה"ר חרון אף על שהונח לו עדיין דבר טוב עד שיוכל להרהר בתשובה ורומא קלא גלא לחבירתה ר"ל שסער עליו כח היצה"ר ואמר לגל הראשון שבקת מידי בעלמא האדם נקרא עולם קטן שהנחת לו עדיין דבר טוב ולא שטפת אותו גיתי אנא זנאבדיה שלא ישאר לו שורש וענף והשיב לו חזי גבורתא דמריך שאין לו כאן רק מלא חוטא דחול דהיינו רק מעט תשובה שהרהר בלבו ועי"ז קולא עברינן שאין אנו יכולים להתטיאו עוד כאמור. היוצא מזה שהעולם הוא גשר רעוע שאין לו הבטחה על ימי חייו לכן צריך שמירה מאד וזהו ענין שארז"ל שימי האדם כצל עוף הפורח ולא כצל אילן או צל אדם ההולך ממקום למקום והיינו שדימוהו לצל עוף הפורח שהוא רץ מהרה והצל אחריו כך נמשלים ימי האדם בהיות שאינו בטוח שלפעמים נמשך זמן חייו ולפעמים הוא רץ לבאר שחת ואין נמשך זמן חייו והוא כמריצת עוף הפורח ולכן צריך לעשות תשובה בכל כמאז"ל ישוב היום וכר' וזהו שהזהיר התנא ואל יבטיח יצרך לומר עוד יבא זמן שתעשה תשובה כאשר יבוא ימי הזקנה או ימי העמידה ומה לך כי נזעקת למהר לעשות תשובה בהיותך עדיין נער ורך ומתי תתעדן בטוב העולם לז"א שלא תבטח ע"ז כי לפעמים השאול בית מגוס ר"ל שיצוייר שהאדם רץ לבית עולמו כמו שגס מפני דבר ואינו בטוח בחייו אפי' יום אחד לכן כל עוד נשמתו בו צריך לשוב בכל יום ע"כ.

עד כאן מכתבי הרב המחבר הרה"ג ר' יעקב מפלמון זצוק"ל. כתב יד על שאר הפרשות לא נמצאו. אולם החמשד מפרשת כי תבא ער האזינו הם קטעים מהדרושים שהיה דורש ברכים מדי שבת בשבתו אחיו הרה"ג הר' מרדכי מפלמון זצוק"ל.

פרשת כי תבא

סמיכות הפרשה זכור את אשר עשה לך עמלק וסמוך ליה והיה כי תבא אל הארץ. פירש הרב יד משה ז"ל שבא להרחיק את האדם ממידה פחותה שלא יהיה כפוי טובה. וארז"ל כל הכופר בטובתו של הבירו כאלו כופר בטובתו של מקום וזה לשון מהר"י בן מיגאש ז"ל בירא דשתית ביה מייא לא תשליך בו אבן או דבר אחר ר"ל לא תזלזל ולא תגמול אותו רע אחר שנהנית ממנו וזה ע"ד משל שמי שבא לאדם ממנו איזה תועלת או הנאה אין ראוי לו לעשות שום מעשה שיבא לו נזק ממנו.

וסיפר רבינו ז"ל על רבו הרי"ף ז"ל שארע לו ענין זה עם איש אחד ולא רצה לדון אותו כלל. והטעם שפעם אחת הלזה הרב ונכנס אצל אדם אחד במרחץ שהיה לו בביתו ונהנה מן המרחץ אחר זמן זימן אותי שישב אצלו עד שיבריא וכבד אותו הרבה ועשה עמו טובה והבריא. ובהמשך הזמן מטה ידו של האיש ההוא וירד מנכסיו. והיה עליו חובות בערבונות ונתחייב לתת ממון לבעלי חובות וירד עד שהוצרך למכור המרחץ ולשום אותו לבעל ההוב. ואמר הרי"ף אני לא אדון בדין המרחץ הזה לא במכר ולא בשומה ולא בשום דבר המתיחד בו לפי שנהניתי ממנו.

ואם היה זה בדומם קל ותומר בני אדם המרגישים בהיזק ובתועלת שיהיה זה שנוא לעשותו והעושהו יוצא משורת המוסר ודרך ארץ ואם זה היה במי שקבל הנאה מבשר ודם כל שכן וקל ותומר בהקב"ה שממנו נשפע תמיד ביום ובלילה. שראוי לנו להודות לו הודאה גמורה תמיד

וכן מצינו במשה שראוי היה לו לנקום ממדין אלא שנתגדל שם וכן מצינו שהיאור והעפר לא לקו על ידי משה מפני שהגיבו עליו. ומזה למד הרי"ף לחוש על הדומם. ושמעתי מאחד ירא ה' ששאל היכן מצינו בתורה עונש כפוי טובה והשיב כי מצינו באדום שאמר לישראל לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך וישראל אמרו לו אוכל בכסף תשבירני ואכלתי ולא רצה ועם כל זה לא הקפיד ה' עליו אך על עמון ומואב הקפיד ואמר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בצאתכם ממצרים. מאחר שהיו כפוי טובה שאברהם אבינו שם נפשו בכפו להציל את לוט. וז"א על דבר אשר לא קדמו אתכם זו דוקא יספיק להענישם משום שהיו כפויי טובה ולבסוף אמר ואשר שכר עליך את בלעם אבל עיקר הטעם על הקדימה.

וכן כתב ס' החסידים לעולם לא יהא אדם כפוי טובה כי ממהרין ליפרע ממנו שהרי גבל היה כפוי טובה לדוד מת לעשרת הימים וכן כתיב משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו והיא מדה כנגד מדה.

והשל"ה כתב שיוסף הצדיק הניח אדמת הכומרים להם שלא להיות כפוי טובה ע"ן כשהעלילה עליו זליכה ששכב עמה והיא הביאה חלבון ביצה והראתה לפני הכומרים ואפילו שהם היו עובדי עבודה זרה הכירו שלא היה שכבת זרע רק בעלילה באה עליו.

והיה כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה ולקחת מראשית זכו. איתא בגמרא אמר שמואל פעם אחת הייתי מהלך ממקום

למקום ומצאני אדם אחד שלא היה בו לא מקרא ולא משנה. והיה מתלוצץ ומלעיג בדברים בא כנגדי ואמרתי לו בני מה תשיב לאביך שבשמים ליום הדין. אמר לי שיש לו תשובה ואומר להקב"ה בינה ודעה לא נתנו לי מן השמים שאקרא ואשנה. אמר שמואל אליו בני מה מלאכתך אמר לו צייד אמר לו ומי לימדך שתביא פשתן ותארגהו ותעשהו מצודות ותשליכהו לים ותעלה הדגים ותפריש הקטנים לבדם והבינונים לבדם והגדולים לבדם ומין החשוב לכדו והפתות לבדו אמר לו רבי בזה נתנו לי דעה מן השמים. אמר לו ומה להביא פשתן ולארוג מצודות ולטרוח בים נתנו לך בינה מן השמים ולדברי תורה שכתוב בה כי קרוב אליך הדבר מאד בפך ובלבבך לעשותו לא נתנו לך בינה מן השמים מיד הרים קולו ובכה ומתאנח על שלא עסק בתורה ומיום ההוא והלאה קבל על עצמו לטרוח בתורה ובמעשים טובים וזהו מה שרמזה לנו תורנו הקדושה בהבאת הביכורים כמו שכתוב והיה כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך גחלה וירשתה וישבה בה ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך וכו'. לרמוז כי צריך האדם בתחילה לעסוק בתורה שבכתב הנקראת ראשית וז"ש ולקחת מראשית. כי גם התורה תחילתה בראשית ברא, כי מספרת מה שהיה מראשית העולם ועד סופו. ואחר כך תעסוק בחורה שבעל פה שהיא המשנה הכלולה בששים מסכתות כמנין טנ"א ושמת את התורה שבכתב הנקראת ראשית בטנא היא המשנה ותפרשנה על ידה ותחבר את האוהל להיות אחד.

עוד אפשר לומר טעם להבאת הביכורים שהקב"ה רצה להשלימנו בשלימות עם הביכורים והשלימות הוא שנהיה אנשים טובים וצדיקים עם ה' אנשים טובים בשני דברים. האחד שיהיה שלם כל אחד בעצמו שלא יהיה גרגרן שמי שהוא גרגרן רעות רבות גורם עניות ושימות בלא עתו. שנית שיהיה טוב עם אנשים שלא יהיה גאותן ושלא יזלזל בכבוד הבריות. ואלו השלמות יבואו מצד הביכורים. הראשונה שאמרנו שלא יהיה גרגרן שמצות הביכורים אדם נכנס לשדהו ורואה תאנה שבכרה אשכול שבכר כורך עליו גמי ואומר זו בכורים. שתומד אותם ומתאוה להם מחמת שיש לו שנה תמימה שלא אכל ענבים או תאנה ועכשיו ראה את האשכול שביכר חומד אותו וע"י מצות בכורים. יכנע לבבו ולא יהיה זולל וסובא. וכן מצד הביכורים לא יהיה לו גאוה. ז"ש ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם הכוונה אפילו שיהיה הכהן אדם פשוט והמביא בכורים הוא שר וגדול יבא לפניו וכן ארז"ל אפילו המלך יכול הסל על כתפו מהר הבית עד העזרה ויתודה ויאמר הגדתי היום. הנה בזה יהיה שפל רוח ועניו וטוב עם אנשים.

גם ימשך מזה שיהיה טוב לשמים וצריך תיקון על העבר ועל העתיד על העבר שהמרגלים כיתשו בה' ואמרו מבלתי יכולת ה' להביא אותנו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו. והמביאים הביכורים מודים ביכולת ה' שהקב"ה הביא אותנו אל הארץ וה' נתנה לנו. ובתקון על העתיד הוא שלא יחטאו באומרו ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה שאפילו בזמן ההשפעה והטובה יזכור את ימי הרעה שעברו עליו באומרו ארמי אוֹבֵד אבִי ויגר שם במתי מעט ובזה לא יחטא. תולדות יצחק.

ובמדרש אמרו בא וראה כמה פתחון פה יש לעושי מצות יותר ממי שיש לו עסק במלכות. מי שיש לו עסק אצל מלכות פעמים נותן כמה ממון עד שמגיעין אותו אצל המלך ספק עושה שאלתו ספק אינו עושה. אבל הקב"ה אינו כן אדם יורד לתוך שדהו רואה תאנה שבכרה אשכול שבכר לוקח הסל ובא ועומד באמצע העזרה ואומר השקיפה ממעון קדשך וכו' ולא עוד אלא שהוא אומר איני זו מכאן עד שתעשה צרכי היום הזה הוא שכתוב אחריו היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות.

פירש הרב האד"א והיית רק למעלה ולא תהיה למטה כי תשמע אל מצות ה' אלהיך אשר אנכי מצוך היום לשמור ולעשות. יובן בס"ד לפרש ונקדים מה שכתב הרב תולדות יוסף ז"ל על פי' בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולקים וזה לשונו: כי כל איש ישראל אחוז באות אחד שבתורה וכן אמרו דורשי רשומות. ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה כי ששים רבוא ישראלים כנגד ששים רבוא אותיות שבתורה שהם בחינת שרשים גמורים והיותר על ששים רבוא הם ענפים מסתעפים מן השרשים וכולם הם מבחינת אותיות התורה. אמנם האותיות עיקר תנועתם הוא על פי נקודות כי אות אלף לא תוכל לומר בלי תנועת נקודות והנקודה מניעה את האות כמו נשמה המניעה את הגוף. ולכן כל אישי ישראל שהם בחינת אותיות, בתכרח יש בהם גם בחינת נקודות והנה בחינת הנקודות הם שלשה. מטה ואמצע ומעלה. והם בחינת חיריק ומלא פום שהוא השורוק וחולם. שהחיריק הוא בחינת מטה כי הוא למטה מן האות ומלא פום הוא מדרגה אמצעית כי הוא באמצע האות וחולם הוא מדרגת מעלה שהוא למעלה מן האות כדוגמת עטרה שהיא למעלה בראש המלך. ושלוש מדרגות הללו יש לישראל שהם בחינת אותיות התורה שבהיותם יורדים בגלות הן בבחינת אותיות במדרגת נקודת חיריק שהיא מדרגת מטה שכן הם במדרגה תחתונה ויורדת. אך בזמן שבית המקדש קיים היו בחינת מדרגת מלא פום שהוא מדרגת אמצע. אמנם לעתיד לבא יהיו במדרגת חולם שהוא מדרגת מעלה כדוגמת עטרת ועל זה אמר הכתוב והיית עטרת חפארת ביד ה' עטרת דייקא שהיא מדרגת מעלה. ועל ענין הנפלא הזה אמר דוד הע"ה שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים כלומר שבזמן העתיד יבא משיח וישיב ה' על ידו את שיבת ציון אז נאמר הנה עלינו במדרגת החולם ונקראו כל אישי ישראל בבחינת חולמים עכ"ל ז"ל ע"ש. ולז"א ונתנך ה' לראש וכו' וזאת אבקש ממך שתזהר בעצמך שלא תחטא ותגלה. והיית רק למעלה דייקא ר"ל במדרגת החולם שהוא מדרגה של לעתיד לבא. ואמר רק דייקא ר"ל שתמיד תהיה כן ולא תרד ואם לא יכולת להגיע כעת למדרגה זו. הנה לפחות השמר שלא תהיה למטה במדרגת החיריק שאם לא זכית כעת להגיע למדרגת החולם. השמר שלא תרד למטה לגמרי אלא לפחות תהיה ממוצע במדרגת השורוק שהוא מלא פום וכל זה ע"י כי תשמע אל מצות ה' אלהיך אשר אנכי מצוך ודוק באד"א.

הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה. פירש הר"י יהודה כהן ז"ל עפ"י מ"ש בש"ס קשים גרים לישראל כספחת ופירש רש"י ז"ל הוא כפשוטו לפי שסורם רע אכן התוספות פירש לפי שמדקדקים במצות יותר מישראל אם כן יוצא מזה דכשימצא גרים בישראל יהיה לישראל השפלה והשתא א"ש וז"א מכה הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה היינו במצות ובלימוד

התורה לפי שגרים מדקדקים יותר מישראל וכנ"ו מכת זה ואתה תרד מטה מטה שיהיה לך השפלה. וק"ל

ובאו"א פירש הרמ"ך ז"ל והובא דבריו בס' כוונת עולם דהנה אחר העליה העליונה יש ירידה אומנם כשלא יעלה למעלה עליונה אז בטוח יותר שלא יפול וזה שאמר הגר אשר בקרבך שהם אוה"ע יעלה מעלה מעלה ומרוב עלוי יפול לארץ ואתה תרד מטה מטה שכיון שאתה בשפל המדרגות תצפה לעלות וכמו שפירשו רז"ל בפסוק כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטנינו קומה עזרתה לנו. ובזה פירש הכתוב האמור בברכות וזה לשונו והיית רק למעלה. ר"ל רק, מיעוט. שלא תעלה הרבה שאז תפול וזה שאמר ולא תהיה למטה.

והיה כי תבא אל הארץ וכו' ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך וכו' כתב הרב עיר גבורים ז"ל אמרו רז"ל מראשית ולא כל ראשית שאין כל הפירות חייבין בבכורים אלא שבעת המינים בלבד. נאמר כאן ארץ ונאמר להלן ארץ היטה ושעורה וגומ' מה להלן משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל אף כאן שבת ארץ ישראל שהם שבעת המינים. וכתב הגאון בעל חובת הלבבות שהגפש השכלית המנוצחת ע"י הכוחות הגופניים בשלשה טענות.

א. מצד שבכוחות הגופניות קדמו י"ג שנה באדם לכח היצה"ט שאינו בא לאדם אלא עד אחר י"ג שנה ואז כבר הוא מורגל לילך אחר הכוחות הגופניות ואז הוא הולך אחר ההרגל שנעשה טבע שני באדם.

ב. מצד שאי אפשר לעמוד האדם בלי מאכל ומשתה, אבל בלי תורה ומצות יכול הגוף להתקיים כמה שנים.

ג. מצד שהנאת היצה"ר שהוא מיד מוחש לעין משא"כ בהנאת הנשמה שאינו מוחש לעינים שהרי היא רק לעוה"ב עין לא ראתה. ולפי שמצד טענת היצה"ר שהוא נוצח לאדם לכך באו בתורה מצות רבות שתכלית הכוונה בהם להתיש כח החומרי. כמו באיסורי מאכל כמ"ש רבינו בחיי שבאו כנגד טענות אלו. וזולתם מצינו שלשה מצות בתורה שבאו על כונה מכונת זו והם חלה ותרומה ובכורים ונקראו כולם ראשית. חלה שנא' ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה. והמעשר שנא' ראשית דגנך וכו'. בכורים שנא' ראשית כל פרי האדמה. והוא תחת היצה"ר שנקרא ראשית מצד שלשה הקדמות הנז"ל. על כן נקראו שלשה מצות אלו ראשית. לפי שגורמים להתקדים להיצה"ט על יצה"ר. כי תכלית הכונה בשלשתם לנצח כח התאווה כמו שפירש הרמב"ם ז"ל בטעמי המצות על ענין הבכורים וז"ל שטעם מצוה זו להכניע יצה"ר ולהשפילו ולמשול על התאווה הגוברת על האדם, כי ידוע שהבכורים חביבין לאדם והתאווה מתעוררת בדברים החדשים כמ"ש כבכורה בטרם קיץ אשר יראה אותה הרואה בעודה בכפו יבלענה פירוש בכפו הוא כף האילן והוא הענף. ובהפרישו לכבוד ה' הוא מושל ביצרו ומבטל רצונו מפני רצון ה' ע"כ לשון הנ"ל.

יובן שהבכורים באים לשבר תאות היצה"ר המתאווה לדברים חדשים וכמו כן המעשרות והחלה שהאדם מפריש קודם שיאכל ממנו. וע"ז בודאי היצה"ר משיב ואומר מי יאכל ומי יהנה תחילה הוץ ממך שטרחת בו ועמלת בו. נמצא שהמפריש קודם שיהנה הוא עצמו הרי הוא משבר יצרו בזה, ולכך ארז"ל בזכות שלשה דברים נברא העולם בזכות החלה והמעשרות והבכורים הנקראים ראשית.

שנא' בראשית ברא וכו' והוא מבואר שהאדם נקרא עולם קטן ולא היה יכול להתקים מצד היצה"ר המנצחו בשלשה טענות שהזכרנו. זולת מצד שלשה מצות אלו שבאו לשבר כח התאוה ולהשיב ליצה"ר על ג' טענות אלו. והוא ע"ד משרוז"ל בזכות ג' ראשון זכו ישראל לשלשה ראשון. אחד להכרית קודם זרעו של עשו שנא' ויצא הראשון אדמוני. שנית לבנין בית הבחירה שנא' מרום מראשון מקום מקדשנו. שלישית שמו של משיח שנא' ראשון לציון הנה הנם וכתוב לפני שמש ינון שמו. וידוע שהיצה"ר אעפ"י שיש לו קדימה במעלה בשלשה טענות אלו מכל מקום אין לו אחרית שנא' ואחריתה מרה כלענה ואין לו אחרית טובה. והתכלית היא האחרית ר"ל שטוב ללכת בדרך התורה ומע"ט שיש להם אחרית וראשית ולהדבק בה' שיש לו ראשית ואחרית במקום שילך בעצת היצה"ר שיש לו ראשית ואין לו אחרית. וכבר ידעת ששלשה דברים נקראים ראשית אחד הקב"ה שנא' אני ראשון ואני אחרון. שנית התורה והמ"ט שנא' ראשית חכמה יראת ה' הרי ראשית. ואחרית שנא' סוף דבר הכל בשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור. שלישית ישראל נקראו ראשית שנא' קודש ישראל לה' ראשית תבואתו. ואחרית שנא' כי אחרית לאיש שלום. ואין שלום אלא ישראל שנא' טובי שובי השולמית. וכתוב עד אבא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם וכו'. הנה טוב אחרית דבר מבראשיתו רמז לשלשה אלו הנקראים טוב הקב"ה נקרא טוב שנא' טוב ה' לכל. תורה נקראת טוב שנא' כי לקח טוב. ישראל שנא' הטיבה ה' לטובים. ושלשה אלו יש להם ראשית ואחרית וז"ש טוב אחרית דבר מראשיתו. ומצד היצה"ר הטוען שהוא קודם ליצה"ט י"ג שנה, הרי התורה קדמה לו: כמ"ש שבעודו במעי אמו מלמדים אותו כל התורה כולה וכן הדבקות בשם ה' ית' קדמו שהרי הנשמה נגזרה מתחת כסא הכבוד ומעודה הייתה טהורה ומקום קודש היא באה. וכן מחשבתם של ישראל קדמה לבריאת העולם. שנית מה שטוען שאין הגוף יכול להתקיים זולת המאכל והמשתה אבל הוא יכול להתקיים בלא תורה ומצות והנה שקר דבר. שהרי בתורה כתוב ולכל בשרו מרפא. וכתוב אל ילזו מעיניך וכן מעיניך הדביקות בשם ית' כמו שפירש הרמב"ם ז"ל שכל הפגעים הבאים על האדם הוא בזמן שה' סר מעליו. אבל בזמן שהקב"ה אתו לא יפגעו כלל מהרעות. שנא' אל תירא כי אתך אני. הרי יובן שיותר הוא צריך לדביקות השי"ת ולתורתו ולקיום הנפש והגוף כמו שהוא צריך למאכל ומשתה והרי שמצינו שמשע עמד בהר מ' יום ומ' לילה בלא אכילה ושתייה והוא לפי שהוא דבוק בה' ובתורתו. ג. מה שטוען היצה"ר שתועלת הנפש אינו מוחש לעין כי עין לא ראתה והרי הוא מוחש לעין מצד התורה והמעש"ט ומשמרת אותו מן הפגעים ומה שתועלת העולם הבא אינו מוחש לעין. הנה הקב"ה נאמן לשלם שכר כי הוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים וכבר הרב האריך בפ' בראשית בענין זה. הרי ג' ראשית והם התכלית שהוא האחרית ובזכות ג' ראשית אלו זכו ישראל לג' ראשון. א' להכרית זרעו של עשו שהוא ס"מ. ב' לשמו של משיח כי בזמן שהוא יתבטל היצה"ר. ג' לבנין בית הבחירה הוא השכר הרוחני לעולם הבא הנקרא ראשון. וז"ש והיה כי תבא אל הארץ היינו לארץ החיים. אשר ה' אלהיך נותן לך בחלה כד"א להנחיל אוהבי יש. ולקחת מראשית. היינו תקח עמך זכות התורה הנקראת ראשית כל פרי האדמה כד"א פרי צדיק עץ חיים היא ואין עץ חיים אלא התורה שנא' עץ חיים היא וכו' אשר

תביא מארצך היינו מתורתך כמו שנא' ומארצו יצאו ומתרגמינן ומאורייתיה יצאו כי התורה והשגת החכמה תלוי בארץ ישראל שאוירה מחכים ונ"ש אשר תביא מארצך היינו פרי התורה התלוי בארץ ישראל. ודו"ק.

ובאו"א פירש האר"א ז"ל כו' הפ' והיה כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה. ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך וכו' יובן בס"ד לרמוז כי ידוע שהתורה נקראת ארץ. וכמ"ש רז"ל ע"פ ואת הארץ כי נעמה. גם קרא כתיב ארוכה מארץ מדה וכו' וז"ש והיה כי תבא אל הארץ היא התורה אשר ה' נותן לך נחלה שהיא כמו הנחלה שאין אחריה הפסק. כן התורה היא קרויה לישראל ולא תפסק מהם ח"ו. אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה וירשתה, שתזכה אתה בעצמך לקרות אותה בתורת ירושה שלא תפסק ממך ומזרעך ע"ס כל הדורות. גם וישבת בה. ר"ל תתיישב בה בדקדוקיה ובטעמיה ולא תהיה נוהג בה מצות אנשים מלומדה שלא תלמד משפה ולחוץ, כ"א בישוב הדעת כדי שתתקיים אצלך. ולקחת מראשית כל פרי האדמה הוא הדבור שנקראת ראשית פרי הגוף כי הילד בצאתו מרחם אמו תחלת הכל יעשה תנועת הדבור שיצחק וכמ"ש המפרשים ז"ל וזהו ולקחת מראשית כל פרי האדמה הוא הדבור. ושמתא בטנא ר"ת טעמים נקודות אותיות ר"ל כח הדבור ותנועתו תשים אותה בין בטעמים של התורה בין בנקודות התורה בין באותיות התורה שהכל תוציא אותם מפיו בדבור שלך ולא תבלע מהם בלבבך אלא הכל יהיו יוצאים מפורשים וברורים מפיו. גם אצרך והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו הם בתי כנסיות ובתי מדרשות כי הלימוד צריך שיהיה במקום קדוש ואז יפעול על האדם יותר וגם אצלו ית' יהיה רצון יותר. קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך ורה כתב הרב עת רצון ז"ל ששמע מגאון אחד שהיה דורש על פסוק שאמר שלמה הע"ה איש תהפוכות ישלח מדון ונרגן מפריד אלוף ואמר שנרגן הוא נחש הקדמוני אשר הסית לאדם הראשון לאכול מעץ הדעת. וכונתו היתה להפריד א' מן אדם וישאר דם וכן א' מן אמת ונשאר מת וכן א' מן ארץ ונשאר צר וכן א' מן אדנות ונשאר דין עד כאן שמע הרב ז"ל והוסיף עוד הרב שלשה על ארבעה הנו"ל דהיינו א' מן ראש ונשאר רש מן המצוה אשר ציווהו ה' כפירוש רש"י ז"ל על פסוק מי הגיד לך כי ערום אתה. מצוה אחת היה לך ונתערטלית ממנה. וכן נחסר מן עדן מספר א' ונשאר עגן היינו נגע. ולכן נתגרש מגן עדן וכן נחסר בעונו מספר א' מן ע"ץ ונשאר קט"ן והוא מ"ש חז"ל שמתחלה היתה קומתו מן הקצה אל הקצה ואח"כ הקטין הקב"ה את קומתו. נמצא סך הכל שבעה הסרונות המה. ובזה פירש הרב הנז' על כו' חז"ל שאמרו שאבותינו שעמדו על הר סיני נפשותם זוהמתם יען כי בספירת שבעה שבועות קודם קרבתם אל הר סיני נטהרו נפשותם מזהמת נחש והם שבעה דברים אלו ואח"כ במתן תורה נתקנו ונהפכו כולם לטובה.

א' מדם נעכר ונעשה חלב כאמור דבש וחלב תחת לשונך.
ב' מן מת זכו שנהפך לחיים כאמור כי היא חייך ואורך ימין וכן אמרו אל תקרי חרות אלא חירות ממלאך המות.

ג' וצר נהפך לשמחה כאמור פקודי ה' ישרים משמחי לב.
ד' מדין נהפכו לרחמים כי התורה נקראת רחמים כאז"ל בכל מקום רחמנא אמר. ה' ומרש נהפכו להיות נקראים ראש וראשון ע"י התורה שנקראת ראשית וכן אמרו שסיום התורה במלתא ישראל ותחלתה מילת בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית.

ו' ומנגע אשר נתחייב שקיבל לשון הרע, או במתן תורה גתרפאו וכן ארמו"ל תיקון ללשון הרע הוא לעסוק בתורה שנא' ותורת חסד על לשונה.

ז' ומה שהיה מתחילה עץ כאמור כי כימ"ה העץ ימי עמי וכתוב כי האדם עץ השדה, ואחר החטא נתקטן קומתו כנו"ל. או במתן תורה שנקראת עץ חיים היא בתיקן הפגם הזה.

ולפי זה רמז הרב כו' הפ' הקטן יהיה לאלף ר"ל כי ידוע מהכמי האמת שחטא אדה"ר יתקן על ידי דוד משיחנו בבי"א וכן רמזו אדם ר"ת אדם דוד משיח. נמצא זו שאמר הקטן יהיה לאלף כלומר מספר אלף שהוא אחד ואמר כאן כאשר יתקן על ידי דוד משיחנו הנקרא קטן האלף דהיינו פגם נחש הקדמוני כנו"ל אזי והצעיר יהיה לגוי עצום בבי"א.

אשר בזה פירש האדר"א ז"ל כונת הפ' בניך מרחוק יבואו ובנותיך על צד תאמנה אשר ידוע מ"ש המפרשים ז"ל ע"פ מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק והוא כי אותיות מנצפ"ך הוצמח לגאולה שכל אות ואות גרמו בה גאולה והיינו שמאות ד' הוצמח גאולה לאברהם שאמר לו לך לך. מאות מם הוצמח גאולה ליצחק דכתיב כי עצמת ממנו מאד. מאות נון הוצמח גאולה ליעקב אע"ה דכתיב הצילנו נא. מאות פה' הוצמח גאולה לישראל ביציאת מצרים דכתיב פקוד פקדתי. מאות הצדי יצמח לנו ולכל ישראל היא הגאולה העתידה להיות במהרה בימינו אכי"ר. והנה כבר הכל נתקיימו ורק אנחנו מצפים על הגאולה העתידה שתהיה מאות הצדי. ולז"א מכנף הארץ זמירות שמענו ר"ל שמאותיות מכנף כבר זמירות שמענו שצמח מהם גאולה מכבר. ואומנם צבי לצדיק שאנחנו מיחלים ומצפים שתצמחו ממנו הגאולה לעתידה להיות במהרה בימינו אכי"ר. עכ"ד ולה"ה.

ובזה יובן בניך מרחוק יבואו לעתיד ואז ובנותיך על צד רמז הצדי תאמנה שממנו תצמח הגאולה. ובזה יובן כו' הפ' על צד תנשאו ועל ברכים תשעשעו. ר"ל על צד רמז לאות הצדי שתצמח ממנו הגאולה תנשאו. ואז על ברכים רמז לתיקון פגם הירך שיהיה נתקן לעתיד בשלימות תשעשעו. יה"ר שיראו עינינו וישמח לבנו בביאת הגואל בבי"א. וזהו שרמזו ושלשה מנים היתרים והרמים הם שלשה כתות צדיקים ובינונים ורשעים שמהם מכניס כהן גדול. ומלבד שהם נכתשים בשפלות כל השנה שכך מדתן. עוד מחזירן למכתשת בערב יוה"ך שהיה כהן גדול מוכיח לעם ה' כדי לקיים בהם מצות דקה מן הדקה שם רמז לעונה והכנעה יתירה.

והיה כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך גותן לך נחלה. כתב הרב זרע ברוך דהוה ליה לומר בקיצור והיה כי תבא אל הארץ ולקחת מראשית. גם מה טעם מצות בכורים. וכי ה' צריך לאכול מפריה ח"ו ולמה הוצרך המביא בכורים לטרוח ולישא בכורים מעט פירות ממרחק והלא שוקי ירושלים מלאים פירות ויכול להביא משם מנתה לה' והענין הוא דכל מצות הבאת בכורים הוא לשבח ולהודאה לה' על שנתן לנו א"י במתנה ואפילו שהבטיח ה' לאבותינו אברהם יצחק ויעקב ליתן א"י לזרעם אם כן היה מגיע לבני עשו גם כן חלק בא"י כי גם הם מזרעם. אכן עשו ובניו סילקו עצמם מא"י לגמרי עבור כי הם לא רצו לשלם שטר חוב שהיה על אברהם כי גר יהיה זרעך לכן לקח עשו את נשיו ובניו וכל רכושו ונסע מארץ

ישראל והלך לו להר שעיר. ורק ישראל פרעו החוב כי היו בגלות מצרים וסבלו צרות ועבדות. והדין הוא כי הפורע שטר אביו הוא נוטל ירושת אביו. וז"ש והיה כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה דווקא ולא לבני עשו ולקחת מראשית כל פרי האדמה ליתן שבח והודאה לה' ובאת אל הכהן וכו' ואמרת אליו הגדתי היום בהבאת הבכורים האלה לה' כי באתי אל הארץ אשר נשבע לאבותינו לתת לנו דווקא. ולמה מגיעה א"י לנו לבד. לזה אמר ארמי אובד אבי תחילה סבל יעקב אבינו צרות מלבן הארמי ואחר כך וירד מצרימה ויענונו לכן כיון שאנחנו פרענו החוב של גזירת כי גר יהיה זרעך לכן אחר כך ויוציאונו ה' ממצרים ויביאונו אל המקום הזה ויתן לנו ולא להם לכן ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה' אלהי להודות לך.

או יובן בס"ד ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך. אחז"ל שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם מה ביאתך לעולם בלא חטא אף יציאתך מן העולם בלא חטא. ובילקוט מוסיף זה שאמר הכתוב עת ללדת ועת למות הוכרחו חכמינו ז"ל להוציא המקרא מדי פשוטו כי הוקשה להם מה שאמר שני פעמים ברוך והוה ליה לומר ברוך אתה בבואך ובצאתך. ועוד בהיפך היה לו לומר ברוך אתה בצאתך וברוך אתה בבואך כי כן הסדר בתחילה יוצא אדם מביתו לשוק ואחר כך הוא בא. לזה אמר דקאי על ביאתו לעוה"ז שמתחילה היא הביאה ואחר כך היציאה כמ"ש עת ללדת ועת למות לכן הקדים הביאה ליציאה. וגם אמר שני פעמים ברוך כלומר כמו שאתה ברוך בבואך לעוה"ז כך תהיה ברוך אתה בצאתך מעוה"ז. תנה לי כמו שנתתה לך טהורה ונקייה מעבירות. עוד הקשו רז"ל איך אמר ברוך על ביאת האדם לעוה"ז והלא נמנו וגמרו נוח לו שלא נברא לזה אמר ברוך אתה בבואך לעוה"ז אימתי אם הוא ברוך אתה בצאתך מעוה"ז.

פרשת נצבים

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל. ידוע מ"ש בזה"ק ע"פ ויהי היום ויבא שמה דא יומא דר"ה יומא דדינא איהו לכל באי עולם גדולים וקטנים עשירים ועניים וז"ש אתם נצבים היום היום הידוע שהוא ר"ה כולכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם דהם הראשים הממונים על כל שבט ושבט זקניכם דהיינו הסנהדרין ושוטריכם הם המושלים וכולם הם כינוי לאנשים עשירים. כל איש ישראל שהם הנידונים מחוטב עציך החוטבים עצים עד שואב מימך שהם עניים לעוברך כולם עוברים לפניו כבני מרון. ולכן קודם שיבא יום הדין הגדול והנורא ישוב אל ה' וירחמהו והוא מלך מותל וסולח וכתב הרב סעדיה גאן ז"ל מה שצוה הקב"ה לתקוע בשופר ביום ר"ה יש בזה עשרה ענינים:

א. מפני שהינם תחילת הבריאה שבו ברא הקב"ה העולם ומלך עליו וכן עושין המלכים תחילת מלכותם שתוקעים לפניהם בחצוצרות להודיע ולהשמיע בכל מקום תחילת מלכותם. וכן אנחנו ממליכים עלינו את הבורא ית"ש ביום זה וכן אמר דוד בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'.

ב. כי יום ראשון ראש השנה הוא ראשון לעשרת ימי תשובה ותוקעין בו שופר להכריזו עלינו כמי שמזהיר ואומר כל הרוצה לשוב ישוב. ואם לאו יקרא תגר על עצמו. וכן עושים המלכים שמזהירין את העולם תחילה בגזירותיהם וכל העובר אחר ההזהרה אין שומעין לו טענה

ג. להזכירנו מעמד הר סיני שנאמר בו וקול שופר חזק מאד ונקבל על עצמנו מה שקבלו אבותינו נעשה ונשמע.

ד. להזכירנו דברי הנביאים שנמשלו כתקיעת שופר שנא' ושמע השומע את קול השופר ולא נזהר ותבא חרב ותקחהו דמו בראשו יהיה. והוא נזהר את נפשו מילט.

ה. להזכירנו חורבן בית המקדש וקול תרועת מלחמות האויבים שנא' כי קול שופר שמעתי תרועת מלחמה. וכשאנחנו שומעים קול השופר נבקש מאת ה' על בנין בית המקדש.

ו. להזכירנו עקידת יצחק שמסר נפשו לשמים. וכן אנחנו נמסור נפשנו על קדושת שמו ויעלה זכרוננו לטובה.

ז. כשנשמע תקיעת שופר נירא ונחרד ונשבר עצמנו לפני הבורא. כי כך טבע השופר שהוא מרעיד ומחריד כמו שנא' בעמוס אם יתקע שופר בעיר ואם לא יחרדו.

ח. להזכיר יום הדין הגדול והנורא שנא' קרוב יום ה' הגדול יום שופר ותרועה. ט. להזכירנו קבוץ גדתי ישראל ולהתאוות אליו שנא' והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור.

יוד. להזכירנו תחית המתים ולהאמין בה שנא' כל יושבי תבל ושוכני ארץ כנעוא נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו.

והנה אנחנו אומרים בסליחות כדלים וכרשים דפקנו דלתיך. דלתיך דפקנו רחום וחנון אל תשיבנו ריקם מלפניך. כונת הנוסח הזה הוא כעני הדופק על הדלת לבקש בתחינה על התיכת לחם כך אנחנו דופקים דלתיך על הפרנסה ועל המחיה. אבל האמת העיקר הוא שנשאל מאת האל ית' שימחול לנו על כל עונותינו. אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם פירש ה' כלי יקר דקשה למה התוכחות שבפרשת בחקתי הם בלשון רבים ותוכחות בפרשת כי תבא בלשון יחיד. גם הקללות שבפרשת בחוקותי הם מ"ט והקללות שבפרשת כי תבא צ"ח ותירץ לפי שאלו נאמרו קודם קבלת הערבות. ואז היה העולם נידון אחר הרוב ולא נעגש אחד בשביל הבירה. אבל כאן בערבות מואב אחר שישראל קבלו עליהם את הערבות נעשו כל ישראל ערבין זה לזה כאיש אחד וכמ"ש וכשלו איש באחיו בעון אחיו. כל אחד יסבול עונו ועון חברו, לכן באו הקללות במספר צ"ח מספר כפול כנגד עונו ועון חברו ע"ש.

ובזה פירש ה' אגודת אונב ז"ל טענת אברהם אבינו ע"ה חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע כי אז קודם מתן תורה שלא היה עדיין דין ערבות ואין לצדיקים חלק בעונות רשעים ורק רשעים ימותו ויאבדו. ומטעם זה כתיב חטאנו רשענו בלשון רבים וביום הכפורים אנחנו מתוודים ואומרים על חטאים שאנחנו חיבים עליהם ד' מיתות בית דין והענין הוא אפילו שהאדם יודע שלא עשה זאת בכל השנה ואיך ידבר שקר לפני ה' מכל מקום צריך להתוודות

כך. משום דכל ישראל ערבים זה בזה וכאדם אחד נחשבו. וכל אחד מישראל הוא אבר אחת. לכן המתפלל בביתו אפילו ביחיד אומר הויהי אשמנו בגדנו בלשון רבים. כי כל מה שחטא חברו נחשב כאלו הוא בעצמו חטא וצריך כל אחד ואחד לבקש בלשון רבים טלח לנו אבינו כי חטאנו וכיוצא. והנה לכאורה קשה למה הוצרך שיהיו ערבים זה בזה והלא יוכל ה' לפרוע מכל אחד בפני עצמו ולכאורה ענין הערבות אינו מן היושר כי מדוע יענשו רבים בשביל היחיד שהוא רחוק מהם ואינם מכירים אותו ומהראוי שאיש בחטאו ימות. אבל דע באמת ה' עשה זאת טובה לישראל הכללות כי מדרך העולם כאשר אחד היה ערב בעד חברו שיקנה לו סחורה בהקפה וחברו הרויח בהסחורה אז הוא נותן שבח ונותן ריוח להערב איזה מתנה. לפי שעל ידי הערבות שלו בא לו הסחורה והרויח בה. לכן כאשר רצה ה' לזכות את הכלל כולו בשכר כל המצות שאי אפשר להם לקימה, והנה יש מצות הנוהגות בכהנים או בלויים או במלך וכדומה ומאין יזכו כל האנשים וזולתם במצות אלו, לכן החכים ה' להטיל ערבות מכל המצות על כל אחד מישראל שיהיה ערב גם בעד המצות אלו השייכים לכהן ולוי וכדומה. ועי' כשהכהן והלוי עושים המצות יש לכל ישראל חלק בזה מדין ערבות.

וזוהו שאמר ושמרתם את כל דברי הברית הזאת סמיכות ושמרתם את כל דברי הברית הזאת למען תשכילו אתם נצבים. היינו כל התרי"ג מצות שנכרת עליהם ברית גם ברית גימ' תרי"ג עם הכולל. למען תשכילו את כל אשר תעשון ואם תאמר איך לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם כל איש ישראל, אפילו שאתם מדרגות שונות זו מזו ראשים זקנים וכו' מכל מקום כולכם ביחד אתם חשובים כאיש אחד וכמו שיש באדם ראש שהוא האבר החשוב מאד ושאר איברים זה למעלה מזה בתשיבות והם בין כולם הם גוף אחד. כן אתם ראשיכם שבטיכם זקניכם כולכם כאיש אחד נחשבים. אם כן בין כולכם יתקיים בנקל כל התרי"ג מצות.

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם נ"ל בס"ד. ארז"ל מאן מלכים רבנן דכתיב בי מלכים ימלוכו. גם נצב לשון מלכות כמו אין באדום נצב מלך. וכמ"ש רבינו מוהר"ם אלשיך על פסוק קמה אלומתי וגם ניצבה. והטעם שהחכמים נקראו מלכים מפני שגזרתם היא כגזרת מלך וחייבים הכל לקבל כמ"ש לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וכמו העובר על דבר מלך חייב מיתה כך העובר על דברי חכמים חייב מיתה בידי שמים. ולא עוד אלא שגם בשמים ממעל יש להם דין מלך כי הקב"ה מקיים גזירתם כי הקב"ה גוזר והצדיקים מבטלים כמ"ש כי דיבר צור ישראל צדיק מושל יראת אלהים.

וז"ש אתם נצבים היום כולכם. נצבים ר"ל מלכים כלכם כי כולכם חכמים וצדיקים שיש להם כח מלך. גם אמר כלכם אותיות כמלך ולא דווקא בארץ אלא לפני ה' אלהיכם בשמים מעל. גם ידוע כי ששה סדרים יש בתורה שמתחילין באות א' בכל חומש יש אחד ובחומש דברים יש שנים ואחרון הוא סדר זה של אתם נצבים והם כנגד ששה אלפים שנה דהוי עלמא. ובאלף הששי ימלכו ישראל ולכן באלף של פרשה זו אמר אתם נצבים היום כולכם נצבים ר"ל מלכים ולכן חלם יוסף הצדיק ע"ה והנה קמה אלומתי וגם ניצבה. קמה אלומתי זה אלף הששי שהוא כנגד היסוד וגם ניצבה במלכות ישראל.

ו"ש המדרש אתם נצבים היום זה שאמר הכתוב הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים יעמוד שכל זה יהיה באלף הששי שבו תהיה הגאולה להיות בב"א. ובמה שאמר דשיעור השופר שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן יובן בס"ד שיראה לכאן ולכאן הכונה שגם בדרכי התשובה יאחו האדם מדת הממוצע ויעשה מה שיוכל לסבול.

כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. יובן בס"ד עפ"י מ"ש מוהרי"ו ז"ל ע"פ שמעו דבר ה'. אין דבר אלא שמירת שבת שנא' ממצוא חפצך ודבר דבר אמר הקב"ה לישראל אפילו אם עברתם על עשרת הדברות שמרו שבת ואסלת לכם. עוד אמרו"ל אמרה שבת לפני הקב"ה רבש"ע לכל הימים נתת בן זוג ולי לא נתת אמר לה ישראל יהיו בן זוגך ע"כ. נמצא יש קורבה גדולה לישראל עם השבת. אבל ודאי אין קורבה זו נוהגת ביניהם אלא אם כן יהיו ישראל שומרים שבת כהלכתה במחשבה ובדבור ומעשה. ואעפ"י שאמרו דבור אסור הרהור מותר, אין קדושתו של שבת שלימה אלא אם כן יזהר גם בהרהור. וז"ש כי קרוב אליך הדבר מאד זה השבת המכונה בשם דבר ויהיה בן זוגך וקרוב לך. הוא כאשר תזהר בפיך ובלבבך לעשותו שתזהר גם בהרהור הלב או תהיה לו קרוב ובן זוג לשבת.

או יובן בס"ד כי קרוב אליך הדבר מאד. איתא באותיות דרבי עקיבא אין דבר אלא לשון מצוה שנא' כי דבר ה' בזה. וידוע שיש רמ"ח עשה ושס"ה לא תעשה והם מכוונים כנגד רמ"ח איברים של אדם ושס"ה גדין שכל אבר אחוז במצוה אחת ודבוק בה. אך מקשים והלא אי אפשר לאדם לקיים כל תרי"ג מצות ונמצא חסר באיבריו, ומתרצים דגשלים בתרי"ג מצות ע"י הדבור שיקרא בהם ונחשב לו כאלו קיים המצוה וגם במחשבה שמחשב אימתי תבא לידי מצוה פ' ואקיימנה. וז"ש כי קרוב אליך הדבר הם תרי"ג מצות דתיבת דבר היא מכונה למצוה ואעפ"י שאי אפשר לך לקיים כל התרי"ג מצוות מכל מקום יש לך תקנה שתקרא בענין המצוה ייחשב לך כאלו קיימת אותה. והיינו בפיך בדבור שבפיך ובלבבך דהיינו המחשבה שתחשוב אימתי יבא לידי מצוה פ' ואקיימנה. ועי"ז לעשותו נחשב לך כאלו עשית אותה המצוה בפועל ונמצא קיימת כל התרי"ג מצות.

או יובן בס"ד דאיתא באותיות רבי עקיבא אין דבר אלא רפואה שנא' ישלח דברו וירפאם. וידוע דהתשובה היא רפואה לעולם שנא' ארפא משובתם ועיקר התשובה שתורפא את האדם. היא אשר תהיה בפה ובלב יחדיו וז"ש כי קרוב אליך הדבר הוא רפואת התשובה ע"י שבפיך ובלבבך לעשותו.

כתב הרב אדרת אליהו ז"ל ע"פ ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולות ים כל הטאתם תחן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם. יובן בס"ד דאיתא במד"ר יש שהוא הולך אצל זיווגו ויש שזיווגו בא אליו. הולך אצל זיווגו ראיה מיעקב אבינו ויש שזיווגו בא אליו זה יצחק. גם ידוע שהקב"ה אמר לישראל שובו אלי ואשובה אליכם. וישראל אומרים השיבנו ה' אליך ונשובה והכוונה בזה שהקב"ה חפץ שישראל הם יתעוררו לעשות תשובה ואז הוא ישוב אליהם. וישראל רוצים שהקב"ה הוא יתעורר תחילה ויטהרם מטומאתם. וידוע עוד ישראל והקב"ה יש להם דין אשה עם בעלת. אם כן השתא זהו הויכוח של הקב"ה עם ישראל כי הקב"ה תפש השטה כיצחק אבינו שזיווגו בא אליו הכא

שישראל צריכים להתעורר בתשובה בתחילה ולכן אמר שובו אלי ואשובה אליכם. אמנם ישראל תפשו השיטה כיעקב אבינו שהוא הלך אצל זיווגו כמארז"ל מי מחזר על האבדה בעל האבדה שהאיש מחזר על בת זוגו וכן כאן שצריך הקב"ה שהוא הבעל יחזר על אבידתו שהוא כביכול ישיבנו בתשובה שלימה ויעורר אותנו. ובוזה יובן כוונת הפסוקים ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתם ר"ל שהקב"ה הוא ישוב בתחילה לעורר אתנו על התשובה ולטהרנו מעונותינו כדרך בעל האבדה שהוא מחזר על אבידתו. וישראל אומרים השיבנו ה' אליך ונשובה ותתפוש כשטת יעקב אבינו ע"ה שהוא הלך אצל בת זוגו. וזהו שאמר תתן אמת ליעקב. ובוזה יובן גם כן כוונת הפסוק בשוב ה' את שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל בשוב ה' דייקא ואז יגל יעקב שהאמת אתו שבעל האבדה מחזר על אבדתו בעגלה וכו"ק.

הנה כבר ידוע ומפורסם שלא זכינו לקבלת התורה אלא ע"י אהבת שלום באחדות גדולה ובלב אחד כמ"ש רז"ל על פסוק ויחן שם ישראל. אמר הקב"ה הגיע השעה לתת תורה לבני. ועוד במכילתא בכל מקום שהוא אומר ויחנו ויסעו חונים במחלוקות ונוסעים במחלוקות אבל כאן השוו לב אחד בשלום ובמישור. ואיתא במדרש למדנו בשעה שעמדו ישראל על הר סיני השוו כולם בלב אחד לקבל עליהם מלכות שמים בשמחה ובשלום שנא' ויענו כל העם יחדיו. הנה מבואר שלא זכינו לקבלת התורה כי אם להיותנו באחדות גדולה ובלב אחד. ואיתא במדרש בשעה שאמר הקב"ה למשה עשה אותם לי דגלים לשמי. מיד עמד משה להיות כצר רוחו. אמר מעכשיו תחיל המחלוקת להיות בין השבטים אם מתחיל ליהודה שישרה במזרח אומר אני רוצה בדרום. אמר לו הקב"ה אין צריכין לך בדבר הזה מעצמן מכירים צואת אביהם כשם שהקיפו מטתו כך יקיפו המשכן. נמצא דאף שהיו באחדות על ידי ציווי הדגלים שיש בו דבר קפידא לכל השבטים והיה מקום לפרוד הלבבות. אם לא ע"י צואת אביהם עד שנעשה הענין באהבה ואחוה ועל פי זה רמז הרב חזן ז"ל בס' מערכי לב פסוק יחנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו דבעת מתן תורה חנו בני ישראל כאילו היה איש על מחנהו והיו כולם בלב אחד כאיש אחד. ולפי דהיה מקום לומר דסוף סוף דיתבטל אחדות זה ע"י הדגלים וז"א ואיש על דגלו דגם מעשה הדגלים היה באחדות כאיש אחד. אחד הטעמים באהבת האחדות והרחקת שנאת חנם הוא דאיכא כמה מצוות שאי אפשר לקיימם כל אדם כגון מצוות כהנים וחליצה וע"י האחדות נחשבים כגוף אחד וכל אחד מקיים עם חבריו כל המצוות וכמו שתירץ זה הרב קרית ספר וזה הטעם משה רבינו ע"ה כשבא לחרות ברית בערבות מואב חש פן יאמרו דהו"ל תנאי שאי אפשר לקיימו ועל כן פתח דבריו ואמר אתם נצבים היום כולכם ראשיכם וכו' כל איש ישראל דכולם בכללם יחשבו כאיש אחד. וז"א כל איש ישראל. או יפורש עפ"י מ"ש ע"פ רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלוהים סלה. אלו אומות העולם שאומרים אומה ששמעה בסיני אנכי ולא יהיה לך ולבסוף מ' יום עשו העגל כלום יש להם תקנה ע"כ. וי"ל דמה שצריך לכנותם בשם רבים לאומות העולם. אלא על פי מה שאמרו גוי אחד שאל לרבי יהושע בן קרחה כתיב בתורתכם אחרי רבים להטות וכו'. אמר לו בעשו כתיב ששה נפשות ואמר את כל נפשות ביתו. וביעקב כתיב ג"כ נפש קרא אותם נפש אחת. עשו שעובד אלהות

הרבה כתיב ביה נפשות יעקב עובד אלוה אחד כתיב ביה נפש אחת. ובוה יובן כוונת הפסוק אתם נצבים היום כולכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל טפכם נשיכם לעברך בברית ה' אלהיך וכו' למען הקים אותך וכו' הנה י"ל דלמה פתח בלשון רבים אתם נצבים ראשיכם שבטיכם וסיים בלשון יחיד כל איש ישראל. אתם יש להבין בפירוש השם עפ"י מדרש אגדה למה נסמכה פרשת אתם נצבים לפרשת קללות. לפי כששמעו ישראל ק' קללות חסר ב' חוץ ממ"ט שבתורת כהנים הוריקו פניהם התחיל משה לפיסם אתם נצבים היום הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כליה והרי אתם קיימים. ועדיין בלתי מובן הפיוס הזה. כי שמא קודם שהתרו בהם בכל אלות האלה עדיין לא היו ראויים לעונש. משא"כ אחרי שומעם הקללות. אעפ"כ לא ישימו לבם להם אין זה מעלה ארוכה מה שלא נענשו קודם לכן. ויראה לומר שמשה ע"ה נתן להם עצה איך ינצלו לבל יחולו עליהם האלות האלה. כי באמת באם ח"ו היו חלין מיד כשאין עושים רצונו של מקום ב"ה היה קשה מאוד להתקיים מפניהם. ע"כ ניהם אותם מרע"ה ומצא להם רפואות תעלה ומזור תגופה למחסה ולמסתור בפני הקללות האלה והוא כי עיקר התריס בפני הפורענות הוא האהבה והאחדות וכאשר יש בישראל אהבה ואחדות וריעות בין זה לזה אין מקום לשום פורענות לחול עליהם כמ"ה חבור עצבים אפרים הנח לו שבאורו שאפי' אם ח"ו הם עע"ז ויש ביניהם התחברות בלי פירוד לבבות. הם שוקטים וגחים ואין שטן ופגע רע. ומתמקים עי"ז כל הקללות והיסורין וזהו אמרו אתם נצבים היום כולכם. ר"ל אע"פ ששמעתם כל האלות הברית הכתובות למעלה אפעפ"כ תהיו נצבים ותהיה לכם תקומה ע"י שראשיכם ושופטיכם וזקניכם ושוטריכם כל איש ישראל. שיהיו כולם בלב אחד ובאהבה הראשים והזקנים וכל ישראל כאיש אחד. וזהו כל פירוש כולם יהיו איש ישראל היינו כאיש אחד. וזהו אומרו לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתנו שע"י ההתחברות תוכל לעבור בין כל האלות ולא יגיעו עליך כלל ולא יזיקו לך למען הקים אותך היום לו לעם. פירוש שע"י כן תהיה לך תקומה שתנצל מכל מיני פורעניות ואחרי כן אמר ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית פירוש שלא לדורו של משה לבד שהיו גדולי הערך הובטח דבר זה להנצל מכל רע על ידי ההתחברות כי אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה שאפי' כל הדורות הבאים הובטח להם לדבר זה לעבור בכל אלות הברית ושלא ירעו להם. ע"י האחדות וההתחברות שיהיה ביניהם וק"ל. מאור ושמש.

ובא וראה כמה גדולה מעלת השלום שלא נגאלו ישראל ממצרים אלא בזכות השלום כמ"ש לך ואספת את זקני ישראל וכו' כי בזמן שזקני העם באסיפה ואגודה אחת זו היא להשיב לב כל העם יחדיו להיותם לאחדים ובגאולת אחשורוש כתיב לך כנוס את כל היהודים ומטעם זה נקראו ישראל שולמית שנא' שובי שובי השולמית להיות אחוזים במדת השלום. ואמרו"ל אתם קרוים אדם ולא אומות העולם. ר"ל דהול"ל אתם ולא אוה"ע ולמה נקט לשון קרוין אלא יש לומר כי כבר ידוע שם אדם יורה על האחדות אומה זו והשלום שיש ביניהם יותר משאר אומות שחלק לבם. לפי שיש ד' שמות לכל אדם. ואלו הן גבר איש אנוש אדם. ובשלתם מצינו לפעמים בלשון רבים ופעמים בלשון יחיד כמו איש כתוב את אישים פועלי און. גבר לכו נא הגברים. אנוש אנשים. זולת שם אדם לא מצינו

אדמים לשון רבים והטעם שהוא יורה על אחדות הפשוט. והוא סוד אומרו ועל הכסא דמות כמראה אדם. לכן ישראל קרויין אדם דיקא המורה על האחדות והשלום שהאומה בכללה כאיש אחד החשב. אבל בעשו כתיב נפשות ביתו.

ובמדרש אמר וז"ל בן זומא אומר מצינו פסוק בתורה כולל יותר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ושמעון בן גנס אומר מצינו פסוק כלול יותר ואהבת לרעך כמוך. שמעון בן פזי אומר מצינו פסוק כולל יותר את הכבש אחד תעשה בבקר עמד ר"פ על רגליו ואמר הלכה כבן פזי זכתיב ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ע"כ.

ובאמת שמאמר זה קשה ההבנה ואפי' בהקדם מ"ש ס' חרדים שאין השכינה שורה בישראל אלא כשהם באחדות כמ"ש והוא באחד וז"ש בכל יום שמע ישראל שהוא לשון וישמע שאול את העם שכל אחד מיוחד לבו עם כל ישראל וז"א שמע ישראל באהבה וקשר אחד ואנחנו מקבלים יחודו של אלהינו ואומרים ה' אלהינו ה' אחד ע"כ וזה דעת בן זומא שאמר בפסוק שמע ישראל הוא כולל שהוא יחוד השי"ת המתיחד עם ישראל כאיש אחד וזה עיקר הכל. ודעת בן גנס דקאמר פסוק ואהבת לרעך במה ששמעת דאהבה גי' י"ג וכשתאזים אוהב את רעהו נעים הפנים לפנים שגם רעהו אוהבו ושני פעמים אהבה שם הויה ב"ה וז"ש ואהבת לרעך כמוך אני ה' דשני פעמים אהבה שלך ושל רעך אני ה' מכוון למספר הויה ב"ה ולכן פסוק זה כולל יותר דרמז דע"י ינייהם מתיחד שם הו"ה ב"ה.

ודברי ר"ש בן פזי הוא ע"פ מ"ש האר"י ז"ל שצריך לדקדק בברכות של האכילה כי ע"י הברכה שמברך הוא מתקן האוכל שאכל שאי אפשר שלא יהיה בו ניצוץ קדוש והטעם הוא כי בעת שחטא אדם הראשון עירב טוב ברע ונתקלקל הכל אפי' האבנים והצומח. וניצוצות הק' נתערבו אפי' בדומם. ולכן סידר הקב"ה שמן הדומם יצא צומח ומן הצומח יתקיים הבעל חי. ובעל חי כשאוכל אותו האדם ישאר רוחני וניצוצות שנאבדו בזמן אדה"ר חוזרים אליו בהדרגות. ולכן באכילה התיא הוא מרויח ומוסיף כח בנשמתו. והוא ע"י הברכות הנהנין כתקנו ובבהמה יש בה כמה מצות כדי להוציא הניצוצות שבה כשנא לאכול ממנה ישראל והקרבתם הם קדושת מעולה שאוכל הכהן ממנו והבעלים. והאמורים לאישים ומל קדושה שבו כולה כליל ועולה למעלה כמ"ש את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי כמו שע"י אכילת האדם מקריב המזון להיות האדם כל הוא בבהמה יש כ"כ קדושה שאין בה לכהנים אפי' חלק בהם אלא למעלה. וזה רמז הרשב"י ע"ה ע"פ אדם כי יקריב מכם רמו שיש בתוך הקרבן נצוץ אחד מנשמתכם עכ"ד ונבא לעינינו כי ע"י הקרבן מעלים נצוצי הק' מדצמ"ה כי נזמלה דומם והסולת והיין צומח והבהמה חי והכתן מדבר. וממ"ש לעיל תשמע דהעולה כולה כליל לרוב ניצוצות קדושה שבה. וראויה להיות אשה ריח ניחוח לה' וקרבן כשמו הוא לקרב הכחות העליונים ממטה למעלה והיו לאחדים בידך וזהו את הכבש אחד כי ע"י הקרבן ובפרט עולת התמיד יתאחדו העולמות ויתבררו הניצוצות ויעלו למקום עליון וזוה ניכר כי מלבד שהאדם צריך להיות באחדות עם רעהו עוד בה שאפילו להעלות ניצוצות עולת תמיד היו שותפין בו כל ישראל שהרי התמידין באים מהשקלים וז"ש בן פזי

דפסוק את הכבש אחד העשה בבקר כולל יותר דמשם נשמע שישראל צריך שיהיו שותפין בכל שהרי אפי' בעולת תמיד היו שותפין להעלות אותם ניצוצות שבו. ואם כן פסוק זה כולל ביותר דלא מבעיא בעיננים הנגלים יהיו באחדות אלא אפילו הנסתרות ורמזים צריך להיות כאיש אחד חברים וזהו שרמז במלת האחד דקרא שצריך להיות כולם באחדות ואפי' בענין הקרבנות וזה תוכן דבריו ז"ל כי קצרתיו ודוק.

או יובן בס"ד לפרש הפס' אתם נצבים היום כולכם והוא כי ידוע מ"ש רז"ל שלשה ספרים נפתחים בר"ה של צדיקים ושל בינונים ושל רשעים. של צדיקים נכתבים ונחתמים לחיים לאלתר. ושל בינונים תלויים ועומדים עד ימים שבין ר"ה לכפור אם יעשו תשובה אז יכתבו לחיים. ושל רשעים תלויים עד יום הכפורים. ונמצא שכתבתן תהיה שלשה מדרגות. תחילה ואמצע וסוף. והצדיק תחילה ובינונים באמצע הימים ורשעים בסוף. והנה אותיות התורה עם מנצפ"ך שהם כפולות הם ז"ך אותיות והאלף עומז בראש והמם באמצע והתיו לבסוף הרי אותיות אמת הם תהלה ואמצע וסוף כנודע. והם רומזים לשלשה מדרגות הנז"ל ולזה אמר אתם נצבים היום כולכם. רוצה לומר במדרגת אתם אותיות אמת שהם ראש ואמצע וסוף. נצבים היום כולכם שהוא יומא דר"ה לפני ה' אלהיכם. גם אתם אותיות אמת וידוע שהמשקר הוא מכת שאין מקבלים פני שכינה ולזה אמר אתם נצבים ר"ל ע"י האמת בזה נצבים לפני ה' אלהיכם. רוב"א ז"ל.

או יובן בס"ד לרמוז בתיבת היום שהוא הא יום רמז לחמשה ימים נוראים שצריך האדם להתעורר בהם בתשובה. כי למעלה אז יזכר ויפקד בהם והם שני ימים של ר"ה ויום כפור ויום הושענא רבה שבו החתימה ושמיני עצרת שבו מסיים כנודע ולזה אמר אתם נצבים הא יום לפני ה' אלהיכם. כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא.

או יובן בס"ד כי הנה הש"ת ברא בכל אדם רמ"ח איברים כנגד רמ"ח מצות עשה ואם כן בזה לא אפשר שיאמר האדם אין אני ראוי לעשות מצוה זו שהיא יקרה הערך דרך משל שיאמר אין אני ראוי להביא בכורים לפני ית' ומצוה כזו אין הקב"ה רוצה כ"א מן גדולי ישראל כי כבודו ית' בגדולים להביא לפניו בכורים ומי אנכי שאביא מעט פירות לפני ית' וירצה אותם ממני כיצא בשאר מצות דהאומר כן, תשובתו בצדו שתאמר אליו הנה הקב"ה לא ברא בן אדם חסר מרמ"ח איברים שהם כנגד רמ"ח מצות. ואם כן ודאי הקב"ה רוצה ממך לקיים כל הרמ"ח מצות. וקטון וגדול שוים לפניו ית' לענין קיום הרמ"ח מצות. כי על הכל מוטל החיוב ולז"א כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך נפלאה מלשון חסרון כמו לא נופל אנכי מכם רוצה לומר אינה חסרה היא ממך שאתה שלם ברמ"ח איברים שהם כנגד רמ"ח מצות ואין לך אבר חסר ואם כן מזה תדע כי לא רחוקה היא ממך שאין לך לחשוב על שום מצוה לומר שאין אתה ראוי לעשותה ולמיעוט מדרגתך רחוקה היא ממך ורק כבודה בגדולים אלא כל הרמ"ח קרובים הם אליך לעשותם כמו שקרובים לגדול שבישראל.

באו"א אתם נצבים היום כולכם כידוע מדברי הוזה"ק דהיום הזה ר"ה עין מ"ש בגמ' דישאל נידונין תחילה דכתיב לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל. מלך וצבור מי בכנס תחילה בודאי המלך. אם כן גם ישראל לגבי אות"ע כן

ו"א אתם נצבים לדין ליום שהוא ר"ה קודם אוה"ע כולכם אותיות כמלך לפני ה' אלהיכם, וק"ל.

אי נמי אתם נצבים היום נוט' נו' שם רמז שאף אם האדם בתחילת ימיו הלך אחר תאות לבו ותענוגי העולם עכ"ז בהגיע לגיל יד' ונשאר משניו הנהוגים לרוב העולם נו' שנים אז לא ישמע לעצת היצה"ר וצריך להרחיקו מעליו וידבק ביצה"ט וכמו שארז"ל ע"פ ונתתם חמישית לפרעה וארבע הידות יהיה לכם והוא כי ימי שנותיו הם שבעים שנה חלק לחמשת חלקים יעלה כל חלק יד' צא מהשבעים חלק אחד והוא יד' שנה ליצר הרע הבא אליו בתחילה נשאר מימיו ד' חלקים שהם נו' שנים וצריך האדם לסגל בנו' שנים תורה ומצות וזה שאמר ונתתם חמישית לפרעה ר"ל חלק אחד מחמש חלקים יהיה לפרעה לפר רע שהוא יצר הרע יש לו חלק אחד והוא יד' שנה. אבל ארבע הידות ר"ל ארבע פעמים יד' אלו צריכים שיהיו לכם ולצרכיכם ולא ליצה"ר.

ו"ש אתם נצבים היום נו' רמז לנו' שנים שנשארים מימי תינו אחר יד' שנים הראשונים צריכים להיות באלו הימים כולכם לפני ה' אלהיכם כל איש ישראל ולא תפנו אחר היצה"ר.

ובזי"ו כונת הכתוב עונותינו „הטו אלה" גימ' נו' רמז שהלכנו אחר תאותינו באלו הנ"ז שנים ולכן דין גרמא ופשעינו האריכו קצנו וחסאתינו מנעו הטוב ממנו.

ובענין השלום פירש ה' מאור ושמש ז"ל כו' הפ' אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם וקניכם ושוטריכם כל איש ישראל וגרך אשר בקרב מחניך וכו' לעברך בברית ה' אלהיך וגו' ראוי להתבונן על אומרו תחילה נצבים היום כולכם ואחר כך אמר ראשיכם וכו' שהוא מיותר שהוא נכלל במלת כולכם גם אומרו כל איש ישראל מיותר גם מדוע התחיל בלשון הרבים וסיים בלשון יחיד.

והנראה לומר בזה כי הנה ידוע אשר עיקר גדול מעקרי ושרשי העבודה ופתח התשובה הוא להתאחד כאחד ולהתקשר בעבודת אהבת חברים ולהביט בתברו מעלותיו בעבודת בוראו ולא יתבונן בעיוותו ועל ידי זה נכסף ומתאוה להתדמות אליו במעשים טובים וישוב אל ה' בכל לבבו גם מדה זו אין אשר אין אדם שם על לב קוצר יד תבירו במצות ומעשים הטובים לשנוא אותם עבורם ולא ידרוש רק טובתם ויתרון עבודתם עליו על ידי זה אין כח להמשטין לקטרג עליהם ככתוב חבור עצבים אפרים הנח לו ועל ידי כן השי"ת מתנהג גם כן עם ישראל כרחמים ומעביר על פשעיו ומתעורר עי"ז מדות ועובר על פשע וזהו אומרו אתם נצבים היום ביאורו שיש לכם התיצבות ותקומה לפני ה' מפני אשר ראשיכם שבטיכם וקניכם כל איש ישראל פירוש שכולם הם כאיש אחד בלב אחד לאהבה ואהוה ורעות. גם ירמוז במלת כל הצדיק שנקרא כל כידוע שעל ידי התחברות אל צדיקי הדור שהוא מקשר נשמותיהם לשרשם הם נעשים כאיש אחד וזהו בברית ה' אלהיך ובאלתו לשון ברית מורה על מדת גבורה ופירוש שיהיה עובר על פשעם ויומתקו הגבורות ויתעוררו רחמים עליהם.

פרשת וילך

הקהל את העם האנשים הנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה'. וצריך להבין למה ציוה להקהיל הנשים והטף עם האנשים לשמוע ספר משנה תורה במקום הקודש. ונ"ל בס"ד להורות לאנשים מוסר גדול בקיבוץ זה של הנשים והטף עמהם ללמדם דכל איש ישראל אם יקיים דברי התורה או אם יעבור על דבריה לא עם עצמו בלבד הוא עושה רעה אלא הוא עושה גם עם אשתו ובניו. ע"ד הפסוק אשר נשיא יחטא לאשמת העם. שאם נשיא יחטא גורם לאשמת העם. שממנו ילמדו ויעשו גם הם דבתר רישא אזיל גופא כן כל איש ואיש הוא נשיא בביתו וכל מה שהוא עושה ונוהג הן בטוב הן ברע, ממנו ילמדו אשתו ובניו לעשות גם הם. נמצא לא רק לעצמו מגעת הרעה אלא גם לאשתו ובניו. לכן במצוה של הקהל את העם להשמיעם ספר משנה תורה שבו כלולים חוקי האלהים ומצותיו האסור והמותר צוה לאסוף גם כן שם הנשים והטף כדי שיבינו האנשים שמעשיהם במצוה ובתורה מגיעים ונוגעים לנשים ולטף גם כן ולא להם לבדם. ולכן הם מתחייבים בסרחונם ולז"א למען ישמעו ולמען ילמדו ליראה את ה'.

גם מהבאת הנשים יקחו האנשים מוסר לבלתי יקוצו בלימוד תורת ה' אעפ"י שיש בה עול כבוד על חומר האדם כמו שהנשים אין קצים בתולדה שלהם אעפ"י שסובלים צער ועול כבוד בהריון וביניקה ובגדולם. כן האנשים לא יקוצו בתולדה שלהם הם התורה והמצות ומעש"ט שגם אלו נקראו תולדות כמ"ש ע"פ אלה תולדות נח תולדותיהם של צדיקים תורה ומצות. ומן הטף ילמדו כמו שהטף אין להם בושה מכל דבר אשר ערב להם ידלגו ויקפצו וירוצו כאילים כן האנשים לא יבושו בעשותם מצות ה' מכל אדם ע"ד הוי עז כנמר וקל כנשר לעשות רצון אביך שבשמים. ועוד נ"ל בס"ד הטעם שצוה השי"ת להקהיל האנשים והנשים והטף במקום קדוש כזה להודיע חסדו יתברך שחלק כבוד לאב ואם שהחשיב אותם לשותפיו עמו כביכו"ל ובוזה השוה כבודם לכבודו וכמ"ש שלשה שותפים באדם הקב"ה ואביו ואמו לכן במקום הקדוש הזה שיש בו השראת שכינה שהוא כבודו ית"ש יבואו האנשים שהם האבות והנשים שהם האמהות הרי שלשה שותפים במקום אחד ויבא הטף הנולד מהם אשר השלשה הם שותפים בו כדי לעורר לב האדם בחסד הגדול הזה אשר עשה השי"ת. גם ר"ת אנשים ונשים וטף הוא טנא שהוא כלי קיבול פירות דכתיב ולקחת מראשית כל פרי האדמה ושמת בטנא. כן חיבורם של אלו יהיו כלי שלם לקבל בו ברכה של שפע הטוב שמשפיע הקב"ה לישראל. וגם טנא הנז' שהוא טף נשיו אנשים הוא מספר ששים שהוא מספר ראשי הפסוקים של ברכת כהנים יברכך ה' יאר ה' ישא ה' שיש בהם ו' יודין שעולים ששים. ויגין עליהם זכות תורה שבעל פה שהיא ששים מסכתות כדאיתא בתיקונים. ואם תחבר עם מספר ששים מסכתות מספר שמנה שהם שמנה דרגין של תורה שבעל פה שהם: כשר פסול אסור ומותר חייב וזכאי טמא טהור הרי נשלם מספר חיים. ולז"א גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה דכתיב כי מוצאי מצא חיים. ובזה יובן כי עמך מקור חיים באורך נראה אור והיינו כי הקב"ה ואוריתא כולא חד ולז"א עמך דייקא מקור חיים של התורה. נמצינו למדין שהפסוק שאמר

הקהל את העם האנשים והנשים והטף למען ילמדו ולמען ישמעו ויראו את ה' אלהיהם דהכונה שהאנשים ילמדו מן הנהגת הנשים שהנשים יש להם צער תריון ובלידה ובגדול בנים, ועכ"ז לא תקוץ בבנים ותרצה להתעבר להוליד בנים כן האנשים ילמדו שלא יקוצו בעבודה הן בלימוד הן בעשית המצות לא מן תוקף הקור ולא מעצום החום, ולא מכל דבר יגיעה, וכן ילמדו מן הטף שאין מקפידים על שום דבר ומדלגים בפני אנשים גדולים וכיוצא בזה וזה רמז הפסוק אלהים למדתני מנעורי ר"ל אלמוד תורה ולא אקפיד על שום דבר וראיה לזה מנעורי ר"ל מן הנערים שמקפצים ומדלגים, גם עוד צוה שיבואו בקבוץ רב כזה שהם כל האנשים וכל הנשים וכל הטף והגר כדי שיהיה שם דוחק בשיבתם ובזה ניכר כבוד התורה שהם נדחקים דוחק עצום ונורא בשביל אהבתם בתורה ובזה יפתח להם שערי אהבה. תשוב אנוש עד דכה שהוא הלוח ונדכה מצד תעניות בלי גאות אבל ותאמר שובו בני אדם דעיקר הדיכוי והרכות הוא שישבו מעונותיהם.

ויצו אותם משה לאמר מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות בבוא כל ישראל לראות את פני ה' תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם, והנה כל המפר' האריכו בטעם מצות השמיטה והיובל, שהכל רומז על האדם, השמיטה הוא ימי שמטת האדם כשיבא לעת זקנה, כי שש שנים יעבוד יראה שש עשירות היינו שש שנים יעבוד את ה' ובשביעית יצא לחפשי מעוה"ז, וכתב הרב עוללות אפרים ז"ל דידוע שימי האדם נחלק לג' חלקים ימי העליה, ימי העמידה וימי הירידה, כנגדם נקבע שלשה מועדי השנה, פסח כנגד ימי העליה כי כצמת השדה יפרח כן ימי הנעורים שגוטה אחר החומר, לכן קרבן העומר הוא שעורים שהוא מאכל בהמה כי כח הטבע גובר על כח השכלי, שבועות הוא כמעט בחצי הקיץ כנגד ימי העמידה כי בבוא האדם בשנים הוא עומד על פרק שתי הלחם אחד לגוף ואחד לנפש לחמה של תורה כן חג השבועות זמן מתן תורתנו והקרבת שתי הלחם, סוכות כנגד ימי הירידה כי כמו שהמועד הזה הוא זמן האסיף והוא בא סוף הקיץ כן ימי הזקנה שהוא קרוב לזמן אסיפת האדם מן העולם, וצריך האדם לכנוס ולאסוף את כל התורה והמצות כל אחד כפי ערך נשמתו עד צאתו מן העולם, והנה כשיגיע האדם לחג הסוכות בשנת השמיטה או בודאי יכיר ויודה על האמת דעוה"ז הבל הבלים ואין טוב לאדם בעוה"ז כ"א לעסוק בתורה ובמצות ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת לכן בכוונה זאת בחר משרע"ה לצוות את הקהל את חג הסוכות דוקא ובשנה של שמטה, שאז כל העם פנויים ממלאכה כל השנה לקרוא להם סדר דברים שהוא מלא תוכחות ומוסר לעורר לב ההמון לתשובה וז"ש ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי ואל זקני ישראל, מסר את התורה לכהנים ולזקנים אשר ידעו ערכה ויצו אותם משה לאמר מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות זמן הוא דוקא שעת הכושר לקרוא דברי מוסר לפני בני" את שער בת רבים.

וידד אמר כי עמך הסליחה למען תורה ולכאורה הלא הפך הוא שעל ידי סליחה אין יראה, ופירש בעל העקדה ז"ל שאם לא היה ה' סולח ומוחל אחר התשובה אז היה האדם מתיאש בעצמו והיה מפקיר עצמו לעשות כל מה שלבו חפץ ואז לא היתה יראה כלל, אבל עתה שהוא ית"ש סולח ומוחל על ידי התשובה ואם כן יוכל לתקן את אשר עיוות בתשובה והוא מתיירא מלחטוא פן יבוא עליו

עונש ואם בשביל חטא שעבר שמא מתל לו ה'. ולזה — פירש הרב קומץ מנחה ז"ל מ"ש ב"ג מדות ונקה לא ינקה ואחז"ל מנקה לשבים ולא ינקה לשאינם שבים ופירש הש"י ז"ל דכתיב ונקה לא ינקה בהדי הדדי. אם כן קשה והלא כל י"ג מדות של רחמים הם ואיך עירב בהם ולא ינקה. אלא אחר שהקב"ה בעצמו אמר יעשה תשובה ויתרפא וזהו בודאי חסד גדול מאתו ית"ש יען כי יצר לב האדם רע מנעוריו ויצרו מתגבר עליו אם כן לא יכל האדם להתנצל ויאמר לא אוכל להתגבר על יצרי. אמנם הקב"ה עשה לו פתח התשובה לתקן אשר עיוות אם כן עתה החוטא אשר לא ישוב נידון בשתי רשעיות אחת עבור חטאו שנית עבור מנעו מתשובה וז"ש ונקה לפי שהוא ית' מנקה לשבים בשביל זה ראוי שלא לנקות לשאינם שבים.

קומי אורי כי בא אורך בשעה שהקב"ה אומר לציון קומי אומרים לפניו רבש"ע עמוד אתה בראש ואני אחריך אמר להם יפה אמרתם שנא' עתה אקום יאמר ה' שאי סביב עיניך וראי באותה שעה מביא הקב"ה אליהו ומשיח וצלוחית של שמן בדיהם ומקליהם בדיהם ונקבצים כל ישראל לפניהם ושכינה לפניהם ונביאים מאחריהם ותורה מימינם ומלאכי השרת בשמאלם ומוליכים אותם אל עמק יהושפט ונקבצים כל הגוים שם שנאמר וקבצתי כל הגוים. באותה שעה מביא הקב"ה אלילי הנכרים ונותן בהם רוח ונשמה ואומר יעברו על גשר גיהנם ועוברים וכיון שמגיעים שם יהיה לפניהם כחוט ונפלין לגיהנם ומיד ישראל מתיראים אומרים לפניו רבש"ע תאמר תעשה עמנו כאשר עשית עם אלה אומר להם מי אתם אומרים לו אנחנו עמך בני אומר להם מי מעיד אומרים לו אברהם. קורא לאברהם מעיד אתה שהם עמי ואני אלהיהם אומר לפניו לא כך אמרת לי וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי אומר להם מי מעיד יותר. אומרים לו יצחק. קורא ליצחק אומר לו מעיד אתה שהם עמי ואני אלהיהם אומר לפניו רבש"ע ולא כך אמרת לי כי לך ולנרעך אתן את כל הארצות האל. אומר להם מי מעיד יותר אומרים לו יעקב. קורא ליעקב אומר לו מעיד אתה שהם עמי ואני אלהיהם. אומר לפניו ולא כך אמרת להם לא יהיה לך והם אמרו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד באותה שעה עובר הקב"ה לפניהם והם אחריו שנא' ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם. באותה שעה מביא הקב"ה תורה ומניחה בחיקו ומבריק זיון של ישראל מסוף העולם ועד סופו אמר גבריא אל לפני הקב"ה רבש"ע רצונך יבואו האומות ויראו טובתן של ישראל אומר לו אל תירא, כך אמר ישעיהו. ה' רמה ידך בל יחזיון אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע יבואו ויראו שנא' יחוזו ויבושו קנאת עם. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע יבואו ויראו ויבושו שנא' ותהי אויבתי ותכסה בושתי. באותה שעה גפתחה גיהנם ויוצאים כל האומות ורואים בטובתן של ישראל ונופלים על פניהם ואומרים כמה נאה אדון זה כמה נאה אומה זו שאהב אותם ביותר אשרי העם שככה לו מיד האומות מתבישים וחוזרים לגיהנם שנא' ישבו רשעים לשאולה וצדיקים יושבים בתוך גן עדן והקב"ה יושב בראשם ומביא את האור שגנו לצדיקים ומאיר להם ואומרים לפניו רבש"ע היינו מצפים לאור זה שנא' צמאה נפשי לאלהים מתי אבוא ואראה פני אלהים ונאמר עליך יראה יה"ר שנוכה לראות פני אלהים חיים אכ"ר.

כתב הרב אוהל יעקב ז"ל ע"פ אליך ה' אקרא צורי אל תחרש ממני פן תחשה ממני ונמשלתי עם יורדי בור. דע כי בשלחו ית"ש את נפש האדם אל העולם הזה היא בוכה ומתמרמרת כבן הפורש מאביו למרחקים. אשר בהיותו אצל אביו אינו חסר דבר לנפשו מכל אשר יתאוה ממאכלים הערבים ומשקים יקרים. ובגדי כבוד כל אות נפשו. אבל כאשר יתרחק מאביו כשיחסר לו דבר אין לו מי שימלא חסרונו. ואביו מנחם אותו ואומר לו בני ידידי הלא ידיך לא אסורות מלכתוב איגרות וכאשר יחסר לך דבר כתוב לי והודיעני את אשר אתה צריך ואשלח לך ויען הנער ויאמר טוב הדבר אשר דברת אבל שאלתי ובקשתי מאתך אבי יקירי גם אתה אל תרף ממני מלדרוש את שלומי תמיד על ידי העוברים ושבים ותשאל את פיהם תמיד לדעת את שלומי ומעמדי ולא תבטח על איגרותי כי כל זה כאשר אהיה בקו הבריאות ואוכל לכתוב איגרת אליך. אבל אני דואג פן יקראני ת"ו איזה מקרה חולי וטרופ הדעת ת"ו ולא אוכל לכתוב לך להודיעך מה אירע עמי לכן גם אתה אל תנח ירך מלשאל עלי.

וזהו מאמר הנשמה אל אביה שבשמים אמת כי אליך אקרא אבל עכ"ו גם אתה צורי אל תחרש ממני פן תחשה ממני ואני אהיה במעמד שלא אוכל לכתוב אגרות ונמשלתי עם יורדי בור. ולכן נא ה' תבא לפניך תפלתי הטח אוונך לרנתי כי שבעה ברעות נפשי וחי לישאל הגיעו.

קחו עמכם דברים ושובו אל ה' והוא כידוע מ"ש במדרש והביאו הרב מהר"י אלגזי ז"ל ע"פ שמעו דבר ה' אין דבר אלא שמירת שבת כמא דאת אמר ממצוא חפצך ודבר דבר אמר הקב"ה לישראל אפילו אם עברתם על עשרת הדברות שמרו שבת וסלחת לכם ע"כ. ונמצא לפי זה הדבר הוא כנוי לשבת ובזה יובן קחו עמכם דברים נקט דברים לשון רבים רמז לשמירת הרבה שבתות ובזה ישובו אל ה' ואמרו אליו כל תשא עון כי שמירת השבת תועיל לסליחת העון.

סדר האזינו

שחת לו לא בניו מומם אחז"ל שני בני אדם אמרו דבר אחד אברהם ודוד. אברהם אמר ה' אלהים מה תתן לי אמר לפניו רבש"ע אני חפץ לידע מה יהיה הנער ומעשיהו כ"א חלילה יהיה רשע אז מוטב שלא תתן לי. אמר לו הקב"ה כה יהיה ורעך שיהיו צדיקים כמותך. דוד אמר חקרני אל ודע לבבי וראה אם דרך עוצב בי. אם אני עתיד להוליד בנים המעציבים אותך מוטב לי ונחניי בדרך עולם שימות ולא יבא לו ילד רשע. והנה מדרך העולם אף שהאב אינו הולך בדרך הישר והטוב מ"מ רצונו שיהיה בנו ירא שמים, ואם ישאלוהו מהו רצונך על בנך ישיב אני רצוני שיהיה בני ירא שמים. שואלים אותו ומדוע אתה אינך ירא שמים ישיב תרוצים דחוקים שדבר זה מעכב אותי וכזה מעכב אותי אבל בני צריך אני לעשותו ירא שמים כי אני אביו אבל באמת הוא שוטה גדול. כי מדוע לא ידע כי גם הוא יש לו אב והוא ה' ברוך הוא, הוא אבינו הוא מלכנו וצריך לשמוע אל אביו שבשמים. וז"ש שיתן לו אם הוא בעצמו משחית

דרכיו לא איכפת ליה, אבל בניו אם בניו הם משחיתים דרכם זהו מזמם מום וחסרון אצלם. ואמר הכתוב הלה' תגמלו זאת וכי' הוא עשך ויכוננך הוא עשך מצד הגוף ויכוננך מצד הנפש ואם כן אתה צריך לשמוע לו.

או יובן לפי שיש שני מיני אבות. אחד אב בטבע אשר הוליד אותו. שני, מי שפדה בן מבית הסוהר והוציאו וגידלו אצלו האכילו מפתו ומיינו השקתו ועל ידי זה קנתו להיות בנו. והנה החיוב כיבוד שני בנים אלו נגד אבותם חלוקים הם זה מזה כי מצד אחד יותר ראוי שהבן הטבעי ישמע אל אביו לפי שהוא עצם מעצמו ובשר מבשרו, לא כן הבן הנקנה. ומצד אחר נאמר כי אדרבה הבן השני מחוייב יותר בכבוד נגד אביו זה אשר הכניסו אל ביתו מצד הנדיבות והרחמים. אבל ב"ה יתברך תרזוהו איתנהו. הוא אביך מצד אחד לפי שקנה אותך כאשר הוציאך ממצרים. ומצד השני הוא עשך ויכוננך מצד אב הטבעי וזהו שאמר הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך שחייבים בכבוד ה' אם מצד שפדה אותנו ממצרים אם מצד אביו שבראנו.

יצב גבולות עמים למספר בני ישראל איתא במבחר פנינים וז"ל שאלו לחכם אחד איזה עדיף אם החכמה אם העושר והשיב החכמה עדיף. שוב שאלוהו אם כן למה החכמים משכימים לבית העשירים לשאול מהם נדבות, ולמה העשירים אינם משכימים על פתחי החכמה. והשיב משום דהחכמים יודעים ומבינים מעלת העושר שבזה ישנה יכולת להטיב זה לזה ומכירים במתנת העשיר ונוהגים בו כבוד מפני מתנתו הטובה לא כן העשירים שהם אנשים פשוטים אינם יודעים ומרגישים מעלת החכמה ועשיר יענה עוות ומבוזה מתנת החכמה. וראוי לעשיר לילך אל חכם לקבל ממנו חכמה כמו שהחכם הולך אל העשיר לקבל ממנו חמיד כי זה תכלית הבריאה שנא' ישב עולם לפני אלהים. שביקש דוד שיהיו כולם שוין בעושר ולא יצטרכו זה לזה והשיב לו הקב"ה אם כן חסד ואמת מן ינצרוהו. וקשה דבשלמא החסד מוטב אבל ואמת למה לי אלא צריכים לומר שביקש גם כן שיהיה כולם שוין בחכמה תורת אמת. והשיב לו הקב"ה על שניהן חסד ואמת כי במה יזכו זה את זה ובמה יתקיים העולם העומד על גמילות חסדים לא כן עתה שהחכם מקבל חסד מן העשיר והעשיר מקבל חסד תורה מן החכם הרי תהשפעה מזה לזה משני צדדים וזה רמז הפסוק חסד ואמת נפגשו על ידי זה צדק ושלוש נשקו.

וכתב הרב טל אורות טוב לעשיר שיקח לביתו איש חכם ירא שמים להיות לו חבר להושיעו בתיקון ביתו כאשר יאמר משל הקדמוני פסח אחד היה מושלך בדרך ושמע קול עור קורא עור אנכי מי יוליכני. השיבו הפסח אני יש לי עינים להולך אותך אל מקום הפצץ אבל פסח אנכי לכן שאני על כתפך ונשתלם שנינו.

שוב שאלוהו להחכם הנ"ל לדברייך דמעלת החכמה עדיף ממעלת העושר דזה מכיר חסרונו ורודף אחר תשלומי חסרונו וזה לא. אם כן הרי זה יש חסרון ח"ו בבריאה והכתוב מעיד וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד. והשיב להם כמ"ש קהלת וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך יראה דמעלת האור נודע על ידי החושך ואם לא היה חושך כלל בעולם לא היה ניכר מעלת האור. כן מעלת החכם נודע על ידי הכסיל וכן אמרו"ל

ע"פ בראשית ברא אלהים בשביל ישראל שנקראו ראשית ברא ה' את כל העולמות ואם לא היו בעולם רק ישראל לא היה נודע מעלתן לכן נבראו שבעים אומות ועל ידם ניכר מעלת ישראל. כי ראינו שאפילו הגרוע שבישראל מוסר נפשו על קדושת ה' שנא' כי עליך הורגנו כל היום לא כן אומות העולם אם בא עליהם איזה צרה כתיב והיה כיירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו כי כל אהבה התלויה בדבר בטל דבר בטלה אהבה. וז"ש יצב גבולות עמים בשביל למספר בני ישראל כדי שיתגלה קדושתם וטהרתם.

הרב של"ה הקדוש.

שלמה המלך אמר לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב וינך כי כבר רצה אלהים את מעשיך, ידוע כי יש בכחות בני אדם דעות הלוקות בעבודת השם יתברך. מהם מסגפים עצמם ואינם רוצים להינות מן הדברים הגופניים ופורשין עצמם מהן מכל וכל וזו אינה דרך ישרה כי אין זה כונת הבורא ית' כי לא לתהוה בראה אלא לשבת יצרה. ויש כת אחרת עושה בהיפך שהולכין אחר ההנאות ומשליכין עבודת הבורא אחר גוים וזה פחותה מן הראשונה. אבל הנראה מתורתנו הקדושה ומדברי רז"ל ללכת בדרך הממוצע. כי השם יתברך הרכיב הנשמה העליונה רוחנית בגוף אפל ועכור שיחיו שניהם יחד. ויש לכל אדם לתת חלקו לכל אחד ואחד. חלק הגשמי בעבודת הבורא לבא להתפלל ולשמוע דברי תורה ולקיים המצוות וחלק הגוף אכילה ושתיה מן המותר לפיהו ושאר דברים שהגוף נתנה מהם. ומי שאינו הולך בדרך זה מבטל כוונת הבריאה וזהו כוונת הפסוק שהתחלנו לך אכול בשמחה לחמך וכו' שיאכל אדם מן הדברים המותרים וזהו לחמך וינך ממה שחננו השם יתברך לא מעושק וגזל ויהנה מהם כפי הצורך וההסתפקות. וכל שכן בזמן המועדות שבהן מצוה מן התורה שיאכל אדם בשמחה ולכן אמר שלמה לך אכול בשמחה לחמך בחג הסוכות שהוא זמן שמחתינו כי כבר רצה אלהים את מעשיך ביום הכפורים שהתענית לפניו והתוודית על עונותיך וחזרת בתשובה. אתה עתה ברוך ה' מנוקה מן העונות ע"כ.

לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריהם פירש הרב יוסף אברהם ז"ל בהק' מ"ש מהרי"ל ז"ל ע"פ והיתה זאת לכם אחת בשנה זאת בגימ' קול צום ממון והשלושה אינן מתקיימים אלא ביום הכפורים. כי כל היום אנחנו מתעניין והצדקה מהי שנודרים לתת לבית הכנסת או לת"ת או לשלוח כסף לעיר אחרת והקול הוא קול התפילה. מה שאין כן בשאר השנה שאין מתקיימין שלושתם ביום אחד. וז"ש והיתה זאת לכם אחת בשנה כלומר שהשלושה אלו קול צום ממון שמספרם ביחד, "זאת" לא תוכלו לקיימם כ"א פעם אחת בשנה שהוא יום הכפורים. וזה גם כן מ"ש בברכות אגרא דתעניתא צדקתא שהיינו ששתיהם אלו דבוקים זה בזה.

וז"א לו חכמו ישכילו זאת לעשות כמספר זאת הכונה ביום הכפורים שנא' והיתה זאת לכם יבינו לאחריהם שאחריהם יהיה טוב דנחתמו בספר החיים והשלום ביום הושענא רבה.

והנה במסכת סופרים כתוב שבפרשת האזינו ניתן סימן להפסקות, "הויו לך" וכתב הרב חביב אזולאי ז"ל דר"ת הויו לך הויו זהיר יפה ואהבת לרעך

כמוך שהוא כלל גדול בתורה ובמצות שבין אדם לחברו ובין אדם למקום. דע שאם יש לו אהבה עם חברו לא יוכל להזיקו לא בגופו ולא בממונו כיון שהוא חביב כגופו ואם בין אדם למקום גם כן הוא מקיים ונמצא שקיים תרי"ג מצות שבתורה.

והרב יוסף אברהם ז"ל נתן טעם לסימן זה הזיו לך על דרך הפסוק שאמר אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא כי כל עיקר זכות התורה ומצות הכל שלך לעוה"ב וכן להפך לך לבדך תשא ואין אחרים אתך וז"א הזיו לך אם חכמת לך וזה גם כן כוונת המסרה אשריך ישראל אשריך וטוב לך ר"ל אשריך ישראל מי כמוך משובח בפי כל ועיקר האומר אשריך וטוב לך. אי נמי לרמזו בסימן זה הזיו לך כי מצות ואהבת לרעך כמוך הגם שהיא מצוה צריכה לישוב העולם ולולי מצוה זו איש את רעהו חיים בלעו ואעפ"כ הקב"ה ציוה בה וקבע לנו שכר עליה. וז"א הזיו לך הוי זהיר יפה ואהבת לרעך כמוך ומצוה זו הזיו לך והתועלת שלך. ועל דרך זה פירש ה' יצחק הכהן ז"ל כוונת הפסוקים ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ר"ת ולך ואהבת לרעך כמוך ומצוה זו מחסדו יתב' כי בה יתישב העולם והיה ראוי שלא ישלם הקב"ה לנו שכר על מצוה זו כיון שהיא צריכה לתועלת בני אדם ואעפ"כ כי אתה תשלם לאיש כמעשהו על מצוה זו ע"כ.

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב כי שם ה' אקרא הבו וכו' בהק' מ"ש הרב תולדות יעקב יוסף ז"ל עפ"י מ"ש בגמ' דראש השנה. שיעור השופר כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן. ע"כ יראה שהדורש ברבים נקרא שופר שנא' כשופר הרם קולך ולא די במה שישמיע קולו לבד השומע ישמע והחדל יחדל. וגם כן יאחזנו בידו ע"ד מאן דאחיד בידא דחייביא ומ"ש כדי שיראה לכאן ולכאן שיביא הדרשה לכל אחד כפי חלקו ע"ד מ"ש הטו"ר רבי מאיר דריש תילתא שמעתא תלתא אגדתא תילתא משלי כדי שכל אחד ואחד יבין לפי כחו עכ"ל תולדות יעקב יוסף ז"ל. עוד נק' מ"ש בילקוט יערוף כמטר. מה מטר זה יורד על האילנות ונותן מהם מטעמת לכל אחד ואחד לפי מה שהוא בגופן לפי מה שהוא בזית לפי מה שהוא בתאנה לפי מה שהוא כך דברי תורה כולן אחד ויש בהן מקרא ומדרש והלכות ואגדות.

דבר אחר. כשעירים עלי דשא מה שעירים יורדין על העשבים ומעלין אותם יש בהם ירוקין יש בהם אדומים ויש בהם שחורים ויש בהם לבנים כך דברי תורה יש בהם חכמים ויש בהם כשרים ויש בהם צדיקים ויש בהם חסידים. והנה הדרשן בתחילת דבריו מביא פסוק ומביא לו הקדמה מן הש"ס או מן ההלכה או מן האגדה או מן הזוהר והמבינים מבינים הדרשה על מתכונתה ויש מבינים דוקא פשט ההקדמה או המעשה או המשל. עכ"פ כל אחד ואחד מבין כפי שכלו וכחו כמו הגשמים היורדים לארץ שמתעים לכל פרי ופרי לפי מה שהוא וזה אומר האזינו השמים דהיינו הגדולים ומבינים וגם כן תשמע הארץ שאין מבינים כ"א הפשט. כולם יבינו אמרי פי כל אחד כפי ערכו יען יערוף כמטר לקחי כי התורה כמטר היורד על הדשאים וכל אחד ואחד מקבל לפי מה שהוא, כן בתורת כל אחד מכם יקבל לפי מה שהוא. והצד השווה כי אני כונתי לשמים ושם ה' אקרא ואתם

השומעים כמו כן. הבו גודל לאלוהינו לשם שמים ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. ועפ"י יובן כונת הפ' קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרים קולך והגד לעמי פשעם ובית יעקב חטאתם. כי הנה דברי האגדה הפשוטים דומים לתקיעה שהיא פשוטה והשברים קשים מן התקיעה והיללה קשה מן השברים אחר"כ תקיעה פשוטה כן הדורש יהיו דבריו כלולים מן האגדה שהיא פשוטה ומושכת לב האדם אחר כך יעמיק יותר וכל אחד יבין כפי כחו. וז"א קרא בגרון אל תחשוך. יראה כי לפעמים הדורש יסוג אחור מלומר דברי מוסר או אגדה מפני שיש מבינים דלגבי דידהו ידועים ומונחים בחיקם וזה למותר ומה צורך מביא הדרשן דברים ידועים ולז"א קרא בגרון אל תחשוך מפני היודעים וכדי לצאת ידי כולן כשופר הרם קולך כערך השופר שהתקיעה היא פשוטה והשברים יש בהם קושי והיללה יותר מהשברים כן דברייך תערבם מוסר אגדה ודרשות קצת. ותחזור לתקיעה כי יש בהם הרבה קופצים וכל אחד יקבל כפי ערכו וכחו ועכ"פ בתוך הדרשה. הגד לעמי פשעם אם אתה רואה שיש בידם איזה מכשול הזהירם ויקבלו ממך ויהיו מוכשרים ע"כ.

וצריך האדם לקבל עליו שלא ישוב לכסלה לא כמו האנשים אשר אחר עבור יום הכפורים ישובו לסורם ולמנהגם הרע. וכמו שאמר הנביא כמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה כן היינו מפניך ה' והרב בני יששכר הקשה בפסוק הזה דהיל"ל כמו הרה היושבת על המשבר תחיל תזעק שאז הוא עיקר החבלים והצירים והנה הרב בעל נועם מגדים זצוק"ל פירש והוא דאיתא בגמ' רבי שמעון דרש טעמה דקרא מפני מה צייתה התורה ליולדת להביא קרבן מפני שבשעה שכורעת לילד היא נשבעת שלא תזקק לבעלה מחמת צערה ואח"כ עוברת על שבועתה על כן היא מביאה קרבן והנה זה דרכה כל פעם שמתעברת וכורעת לילד היא נשבעת ואחר כך עוברת על שבועתה ושוב מביאה קרבן. וזהו מאמר הנביא לישראל כשרואה אותם חוטאים בכל ימות השנה ובהגיע זמן ימי הדין חוזרים בתשובה ואומרים ביום כפור להקב"ה שלא נשוב לכסלה עוד ואחר עבור יזה"כ חוזרים לסורם וז"ש כמו הרה תקריב היינו מקרבת קרבן עבור לידתה והוא לבעבור תחיל תזעק בחבליה וזה משפטה כל הימים כן היינו מפניך ה' כי גם אנחנו זה דרכנו כל הימים כמו האשה ע"כ.

ועפ"י פירש הרז"ל בדרך צחות כונת הפסוק אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים ופירשו בו עצבונך צער גידול בנים והרונך צער הריון והנה לפי זה הוא שלא כסדר ופירש הרז"ל הרבה ארבה עצבונך זה עצבון וצער חבלי לידה. ואעפ"כ ארבה גם הרונך שתתאוה אח"כ להתעבר ומפרש הפ' כי בעצב תלדי בנים ואעפ"כ ואל אישך תשוקתך והוא ימשול בך ר"ל כל איש ישראל ימשול כלומר יקח משל ממך שבעת תשובתו מבטיח להשי"ת שלא יחזור לסורו ואחר עבור יזה"כ יחזור וזהו שאמר כמו הרה תקריב ללדת כן היינו מפניך ה'.

באו"א יובן כו' הפ' כמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה דהנה לפעמים יארע לאשה שבין לידה ולידה תתעכב שתי שנים או שלושה גם שהיה לה צער לידה בוולדות הקודמים עכ"ז כיון שעברו וארכו לה הימים נשכחו החבלים מלבה והנה אחר כמה שנים בבוא זמן לידתה אינה מפתדת כ"כ כבתחילת החבלים.

משא"כ אשה שהיא ממהרת לילד בסמיכות פעם אחר פעם. הנה עדיין לא מש מזכרונה צער החבלים הראשונים והגיעו השניים. אשה כזאת תו"מ צועקת שעדיין לא שכחה צירים הקודמים.

וז"ש כמו אשה הנה תקריב ללדת היינו שמתקרבת וממהרת תולדותיה פעם אחר פעם תחיל כלומר כשתתחיל ותרגיש איזה חבל תו"מ תצעק בקול גדול שעדיין היא זוכרת קולות הראשונים כן היינו מפניך ה' וידוע שכלו כל הקצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה וכתב רבינו האר"י ז"ל תשובה ר"ת תענית שק ואפר בכיה הספד ודבריו חיים וקיימים אך הכל לפי הדור ולפי הזמן שהזמן הזה נתמעטו הכוחות ויבא חולשה בעולם אבל נוכל לעשות תשובה בדברים אחרים והם ר"ת תשובה תורה שבת וידוי בושא הכנעה. וז"ש רו"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שהקב"ה חותר חתירה תחת כסא הכבוד ויכנס דרך שם. דידוע שהחוטא כל עון ועון נברא ממנו מלאך והם בעצם מקטרגים עליו אם כן אם יעשה החוטא תשובה ותעבור תשובתו מקום שהמלאכים רואים אותה עולה למעלה, תו"מ עולים לפני בית דין של מעלה ומקטרגים עליו ודוחים את תשובתו לכן הקב"ה ברוב רחמיו חותר מתחת כסא הכבוד שתעלה תשובתו דרך החתירה ההיא ושם אין מלאך זע ואין שטן לקטרג עליו יען שאין רואים עלית תשובת החוטא. וז"א גדולה תשובה יותר מכל שאר מצות שהיא תוכל לעלות בלי שום מקטרג. לא כן שאר מצות כשיראו אותם מצוה אפשר שידחו אותה ויאמרו לא נתכוון זה לשם שמים ע"כ. עוד אפשר ר"ת תשובה תורה שמות ויקרא בראשית במדבר הדברים תשובה היינו תורה ושתים אלו תורה ותשובה מקרבין קץ הגאולה שנא' זכרו תורת משה עבדי ואח"כ הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא בכ"א.

האזינו שבת שובה

באופן אחר פירש הר' ויאסוף דוד ז"ל כו' הפ' הנז' ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך את ר"ת אלול תשרי שהם הזמן לתשובה שואל ה' מישראל לפחות בשני זמנים אלו ליראה ה' ולעבדו. ואמרת דרך מוסר כפל ה' אלהיך היינו אעפ"י שבכל השנה מתעצלים העם לילך לבית הכנסת אבל בימים אלו רוב ישראל הולכים לבית הכנסת ערב ובוקר וז"ש ליראה את ה' אלהיך דבזמנים אלו הוא יושב על כסא דין ונקרא ה' אלהיך דין ורחמים ובאמת יש אנשים אפי' בר"ח אלול אינם יראים את ה' וז"ש הכתוב אריה שאג מי לא ירא וקשה והלא דוד המלך לא נתיירא מהאריה כמ"ש גם את האריה גם את הדוב הכה עבדך ולמה כ"כ מתמיה הנביא ואמר אריה שאג מי לא ירא כמה אנשים שאינם יראים מן האריה אבל הוא רמוז במלת אריה ר"ת אלול ר"ה יוה"כ הושענא רבה מי ר"ת מקצת ישראל לא יראו. או יובן בס"ד אם יוכשר בעיני ה' כו' הפ' אריה שאג מי לא ירא שידוע מראש חודש אלול עד הושענא רבה הם חמשים יום והימים האלו הם כולם ימי רצון ובכל עת מהזמנים האלו אם ישוב תשובתו מקובלת ברצון וע"י לא ירא מן המקטרגים אשר נבראו ע"י עונותיו אלא אדרבא יהפכו לזכיות ואם כן אין שטן ואין פגע רע

וכיון שאין שטן ממי ירא וז"ש אריה שהם ר"ת אלול ראש השנה ית"כ הושענא רבה מי ר"ל כל הזמנים האלו שהם מראש חודש אלול עד הושענא רבה הם מספר ג' שאם שאג מקירות לבו ושב בתשובה כמנין מ"י עי"ז לא יירא מן המקטרגים אלא אדרבא אין שטן ואין פגע רע כיון ששב בתשובה ונהפכו העונות לזכויות אין לו לירא עוד ודו"ק.

איתא במדרש ע"פ שובה ישראל עד ה' אלהיך. עד ה' אלהיך תמוה ונראה לפרש כמש"ה ע"פ על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת על פי עד אחד ומפ' בע"א רמז ומוסר בזה משום דאמרנ"ל ושמא תאמר מי מעיד בי שני מלאכי השרת המלוים לו לאדם הם מעידים בו יש אומרים נשמחו של אדם מעידה בו שנאמר משוכבת חיקך וכו' ויש אומרים קורות ביתו ואבני ביתו מעידים בו וזש"ה עפ"י שנים עדים היינו שני מלאכים המלוים לו או על פי שלשה עדים. היינו לפי יש אומרים שיש עוד עד אחד או נשמחו או אבני ביתו והוי שלשה עדים יומת המת היינו הרשע שקרוי מת בחייו. לא יומת עפ"י עד אחד היינו השי"ת שנקרא עד אחד כי הוא יחידו של עולם. ולמה לי עדים והלא הוא העד והדיין מכל מקום אינו רוצה שהוא בעצמו יחייב האדם. רק עפ"י עדים וכתבו המפרשים טעם לזה משום הא שמהני תשובה ויודוי לאדם פשוט דהוי מודה בקנס דפטור אך קי"ל דאם באו עדים ואחרי כן הודה תיב והשי"ת יודע מחשבות ותכף כשעושה העבירה הוי הוא העד ולא מהני היודוי כלל אחר כך משום הכי אינו רוצה הוא להיות העד.

או יאמר עפ"י מ"ש ז"ל שאלו לחכמה חוטא מה ענשו השיבה הנפש החוטאת היא תמות וכן הנבואה והתורה השיבה יביא קרבן ויתכפר והשי"ת אמר יעשה תשובה ויתכפר ואין צריך לקרבן וז"ש אדם ובהמה תושיע ה' היינו ע"י השי"ת אין צריך לקרבן וגם הבהמה נשאת בחיים. וז"ש עפ"י שנים עדים היינו חכמה ונבואה יומת המת וכן עפ"י שלשה עדים היא התורה יביא קרבן. ובזמן הזה דליכא קרבן גם כן יומת המת היינו הרשע דאין לו תקנה אבל לא יומת עפ"י עד אחד השי"ת הנקרא עד ואחר שאמר יעשה תשובה ויתכפר. ובזה יובן מש"ה שובה ישראל ושמא תאמר מי יאמר שהתשובה מהניא והלא החכמה והנבואה סבירא להו דלא מהני ולזה אמרו במדרש עד ה' אלהיך היינו השי"ת הוי עד וכתוב לא יומת עפ"י עד אחד שהשי"ת אמר יעשה תשובה ויתכפר ודו"ק.

ענין התפלה כבר האריכו חכמינו ז"ל שיטהר מחשבתו ורעיוניו ויחשוב שהוא עומד לפני מ"ה הק' הידע מחשבות בני אדם ולכן צריך האדם שיהיה פיו ולבו שוין בעת התפלה שאם לא כן עליו נאמר בפיו ובשפתיו כבודוני ולבו רחק ממני וכשמתפלל יתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובפרט כשאומרים הברכות האמצעיות וכשאומרים בקשות ותחנונים יאמר בקול נמוך ובדיבור נהת כאלו עומד לפני מלך. ארז"ל כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה ע"כ יעורר אדם עצמו שתהיה תפלתו בדמעות ומכ"ש כשאומר וידוי ומבקש סליחה ומחילה פשיטא ופשיטא שיהיה בבכי ותחנונים ואם לפעמים אינו יכול לבכות ממש מכל מקום יהיה קול דברים שמדבר בתפלתו בקול נמוך ומשובר ועי"ז תקובל תפלתו למעלה ויקח אותה תפילה מלאך מט"ט הממונה על תפולתם של ישראל.

איתא בברייתא דר' ישמעאל כהן גדול אמר לי מטטרו"ן שר הפנים כאשר ביקש הקב"ה להעלות אותי למרום, שיגר לי תחלה את השר ענפיא"ל ונטלני מביניהם לעיני כולם. והרכיבני בכבוד גדול על רכב אש וסוסי אש ומשרתי כבוד, והעלני עם השכינה לשמי מרום. וכיון שהגעתי למרום למקום חיות הקודש והאופנים ושרפים וכרוכים וגלגלים של המרכבה ומשרתי אש אוכלה הריחו את ריחי מרחוק ה' אלפים וש"ס רבוא פרסאות ואמרו רבש"ע מה ילוד אשה בינינו שהוא טפה סרוחה שהוא עולה בשמי מרום לשמש בנו ובחצובי שלהבת והשיב להם הקב"ה ית' ואמר להם משרתי וצבאי כרובי ושרפי וגלגלי ואופני אל ירע לבבכם בדבר הזה. כי כל בני אדם כפרו בי ובמלכותי הגדולה והלכו אחר שרירות לבם הרע ועע"ז וסילקו שכינתי מביניהם וזהו אשר עמד בנסיון והאמין בכבוד גדולתי. נטל הקב"ה אותי ופתח לי ת"ר אלפים שערי חסד וש' אלפים שערי בינה וש' אלפים שערי חיים וש' אלפים שערי אהבה וש' אלפים שערי גבורה וש' אלפים שערי תורה וש' אלפים שערי פרנסה וש' אלפים יראת חטא. ומאותה שעה הוסיף לי הקב"ה חכמה על חכמה ובינה על בינה ודעת על דעת ורחמים על רחמים וגבורה על גבורה וכה על כוח ותיל על חיל וזוהר על זוהר ויופי על יופי ותורה על תורה ואהבה על אהבה וחסד על חסד ותמדה על חמדה וענוה על ענוה ותואר על תואר והוד על הוד ונתכבדתי ונתפארתי בכל מדות הללו הטובות והמשובחות יותר מכל בני אדם ואחר כל המדות הנח ידו הקב"ה עלי וברכני ת"ק אלפים וש"ס ברכות ונתרוממתי ונתגברתי שיעור אורכו ורוחבו של העולם. והעלו לי ע"ב כנפים ל"ו מצד זה ול"ו מצד זה וכל כנף הוא כמלא עולם וקבע בו ת"ק אלפים וש"ס עינים וכל עין ועין הוא כמלא אור גדול ולא הניח שום דבר זיו וזוהר אשר בכל האורות העליונים שלא קבע בי.

והנה מבואר שנתן לו הקב"ה כמה חלונות המיוחדים לחכמה ולפרנסה. ועל כל אשר האדם מוכרח אליו הוא בידו ואלו הן תורה ויראה וחכמה ופרנסה וכל מי שיצטרך להתפלל להקב"ה אזי התפילה בא ליחו הן שמתפללים על דבר קטן והן על דבר גדול ואח"כ מכניס התפילה לפני ולפנים לפני מ"ה הקב"ה שהוא שומע תפלות עמו ישראל ברחמים ברוך הוא וברוך שמו כי הכל תלוי ברצונו ולא צרכי הגוף בלבד אלא אפילו צרכי הנשמה כגון מי שיודע בעצמו שיש בו מדה רעה שהוא רוע לב או שאר מדה מגונה שהוא רגיל בה ובמסתרים תבכה נפשו על זה בפני הקב"ה אשר בידו להטות לבבות ליראתו ואז הקב"ה מסייעו להפוך לבבו העיקש או שאר מדות הרעות ולא עוד אלא שהקב"ה מזכה אותו למי שהתפלל אליו בלבב שלם שהוא מזכה אחרים. אם רואה שאר בני אדם ומכ"ש קרוביו או בניו שהולכים בדרך לא תמים שצריך להתפלל עליו תחלה שיתמו חטאים ויתזרו בתשובה ואח"כ אם ח"ו יראה שלא הועיל תפלתו יראה להוכיחם אולי ימצא עת רצון שהקב"ה יתן בלבב האנשים המורדים שיחזרו בתשובה ויהיה גם כן לו נחת רוח שהקב"ה שמע תפלתו להשיב לב הרשעים לעשות תשובה.

להשלים סדרי הפרשיות הובאו כאן דרשות לסדר "וזאת הברכה" מספר "קרוב נתנאל" להרה"ג רבי נתנאל חבובא זצוק"ל שהוא נכדו של החכם החסיד מ"ע הרב יצחק הכהן טראב מסלתון זצ"ל, ממשפחת הרב המחבר זצ"ל

פרשת וזאת הברכה

וזאת הברכה אשר ברך משה וכו'. טרם אני אבא לבאר ולפרט הדקדוקים במקראי קדש צריך לישב סמיכות הפרשיות, שלעיל מסיים כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבא וסמך ליה וזאת הברכה. והנה איתא במדרש: פרשה זו וזאת הברכה אל תקרי ברכה אלא בריכה, מה בריכה מטהרת הטמאים אף משה מקרב הרחוקים להלן לטבילה וכאן שנאמר יחי ראובן ואל ימת.

וכבר נודע שאחד מהטעמים שלא יכול משה לבא לארץ ישראל בסיבת שנשא עמרם את יוכבד דודתו, וזהו אסור אפילו לבני נח לפום דברי חז"ל במסכת סנהדרין, שהרי כתוב: על כן יעזב איש את אביו וילפינו מאת אביו זהו אחות אביו. אכן מצינו ילפותא אחריתא מיניה שעל כן יעזב איש את אביו לרבות אשת אב, ואם כן אין לראובן שום תירוץ על מעשי בלהה. אכן אי ילפינו מאת אביו לאסור אחות אב, אין שום עון ואשמה על ראובן, והשתה נחא סמיכות הפרשיות: כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבא.

וקשה, למה לא יכנס משה רבינו לארץ ישראל? אלא ודאי משום שבא מאיסור ביאה שלקח עמרם דודתו. וקשה היכן מצינו שנאסר דודתו לבן נח, על כרחו לומר מדכתיב: על כן יעזוב איש את אביו, שזוהי אחות אב. ומעתה אין שום ילפותא לאסור אשת אב לבן נח, לכן אמר: וזאת הברכה וכו' ואמרו במדרש: מה בריכה זו מטהרת הטמאים אף משה מקרב הרחוקים יחי ראובן וכו'. וכפי זה מיושב מה ששמעתי בשם מדרש, בשעת שאמר הקדוש ברוך הוא למשה: הן קרבו ימיו למות, מיד אמר: יחי ראובן ואל ימת, וקשה, למה נגזר עליו מיתה? וצריך לומר שבביל שנשא עמרם את יוכבד דודתו, וקשה, מהיכא יליף לה? וצריך לומר מדכתיב: על כן יעזב איש את אביו לרבות אחות אב, ומעתה אין שום ילפותא לאסור אשת אב אם כן יש לראובן תירוץ על מעשה בלהה לכן אמר יחי ראובן וכו'.

אמנם עדיין צריך לדעת שאמר: וזאת הברכה בואו התבור שלאיזה הטעם נכתב? עוד יש לדקדק שאמר: וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל, והיה לו לומר מיד: יחי ראובן ואל ימת, ומדוע הפסיק בין הברכה ואמר: ויאמר ה' מסיני בא וספר בשבחו של מקום ובשבחתם של ישראל בקבלת התורה?

ונראה לתרץ דאיתא במדרש רבה פרשת ויחי: או חללת יצועי עלה, אמר יעקב לראובן: אני איני מקרבך ואיני מרחקך עד שיבא משה, שנאמר: ומשה עלה אל האלהים, וכינו לדין שלא נתקרב ראובן עד שעלה משה למרום וקבל את התורה, וכבר נתקשו המפרשים, במה יתרפא ראובן בעלית משה למרום לקבל את התורה? וכתב בעל זרע ברך, שכבר אמרו רז"ל, שלא נתן התורה

אלא על המשפחות המיוחסות. וכן איתא בילקוט ריש במדבר, שאמרו: אומות העולם מה ראו אלו להקרב יותר? השיב להם הקדוש ברוך הוא: הביאו לי ספר יוחסין, אם כן. לא נתן התורה אלא למיוחסים, ועל חטא ראובן יש להמליץ בעבורו, כמו שכתבנו לעיל, והנה נסתפק בזה אם זה תירוץ מספיק, לכן אמר: איני מקרבך עד שיבא משה, שנאמר: ומשה עלה אל האלהים ויקבל התורה ואז תהא תרופה שחטא שלך אינו חטא, שהקדוש ברוך הוא לא נתן התורה אלא למיוחסים והשתא ניחא שמשה רצה לקרב לראובן: יחי ראובן ואל ימת. ואם תאמר, שלמה יש עונש לראובן במעשה בלהה? לכך בא לספר תחלה בשבחו של מקום ואמר: ה' מסיני בא, פירש רש"י: יצא לקראתם כשבאו להתיצב בתחתית ההר כחתן היוצא להקביל פני הכלה שנאמר: לקראת אלהים למדנו שיצא לקראתם וסיים: תורה צוה לנו משה, והתורה אינה נתונה אלא למיוחסים, לכך אמר: יחי ראובן ואל ימת במעשה בלהה שודאי יש לו תירוץ על מעשה בלהה.

אכן עדיין צריך לתת טוב טעם ודעת, שהזכיר בכאן ענין קבלת התורה וביותר דקאמר: וזרח משעייר למו הופיע מהר פארן, ודרשו חז"ל: מלמד שהחזיר התורה על בני עשו ולא רצו לקבלה וגם על בני ישמעאל ולא רצו לקבלה ואמרו להקדוש ברוך הוא לתת תורה לישראל, והוצרך כל אחד מהם לתת מתנות לישראל. השר של עשו נתן מתנה לישראל להיות להם רשות לדין דיני נפשות, ושר של ישמעאל להתיר להם פריה ורביה, כי שורת הדין נותנת שלא להיות בני ישראל להיות פרים ורבים, כי כן היתה חלוקת יעקב עם עשו במעי אמם, שאין ליעקב חלק בעולם הזה לישא אשה ולהוליד בנים כדאיתא במדרש פרשת תולדות: אמר עשו ליעקב עולם הזה יש בו אכילה ושתייה משא ומתן לישא ולהוליד בנים. עולם הבא אין בו כל המדות הללו, רצונך טול אתה עולם הבא ואני אטול עולם הזה. וכשבא יעקב מבית לבן וראה לו בנים ובנות עבדים ושפחות וכו', אמר לו עשו: לא כן אמרת, אני אטול עולם הבא, ומנין לך כל אלה?

שמעינן מזה שקודם שנתן שר של עשו וישמעאל מתנה לישראל להיות פרים ורבים, אין להם רשות לקיים פריה ורביה, על כל פנים יותר משיעור פריה ורביה או זכר ונקבה או שני זכרים כדאיתא בערך לחות, אבל מכח המתנה נתן להם רשות יותר והנה מצינו טעם, שמשה לא נכנס לארץ ישראל בשביל שפרש מן האשה, אכן עדיין מצאנו להמליץ בעד משה כאשר כבר קיים פריה ורביה ואין לנו רשות לקיים יותר מכדי פריה ורביה, כי כן היתה חלוקת יעקב עם עשו, אכן משהחזיר הקב"ה תורה על ישמעאל ועשו ולא רצו לקבלה ומחמת זה הוכרח השר של ישמעאל לתת להם רשות להיות פרים ורבים יותר משיעור קיום פריה ורביה.

ואם כן, לא יפת עשה משה שפרש מן האשה, והשתא ניחא, שאמר: כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבא, קשה, למה אי משום שפרש מן האשה קשה והלא כדין עשה כאשר כבר קיים מצות פריה ורביה ומותר לפרוש מן האשה, כי אין לנו היתר לפרות ולרבות? לכן סמך לזה: ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעייר למו הופיע מהר פארן, להורות לנו ששר של ישמעאל נתן לנו מתנה לפרות ולרבות אפילו יותר משיעור ולכך לא יפה עשה משה שפרש מן האשה, ודו"ק ה' כנ"א.

וזאת הברכה אשר ברך סופי תיבות „כתר ה'“ לרמוז שהמשך השפע מהכתר, הינו מאריך על המלכות שהיא ה', ואז ברבוי האותיות והשפע ותרבה הרחמים ובו בפרק ברך ישראל. החיד"א בפנ"ד. פירש רש"י: לפני מותו, סמוך למיתתו שאם לא עכשיו אימתי. כאן הבן שואל, שאם לא עכשיו אימתי למאי אתא ולכאורה דברי מותר המה, שהרי לעיל פרשת דברים כתב רש"י: מלמד שהוכיחן סמוך למיתתו. היה לו גם כן לומר אם לא עכשיו אימתי? אלא רש"י בא לתרץ קושיא עצומה מה שנאמר: אשר ברך משה איש האלהים לפני מותו, וכי עד השתא לא היה איש אלהים כי אם סמוך למיתתו ומה היה חסר באומרו: וזאת הברכה אשר ברך משה לפני מותו, וכי אין אנו יודעים שהוא איש האלהים?

והוא מבואר על פי דעת חז"ל: מלמד שנתעטף משה והתיר נדרו של הקב"ה ויש חלוקי דעות אם משה רבינו דין של בעל יש לו, שמפיר בעל כרחו ולפיכך התיר נדרו של הקב"ה בעל כרחו או שיש לו דין תלמיד חכם, שגם הוא יכול להתיר נדרים, והנה חלוק גדול יש בין הפרת הבעל ובין הפרת נדר של חכם שאלו בבעל יש דבר שהוא למעליותא שמפר נדרו בעל כרחו בלתי פתח בתרסק.

ויש דבר לגריעותא, שכחו להפיר דווקא ביום שמעו ואם עבר יומו בטל כחו, ובדין תלמיד חכם יש לו גם כן שני דברים: אחד למעליותא, שמתיר בכל פעם שירצה אף שלא ביום שמעו, ואחד לגריעותא, שצריך דוקא פתח וחרטה, והנה כאשר אנחנו רואים שברך אותם סמוך למיתתו ומיתתו בא לו מחמת השבועה שנשבע הקדוש ברוך הוא באומרו לכן לא תביאו את הקהל וכו', רוצה לומר למשה להתיר אותה שבועה כדין תלמיד חכם המתיר אף בהיותו שלא בו ביום, אלא בודאי מה שלא התיר השבועה ומוכרח למות שמע מינה שדין בעל יש לו וכיון שלא התירו בו ביום תו אין ידו להתיר.

נמצא שאין לנו להוכיח שלמשה דין בעל יש לו כי אם לפני מותו דוקא, שבלא סמוך למיתתו אפשר לנו לומר שדין תלמיד חכם יש לו ולא ימות, כי יכול להתיר נדרו של הקדוש ברוך הוא מוכיח שהוא איש האלוהים ודין בעל יש לו ובדין בעל אינו מועיל כי אם ביום שמעו, וזה שאמר: איש האלהים לפני מותו, רוצה לומר מכח שהוא סמוך למיתתו מוכיח שהוא איש האלוהים, שאם לא תאמר כך הרי אין לו זמן להתיר שהרי הוא סמוך למיתתו ומדוע אינו מתיר, שאם לא עכשיו אימתי, אלא מוכיח שהוא איש האלהים כדאמרן ודין בעל יש לו, ודו"ק.

מהחיד"א ז"ל בספר כסא דוד דף פ"ד ע"ג: אף חובב עמים כל קדושי בידך והם תוכו לרגליך ישא מדברותך, תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, יובן במאי שנתן טעם הרב ז"ל במה שמברכים בזה הלשון: מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקדושינו, ונתן טעם דרך דרש והוא שכתבו המפרשים, שכפית ההר היא כמו חופה ומצא להם הרב ז"ל סמך בתרגום יונתן, שתרגם בפסוק: ויתצבו בתחתית ההר, וז"ל: ומיד תלש מארי עלמא ית טורא וזקפיה באווירא והוה זייג היך כאספקלריא המאירה ואתעתדו אחות טורא, ומצינו שאמרו ז"ל, שהלוחות היו הקדושינו, ונראה שההר היה מאיר ומוזהיר והיה באויר וישראל

נכנסו תחתיו והוא כמו חופה המצויירת ומרוקמת ואחר כך באו הלוחות שהם הקדושין. ואם כן נמצא שהחופה היתה קודם הקדשין ולכן מברכים הכי: מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקדושין.

ואל זה ירמוז הני קראי: אף חובב עמים וכו', הינו שאמרו ז"ל שזכו ישראל בתורה ולא שאר אומות. הינו משום היחס שלהם, ואם כן זהו שאמר: אף חובב עמים, היינו הגם שקרא לשרי עם ועם לקבל התורה עם כל זה כל קדושין שהם ישראל, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה, ודוקא ישראל שהם קדושים ומיוחדים הם בידך ולזה: והם תכו לרגליך וייתיצבו בתחתית ההר, כמו שאמרו חז"ל, שאין חופה לפסולות, אבל מאחר שהיו קדושים וגדורים מן הערוה לזה זכו לחופה והם תכו לרגליך, והנה החופה היא כגשואה והיא אשתו וזהו בידך מסיבת החופה והם תכו לרגליך במעמד הר סיני, ישא מדברותיך אף שעדיין לא היו הקדושין, וזה שאמר אחר כך: תורה צוה לנו משה מורשה, מאורסה שדין הקדושין על ידי מתן תורה, שהיא דין ארוסין וקדמה החופה, ודו"ק מ"ה ז"ל. ההיד"א ז"ל בספר כס"ד דף ס"א ע"ג.

באופן אחר כונת הכתוב תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, ויהי בישראל מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל, והוא בהקדים, כי אם ישראל יהיו באחדות זוכים לשתי תועלויות: האחת, זוכים להשראת שכינה, ועוד, כי על יד האחדות יתקיימו המצוות בין כולם כי זה מקיים קצת מצוות וזה מקיים קצתם וכן אחרים עד שבין כולם מקיימים תרי"ג מצוות ובאחדות כל אחד יש לו בחלק חברו וכן על זה הדרך. ובזה פירש הני קראי: תורה צוה לנו משה, הינו תרי"א מצוות כמנין תורה, כמ' ושארם, ואם תאמרו מי גבר בגוברין שיכול לקיים כולם? לזה אמר: קהלת יעקב, כלומר יתקיימו בין כולם, וזהו: קהלת יעקב, והדר מפרש התועלת השניה, ויהי בישראל מלך, רוצה לומר אימתי ויהי בישראל מלך, שהשכינה שורה שהיא המלכות שורה בקרב ישראל וזה כשיש אחדות. וזהו שאמר: בהתאסף וכו', יחד עם שבטי ישראל, שהם באחדות גמורה ודו"ק, יחי ראובן ואל ימת, יחי ראובן בעולם הזה ואל ימת בעולם הבא, וקשה לפירוש רש"י היאך קאמר: יחי ראובן בעולם הזה והלא כבר היה מת באותה הפעם? וגם כן ונראה שדבר זה נודע שכל השבטים באו בגלגול כדי לקבל עונש בסיבת מכירת יוסף ונדונו בעיניוים קשים חוץ מראובן שנתגלגל בר' אלעזר וניצול שלא נהרג. ה' בני"א.

וישכון ישראל בטח בדד, יובן בס"ד לרמוז על פי מה שכתב הרב טוב הארץ ז"ל משם רבינו האר"י זיע"א, שבעת יציאת מצרים פתח הקדוש ברוך הוא סוף המ"ם בלבד של למרבה המשורה ואז יצאו ממצרים, אבל לעתיד לבוא בגאולה האחרונה יפתח אותה לגמרי באלכסון וישארו שתי דלתות פתוחות, דלת של דור ראשון ואחרון, שהוא המשיה האחרון וכו', ובזה פירשו ז"ל: אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום, ועוד האריך בזה ע"ש.

ונמצא שלעתיד תהיה גאולה שלמה בשביל שהקב"ה יפתח אותה המ"ם לגמרי ולא כמו זמן יציאת מצרים שפתח הסוף בלבד, ואז בזה כשיפתח אותה לגמרי ותהיה שתי דלתין, ישבו ישראל לבטח, שאין להם עוד שעבוד כלל, כי הגאולה תהיה גאולת עולם, ובזה יובן וישכון ישראל בטח בדד תקרא הבית

בשוא ותהיה בית השימוש ועיקר התיבה תהיה ד"ד רמז להמ"ם הגז' שיפתח אותה לגמרי באלכסון ותהינה שתי דלתין, ואז בזה ישכנו ישראל לבטח, מה שאין כן ביציאת מצרים, וזהו וישכון ישראל בטח בדה, רוצה לומר על ידי ד"ד המה השתי דלתין.

או יובן בס"ד לפרש המשך הפסוק: ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד, וישכון ישראל בטח בדה עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמיו יערפו טל, והוא כי ידוע בדין הסוכה שמצוה מן המובחר הוא בארבעה דפנות, והיא סברת ר' שמעון, ואמנם יוצא לכתחלה אפילו בשלושה והיא סברת תנא קמא, והלכתה אפילו בשני דפנות והשלישי טפח כגודע.

והנה כתב הרב גנוי יוסף ז"ל שתנא קמא ור' שמעון פליגי, תנא קמא סבר: יש אם למסורת, ור' שמעון סבר: יש אם למקרא, והנה הכלל הוא, שאין פוסקין כר' שמעון אלא לימות המשיח מפני שדבריו הוא על סוד העתיד, לכך סובר ארבעה דפנות בצורת טי"ת שלעתיד יהיה העולם כדמות טי"ת, שלשה דפנות והרביעי טפח, אבל אנן פסקינן כתנא קמא שהסכה תהיה כמו העולם שהוא עכשיו בשלושה דפנות דוקא, כי צד צפון פתוח לגמרי, עכ"ד ז"ל ע"ש.

ונמצא שלפי סברת ר' שמעון הסכה צריכה להיות כדמות טי"ת שהיא שלשה דפנות והרביעי אפילו טפח וסברת המאן דאמר דבעי שלשה דפנות אם כן הוי הסכה כדוגמת הבי"ת שהוא שלשה דפנות בלא דופן רביעי כלל, ולפי ההלכה דסגי בשני דפנות ושלישי אפילו טפח, הוי הסכה כדמות חי"ת יען כי החי"ת יש בה שלשה דפנות, שנים גדולים ולמעלה הקו הקטן.

ויהי אחרי מות משה עבד ה', ויאמר ה' אל יהושע בן נון משרת משה לאמר, ויש לדקדק שתיבת משרת משה הכא מאי שיאטיה ומקרא מלא

בתורה: ומשרתו יהושע בן נון בער? אך יש לפרש על פי מה שאמרו במדרש בענין משה רבינו ע"ה שלא רצה לצאת מן העולם וקבל על עצמו שיטול יהושע אדנות שלו וישאר הוא חי, אמר לו הקב"ה: עשה כמו שהיה עושה לך, מיד השכים משה לביתו של יהושע, נכנסו לאהל מועד, ירד עמוד הענן והפסיק ביניהם, ומשנסתלק עמוד הענן, אמר משה ליהושע: מה אמר לך הדבור? אמר לו: כשהיה הדבור נגלה עליך יודע הייתי מה מדבר עמך? אותה שעה אמר משה: אלף מיתות ולא קנאה אחת, ע"כ, ולאפוקי מזה אמר הקב"ה ליהושע, שעדיין הוא נקרא משרת משה, ולא יהיה סבור, שמשום אותו מעשה שהיה לא יקרא עוד משרת משה, אלא שעדיין משרת משה ולא היתה אלא לשעה, וק"ל. הרב ברוך יצחק ס"ג.